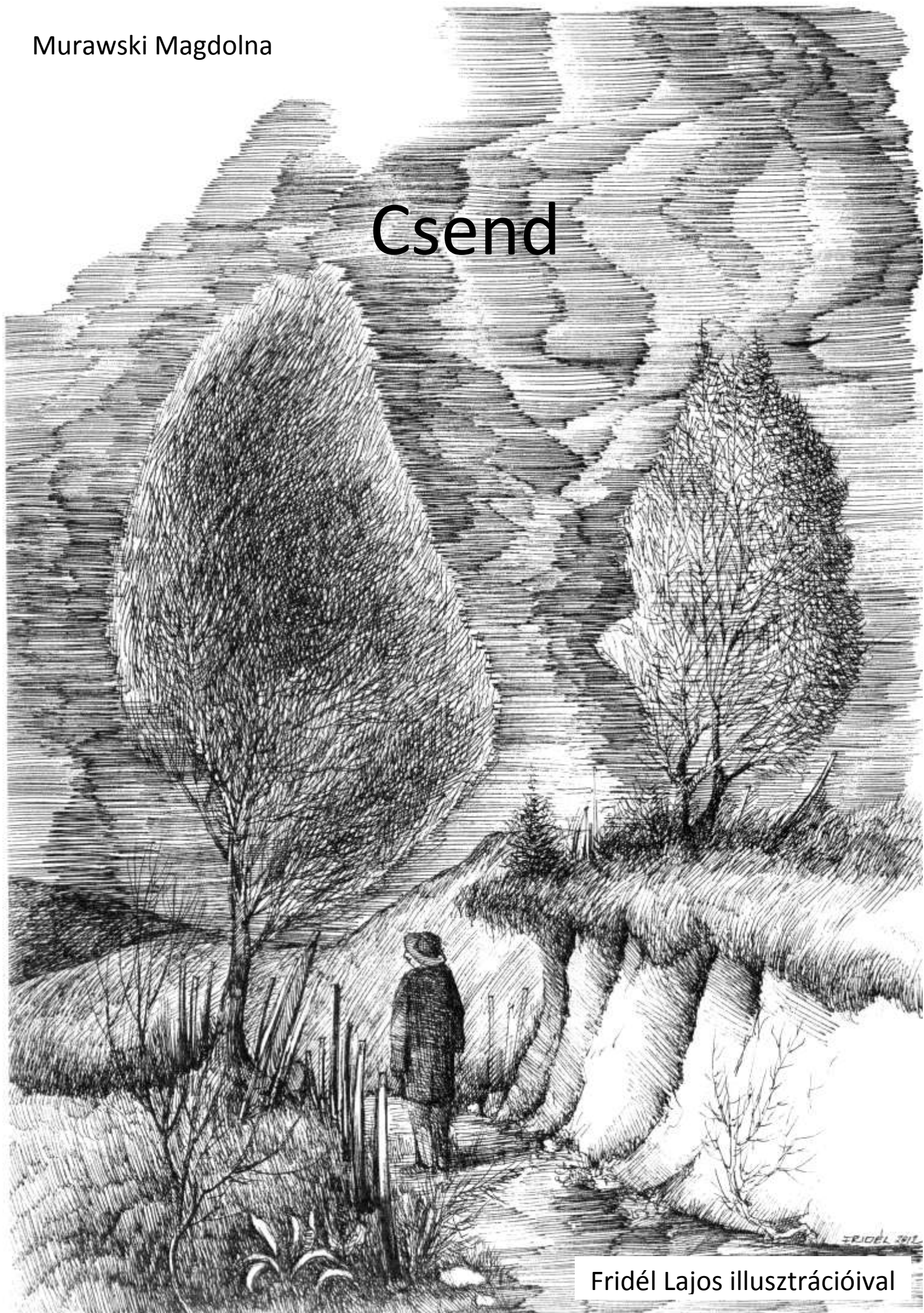

Murawski Magdolna

Csend

Fridél Lajos illusztrációival

Murawski Magdolna

Csend

Történelem – nem felülnézetből

Családom minden tagjának

köszönettel

Blogregény

Felelős kiadó: Tózsér Istvánné
Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
3300 Eger, Kossuth Lajos u. 16.

Copyright © 2014 Murawski Magdolna
Copyright © 2014 Fridél Lajos
Szerkesztette: Tumbász István

ISBN 978-963-7283-19-2

ELŐSZÓ

Mindenkinek van legalább egy saját filmje. Amiből az érdeklődő néző, a film nyomtatott változatának olvasója végül is aligha tudhatja, hogy mennyi az emlék, s mennyi az alkotói én.

Az emlékezés látens képesség, tudjuk már Arisztotelész óta, s mint ilyen, erősen szubjektív.

Murawski Magdolna regényesszéje (műfaji meghatározása szerint blogregény) önelemzés, az utóbbi hatvan - hetven év klipszerű történelmi tablója egy család, s így egy társadalom sorsán keresztül. Mert valóban számtalan sorsból áll össze az egységes kép, de az események követéstörténete mégis csak a kelet- közép-európai lét fénymásolatává válik.

A Csönd munkanapló is, szerző véleményét is nyilvánít élete eseményeiről, kommentál, elemez, tudatosan „tetemre hívja” az olvasót. Vitorlásával folyamatosan az irodalom és a történelmi közélet határmezsgyéjén lavíroz, soha nem cserélgetve hajójának felségjelvényét.

Bölcsélet is ez a kisregény, egy önmagához is kemény, a filozófia szigorával megkomponált mű egy kreatív asszony, egy alkotó ember confessiója. Aki maximalista a becsvágyban, a tisztaságra törekvésben; feddhetetlen a becsület dolgában.

Lábjegyzetek nem kellene a könyvhöz, hiszen ezen a tájékon élünk valahányan. A bölcsélet enigmatikus, a megfejtésben a jutalom.

Nem történelmi kompendiumot kapunk (persze azt is), hanem egy lassan már kiveszőben lévő magatartásformát, világnézetet – világlátást literátus formába öntve. Egy erős, határozott, már-már zsarnoki emberi megnyilvánulást. A jó író zsarnok ugyanis, nyelvében, ízlésében is az. Témaválasztásban. Az olvasótábor vagy elfogadja, rákap az ízére és megbűvölve követi, vagy elveti és elbuktatja.

Murawski Magdolna porrátröhetetlenül magyar, miközben szellemi világpolgár.

Érző és értő lény, aki odafigyel a természet rezdüléseire, emberi –írói alakját egyfajta rousseau-i aura lengi körül. „Natura – betétjei” elegánsan beleolvadnak memoár – monológjába, hiszen életének részei.

Ez a szikár mű teljességet közvetít, az elmúlt közel háromnegyed évszázad rövidített enciklopédiáját, szegről – végről mindnyájunk sorsát. Valóban blogregényt (a művészi megformálást tekintve persze a köznapi blogok sorozatánál sokkal többet) olvashatunk, s ezek a blogok életünk – múltunk, anyáink – apáink múltjának tükörcserepei.

Kaló Béla

I.

Akkor már nem akartam tőlük semmit. Éltem visszavonultan, csendesen, és megtettem, amit még megtehettem. Az élet utolsó fejezetét magam akartam megrendezni. Már rég leszolgáltam mindent, amit az eddigiekben rám mért a sors, vagy amiről úgy véljük, hogy az, mert nem emlékszünk, nem emlékezhetünk vissza arra a pillanatra, amikor az Úr előtt állva elvállaltunk mindent, amit most átélünk.

Hiszek az eleve elrendelésben, de hiszek abban is, hogy az ember, élete minden pillanatában, változtathat addigi, félresiklott életén, mert máskülönben mire volna jó az egész színjáték, ez az emberi komédia? Szóval csak a keret adott, akár a teremtésben, mely megkapta az első nagy lökést a kezdethez, aztán szabad volt száz- és ezerféleképpen megalkotnia és újraértelmeznie önmagát, majd önmagába visszahullva újjászületnie, egy végtelen láncolathoz hasonlóan. Igen, ismerős ez a DNS-lánc rajzolataként, és ismerős az életet jelképező hullámvonalban vagy a tengeri csiga mívesen kanyargó vonalaként és a galaxisok születő és kihunyó spirálisában.

Egyszerre vagyunk tökéletesek és tökéletlenek. Minden, ami számunkra adva van, egyszerre vonzó és taszító. Szeretjük a mieinket, és nem állhatjuk azokat, akik mindig keresztbe tesznek nekünk. Van, aki ennél is tovább megy, s a gyűlölet-érelgősség kettősségében tengeti életét, megfosztva magát a normális életérzéstől. A harag a gyűlölet előszobája, és hányan lépik át ennek a küszöbét, s hányféle változatban! Életszemléletünket arcunkra írva viseljük, de a legtöbben nem is tudnak erről, különben bizonyára eltakarnák undokká változott vonásaikat.

Csúnyának születünk, ráncosan, magatehetetlenül, de az anyai szeretet és a tőle kapott táplálék hamarosan megszépít bennünket, aranyos, dundi csecsemő lesz belőlünk, majd bájos kisgyermek, örökvidám és folyton kérdező, mert igyekszünk mielőbb megtanulni a világot, ahová leszülettünk. Ha jó szülőket választottunk, kérdéseinkre mindig kapunk választ, és nyitottak maradunk mások felé, a világ felé, melynek egy szűk kis cellája, egy parányi tér lesz a miénk. A haza igen fontos az életünkben. Már ha normálisak vagyunk. Aki mindenhol kitépi magát és úgymond kozmopolitává lesz, önként tépi el ezt a gyökeret, mely szépséges élményekkel ajándékoz meg, és soha nem hagyja, hogy magunkra maradjunk. Megment a magánytól, mely a legnagyobb teher egy közösségbe született lény számára.

Nocsak, kérdezed most. Ha olyan fontos a társadalom, akkor miért élsz visszavonultan? Úgy hiszed, most megfogtál, pedig csak nem érted, mert még nem értelmeztem számodra a különféle életszakaszok rendeltetését és az élet törvényeinek betartását, tiszteletben tartatását. Akinek sok a zaj az életében, vágyik a magányra, az én életem pedig meglehetősen zsúfolt volt. Munka, feladatok, család, gyermeknevelés, utódaink feltarisznyálása az életre, lehetőleg ugyanolyan vagy még több szeretettel és gondoskodással, mint amiben nekünk részünk volt. Van egy láthatatlan válltáska, melyet vállunkon hordunk, míg a földi küldetésünk le nem telik. Benne van, amit magunkkal hoztunk, és ebbe gyűjtjük össze, amit talán magunkkal vihetünk – odaátra. A bolond csak földi kincseket gyűjt. Anyagot, mely keletkezik és megsemmisül a Teremtés szeszélyesnek tűnő folyamataiban. A legbolondabbak egész hegyeket ontanak széjjel, hogy onnan csillogó köveket, nemesfémérceket ássanak elő. Szerintük ez a legfőbb érték. A legmaradandóbb, mely csillagkatasztrófák idején született a föld mélyében. Jobban mondva oda merült alá a magasságos egekből, fénylő mennykőcsapás, pusztító kataklizma kíséretében. Születése talán milliók halálát okozta, és az ostoba éppen erre vágyakozik, a pusztulás emlékére. Otthon elzárva őrizgeti, vagy teleaggatja vele az éppen

aktuális szajhája vagy stricije testét. Ezeknek a neve destruktív barom. Az orránál tovább nem lát, és ha elmagyarázod neki, akkor se akarja érteni. Olyan világot épített magának, amelynek ő maga a rácsa és a benne kuporgó rab. Megszakítja a teremtés természetes spirálisát, egészséges láncvonalát, nem enged kitekintést, sem kapcsolatot a külvilággal. Önimádó, tehát nem való közénk. Egészséges társadalmak kitzasztják magukból, akkor útra kel, majd beférkőzik újabb közösségekbe, és halottkultuszával fertőzést terjeszt maga körül. A pénz, az anyag imádatát, mely ellentette a szellem tiszteletének. Emiatt nem fejlődik, és akiket magához von, azokat sem engedi egészséges irányban haladni. Isten túri egy darabig, majd összemorzsolja, s talán újragyúrja, ha úgy látja jónak.

Életünk mindig próbatétel. Egy újabb lehetőség annyi más után, amit elszalasztottunk, elfecséreltünk és hagytunk kisiklani a kezünk közül. Vannak lélekiskolák, amelyek tanítgatják a még éretleneket, és azokat is, akik már elrontották párszor, jóllehet indulásuk előtt mindig fogadkoztak, hogy ezúttal okosabbak lesznek. Vannak ismétlő életek, melyek, akár a bukott szamaraké, nehéz lelki súllyal terheltek. Mindig fölöttük egy sötét árnyék, mely arra inti őket, hogy ezúttal még nagyobb lesz a büntetés, amit a hibáikért kapni fognak. Ám ők csak azt hallják meg, amit meg akarnak hallani. Van, amit elutasítanak, ez pedig a tiszta tanítások rendszere. Nekik senki ne locsogjon, mert ők már mindent jobban tudnak. Kijártak egy-két osztály, és ettől nagyobbnak, különbnek hiszik magukat az idős tanároknál, a legképzettebb guruknál is. Hagyni kell őket, nincs mit tenni, mint félreállni az útjukból, és hagyni, hadd rohangáljanak ész nélkül. „Majd megérted!”, mondja az olasz, és ebben a rövidke mondatban mennyi életigazság van! Hát persze, hogy megérti, csak az a kérdés, hogy mikor. Szenvedéseik és büntetéseik, melyeket el kell viselniük ostobaságaikért, nemcsak őket sújtják, hanem szeretteiket, hazájukat, városukat, szűkebb pátriájukat is. Nem élhetünk hermetikusan elzárva a világtól. Ő akkor is befogad, amikor éppen eltaszítani látszik a neveletlen és büntetésben lévő nebulót.

Nebuló – nebula. Kétféle érték, kétféle élet. Lehet, hogy elkerülik egymás értékrendjét és sokáig nem elegyednek, de gondoljunk csak bele: akinek a fejében még zűrzavar van, abban esetleg csak születőben van a tudásnak valamilyen magva. Egy ősköd, egy nebula dereng és kavargó ott belül, és most még nem tudni, mivé forrja ki magát. Nem tudni, forróság honol-e a belsejében, vagy fagyos jégkristályok csillogó világa kápráztatja el az elmerülten szemlélődőt. A nebuló kiforratlan világából egykor megszületik a rend (talán sok ismétlés és rengeteg kudarc után). Megalkotja önnön galaxisát, melyben alá-, fölé- vagy mellérendeli magát a sok elbűvölten keringő társnak. Szabályos rendben, életszerűen, életútjuk mentén haladnak, és olykor megütköznek egymással. Az összecsapásokból újabb égi lények születnek, melyek határozott rendben alakítják önnön világukat, kölcsönhatásban a másokéval. Vannak égitestek és égi pályák, amelyek találkoznak, és egy ideig párhuzamosan futják útjukat, de utóbb egy náluk magasabb akarat továbbparancsolja őket, pályáivük különválnak, és már csak egymás emlékét őrizve törnek tovább eltérő rendeltetésük szerint. Épp ilyenek az emberi találkozások is, melyek csak rövid időre szólnak.

A művészpálya mind között a legrögösebb. A művészek legtöbbször teljesen ellentétes szülőpártól születnek. Ég és föld, test és lélek, munka és tétlenség, szigor és megengedés, lenn és fenn, ez mind benne foglaltatik a jelentős alkotó lelkében. Oktalan apai követelés, melyet felold és megszépít az anyai megengedés és feltétlen imádat. Vagy ugyanez, ellenkező változatban: férfias, rideg anya, aki nem érti, mi lakozik gyermeke lelkében, háttérben a kedvesen apáskodó társal, aki gyönyörködik leánygyermeke bontakozó világában. Lényeg az ellentétes erő, mely egyaránt munkál a fiatal élet mindennapjaiban, egykor az egekig emelve, máskor a porba rántva és megtanítva a földi élet minden

szenvedésére és lelki nyomorára az először mit sem sejtő fiataalt. Igazságtalannak, nehezen elviselhetőnek tűnik számára mindez, míg be nem látja, hogy épp erre van szüksége, a legnagyobb, leghatalmasabb erők összecsapására, melyek nemcsak a külvilágban rendeznek pompás zivatarokat, tengeri viharokat, majd csendes, szelíd esőket, harmatban és születő felhőkben párálló vidékek megnyugtató békéjét, ezüstben pompázó holdat és vérvörös naplementét, aranyhidat a végtelen vizek hátán. Az elemek harcában ő is benne feszül, hogy átélhesse és visszaadhassa közönsége számára a Megfejtetlent. És ennek az ára az a mérhetetlen szenvedés, kínpadra vonatás, mindennapi megcsúfoltatás, melyet a primitív és éretlen emberi közösségek rendre rámérnek napi ütlegek és felfoghatatlan penzumok formájában. Mert nekik nem elég a másik ember kínja, nekik ennél több kell. Meg akarják változtatni mindenáron. Legyen olyan, mint ők, olyan szentelen és érzéketlen a mások szenvedése iránt. Holott a művész egyik legfőbb erénye és adottsága az a hiperérzékenység, mellyel felfogja, milliárdnyi receptorával megérinti a világot és a benne lejátszódó jelenségeket. Enélkül nem tudná visszaadni, leképezni és méltóképpen ábrázolni mások számára a megtanulandó anyagot. Röviden erről szól a művészsors: végtelenül és védtelenül megérkezni egy barbár társadalomba, ahol előadják az eddigi passiókat, melyben az övéké is benne van.

II.

Élünk, mert élni kell. Élünk, mert életre hívtak bennünket szüleink. Talán, mert magányosak voltak, talán, mert általunk akarták kiteljesíteni életüket. Mert csacsogó, tipegő, szeretetreméltó kis lényekre vágytak, akik humort, bájt, életvidámságot hoznak az életükbe, és mert érezték, hogy feladatuk van, túl a hétköznapi tennivalóin, túl a mechanikusan ismétlődő tevékenységeiken. S ne feledjük, hogy azért is élünk, mert mi magunk kötöttünk egyezséget a Mindenhatóval, mielőtt apát, anyát, nagyszülőket, rokonokat és társakat választottunk magunknak, egyszóval beneveztünk egy társasjátékba, avagy befizettünk egy társasutazásra, melyből nem lehet csak úgy kiszállni.

A gyermek költészetet, zenét hoz az ember életébe. Nemcsak azzal, hogy zenélni, verset tanítani kell neki, hogy anyanyelvét szebben-jobban elsajátíthassa, hanem mert mindnyájan igényeljük ezt a különleges szépséget. És mert nem is lehet megmagyarázni, miért. A művészet lényege a szépséges megmagyarázhatatlan, a földön, éteren, mindenségen túlnyúló érinthetetlen. A gyermek maga egy műalkotás, ahogyan egyszerre befogadja a szülők művészetét, s ahogyan maga is inspirálja a környezetét. Normális esetben. Mert a mai, elvadult világ ebben is hozott negatív rekordokat. Ahogyan az ostoba férfi csak színleg, ideig-óráig kedves a választottjához, s akár egy idomár az állatot, úgy akarja betörni és uralma alá hajtani a nőt, a rossz szülő is a tulajdonának tekinti a gyermeket, és ahelyett, hogy minél többet nyújtana neki, egyfolytában csak követel tőle, megfosztva ezáltal a hétköznapi költészetétől, az önfeledt kacagástól, az ellazulás és kikapcsolódás igényétől. Idő előtt engedelmes fogaskereket csinál belőle egy méltatlan rendszer számára, ahelyett, hogy tekintettel lenne adottságaira, csiszolandó értékeire. A gyermek ugyanis csiszolatlan gyémánt, mely csodálatossá varázsolható vagy a pancser által hamar tönkretethető.

A követelmények hiánya a másik véglet. Nem szabad feladat híján hagyni a gyermeket, különben unatkozni fog és bolondságokkal üti agyon az idejét. Kell a fegyelem, mert nélküle nincs emberi tartás a humán egyednek. Ám meg kell találni a megfelelő egyensúlyt a játék és a tanulás állandó napi spirálisában, mely egyre magasabbra juttatja földi pályáján az emberpalántát. Végül ember-növény lesz vagy sudár faóriás, mely létével gyönyörködtet, hatalmas lombzata lakóhelyül szolgál a madárvilágnak, árnyat nyújt a megfáradtának és lehulló terméseivel táplálja az ember-erdő vadait. Igen, az egyik fejlődésének végén egy parányi bokrocska áll, vagy csupán egy efemer életű hóvirágtövecske, de egy ekkora élet is gyönyörködtetheti a társakat és a Mindenhatót. A másik óriási fává érik útja végén, mielőtt megpihenne, és hulltában sokan érzik megsemmisülve magukat. Lehet, hogy ez talán egyre megy. Lehet, hogy nemcsak maga a kreatúra a lényeg, hanem az alkotás folyamata is, s hogy benne és általa mivé érlelődik a lélek. Lehet, hogy az, amit másoknak nyújthat. Annyiféle születés-, teremtés- és megvalósulási folyamat van, és általuk magunk is annyiféle alakot ölthetünk. Ha nem most, akkor később.

Az idő egyszerre lényeges és lényegtelen faktora életünknek. Az ember, aki tudatában van léte végességének, örökös nyomás alatt él; az egyik retteg az elmúlástól, a másik halogatja a határidőt, a harmadik vágyik rá és nem becsüli igazán azt, amit ajándékba, egyszeri használatra kapott. Mert az elmulasztott pillanatok, legyenek bármilyen rövidek is, nem térnek vissza. Tovaszállnak az éterben, megtanítva a csökönyös nebulót, hogy legközelebb jobban becsülje és figyeljen rá kellőképpen, mikor elérkezik. Már ha lesz legközelebb, hiszen az elmúlásban ez a lehetőség is benne van: örökre elveszíteni valamit vagy valakit. Máshová, más alakban visszatérni nem ugyanaz, mint visszatekerni a videót és újrajátszani, most már a javítási lehetőséggel megsegítve, az elszállt pillanatot. Nem, az élet

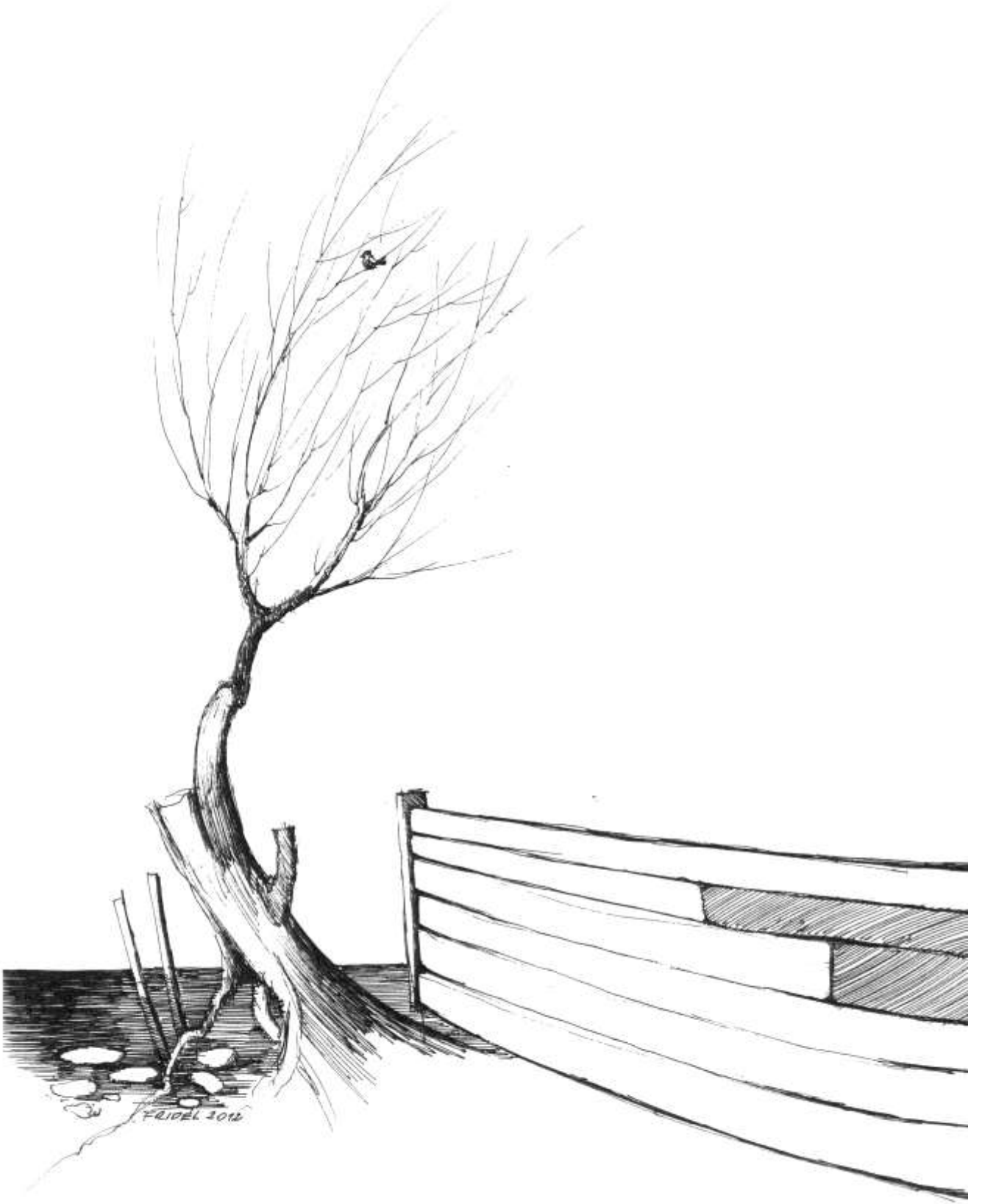
nem vágószoba, és nem is filmgyári műterem, ahol a végtelen unalomig lehet ismételtetni a szép, ámde gyöngécske tehetségű önjelöltekkel, amit értékesebb társuk akár elsőre is tud. Nos, talán ennyi a különbség az életünk között: ki hogyan él vele és milyen gyorsan tanul.

III.

Álltam a hóesésben. Egyszerre voltam odakint és idebent. Magam is szálltam és keringtem a hatalmas hópihékkal, melyek magukkal ragadtak, emeltek a magasba, és hagytak földre szállni, ahol társaimmal hófehér varázslattal töltöttük meg a tájat. És ugyanakkor álltam az ablaknál, bent jó meleg honolt minden szobában, és élveztem, hogy most nem kell átfáznom, mégis megkaphatom a téli szépség minden gyönyörűségét. Édesanyámra emlékeztem, akivel kemény teleket éltünk meg, és aki barátságos meleget csiholt a kezdetleges tűzhely körül, meg a mívésen rakott cserépkályhákban. Az udvaron és a házak körül magasra lapátolt hótörleszok, édesapám és a környékbeli férfiak művei, ahogy kiásták magukat reggelente a házból. Éjszaka csikorgó hideg volt heteken át, de nappal, mikor kisütött a nap, az égi madarak összegyűltek, hogy úgy fogadják az eléjük hintett magokat, mint a hátsó udvarban a csirkék, kacsák, libák és malacok. Színes forgatag volt mindez a gyermekszemnek. Színes tollú madarak, szelíden engedelmeskedve az én szelíd természetű édesanyámnak, akinek a kezéből úgy hullott az eleség, ahogyan Isten kezéből az áldás. Én álltam mögötte, figyeltem, tanultam, és mikor eljött az ideje, magam is nekiláttam az etetésnek. De akkor már rég felnőtt voltam, és én is tanítottam a gyerekeimnek, hogyan illik fogadni a Jóisten hírnökeit. A kis dalosokat, melyek pár trillával, repeső örömmel fogadtak később is, mikor jó időben, téli etetőhelyüktől távol összetalálkoztunk. Belém nem szorult annyi jóság, mint néhai édesanyámba. Az én kezemből nem esznek a madarak, de a kitett eleséget mindig elfogadják. Még fejlődniük kell.

Emlékszem egy kis verébre. Mikor sokan vannak és hangosan zsinatolnak, váltják egymást, nem tudom megkülönböztetni őket, de az egyik egyszer bemutatkozott nekem. Fagylaltot ettünk tölcseréből, egy modern szobor kőpárkányszerű talapzatán ücsörögtünk a gyerekekkel. A tölcserét rendszerint apróra tördeltük és szétosztottuk az odasereglő verebek között. Mint tudjuk, ők a madárvilág proletárjai, nem különösebben kíméletesek egymással, gyakran hangoskodnak és verekszenek, különösen, ha eleségről van szó. Volt a csapatban egy aprócska, fejletlen kis madár, a többiek folyton elverték maguk közül. A többiek mind élelmesebbek voltak nála, mindig elkapkodták előle a lehullott tölcseredarabokat. Kifigyeltem őket, és mikor a saját részükkel voltak elfoglalva, egy nagyobb darabot óvatosan odahullajtottam a kis árva elé. Mikor már a csőrében volt a zsákmány, egyik társa vadul nekirontott, és kikapta szegényke csőréből az ostyát, majd igyekezett félreszorítani az „etetőhely” közeléből is. Ekkor már elfogyott a türelmem, elzavartam az agresszív, irigykedő, nagyobb madarakat, a kicsinek pedig újabb falatkát juttattam a csemegéből. Ám ekkor csoda történt. A kicsi nem élt a kínáló alkalommal, hanem felém fordult és valósággal repesett a boldogságtól. Nem az enivaló érdekelte, hanem hogy valaki egyszer önmagáért szereti, számára értékes falatokat juttat neki a sajátjából, megosztva vele ételmet és szeretetet. Ha látott valaki valaha ragyogó, fényes aurát életében, tudnia kell, hogy az égi madaré is ilyen volt. Hozzá se nyúlt az ételhez, nem evett, mert nem a földi táplálék hiányzott igazán parányi, csapatból mindig kivert életéből, hanem a lelki eledel, az őszinte, igaz gesztus, mely megtörte a hajdani rossz varázslatot és megmenekítette az átok alól, mely addigi életét sújtotta. Néha ennyi hiányzik az ember életéből is, de mivel rossz viselkedésmoделleket tanulnak el zsenge gyermekkorukban, utóbb is ezeket követik. Hacsak be nem következik az áldásnak egy ilyen ihletett pillanata, mely megtöri a legrosszabb varázst is, és onnantól fordulatot ad az életnek, módot arra, hogy levesse addigi elhibázott khármáját, majd felszabadult, boldog lény legyen, aki feloldódik ebben a köznapi megvalósulásban. A verébcapat aztán hamarosan visszatért, mindent felfalt, de a kicsi nem törődött velük többé, csak állt és repesett boldogan, míg más emberek mellénk nem telepedtek. Aztán elszállt és nem láttam többé. Akkor ébredtem rá, hogy télen etethettem őt is, és ezzel a ragyogással, a léleknek ezzel a csodálatos kisugárzásával mondtam

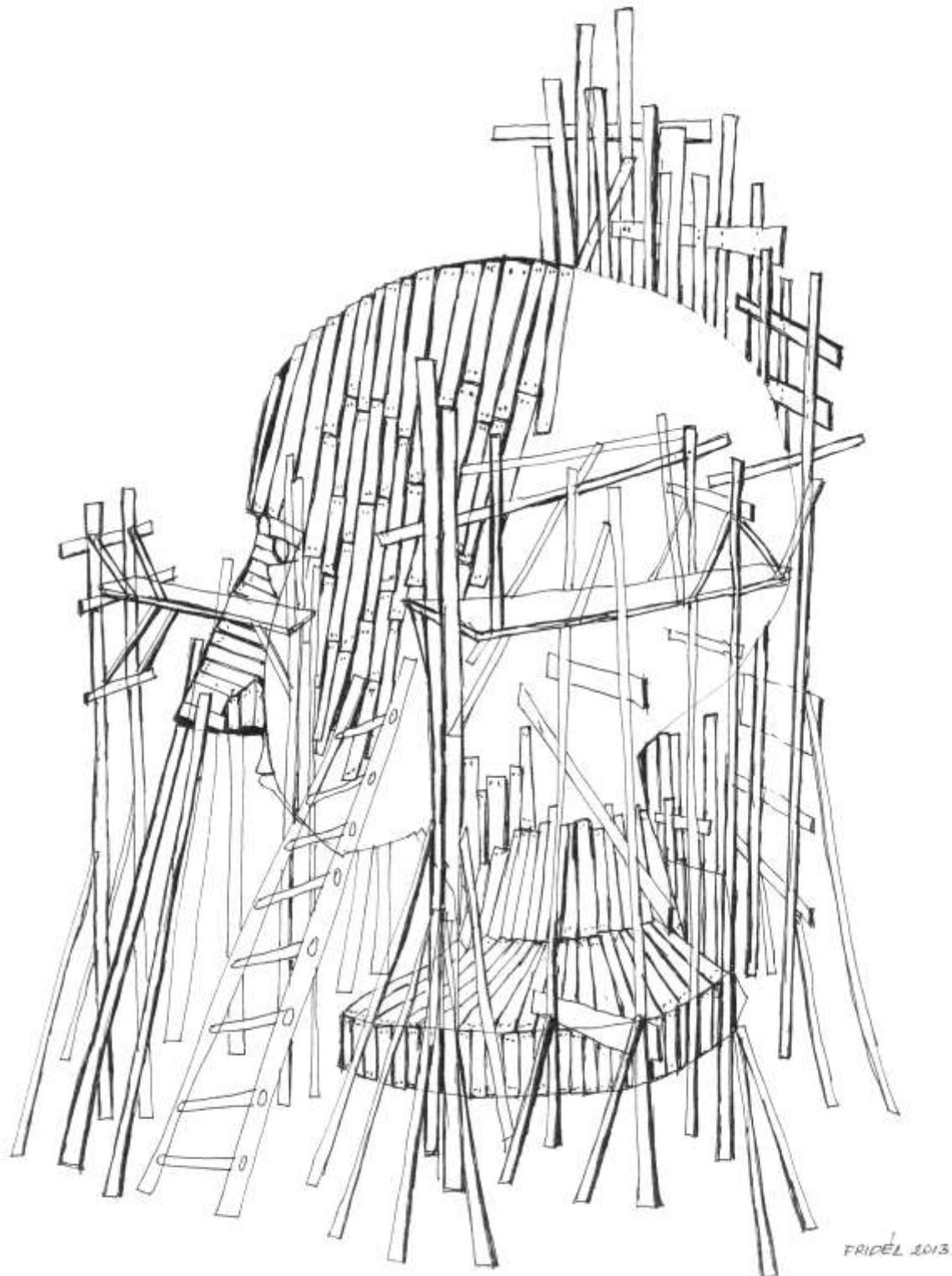

köszönetet, mert általam megmenekülhetett a téli éhhaláltól, majd hogy ezen a nyári találkozón segítettem elhárítani élete fölül ama átkot, melynek mibenlétéről addig fogalmam sem volt.

Egykor magam is ázott kis veréb voltam. Álltam a konzervatórium folyosóján, vékonyka télikabátban, fejemen kötött bűvársapka, mely akkoriban ritkaságnak számított. Előtte úszni voltam, a hajam félig száradt, a sapka alól rövidre vágott frufru bújt elő, csapzott, ritkás fürtökben. Valamelyik délutáni zeneórára vártam, hónom alatt kották, talán dideregtem is kicsit. Egyszer csak mellettem termett egy magas, kajla harsonásfiú, aki minden iskolai mókában benne volt. Egészen közel hajolt hozzám, és a fülembe súgta: „Veréb!” Én elhúzódtam, és azt feleltem: „Nem vagyok veréb!” A fiú kitartóan mondta a magáét: „De veréb vagy!” Volt valami (antik) szatírszerű a mozgásában és a kamaszos vigyorában, ami akkor sértett. Ám utólag visszagondolva már tudom, nagy bizonyossággal, hogy szavai nem sértést sugalltak, hanem elismerést, én magam pedig valóban ázott, kis verébnék tűnhettem, és különben is, Edith Piafot is verébnék hívták, márpedig egy olyan óriási művészhez hasonlítani nem sértés, hanem dicséret. Ma már a nevére se emlékszem annak a fiúnak, de tudom, hogy mindez akkor bontakozni kezdő nőiségemnek szólt, mely után akkoriban már megfordultak a fiúk, a harsonás sráchoz hasonlóan incselkedtek velem, a Papa kollégái pedig annak az évnak a végétől kezécsókolomot köszöntek nekem, és a régimódi, jólnevelt urak valóban szívesen kezet is csókoltak.

Az első házassági ajánlatot úgy kaptam, hogy fel se fogtam, mi történik velem. Ez jóval korábban volt, hét-nyolc éves lehettem. Időnként látogatóba jött hozzánk egy idősebb kertész, aki gyönyörű, piros almákat csempészett elő a kabátja zsebéből, és kedveskedve nyújtotta át nekem. Mindig fényesre voltak tisztítva, afféle mesebeli szépségek. Volt úgy, hogy a kamaszfiú, aki kétszer annyi idős lehetett, mint én, elkísérte, és számomra közömbös beszélgetés folyt, többnyire a szülők között. Udvarias voltam hozzájuk, mint mindenki máshoz, nem is sejtettem, mire megy ki a játék, amit most utólag afféle falusi háttér-diplomáciának neveznék. Az apa nyilván tudta a fia szándékát, én és a családom nem. Egy ilyen látogatás alkalmával a fiú mellém telepedett, és odasúgta: „Megvárjalak?” Én naiv kislány voltam, a szerelemről fogalmam se volt, értetlenül néztem vissza, tágra nyílt szemekkel. A fiatalember megismételte a kérdését, én pedig továbbra se értettem el, hogy ő, aki hozzám képest már nagyfiú, azt tudakolja, érdemes-e addig várnia, amíg eladósorba kerülök és komolyan, házassági szándékkal udvarolhat nekem. Nem is emlékszem, mi történt azután, jöttek-e többet látogatóba, de a döbönt pillanat emléke afféle Szaturnusz-kristályként maradt meg emlékezetemben. Látom a fiatalember várakozó arcát, érzem a meghökkenést, mert hiszen korban nem hozzám való, és nem tudom a választ, mert nem a megfelelő pillanatban találkoztunk, engem pedig jókora távolságokra sodort később az élet. Sokáig folytattam azt a trianoni bolyongást, melyet szülőföldjükről elűzött dédjeim, nagyapám és fivére előttem már elvégeztek, afféle utó-honfoglalásként és magán-népvándorlásként. Fiaim is kikapták a részüket belőle, de még nem tudni, vajon bennük megnyugszik, vagy újabb generációkban tovább folytatódik ez a családi közös sors. Egyelőre inkább hazafelé tendál, de bennem munkál a kérdés: akit egyszer elűztek a hazájából, az megnyugodhat-e valaha, s ha igen, igazi hazájának tekinti majd a választott hazát, vagy megmarad hontalannak, sehová-be-nem-fogadottnak? Az emberi közösségek épp olyan kegyetlenek tudnak lenni, mint maguk közt a gyermekek. Őszintén, kendőzetlenül kimondják, nem udvariaskodnak, ha valakit nem tekintenek hasonszőrűnek. „Te nem is vagy idevalósi!”, vágják oda több évtizedes helyben lakás után, és nem érzik a szavak életét, nem érzékelik, mennyire mélyre hasítanak az eleven emberi húsba, az érzékeny lélekbe, ahol évtizedekig belemarva állnak majd a kegyetlen szavak. Én mindenesetre egyszerre érzem a vonzást és a taszítást, és magam is afféle kristály-lényként keringek a magam pályáján. Nem

találtam senki igazán hozzám valót, mert érzelmileg, ugyanúgy, ahogy az elűzött dédek, én is „ahhoz” a szülőföldhöz kötődöm, de a visszatérésre, még egy látogatás erejéig se vitt rá a lélek. Talán mert ott akartam volna maradni, talán mert nem tűrtem volna a kegyetlen zsarnokság tombolását szó nélkül, és bajba sodortam volna azokat, akikhez akkor mentem volna, talán mert a kiszakítottság állapota véglegesült egy másik pályában, és ezen egyikünk se változtathat.

IV.

Nincsenek végleges „ezek” vagy „azok”. A világban minden változik: változó és változtató. Nem változik az, ami már megtörtént, és a világmindenség kollektív emlékezete őrzi. Innen táplálkoznak a látnokok, a tisztánlátók, a jószok és a költők. Innen merít ihletet a többi művész, aki nem szavakkal, hanem egyéb eszközökkel adhatja át lényét és az univerzum lényegét. Megvan benne a mindenség teljessége, de ugyanúgy az egyéni sors, mely stílusban, képekben, kifejező eszközökben nyújtja át az alkotás misztériumában fogant, kikristályosult értéket. Aztán minden porrá omlik, vagy elmossa a tengerár, esetleg csillagporrá omlik széjjel egy kozmikus kataklizmában, ki tudja. Nincsenek végleges világok, de különös módon megél az emlékezet, valahol térben és időben, ami egyszerre nincs és van. Akár egy monumentális memória, mely magát a végtelenséget is képes befogadni, él, túlél, lebeg, úszik valamerre a messzeségben, hogy más nemzedékeknek vagy másfajta lényeknek is átadhassa a ma még csak nekünk sugalltat.

A nemek talán véglegesnek tűnnek. A kimondott elutasítás eltaszít, megfoszt a kapcsolattól, de vajon véglegesen ellenkező pályára utasít bennünket, vagy utóbb megint egymás útjába akadunk? Ki tudná erre a választ? Az ember eltervezi, talán elszenved, majd újjászületésében újraéli a nihillé foszlott pillanatot. Vagy csak annak emlékét? Az emlékek átélése netán egyfajta korrekció, javítási kísérlet, mert akkor még nem tudtuk a választ, ahogyan én se tudtam, mit feleljek a túl korai kérőnek? De hiszen ma se tudnék megnyugtató választ adni neki, és el se fogadnám az ajánlatát, bármilyen tisztességes szándék vezette is, mert egészségtelennek találom az efféle kapcsolatot, akár a pedofiliát. Szigorú szülők és nagyszülők neveltek. Puritán elveket vallottak, ahogy magam is. Talán nincs is min merengeni, csak most, hogy magamra maradtam, ráérek foglalkozni effélékkel. Feldolgozom mindazt, amire korábban nem értem rá. A dolgok ettől még nem változnak, legfeljebb átértékelődnek. Megadva a kellő tiszteletet és a felemelt fővel távozás lehetőségét, ma udvariasan nemet mondanék. „De kit érdekel ez ma már?”, vágják rá a szkeptikusok, és tudom, hogy nem sokakat. Mint ahogy ez a hosszú önvallomás se hathat sokakra, hiszen nem kilincselek vele, nem mutogatom kéjelegve, mint csekély értelmű blogtulajdonosok a mutogatni nemigen méltó közlendőiket. Csak megörökíték egy pár pillanatot, mint a fotós a művészi élményeit, s aztán a régi fotográfiák megsárgultan előkerülnek egy dobozka mélyéről, és lesz, aki még emlékszik a rajtuk látható személyekre, tájakra, vagy idegen emberek idegen élményeiként hatnak a bámuló utókorra. Esetleg színes élményként, digitalizálva visszahozhatók, rekonstruálhatók. Ha... Ha még marad valami ebből a mulandó világból, és lesz, aki felfogja szándékainkat és értékeinket.

Az úszó sziget. Legtöbbünk fel se fogja, milyen törékeny, könnyen sérthető talaj az, amelyen élünk. Világunk látszólag szilárd, benne minden a helyén van és mindnyájunknak van valamilyen rendeltetése. De ahogy a vékonyka hártya az éppen bőrizni kezdő vizek tetején, ugyanúgy a földkéregnek az egészhez viszonyított kicsinysége is lehet pillanatnyi, átmeneti és egy röpke perc alatt beomló része. Ki tudja, hol biztonságos ma élni? Sejtteni, feltételezni lehet, de tudni nem. A szigeteket bármikor elsodorhatja, semmivé teheti egy tengerrengés, az aljzatukat építő vulkánok beomolhatnak és visszatérhetnek a Föld mélyébe. A partvidékeket pusztító viharok sújthatják, és akár egész földrészek is elsüllyedhetnek a tenger mélyére, ahogyan egykor Atlantisz, melyet ma már csak egy városként emlegetnek, holott tudjuk, hogy az őskontinensek egyike volt. Regéket hamisítanak róla, összehordanak hetet-havat, csak a lényegét sosem. Hegyek gyűrődnek fel titokzatos magasságokba, és évezredekig élnek szent helyekként az emberek tudatában. Aztán egy újabb katasztrófa megroppantja a kontinensek gerincét is, akár szigetekre szakadhat szét az egykor

múlhatatlannak vélt, szilárd talaj. De még maga a nekünk életet adó Föld is semmivé lehet, mikor eljön az ideje, és vajon ki tervezhet évezredekre előre, ha magát a működési mechanizmust nem ismeri? Nem tudjuk, időben mettől meddig élnek a tartósnak hitt, ám csak ideig-óráig megcsontosult képződmények. Nos, igen, az idő. Mindig az idő, az embert örökösen foglalkoztató negyedik dimenzió. Mert nem arra koncentrál, ami valódi küldetése, hanem hogy módot találjon a számára adott időkeret szétfeszítésére. Engedetlen nebuló. S talán néha van is értelme, ha arra akar időt nyerni, hogy alkotó tevékenységét prolongálhassa. Ha még előállíthat valamit, amivel használhat, vagy amivel gyönyörködtethet. Érdekes módon ez utóbbi olykor maradandóbbnak bizonyul, mint a mesteri építmények. Talán mert időkristályokban rögzítenek valamit a remekművek. Egyszerre vannak itt és ott. A miénk is, de legfőképpen Istent dicsérik, aki megalkotta magát a lényt, a hozzá hasonlatosat, aki él a kapott lehetőséggel, nem pedig visszaél, mint kalmárkodó társa, a hegyek mélyét turkáló anyagtulajdonos.

V.

Valaha álltam a szélben. Ablakban álltam, nővéremmel és unokatestvéreimmel. A vihar egyre közeledett, és nagymamánk nem szerette, ha olyankor huzatban vagyunk. A szél egyre erősödött, arcunkba kövér esőcseppek csapódtak, a függöny szállt és lebegett mögöttünk. Előttünk, a háztól kissé távolabb, végtelennek tűnő, ezüst víztükör terült el. Lassan folydogált, szinte állni látszott. Mögötte hatalmas, füves terület, a falu állatainak legelője, melyen jókora távolságokra terelték el a jószágokat. Gyakran nem is lehetett látni őket. Máskor egészen tiszta volt a levegő, és akkora távolságokra lehetett ellátni, hogy a hegyek kék kontúrja tisztán kivehető volt. Nagypapát láttuk olykor kis távcsövével arrafelé nézelődni. Nem is sejtettük, hogy talán hazavágyik, az egykori hazába, ahonnan szüleivel együtt kiűzetett. Nekünk ugyanez móka volt, a színházi látcső elcsórása az asztalfiából, mely egyúttal nagymamánk varrókézségeinek tárolóhelye is volt. Szóval Papám Várad felé nézett, és ki tudja, mi járhatott a fejében. Mi pedig álltunk a szélben, nem hallgattunk nagymamára, míg meg nem elégelte és be nem zárta az ablakot. De még akkor is láttuk, túl a kiskert dédelgetett virágain, hogy valahol a messzeségben lecsap egy villám, s hogy a kint szabadon közlekedő kacsák és libák fehér felhőkként emelkednek a víz fölé. Nem magasra, mert nemcsak halon és békán éltek, amit maguknak fogtak, hanem otthon is jól tartották őket, egyre testesebbek lettek az akkor még mindenféle bio-termesztésű kukoricától, miegyébtől.

Álltunk a szélben, kisebbik fiam és én. Erkélyen állva figyeltük, hogyan közeledik a vihar, és ahogyan kislánykoromban, akkor is csak a természeti erők fenséges összecsapását élveztem, magunkra nézve pedig nem tartottam veszélyesnek a légköri jelenséget. Messze is járt még akkor, de mi kifigyeltük, hol várható a következő kisülés, a látványos villámcsapás, mely előtt elfehéredik a szürke felhő, jelezve a bekövetkező eseményt. No, igen, nem vagyunk már ősemberek, hogy meneküljünk valami elől, ami végül is termékenyítőleg hat a földre. Bevontam a versengésbe kisiskolás fiamat, aki hozzám hasonlóan élvezte a játékot. Megtanítottam, hogyan kell kiszámítani a vihar középpontjának távolságát. Számoltunk, vártunk, osztottunk, majd amikor már túl közel volt, mégis inkább behúzódtunk és az ablak mögül figyeltük tovább. Nem jó olyankor vaselemek közelében tartózkodni. Nyáron szép, színes villámok váltják egymást. Nemcsak fehérek vagy sárgák vannak, hanem zöldek, kékek, pirosak, rózsásak és lilák is. A tudósok tudnák megmondani, milyen kémiai reakció játszódik le olyankor a közelükben. És van úgy, hogy nem függőlegesen csapnak le, hanem vízszintesen hasítják keresztül a levegőget, vagy több ágra hasadnak, a folyódeltákhoz hasonló alakzatot formálva.

Láttunk hegyi vihart is, mikor túl sokáig kószáltunk el a közeli erdőket járva hétvégeken. Zengett az egész erdő, bömböltek a hatalmas sziklák, fodrozódott a víz a patakok, tavacsák tetején, hullámozott a fűtenger, ahogy zöld haját sodorta magával a szél. Hajladoztak a bokrok és az óriási fák. Volt úgy, hogy legközelebbi utunkon tövestül kifordított, százados tölgyeket, bükköket láttunk, meg korhadt fákat megdőlvé, társaikra támaszkodva, egy ideig csak félúton ég és föld között. Másutt túztól megfeketedett kövek mutatták, hogy valaha itt gyújtogatás történt. Talán még a török időkben, amikor a feldühödött csapatok, a kudarc fölötti frusztráltságukban a környező településeket dúlták fel, legelőbb a vallási fanatikusok az ellenlábasaiknak tartott szerzeteseket, a szépséges kolostorokat és apátságokat... Ha megtelt a karszt, nagyobb esőzések után bőségesen ontották a kis karsztpatakok a vizet. Csacsogtak, futottak, utunkat állták, de többnyire átkeltünk rajtuk olyankor is, egy-egy keresztül fektetett fatörzsön, sorba rakott köveken, vagy nyáron mezítláb, a túlparton újból cipőbe bújva. Egy ilyen túra alkalmával kisebbik fiam otthagya a fogát. Na, nem irodalmi értelemben, csak a magasra nőtt aljnövényzetben nem látta meg a kifeszített drótot, melyet ki tudja, kik és milyen célból

helyeztek el oda. Megbotlott, hasra esett, és kirepült a már amúgy is lógós foga, mindnyájunk nagy derűtségére. Ő se vette zokon, legalább nem kellett kihúzni, nőtt alatta a másik. Egy darabig ugrattuk vele, ő pedig értette a tréfát.

Fűtengerek, hajló nádasok, tavaszi, langyos szélben hajladozó hóvirágcsoportok. Hozzá ragyogó napsütés, mely kicsalogatott bennünket a szabadba, ahol futkosni, nevetni és még kiabálni is szabad volt fényes jókedvünkben. Fűtenger a patakparton, mielőtt ismét nekiesett volna a goromba, hozzá nem értő kaszás csapat. Minden évben olyanokat küldenek ide, akik nem tudják megkülönböztetni egymástól a hasznos növényeket és a kártékonynak mondott gazokat. Mindig akkor jönnek, amikor már gyönyörű minden, és kezdenek megjelenni a pipacsbimbók a magasra nőtt fű között. Hátterükben bodzabokrok virágfürtjei fehérlenek, egyszóval magyaros színekbe öltözik a táj. Aztán mindent letarolnak, füvet, pipacsot, bodzabokrokat, és az egészből szikkadt, sárga rondaság lesz. Össze nem gereblyézik, senkinek nem kell semmire, hanem az első szélvihar behordja az egészet a patakba, melynek vize napokra megzavarosodik. A felszínén úszik, rothad, bűzölög a lepusztított, eleven költészet, a természet műalkotása, mely pár napja még szemet gyönyörködtetett. Azt mondják, parlagfűirtás, pedig egyetlen szál parlagfű nem terem ezen a valaha zöldségeskerteknek és mezőknek helyt adó területen. És ez még csak kisebb jele annak, hogy az ember valahová betette a lábát. Ahová ipart is telepít, ott nagyobb a pusztítás. Nálunk minden újra kihajt, ismét megszépül, igaz, később ciklikusan ismétlődik újra minden, ami különösen nyáron, kánikulában bántó, amikor minden szál fű csak tisztítja a levegőnket.

Valaha korallszirt lakója voltam. Egyhelyben állva hajladoztam az áramlatban, és élveztem a harmonikus mozgást, mely egyszerre jelentette a táplálékot, a társkeresést, az éltető elemeket. Akkor még nem tudtam, hogy mindez költészet is. Zsoltár, mely Istenhez szól, és a mélyből is a magas egekig hat minden egyes mozdulatával, némának hitt hangjaival. Benne éltem, és természetes volt, hogy ott vagyok. Egyszerű lény lévén, nem képzeltem magamnak másik lakóhelyet, más társakat. Ahogy a hófehér libacsapat az ezüst víztükör fölötti röptében, én is a magam természeténél fogva éltem mindennapjaimat. Talán évekig, talán évtizedekig, vagy tovább. Néha elnézem az állatokról készített felvételeket. Fotókon és filmekben. Van úgy, hogy értelmesen néznek a kamerába, és láthatóan gondolnak is valamit. Értelmes gondolatokat, amiket nem mondanak el, mert az ember már nem érti meg a nyelvüket. Valaha bizonyára értettük egymást, de ma már ehhez ihletett pillanatok kellene, velük eltöltött évek, hogy a közlendőjük embernnyelvre fordítva is értelmes mondatokat formázzon. Ki változott? Nyilván az ember a civilizációnak mondott evolúciószerű folyamatban, mely mégis lefelé tendál, az önmegsemmisítés felé.

Már többször is megérte az emberiség ezt az öngyilkos folyamatot, mégse tanul belőle. Hatalmas városokat, egész népeket pusztított ki fékevesztett dühében, mert nem tudta feldolgozni az élményt, hogy amivel szembesül, az különb nála. Miért kellett egyik műveltségre rárontania a másiknak? Mert az más volt, nem vele hasonlórú. Mert más nyelvet beszélt. Mert más Istent imádott. S valóban más volt az az Isten? Nem ugyanaz az egy „személy”, aki a világot teremtette? Dehogynem. Csupán más és másféle megtestesüléseit látták. Emberszemmel. Megfordítva az eredeti folyamatot, melyben Isten a maga képére formázta az embert. Aztán az ember Isten helyébe akart ülni, vagy csak tudatlan volt, elfogult másokkal szemben, és mindenáron azt akarta bizonyítani, hogy az ő istene különb a másokénál. S valóban különb volt? Nem Isten maga a legmagasztosabb lény, aki olykor betekintést ad a titkaiba, mikor egy-egy ihletett ember megalkot egy képet, egy műalkotást, megismételve a prométheuszi tűzlopás kései utáztatát? Isten akkor is egy, amikor száz és százféle alakban testesülve

látják, a természet erőiben, a teremtett lények szépségében. És akkor is, amikor különféle nevekkkel illetik. Hát persze. Sokan, sokféle nyelvet beszélünk. De változik-e attól Isten maga? Hogyan változtathatná meg Őt az ember, mikor nem is látja, elvakult fanatizmusában nem is érzékeli tisztes lényegét?! Még mindig nincs más, mint ez a sötétben tapogatózás, melyet felvilágosodásnak, haladásnak, modernizmusnak, egyéb maszlagos ideológiának neveznek az emberszabásúak. S míg egymás irtják, csépelik, nem látják az általuk teremtett imázs mögött, hogy onnan az alvilági lények legtorzabbika vigyorog vissza rájuk. Gúnyt űz mindenkiből. Önmagából is.

Ott, ahol a mi idilli gyermekkorunk korai évei, majd időnkénti visszatéréseink hosszabb-rövidebb korszakai játszódtak, azelőtt nem is olyan sokkal, borzalmas események zajlottak. Tíz-tizenöt év nem olyan nagy idő, ha történelmi távlatokból nézzük. Talán azon a legelőn keresztül, amelyet nagyapánk néha el-elnézegetett „a kukkerrel”, érkeztek a barbár hadak, melyeket még kislánykorom idején is borzadva emlegetettek maguk közt az asszonyok. Szőrén ülték meg a lovat, vállukon köpeny helyett lópokróc lengett, úszott utánuk a szélben. Tetvesek voltak, durvák és primitívek. Megszállták a falut, és kirabolták. A nőket, akit csak értek, csoportosan meggyalázták. Férjüket, ha védelmükre kelt, géppisztolyt rászégezve megfélemlítették vagy megölték. A pincékből kiittak minden bort, pálinkát, az állatokat elhajtották, felzabálták, a terményeket elzabrálták. Utánuk pusztulás, nyomor, tönkretett életek, nemi betegségek, borzadva elhajtott magzatok, életre szólóan frigidé telt asszonyok, akik aztán a saját férjüket se tudták elviselni. Korai, kénytelen házasságok, mert a lányok onnantól fogva „csökkent értékűek” lettek, bár kénytelenül, s nem ledérségből. Ki tudja, mennyi ideig tartott, amíg az a csendes derű ismét rátelepedhetett a falura, amelyet mi akkor megismertünk? Ki tudja, mit látott a nagymama szeme, amikor bennünket az ablakban rendetlenkedni látott? Ő is csak a közelgő vihart, a lúdcsapatokat, a szélben zizegő, susogó levelű nyárfákat, a nagyapám gondozta teremtményeket, vagy néha felsejlettek lelki szemei előtt azok a borzalmas katonák, akik feldúlták addigi életüket? Nem lehet megkérdezni, minden szétfoslott az időben. Az időben, ami ugye nincs, csak mi ragaszkodunk hozzá, hogy folyton számoljuk.

A derű persze valódi volt, mindmáig elér bennünket, évtizedek távolán át is, nem volt abban semmi megjátszás. A szeretet olyan ajándék, amely nem téveszthető össze semmivel. Vagy van, vagy nincs. Köztes értékek nincsenek. Azt mondják, az idő minden sebet begyógyít. De hogyan gyógyíthat, ha egyszer nem létezik? Dimenziók harca? Létezik, hogy képzelt dimenziókban, álmodott, virtuális terekben éljük le az ajándékba kapott életünket? Nem mindig vagyunk képesek kívülről is szemlélni magunkat. És ebben a bezártságban átformáljuk magukat az eseményeket, ahogyan másként interpretáljuk, mint én a gyermekkori leánykérést. Nem azért, mert utóbb megvilágosodunk egy újabb pillanatban, egy másik térben, mely épp olyan esendő, múló és átmeneti, mint az eónokkal mért, nagyobb időegységekben, a földtörténelmi korokban a kiemelkedő, majd lesüllyedő kontinensek születése és halála, hanem mert a változások során mi is megváltozunk. De mivé változtak az én áldott emlékű nagyszüleim, nem sokkal a háború után? Mitől lett olyan idilli a táj, az egyszerű ház, a tágas udvar, az árnyas kert, mely dolgos kezük munkáját dicsérte? Talán mi voltunk azok, apró, fénylő szemű gyermekek, akik költészetet vittünk az életükbe és általunk változhatott át széppé minden? A nagy élet-illúzió, mindnyájunk szépséges illúziója, amíg képesek vagyunk megőrizni a tőlük kapott szeretetet, és mi is hasonló szeretet-útravalóval látjuk el az újabb nemzedékeket. A nagy hullámív, a galaxisok spirálisa, a csigavonal, mely látszólag befelé ível, mégis kifelé, a végtelen felé vezet el tekintetünket. Az örök körforgás az, amely lehetővé teszi ezt a lét-illúziót, hidd el nekem, Kedves Olvasó...

VI.

Egy ember élete hány növényével vagy hány állatával ér fel, esetleg megfordítva? Van-e ilyen váltószám, mely konkrét számadatokkal fejezné ki értékünket? Ugye, milyen bohó gondolat? Talán van helyi értékünk és alaki értékünk, s talán úgy is van, hogy nagyjából megfelelünk valamilyen etalonnak vélt értékrendnek. És vannak az íratlan törvények, melyek láthatatlan betűikkel élnek, szigorúan, mindnyájunkat túlélve, sokunk életét meghatározva. Egyéni döntés kérdése, melyik kerekedik felül az adott élethelyzetben. És mégis, a becsületbeli dolgok roppant fontosak. Már annak, akit tisztességes szülők neveltek. Az otthonról hozott értékrend határozza meg későbbi életünket. Azét is, aki lázad ellene. Ha másként nem, úgy, hogy homlokegyenest az ellenkezőjére törekszik annak, amire a szülei tették az életüket.

Ültem a kályha előtt. Benne barátságosan duruzsolt a tűz, melynek fortélyait korán meg kellett tanulnom. Édesanyám áldásos jelenléte hamar emlékké változott életemben. Vele felborult az addig stabil egyensúly, a hármas ekvilibrum nem volt ugyanaz, mint a négyes. Nagy szomorúság szállt ránk. Jöttek a hétköznapok, mindenbe bele kellett tanulni. Télen hideg lakásra értem haza, rám várt a kihűlt otthon melegen tartása, a főzés, bevásárlás, takarítás, számlák rendezése. Minden háziasszonyi teendő, mert nővérem akkor már egyetemista volt. Mikor megérkeztem, vártak a macskák, Jozef és Rezső. Először hamuzni kellett, begyújtani, szellőztetni, s legelőször is ellátni a macskákat. Néha gyújtóst aprítani, aztán megrakni a Papától tanult gúlát, melynek tetejére a szén, alá az összecsavart, meggyújtott papír került. Hamuzás után szellőztetni kellett, port törölgetni, és mikor már ropogott a tűz, a macskák is behúzódtak melegedni. Jólnevelten leültek a kályha előtti fémlapra, mely az esetlegesen kipattogó szikrákat volt hivatott felfogni, és behunyorogtak a tűzbe, melynek melege az alsó ajtócskán keresztül áradt kifelé a cserépkályhából. A bútorra nem mehettek, ezt be is tartották, így megkapták ezt a kis kedvezményt, hogy a nappaliba is bejöhettek. Télen még azt is engedték, hogy a lábukat előbb megtörölgessem a lábtörőn. Hát hogyne, mert utána betelepédhettek kis időre. Előbb megkapták az ebédjüket és a friss tejet, amit mindig beszereztem nekik a boltból, aztán foglalkoztam velük egy kicsit. A háztartásvezetés hamar rám hárult, viszonylag könnyen bele is tanultam. Mindmáig ez az alapja a házi tudományomnak. Egy darabig voltak hézagok, mert úgymond szakosodtunk otthoni tevékenységeink terén. Kinek mi ment jobban, azt művelte. Amit nem kedvelt, azt átvette tőle a másik, vita nem volt ezen, mert mindenki jól járt. De emiatt nem tanultam meg sütni fiatalasszony koromig, csak utóbb jöttem bele, mindent a magam kárán tanulva, és korai emlékeimre hagyatkozva.

Ültünk a kályha előtt. Egykor talán kandalló előtt ültünk, és mindig fáztunk a felfűthetetlen magasságú termekben. Öregkorunkra köszvényesek lehettünk, meggörbült ujjainkat melengettük kályhák, kemencék, tűzhelyek melegsége felé tartva. Mintha mindig öregek lettünk volna. Mintha nem is lett volna ifjúság, csak ez a csendes, mélabús magány, mely képes megtölteni egy kései életet valamilyen értelmes tartalommal. Soha nem féltem az öregségtől. Tudtam, hogy akkorra majd bölcsőbb leszek, nem követek el bolondságokat, és tudok segíteni másoknak élettapasztalatommal, hasznosítható tanácsaimmal. A józan melegséggel, mely belőlem is árad, akár az egykori kályhából és tűzhelyekből a vörös fény, meg a hó. Nagyapám görcsös ujjait látom, ahogyan melegíti, mikor bejött. Néha ujjatlan kesztyűt viselt, vagy azt sem. Maga készítette kisszékeken ült, máskor odakint aprított fát, szeletelt marharépat a jószágoknak. Asztmás volt, télen sokat köhögött, fojtogatta a kéményekből szétterülő széngáz. Káromkodott is, de nem durván, csak megszokásból, mert abban a környezetben minden férfi azt tette. Mindezzel együtt rendkívül szeretetreméltó és tisztelt egyéniség

volt. Áradt belőle a szeretet. A szemével is simogatott, pedig azt mondják, hogy a kék hideg szín. Mi viszont ismertük a meleg kéket, mert mindkét nagyszülőnknek csodálatos árnyalatú szeme volt. Leginkább a katáng virágjához hasonlított, ezért mindmáig erősen vonzódok ehhez az egyszerű kis gyomnövényhez, melyről kevesen tudják, milyen hasznos gyógynövény. Másik kedvenc színem a zöld. Édesanyám különleges szépség volt. Hullámos fekete haja volt, és gyönyörű árnyalatú zöld szeme. A mosolyával elvarázsolt mindenkit. Mikor egy-egy szép cirmos szemébe nézek, akkor látok hasonlót. Persze, az is egy másik élmény, mert szeretem a macskákat, különleges természetük miatt. Nem adják be a derekukat, nem szolgálélek egyikük sem, hanem határozott egyéniség. Aki ezt nem tudja és nem tartja tiszteletben, azzal nincsenek jóban. Ám aki elfogadja őket a maguk önállóságával, annak akár hűségese társai is lesznek.

Fagy be a patak. Odakint jönnek-mennek a madarak. Rendkívüli hideget jósolnak a meteorológusok. Ez a globális felmelegedés, mely nem mediterrán klímát teremt, hanem szélsőséges kilengéseket. Egyre csúnyábbakat. Az évszakok kezdete egyre későbbre tolódik. Ezen a télen nemhogy decemberben nem volt igazi tél, de még januárban sem. Február elejére érkeztek meg a hideg sarkvidéki áramlatok, befagyasztva még a folyton siető, csacsogó patakunkat is, igaz, nem teljesen, csak a partján, meg a közepére felhalmozott kövek körül. Rengeteg hó esett le hirtelen. Most mindent fehér hótakaró borít. Nálunk idilli a táj, de máshol hófúvások lehetnek. A madarak éhesek, gyakran összemarakodnak a kitett eleségen. Ami régen sose volt, a rigók most csapatban jönnek, de az is meglehet, hogy egyazon család leszármazottjai, mert még nem feketedett meg a tollzatuk. Érdekes módon télen csak a hímek jönnek hozzánk. A kifejlett példányoknak bársonyos fekete a tolluk, élénksárga a csőrük. Pár évvel ezelőtt, mikor almát tartottunk az erkélyen egy kartondobozban, beleköltözött egy rigó. Az alma egy részét kikezdte, de nem haragudtunk meg rá. Csak akkor jöttünk rá, mit művel, amikor egyszer hirtelen léptekkel mentem ki, ő pedig rémülten kimenekült addig biztosnak vélt fedezékéből. Évtizedekkel ezelőtt pedig itt éjszakáztak a tengelicék. Hozzánk húzódtak a védett helyre, csak egy éjjel felriasztottam őket akaratomon kívül, mikor kitettem valami fazekat éjszakára. Előtte gyakran hallottam zsiszegő hangjukat éjjelente, de azt nem sejtettem, hogy a mi szállóvendégeink, máskülönben nem zavartam volna meg őket semmiképp.

VII.

A katonaság mindig irtózáttal töltött el. Nem tudni, hogyan örökölhette ez, leülepszik a génekbe az édesanyák félelme, rossz tapasztalatai, esetleg népelemlekezeti szinten a sok erőszak, amit ellenünk elkövettek, de lényeg az, hogy önkéntelenül, reflexes szinten működik, anélkül, hogy bárki is tanítaná a lánygyermeknek. Magyarországon megtört az a hagyomány, hogy tisztelték a katonákat, megbecsült foglalkozásnak minősült még szüleim nemzedéke számára is. A két világháború és ami utána jött, aztán végleg lerombolt mindent, most kezdik visszaépítgetni az imázsát. Számomra felfoghatatlan, hogyan hihet valaki egy olyan foglalkozásban, melynek központi kérdése és fő célkitűzése a szervezett gyilkolás. Egyik állam agressziója a másik ellen. Az alacsonyabb rangúak ész nélküli engedelmissége az esetleg náluk ostobább fölötteseknek. Mert ugye a kommunizmusban ez is elég gyakori volt. Mivel laktanya és tiszti lakótelep közelében laktunk, naponta láttuk ittasan hazakóvályogni a tiszteket, hallottuk primitív beszédüket, ismertük a bántalmazott feleségek és gyerekek történetét. Gyerekeik is elvadultak, kirívóan viselkedtek. Rezső macskánk is így került hozzánk, az őt kínzó tiszti gyerekek elől menekülve. Felakasztották, valaki felnőtt elkapta őket, a halálra vált kölyökmacskát kiszabadította, az pedig menekült árkon-bokron át, míg a mi falkerítéssel védett udvarunkban nem kötött ki. Onnan aztán hónapokig ki nem tette a lábát, és a korai trauma annyira tartósnak bizonyult, hogy még évekkel később is vonaglott a háta, ha valaki megsimogatta. Szeretett bennünket, valósággal kutyaként ragaszkodott hozzánk, de attól irtózott, hogy bárki is a hátához érjen. A torz társadalmi formáció, benne az érdemtelenül kiváltságokat élvező csoportok így torzítják tovább mindennapi szinten az emberek életét. És az állatokét, mert a naponta megvert, megalázott gyerekek így adták tovább negatív tapasztalataikat, köztük az ütlegeket is. Most, hogy annak a kornak minden negatív hozadéka Weöres Sándor régen megjósolt trágyaözönként kerül megrontott társadalmunk fölé, még mindig nem tudjuk, hogy csak most omlik be a torz építmény, vagy már rég beomlott a rendszerváltással, esetleg eztán fog, és egyelőre csak omladozik a csaló bankok lelepleződése által.

A válság egyértelmű, mint ahogy az is, hogy elsődlegesen morális eredetű a baj. Ahol megszűnik az erkölcs, ott összeomlik a felépítmény, s vele együtt minden. Amit a szétrombolt monarchia helyett „építettek”, az maga a totális rombolás és destrukció volt. Senki nem mert hozzányúlni, hogy lebontsa a romlott alapokat, csak toldozgatják-foltozgatják, mert a teljes átalakítás nem mehet végbe ún. „reformok” révén. Megreformálni csak azt lehet, aminek még van mentésre érdemes része. Akár a rég lebontásra ítélt lakótelepek, egy letűnt rendszer torz jelképeiként. Szigetelik, átfestik őket, de mindez nem más, mint festett romok átmenekítése a kificamodott ízlésű káderek gusztusa szerint, „good for you” alapon. Igaz, az elvtársak már rég villákban, hatalmas családi házakban laknak, de amit nekünk szántak, az itt maradt, a miénk, és egyelőre nincs belőle kiút.

Most még folyik a harc a virtuális gazdagság fölött: kié lesz, amit eztán termelhetnek meg akár meg sem született nemzedékek? Ugyanakkor mindent megtesznek azért, hogy ezek a generációk ne jöjjenek a világra. Ferde hajlamok és egyszemélyes családok reklámja, egykezés dicsőítése, mely önmagában is egy zsákutca, és magányos nemzedékeket eredményez. Önös érdekeknek a közösség fölé helyezése, neve individualizmus, akármilyen-izmus, a lényege visszariasztó. Ha nincs más érv, csupán visszájára kell fordítani a feladott kérdést: mi lenne, ha mindenki ész nélkül követné ezeket a reklámokat? Milyen tempóban halna ki az emberiség? És aki ezt nekünk tervezi, miért nem kezdi saját magán, saját családján, saját népén? Nehéz kérdések, a legtöbbjüket fel se lehet tenni nyilvánosan, a ránk kényszerített társadalmi szemforgatás miatt. Aki bírálni, kérdezni, szembeszegülni

mer, az halálfia. Nem feltétlenül kötél vagy hagyományos kivégző eszközök által, hanem éhen halasztással, ellehetetlenítéssel, kiközösítéssel, melynek legfőbb hangadói maguk a kiközösítők. Hol élünk? Hogyan élhetünk ebben a fenekestül felfordult világban? Hová vezet az az út, mely devianciával, aberrációkkal, hazugsággal, színleléssel, embertelenségekkel van kikövezve? Ez jelenkorunk legnehezebb kérdése, melynek megválaszolása nélkül nincs tovább. Addig nem lehet visszafordulni egy útról, amíg meg nem győződünk róla, hová vezet, vagy hogy vezet-e egyáltalán valahová...

Csodavárás, némi kihúléssel vagy lehúléssel kombinálva. Fázik a világ, mert kiüresítette önmagát. Jobban mondván az emberiség az, amely ezt a vákuumot létrehozta. Már majdnem azt írtam, teremtette, de visszavonom ennek a pozitív fogalomnak a gyanúba hozását. Üres lehet valami, ha széthordják, ellopkodják mindazt, ami a belsejében felhalmozódott. Akár a magyar államvagyon. Azok, akik előjognak tekintették a lopkodást, felelősek a végeredményért, tehát felelniük kell. Azért, ami most van, és mindazért, ami már nincs, mert általuk, tevékenységük révén kallódott el. S nemcsak a kézzelfogható közvagyon, hanem a szellemi értékek is. Mindaz, ami nem valósulhatott meg gáncsoskodásaik, féltékeny acsargásaik és főleg szándékos rombolásaik miatt. Gondoljunk csak a diplomákra, egyházi intézményekre, remek iskolarendszerünkre, melyeket Nobel-díjasaink is nagy tisztelettel emlegettek! Gondoljunk elslamposított színházainkra, bennük a beszédhibás, csámpás, feslett, ordibáló színészcsoporthoz, melyek nem találják snassznak azt, hogy Interneten rágalmazzanak másokat, ordibáló tüntetést szervezzenek az egyetlen olyan színház ellen, amely nem hódol be torz ideáljainak. Ez a szellemi elit? Ez a színjátszás csimborasszója? A kulturált viselkedés etalonja? És addig ordítanak, amíg a halálba nem kergetik az idős drámaírókat, akinek életútja ugyan sok ellentmondással van kikövezve, írásai mégis megállják helyüket a mai színházakban is. Szégyellik magukat? Ó, dehogy! Hivatalosan sem, és maguk közt most egészen bizonyosan örömmünnepet ülnék. És ez legyen az etalon, a követendő viselkedésmódel a serdületlen ifjúság számára? Vagy a drogokkal, emészthetetlen energiaitalokkal, kotyvalt vegyszerekkel megfertőzött, deviáns ideálokkal megvezetett huszonévesek számára? Az időseket nem is említjük. Bennünket már emberszámba se vesznek. Nem kérnek a tudásunkból, az élettapasztalatunkból, a továbbadható értékeinkből, melyek társadalom és kultúra kontinuitását biztosíthatják. Mindent jobban tudnak nálunk. Mindenben profibbak. Maguknak ugyanúgy előjogokat követelnek, amíg alattuk is be nem omlik a morál és szellemiség híján megalapozatlan virtuális társadalmi al- és felépítmény. Akár Sztálin hídjai, erőművei, monstre gátjai, melyek a mennyiségi hódítás jegyében épültek, kényszermunkával, lélektelen munkamorállal, miután a „nagy bölcs ember” kivégeztetett egész mérnökgenerációkat. Talán ebből a példából még tanulhatnának az önszerelm és isten-jelöltek honi képviselői. Talán még lehet. Ha úgy vesszük, ez is a sztahanovista mozgalom egyik „utóregése”. Jó pár évtizeddel később, mikor úgy hittük, ez a fajta baromság már kiveszett és nincsenek követői.

A nyugat imázsa valahogyan összeomlott, s nemcsak a banki válság vagy a bankár-csalások feltárt és eztán feltárandó jéghegyei által. Ők is olvadnak globálisan. Világszerte tüntetések ezrei zajlanak ellenük, mégse ébredtek fel, mégse változtatnak agresszív, mindent felfaló hozzáállásukon. Akár az oroszok. Ahová egyszer betették a lábukat, azt saját territóriumuknak tekintik, és soha többé nem akarnak kitakarodni belőle. Speciális, nem-nyugati felfogás. Ésszel nem érthető. De akkor mivel? Kinek miébe szorult az értelme, ha többé nem lehet a józan ész mentén haladni a racionális világban sem? Vannak, akiket a gyűlölködés vezet. Az univerzumot működtető és mindent átható szeretet mellett ez a legtartósabb valami a világon. De ki tudja, hová vezet? A mai kor embere ott tart, hogy nemcsak Shakespeare-t nem érti, hanem múlt századi klasszikusainkat és a háború előttiakat sem. A

baj nem a nyelv rohamos fejlődésében van, hanem a háborúk utáni világtendenciákban, melyek szétszúrtak egy tökéletlen, de közel sem olyan tökéletlen társadalmi rendet, mint amit utána kötelezően bevezettek, és a világ máig nem tud szabadulni tőle. Kényszeres viselkedésmo­dellek, rátukmált divatirányzatok és normává emelt primitív­ségek miatt. A tiszta lélekkel átélt vallásosság hiánya miatt, mert nálunk a képmutatás megtöltötte a templomokat is. Elég volt formálisan eleget tenni az elvárásoknak, hogy az illető jó elvtárs, jó hívő legyen. Isten mégse verte ki az érde­mteleneket a házából, a felekezetek pedig nem közösi­tették ki a devianciát, hanem túrték és engedelm­eskedtek neki. Mindmáig bálványozzák, sőt azt állítják, hogy a papi palást mentesít a korábban elkövetett bűnök alól. Hát akkor hogyan tisztuljon meg ez a korhad­t „rend”, melyen senki nem akar, nem mer változtatni?

VIII.

Dombok mögé, szürke homályba, füstködbe bukik a nap. Kicsit már magasabban jár, s elmúlik ez a nagy hideg, akkor talán fellélegezhetünk Tél Tábornok szibériai üzenete után. Alig esett le a sok hó, szemünk már a márciusi olvadás felé tekint, siettetve az elmúlást – a télét, és önkéntelenül is, a sajátunkat. De hát ki akar jégbe fagyni itt, még ha szépséges hókristály-ruha várna is ránk ehelyett a megkopott, öreges, vedlett külső helyett? Igen kis százalék választaná az átváltozást, míg a nagy többség ragaszkodna a megszokott, levitézlett változathoz, ez egy biztos tipp. Mint ahogy az is, hogy a legtökéletlenebb kapaszkodna leginkább mai önmagába és hinné, hogy ő egy zseniális elme. Aki nem hiszi, olvassa újra Biberach monológját a „röpködő, kicsinyke lelkekről”, majd próbálja beazonosítani mai szereplőkkel!

A patakparton jég, annak tetején hó. A víz közepén, a „gáton” is hó, meg jég. A fiúk szobája előtt álló karcsú atlaszcédruson sárga hasú széncinegék kukucsálnak az erkélyünk felé. Régen otthonosabban mozogtak, de amióta bevették magukat ide a mátyásmadarak és a fekete rigók, kissé háttérbe szorítva érzik magukat, mert a nagyobb madarak úgymond ökoljogot alkalmaznak a maguknak kinézett eleségért. Most pár napra, akár egy régi versemben, „jégbe dermedt a világ”, csak egyelőre még nem a hamvainkon lógnak a jégcsapok... Szép a havas, téli táj, de hamarabb kellett volna, most már mindenki a tavaszról álmodik titokban. A madarak is időnként. Egy gerle kitartóan énekelt napokon át, és néha, délben, mikor kisüt a nap, valamelyik cinege rázendít az „elő-nyitnikék” strófájára. Ez szokta jó előre jelezni a tavasz közeledtét. A meteorológusok további hideget jósolnak, de bízunk a nap erejében és a madarak jóstehetségében. A meleg úgyis hirtelen fog ránk törni, amit utóbb nem bánunk, csak a gátak bírják a hirtelen megolvadó, tetemes mennyiségű hóolvadékot, mikor eljön az ideje! Tegnap az egyik zöld ruhámat nézegettem a szekrényben, vajon nem lenne túl korai elővenni és tavaszi színekbe öltözni? Télen hiányzik a zöld, bár házunktól kissé távolabb délceg fenyők állnak, vegyesen a lombhullató fákkal. A mi házunk körül is van két ezüsfenyő, egy cédrus, egy tuja, meg két tiszafa, szóval nincs hiány az örökzöldekből, de a szemem már a tavaszi özőnzöldet igényli, a májusi lombok smaragdját és a fű örökvidám, harsány zöldjét, mely között hol pitypang, hol ibolya, hol százszorszép bújjik meg. Közte rigók ugrálnak, bogarakat, gilisztákat, földi férgeket húzgálnak ki. Az ásogató, kertészkedő embert féloldalast fordított fejjel nézik, kifigyelik, hogy közelebb merészkedhetnek-e egy-egy vágott falatért, a viszontválasz pedig többnyire igen.

IX.

Önkéntes magányom jótékonyan befogad. Akár egy magamra kirótt száműzetés. Nincs kedvem naponta viaskodni a kánonná vált hipokrizissal, a befogadó, elismerő gesztusok formalitásával (most már jöhetsz, úgyse élsz soká, öreg vagy, nem árthatsz senkinek). A legdurvább, kézzelfogható valóság úgyis az, amit a társadalom számomra nyújthat, annyi évtizedes szellemi robotolás után. Nemzedékeket tanítottam meg helyesen több nyelv használatára. Közben megtanultak viselkedni, segítségemmel átélhettek egy másik kultúrát, a szorgalmasabbak többet is. A szavak formai használatán túl elsajátították, mi mindent lehet elérni, helyesen értelmezni. Fejlődésüket sürgettem, nem hátráltattam. Nem a magam hasznát néztem, hanem azt a közös sikerélményt, amit egy fiatal élet szellemi kibontakozása jelent. Jól tudnak kommunikálni. Segítettem őket, hogy magabiztosak, öntudatosak legyenek, hogy ne féljenek az új helyzetektől. Legtöbbjük külföldön is elboldogul. Néha kapok egy-egy köszönő levelet, pár kedves szót, olyanoktól is, akiket már évtizedek óta nem láttam. Sikerült átadnom valamit azoknak a kultúráknak a lényegéből, amelyek engem is megihlettek. Ugyanakkor meg kell küzdeni a mai kor felszínességével is. Nem a tudás az elrendő cél, hanem a nyelvvizsga-bizonyítvány. Amint megkapták, legtöbbször nem hajtja tovább a tudásvágy, ami annak idején bennünket. Talán mert az ő életük nem a maradandó értékekre épül, hanem efemer, és azt hajszolják, ami mulandó. Kortünet. Jön majd helyette más, engem pedig csakis az érdekel, ami maradandót még megalkothatok. A köszönetet, hálálkodást nem igénylem, mert tetteim lényege az, amit az engem is befogadott kultúrának adhatok. A köszönet a magyar kultúrát illeti, s ezen túl a Teremtőt, aki épp a megfelelő helyre pottyantott bennünket. Egyszeri találkozásra vagy örök szövetségeseknek, a mindenén túli világban is.

Gyakran kaptam nagyon nehéz feladatokat. Emiatt lettem a problémás gyerekek, felnőttek lelki klinikája, ahogyan az édesanyám is az volt. Rendkívül fárasztó, de nagy élmény, amikor komplexusos, félénk, odahaza elnyomott, félrenevelt nebulókat vezetünk el a teljes kibontakozásig, amikor rég elfelejtik, hogy valaha is voltak nehézségeik. Kupáltam már ki dadogós, allergiás, asztmás, szorongó, kisebbségi komplexusban szenvedő, lelkibeteg fiatalokat, durva lelkű kollégák által „elrontott” diákokat, akik megérték azt a nagy élményt, hogy első próbálkozásra mentek át a nyelvvizsgán. Ez az én helyi rekordom, a bukásmentesség biztosítása. Mindegy, milyen típusú nyelvvizsgára mennek, milyen szinten, melyik intézménybe. A vizsgáztatókat nem ismerem, s talán ők se hallották a nevemet, hacsak rá nem kérdeztek a diákoktól. Nem is ez a lényeg, hanem hogy akiket sikerült felemelni, azok onnantól kezdve haladhatnak. A nevem, a módszerem, a lényeg rejtve marad, mert nem a hírnév érdekel, hanem az, hogy rendes munkát adjak ki a kezemből.

Régen néha büszkeséggel töltött el, ha a legnehezebb fordítanivalókat rám bízta. Volt úgy, hogy a szakszókinck, máskor a szövegösszefüggés, a szakmai mögöttes tartalom okozott gondot másoknak. Mindegy volt, milyen típusú szakszöveg, úgy álltam hozzá, mint a műfordításhoz, melyet nagyon szeretek. Eredeti elgondolásom ez volt, mások gondolatait tolmácsolni az anyanyelvemen. Kevés időm jutott rá. Mikor kitanultam a műszaki tolmácsolás és fordítás fogásait, nem bántam, mert jobban tudtam gondoskodni a gyerekeimről. Ezt fizették jobban, a műfordítás maradt a bennfentes kapcsolatokkal rendelkezőké. A klasszikusokkal sokáig vártam, érinteni se mertem őket, annyira tiszteltem szellemiségüket. Bezzeg a modernnek mondott rendezők! Előttük semmi se szent, ők mindenkinél jobban tudnak mindent. Beleírnak, beleillesztenek olyasmiket is, amiket a szerző soha nem álmodott és nem is írt bele a darabjába. Én nem szeretném, ha megkérdésem nélkül belerondítana bárki a műveimbe. Ha jobban tudják, írjanak jobbat, és gonoszodjanak a saját

gondolataikkal, de a valamire való szerző ennél sokkal többet érdemel. Mikor kerestem a kapcsolatot színházakkal, mindig történt valami, ami cezúrát húzott közém és az aktuális szakemberek közé. Akkor bántam. Ma már nem, éppen a fentiek miatt. Csak egymás kölcsönös tiszteletben tartásával érzem lehetségesnek a kapcsolatokat.

Éjszaka láttam a szürkegémét a patakon. Évek óta idejár telente, s talán nem is ugyanaz a példány, hanem a családjából egy-egy madár. Igen félénk természetű. Amint megérzi, hogy nézi valaki, hamarosan elszáll. Máskor rikácsoló hangjára ébrednek fel éjszaka, ahogy hatalmas szárnyaival elsuhan a patak fölött. Három vadkacsát is láttam. Miután a gém észrevette, hogy figyelem, elment, de utána rögtön megjelent három tőkés réce. Jellegzetes mozgásukról megismerni őket. Rövid lábaikkal hajtják magukat a vízen, gyorsan haladnak és időnként lebuknak a víz alá, búvárkodnak, és feltehetőleg fognak valamit, talán halakat. Miután a tavalyi igen száraz év volt, vékonyka évré apadt a patak, és az éjszakai halászat nem veszélytelen a madarak számára, mert gyakran itt settenkedik a róka. Volt úgy, hogy én mentettem meg tőle a zsákmányra koncentráló gémet. Amint megláttam, hogy feléje közeledik a lopakodó róka, kinyitottam az ablakot, hangosan tapsoltam, amire a nagy madár felriadt és azonnal a levegőbe emelkedett. Valószínűleg haragudott rám vagy félt tőlem, de mindenesetre megmenekült a levadászástól, a tavasz pedig nézhetett másik zsákmány után. A régi magyar nyelvben ezzel a névvel illették a rókát. Akkori hangalakja kissé különbözött, „ruvosz”, így nevezték őseink, de azért számunkra is felismerhető a szó, mely főnévből melléknévvé változott azóta. Egyetemista korunkban jókat mulattunk az efféléken. Nekem legjobban az ősi helyragok kialakulásának érzékelhetően kivehető formája tetszett, a „Feherwaru rea mene hodu utu rea” szövegtöredékben, melynek jelentése: Fehérvárra menő hadiútra. Ekkor még láthatóan különírták, névutós formában, majd hozzátapadt, illeszkedett a szóhoz, és a mai ember már csak ragként ismeri (-ra,-re). A „reá” hangalak kissé régies, mondhatni, ódon hangzású, ma már csak önállóan használatos. De kinek is mondom el mindezt? Érdekel még valakit ebben a rohanó világban? Profit, hírnév, gazdagság, hatalom, ezek a mai vágyak. Ezért szedi a sátorfáját annyi fiatal, mikor kiderül, hogy a kapott támogatásért valamit viszonzniuk is kellene. Hibás persze ebben a kommunikációs minisztérium, mely feltehetőleg jó sokat markol fel a gyenge produkciójáért. Hónapok óta képtelenek értelmesen elmagyarázni az embereknek, hogy a hiányszakokat támogatják, a túltengő operettszakokat nem. Csupán ennyit kellene kiejteni a száján az illetékes fiatalembernek, és felmutatni az ide vonatkozó statisztikákat. Jogászból, közgazdászból túltermelés van, nem lesz elegendő állás. Ha már úgyse az egyéni érdeklődés dönti el, mint nekünk ugyanebben a korban, hogy merre orientálódjanak, akkor nem mindegy, hogy melyik szakkal érik be? Fontos lenne a motiváció, de ennek alapjait otthon tanulják meg a fiatalok, ha van, aki megtanítsa nekik.

X.

Időnként régi helyekről álmodom. Olyan otthonossággal mozgok bennük, mintha régen az lett volna az otthonom. Gyakori visszatérő elem, hogy én megjelenek, a jelenlétemről mégse vesz tudomást senki. Volt olyan álmom, amelyben egykori édesapám és kisöcsém (álombeliek, az arcuk most nem ismerős, de tudom róluk, hogy ők azok, pedig igazi édesapám másmilyen volt, és ebben az inkarnációban én voltam a legkisebb testvér, csak nővéreim voltak) egymással jót beszélgetnek, én pedig megsértődöm, hogy rajtam keresztülnéznek, ám ekkor se reagálnak rá. Utóbb elemezve a dolgot ráébredek, hogy régi, elfeledett ismerősök, rokonok bukkannak fel olyankor, engem pedig egyszerűen nem látnak, mert csak a lelkem bolyong ott, mikor alszom, tehát valójában nincs is min megsértődnöm, mert én tényleg láthatatlan vagyok a számukra. De azok a házak, ódon erkélyek, udvarházak és tágas polgári lakások annyira ismerősek, otthonosak, minden szegletüket ismerem, tudom bennük a tárgyak helyét, és olyanok, mint mikor nagyszüleimhez hazatértünk a kis faluvégi hófehér, tornácos házikóba. Ám az idegenség érzése, mellyel fogadnak, mindig megdöbbsent. Nem érzem át, hogy hiszen én se látom az arra kószáló lelkeket, mikor belépek a temetőbe, holott ott vannak, és mi, odalátogató, testet öltött lelkek, úgyszintén nem veszünk tudomást róluk. Szóval a pozitív-negatív vetületek, ahogy a Bornai-Somló-dalban, melyet zseniálisnak tartok (Te vagy a mágus).

Gyakran úgy veszünk részt küzdelmekben, hogy eredetileg nem is volt szándékunkban beleavatkozni, hanem csak a békességre vágytunk, mint én most a csendre, amelyről neked mesélek, kedves láthatatlan lélek, számomra ismeretlen olvasó. Egymás világába csak most van átjárás, mint ahogyan a nagy sci-fi fantaszták álmodják a buborékszerű világokat. Mikor a születés misztériuma megszűnik, a lélek másik pályára tér, talán elszáguldunk egymás mellett, és a nagy sebességtől, meg a távoli úticélra koncentrációtól nem látjuk meg, mennyire közel is jártunk egymáshoz. Két ilyen misztikus pillanatra emlékezem élesen, bár az egyik kislánykori visszatérő álmom volt, a másikkal pedig meditáció közben szembesültem. Jelképes földre érkezésemről szólt az első. Zuhanok, zuhanok a magasból, végül kavicsos tengerparton érek földet, nagyot zökkenek, de semmim nem fáj (a lélek nem érez fizikai ütést), majd eszmélni kezdek és a számat érthetetlen, értelmetlen szavak hagyják el. Tudom, hogy beszélek, de nem tudom értelmesen kiejteni a szavakat, melyek az agyamban keletkeznek, de még nem tanultam meg artikulálni őket. A szótagok visszhangozva sokszorozódnak, én szeretném rendesen ejteni őket, de nem megy. A végén egy hirtelen rúgásra ébredek, mármint én rúgok egy nagyot és az álom képei velem maradnak, memóriámba vésődve. Kiskorom óta, filmszerűen, hogy minden mozzanatára emlékszem máig.

A meditációs emlék egy genezis-történet. Hatalmas bíbor tengert látok, melynek vize méltóságosan hömpölyög, körülötte a part és az ég is ugyanilyen színű. Ebből a végtelen tengerből hirtelen kiemelkedik egy aranyszínű gömb, gomolyogva, saját tengelye körül forogva. Előbb csóvát húz maga után, aztán felveszi az égitestek szabályos gömbalakját, és száguldani kezd, pályájára áll. A gömb én vagyok, a bíborszínű közeg Teremtőm elméje, mely engem egykor kigondolt, megalkotott és utamra küldött. Akkor persze, abban a pillanatban még nem érzem át, miről is van szó, csak rácsodálkozom a színek földöntúli szépségére, és újból átélem a nagy feladatra küldetés felemelő pillanatát. A szó szoros értelmében, hiszen kiemel egy hatalmas erő addigi nyugvópontomról, az ősi egységből, megadja mostani aurám színét, melyet kevesen látnak. Mindkét látomás egy-egy születéstörténet. Az első fogantatásomé lehet, fizikai testet öltésemé, ahogyan odafentről leérkeztem, míg a másik, a misztikusabb, jelképeesebb, lelkem teremtésének története. A színeket, érzéseket, a tenger

FRICEL
2002

hőmpölygését mindmáig nagy erővel élem át, és túl azon, hogy a kivételezettek közé tartozhatom, akik tudják, érzékelik genezisüket, soha nem szorongok emiatt. Nem is sokat beszéltem erről, páran, ha tudnak róla, ők se igen tulajdonítanak neki nagy jelentőséget. Vagyunk, mert lenni kell, embertársaink fő törekvése viszont az anyagban elérhető sikerek hajszolása. Vagyunk, mert feladatunkat jól-rosszul, de teljesíteni kell. Vagyunk, mert sietünk, a számunkra adott idő, mely két pont közé kifeszített szálként méri a már megtett távot és a még hátralévőt, egyszer el fog pattanni. Soha nem annyi a kapott lehetőség, mint amennyinek látszik. Ma már nem készülhetünk fel békességgel az eltávozásra, tudjuk, hogy hirtelen fog véget érni az egész. Talán, hogy ne akadékoskodjunk, ne alkudjunk ki további ráadásokat, talán mert így szerettük volna eleve. Egy pillanat alatt visszasietni, mert odaát is várnak újabb feladatok. Esetleg a pihenés, ez a legtöbb léleknek megadatik a jól végzett munka után.

Két fiatalember veri, csapkodja a patakot, valami fémtárgyat akarnak kiásni belőle. Jókor, mondhatom, épp amikor csontkeményre befagyott az egész part. Múlt századvégi roncsderbi, nyomor-reminiszcencia, mely a kislembert kapaszkodását jelképezi a múltó, rothadó anyagba, amit azért most még pénzzé tehet. Aprópénzzé. Ahol török a jeget, az éjjel gyönyörű szürke gémet láttam halászni, körülötte öt-hat vadkacsa búvárkodott. Még soha nem fordultak elő együttesen, általában külön-külön jönnek. Remélem, nem teszik tönkre az ott rejtőzködő, hibernáló halakat, melyek az éjszakai kemény hidegben táplálékul szolgálhatnak a vízimadaraknak. Valójában embertársaimnak kellene drukkolnom, de ez nem mindig megy. A madarak nem ártanak senkinek, míg az ember szemrebbenés, gondolkodás nélkül megteszi, ha úgy hozza az érdeke. Persze, mikor szükség van rá, embertársaimnak is szívesen segíték, de ők tudnak gondoskodni magukról, míg az égi madarak ilyenkor ki vannak szolgáltatva az embernek. Vagyunk, akik együttérzünk velük, mások akár el is fognák és megennék őket. Nem tudom, mit gondoljak, csak azt tudom, mit érzek. Mélységes szimpátiát a madarak iránt, ugyanolyan, amelyet a méltóságteljes, hatalmas fák iránt, és Beethoven Örömdójának fenséges áradását, ha magáról az emberiségről van szó. Vajon mit szól hozzá a néhai zeneszerző zseni, mikor azt látja, hogy eszméit, zenéjét szemforgató módon használják fel, az európai eszmét pedig lesilányítják valami vásári értéken beváltható fogalomrendszerre. Áru ez is? Portéka? Ki lát bele azoknak a fejébe, akik bennünket akarnak leckéztetni, miközben nekik lenne tanulnivalójuk tőlünk?! Hozzáadott érték. Már ez is ipari, gazdasági, banki fogalommá, anyaggá vedlett, holott éppen azt kellene kifejeznie, amit mi Európa és a nagyvilág számára nyújthatunk. Ez alaki értékünk. Ám mindennek ellentmond valami más, egy ún. helyi érték, mely bizonyos körökben mindezt le is nullázhatja, ha akarja, mert nem ismeri el az általunk, bennünk hordozott értékek egyenrangúságát másokéval. Mondandója lényege az, hogy nekik nem számít, idehaza mit tekintünk értéknek, mert az övéké magasabb rangú. Diszkrimináció, rasszizmus, mondhatnánk erre. Süket értetlenség a másfajta értékekkel szemben. Ez az, amiről nap mint nap szónokolnak, de ők a legelső, akik „éles helyzetben” lesajnálják. Ergo önmagukat is. Tudatában vannak, mit cselekszenek? Aligha. Vagy ha igen, akkor igen erkölcstelennek kell lenniük, ha képesek fumigálni az általuk oly büszkén hangoztatott értékrendet. A rajtunk meggazdagodott nyugat, mely lenézi a kiszipolyozott, keletnek csúfolt, elszegényített Közép-Európát. Tartsunk tőle? Akarjunk „felzárkózni” ehhez? EHHEZ?!

Pelyhes csibék, kiskacsák, kislibák tollára emlékezem, gyermekkorunk élő játékaira. Majd kisebbik fiam halhatatlan gyermekszáj felfedezésére, aprócska korából. Kirándulás közben előrefutott, nézegette a friss, üde zöldben pompázó mohaszigeteket. Aztán visszafutott, és teásfindzsa nagyságú szemei még hatalmasabbra nyíltak a csodálkozástól és az örömtől: „Megsimogattam a mohát, és visszasimogattam!” Ez az élmény az, amelytől a mai gyermekek zöme meg van fosztva. Ilyen csodás,

fizikai élmény helyett a számítógépen pötyögtetés, virtuális barátokkal való csetelés szigorúan leegyszerűsített, azaz primitivizált stílusban, nehogy túl sok időt kelljen eltölteni az írással való bajlódással. Egy csekély értelmű kolléganőm odáig merészkedett a modernizációban, hogy felvetette a lehetőséget, ne is erőltessek az írni tanulást, hiszen „ma már úgymint mindenki számítógépen ír”. Az ő feje már úgy át lett programozva, hogy fel se fogja, milyen fontos folyamat játszódik le egy gyermek agyában, amikor megtanulja a betűvetés tudományát. Én megvilágosodásként éltem meg úgy az írás, mint a kottaolvasás megértését. Tudtam, hogy ez rendkívül fontos, és csak minimális segítséget vettem igénybe hozzá. Mivel a falusi környezetben túl korainak és ártalmasnak tartották, még a házi orvos is eltiltott tőle, de nem lehetett. Elbújtam pincébe, padlásra, még a büdös falusi budiba is, csak hogy olvashassak. Édesanyám szedett elő rejtekhelyeimről. Előbb tartották magukat a szigorú orvosi verdikhez, de egy hosszas betegségem alatt, amikor már a doktor bácsi is többszörösen leellenőrzött, hogy nem betanult meséket tudok visszamondani, hanem az ő újságját, orvosi jegyzeteit is folyékonyan olvasom, akkor feladta. Mit is tehettek, mikor a legszebb ajándék nekem mindmáig a könyv?! Az asztal tulsó végéről lopva elcsúszott tudást nem vehették el. Májig élek vele, hogy fordítva is ugyanolyan jól olvasom a betűket, sőt a diákjaimnak úgy írom fel az új szavakat, hogy felém fejjel lefelé néznek, míg ők egyenesben olvashatják és másolhatják. Sok időt takarítok meg ezzel nekik, nekem pedig jó mulatság az egykori prométheuszi tűzlopás történetét újra átélni ezzel a kis trüffel. Az agynak jó torna, hogy mindkét irányban működhessen egyszerre, vagyis civilizált szokás szerint „átfordítja”, talpra állítja a betűket, szavakat, ugyanakkor „eredetiben” is látja. Egykor pelyhes hajú, hamvas bőrű kicsinyek voltunk, mint a mostani apróságok, akiket jólesik megsimogatni. Múlt, jelen és jövő így találkozik ebben a zilált, mégis szétzilálhatatlan dimenzióban.

Volt egy kismalacunk. Csíkos volt, mint a vadmalacok, és rettentően tudott visítani. Túl sok testvérrel együtt született, neki nem jutott hely, a többiek mindig félrelökdösték, letaposták. Szegény éhesen, kétségbeesve rohángált és visítózott, de nem volt mit tenni, ha a családja kiteszította. Édesanyám megkínálta jó tejfölös bablevesssel. Paszulylevesssel, ahogyan édesanyám falujában mondják. Jókora, öblös levesestányér lett az övé, benne mindig jófajta alföldies vagy erdélyi ízvilágot idéző habart levesek monstre adagjai. Ezeket mindig vígan befalta, habzsolta, öröm volt nézni. Ha jött a szoptatási idő, a kis csíkos soha nem tartott a testvéreivel, hanem rohant a kerítéshez, és hangosan előadta az óhaját. Le- s fel szaladgált, amíg édesanyám oda nem vitte neki az ebédjét, uzsonnáját, aktuális ennivalóját. Ő lett a legnagyobb, talán mert a gazda, azaz a gazdasszony szeme is gondosan hizlalta. Arra már nem emlékszem, hogy eladták vagy levágták, talán jobb is, mert azokat, akik a szívünkhöz nőttek, nem szívesen képzeljük el megfőzve, kisütve, feltálalva. Jobb így, hogy a folytatást már a feledés homálya takarja. Arra viszont emlékszem, hogy uzsonnázni gyakran ültem be a baromfiudvarba, ahol egy farönk hevert. Hatalmas karéj kenyereket kentem magamnak, mert tudtam, hogy lesznek társaim is a falatozáshoz. Odajöttek a tyúkok, csirkék, és boldogan kapták fel a kisebb-nagyobb falatokat, amiket nekik dobáltam. Egyszer az egyik tyúk türelmetlenül és arcátlanul kikapta a kezemből az egész karéj kenyeret, amiért persze megszidtam és megkergettem, de már nem volt mit tenni, vissza kellett menni újabb kenyérért. A malacokat kukoricacsutkával simogattam. Mivel testüket erős, szúrós sörték borították (innét a nevük: sörtés, azaz sertés), nem szerettem hozzájuk nyúlni, de kényeztetni szerettem őket. Lefeküdtek elém és tartották a hasukat, roppant élvezték a csutka-simogatást. A disznót kevesen ismerik, akár a macskát. Élénk értelmű, ragaszkodó állatok, buta, aki butának tartja őket.

Minden állat-barátot és növényt gondosan őrzök valahol a tudatom mélyén. A lelkem mélyén, ami még fontosabb, hiszen csak azt vihetjük magunkkal a visszaúton, amit itt tudunk tárolni. A lényeges

tudás leülepszik, koncentrálnak, és egyszer hirtelen felbukkan a génekben. Ilyenkor értetlenül állja körbe a család, és vagy befogadja, vagy egy életen át idegenkedik tőle. Csak annyit kellene mondaniuk: nem tudjuk, honnét csöppent ide ez a furcsa tudással bíró gyermek, de akit a Jóisten küldött, azt nekünk szeretettel és békességgel be kell fogadnunk. A földi élet nem mindig erről szól, mert az emberi faj egyik jellegzetessége mindmáig az idegenkedés a máshonnan jött lényekkel szemben. Nem értik, nem érzik át, hogy talán valamelyik felmenőjük tért vissza közéjük más alakban, más szerepben, más küldetéssel. Valaha hagyományuk volt a tisztas vendégfogadásnak. Mintha a görög monda őstudása élt volna őseinkben: akiket tegnap vendégül láttak, a maguk egyszerű étkeivel, de szeretettel és jó házigazdaként, azokról másnap kiderült, hogy földre szállt istenek voltak, a megszeppent háziakat megjutalmazták, mert befogadták őket a házukba mint hasonszőrűeket. A vendégszeretet persze soha nem erről az utólagos jutalomról szólt. A szeretet a lélek mélyéből fakad, onnan ki nem irtható, de sokszorozható és úgy osztható szét, mint ahogyan Krisztus vendégelt meg a sokaságot a hal és a bor megsokszorozásával. A fény, mely Onnan jön, semmihez nem hasonlítható, de mindannyiszor új élményként élhető át. Pelyhes csibék, selymes mohák, simogató szellők formájában. Egy kicsiny, az életet még csak most tanuló gyermek tiszta szemeiből, a megtestesült ártatlanságból. Egyszóval abból, amivel tisztességes ember soha nem él vissza.

Családunk nagy macska barátja, Kacor. Megörököltük valakitől, aki elköltözött a szomszéd telekről. Előbb magával vitte, de az öreg brit cirnos, mely ott nőtt fel és kizárólagos tulajdonosként őrizte a revírt, visszazökött. Inkább élt a szabadban, mikor hol húzva meg magát, minthogy elveszítse a régi területét, a „macska-ősházat”. Hamar összebarátkozott velünk, ő választott ki bennünket gazdáinak. Előbb a fiúkat, mert ők tartózkodtak többen a közelében. Ők megosztották vele az uzsonnájukat, itthonról is rendszeresen küldtem neki maradékokat, és vettünk neki macskaeledelt. Mindent szeretett, elfogadott, néha egy másik macskát is odaengedett a tányérjához, egy kóbor burmait. Az elsőbbség joga azonban az övé volt. Határozott, öreg kandúr volt, a maga nemében különleges, mert a fiait maga nevelte a nőstények helyett. Előbb megtévesztett bennünket ezzel a szokásával, meg voltunk győződve róla, hogy nőstény. Egyszer viszont, hízelgés közben felemelt farkokkal közeledett felém, és én meglepetten kiáltottam fel: „De hiszen ez kandúr!” Onnantól kezdve Kacor lett a neve, mert királyként uralta a területet. Egyszer krémes palacsintát küldtem neki, ezzel teljesen levettem a lábáról. Egyértelműen fejezte ki a tetszését, nagy ínyenc volt. Mint egy elvárásolt mesebeli lény, aki csak átváltozott egy kicsit, hogy aztán ismét emberré legyen. Talán mi törtük meg a varázst ezzel a kései gondoskodással. Nagyfiamat annyira szerette, hogy folyton a közelében tartózkodott és figyelte, mit csinál. Ha G. leguggolt hozzá, felmászott a vállára és a pofáját az arcához dörgölve hízelgett neki. Máskor hempergett előtte a földön, vagy az ölében ülve hunyorgott és dorombolt. Élete utolsó évében megkopott a bundája. Télire nem tudott vastag bundát növeszteni, s talán hólyag- vagy vesebaj kínozza. Akkor már jelezte, hogy el is jönne hozzánk, de túl sokáig tanakodtunk, hogyan fogjuk be és vigyük el állatorvoshoz, hogy megfelelő kezelést kapjon. Mivel szabadon élt és gyakran elkóborolt a határba is pockokat fogni, hatalmas kullancsok élőködtek rajta, s félt volt, hogy valami fertőző bőrbajban is szenved. Így nem lehetett behozni a lakásba, a nyakszirtre adható orvosság pedig éppen hiánycikk volt. Egyre gyakrabban nyávogott panaszosan, de mire meglett a gyógyszer, addigra folyton elkóborolt, ha mentünk hozzá. Végül eltűnt. Kényelmes macskaólat is készített neki J. fiam, tőlem jó meleg polár plédet kapott bele. Egy darabig használta is nagy boldogan, de utóbb mégis máshol éjszakázott. Utolsó napján végigjárta a területet, a hóban hagyott lábnyomaiból kivehető volt, majd eltűnt valamerre. A macska elmegy otthonról meghalni. Nyugalanság fogja el, és nem szomorítja gazdáját holttesteme látványával. Mi is vártuk még egy

darabig, aztán kénytelenek voltunk lemondani róla. Álmunkban mindhármunkat körbelátogatott és elbúcsúzott tőlünk. Boldognak láttuk, valósággal fénylett és ragyogott, tekintetében köszönet és barátság. G. úgy látta, hogy az ágya mellett ül és őt nézi. Igazán megboldogult. Azt hiszem, ezt hívják úgy. Pár fotó maradt utána, meg ennek a különleges barátságnak az emléke, és a hiányérzet. Azóta ritkán készíték krémes palacsintát.

Talán rám is így fognak gondolni, ha elmegyek. Pár baráti gesztus, melyet kölcsönösen tettünk egymás irányában. Használati tárgyak, melyek esetleg múzeumba kerülnek, mikor a fiúk már nem tartanak igényt rá, mert a családjuknak terhére lesz, mert számukra nem ugyanazt jelenti, mert talán nem is lesz személyes kapcsolat közöttünk. Már ha későn jönnek, én pedig hamarabb távozom. A lehetőség mindegyre megvan. Nekem is csak az anyai nagyszülők életéből jutott valami, apai nagymamám nem ismertem, fiatalon meghalt. Apai nagyapámmal még találkoztam, táncoltam is a térdén, de már nem emlékszem rá. Két éves lehettem, mikor követte a nagymamát. Anyai nagyszüleimre viszont igen, imádtam őket, és mindig hálával gondolok vissza rájuk. Tizenhét éves voltam, mikor Papám pálfordulókor „elaludt”, nagymamám tizennyolc évvel élte túl, ő még ismerhette G. fiamat. A kicsit már nem, neki maradt a családi legendárium, a hiányos fényképgyűjteménnyel és az általam – tőlük is – továbbított szeretettel. Gondoskodni létszükséglet a normális szülő számára. Nem tudom, mi lakhat annak a szívében, akiből ez az igény hiányzik. Van ott egy hézag? Egy hiányérzet? Esetleg valami más, amit én nem tudhatok, mert mi a teljességet kaptuk, a sok jogfosztottság és kizártság ellenére. Igen, a teljességet. Bennem nem volt hiányérzet azok miatt, amiket nem kaphattam meg kislánykoromban. Mikor édesanyám felvetette, hogy most már nekem is járna pár új ruha (azelőtt a nővérem kinőtt ruháit hordtam), nagyvonalúan lemondtam róla, mondván, hogy nekem tökéletesen megfelel a Kata holmija, az is szép. Édesanyám persze nem fogadta el, és a levetett ruhák mellett kaptam újakat is, ahogyan a régi fényképek is őrzik, nagyon csinosan járattak bennünket. Már az ötvenes-hatvanas évek akkori szerény viszonyaihoz képest.

Szüleim Pestre jártak vásárolni. Mikor nagyobbacskák lettünk, bennünket is elvittek, hogy szétnézzünk a nagyvárosban. Rokonokat is látogattunk, akik előbb féltették tőlünk lakásuk rendjét, majd nagy becsben tartottak bennünket, mikor rájöttek, hogy jólneveltek vagyunk, sőt még szépen társalogni is tudunk. Egyetlen rosszaságomra emlékszem, mikor Viktor bácsiéknál, nagyapám öccségeknél hintáztam egy öreg konyhaszéken. Bár figyelmeztettek, hogy lazák a lábai és nem lesz jó vége, akkor nem hallgattam senkire, mert élveztem ezt a kis játékot a számomra új környezetben. Aztán hanyatt estem, és egy életre megtanultam, hogy érdemes odafigyelni arra, amit az öregek mondanak. Máig emlékszem az öreg konyhabelső homályára, a vacsoraasztalra, a dorgálásokra. De a szeretetre is, amely tőlük, utánuk is megmaradt. Kicsinyke csomagok, melyek igen fontosak az ember életében.

Viktor bácsi érdekes ember volt. Aki nem ismerte, rigolyásnak mondhatta, de nekünk itt maradtak a kedves szemhunyorításai is. Érdekes, kissé cikornyás stílusa, melynek elemeit talán a kénytelenül elhagyott szülőföldjéről hozta magával, kiegészítve franciatudásával, franciásan, c-vel írt névvel. Lehet, hogy ettől hangzottak kissé idegenesen gondosan felépített mondatai. Molnár volt, fiatalon Franciaországban élt. Akkor úgy mondták, peregrináció. Szakmai gyakorlat, miután egy fiatal elsajátította mestersége alapjait. Sajnos nem jó szakmát választott. Asztmás volt ő is, mint Papám, és télen ugyanúgy szenvedett a széngáz miatt fojtogató levegőtől, mint a fivére. És hát aktív dolgozóként se lehetett könnyű az élete a lisztporral telített levegőben. Emlékszem rá, ahogy télen a nappalinkban lévő szép cserépkályhánál melegítette a hátát. Ezek a hideg telek generációról

generációra kínozták családom tagjait. Engem is. Viktor bácsit mindig figyelmesen illett hallgatni. Jólnevelt levelezést folytatott Papámmal és édesanyámmal, kissé formálisat. Betűi hasonlítottak a nagyapóéhoz, mégis megvolt a saját jellegzetességük. Emlékszem, hogyan csodálkoztam rá a felnőttek különböző karakterű írásaira. Ma ez is hiányzik az emberek életéből. Majdnem mindenki gépen ír, levelet, e-mailt, és nagyon ritka a kézírás. Legfeljebb az ünnepi képeslapokon láthatjuk viszont még egymás jól ismert betűit. Pedig ez is szívet melengető érzés, ha felismerjük a régi kézvonásokat.

Őrzök még néhány régi levelet, levéltöredéket íróasztalom fiókjában. Családi ereklyék. Töredékeikben is ráismerek vonásaikra, stílusukra. A megsárgult papíron keresztül is átsüt mosolyuk, érintésük, mellyel nem engedik megtörni a láncot, az életvív-vonalat, mely visszafelé a történelem homályába vész, előre pedig, ki tudja, merre és meddig mutat. Az érzés viszont utazik tovább, mint könnyű habok hátán a tajték, mert az a rendeltetése, hogy haladjon és ne hagyja elveszni magát az üzenetet. Születtünk szüleink szerelméből, ők is az ő szüleikéből, visszatekintve egy számunkra már ismeretlen őshaza földjéig, ahol a napkelte és a napnyugta olyan ismerős és kedves volt az ősöknek, mint nekünk a gyermekkori és a mostani, amelyet már régóta megszoktunk, és amely a gyermekeink számára egyedülként szép és kedves. Mi ezt a kis darab földet hagyományozzuk rájuk, amíg megtehetjük, amíg erre is rá nem vetik magukat barbár hadak, amelyek elől aztán esetleg menekülniük kell majd az utódoknak. Talán egyszer visszaér a napnyugat felé vándorlás, vissza egészen az Andok meredek láncolatáig, ahol a legelső földi civilizáció megszületett. Jótékony őserdő lepi a nyomait, de megőrizte a kollektív emlékezet. Akinek füle van, meghallja. Ha másból nem, az ősi pentaton dallamok melankolikus hangzásaiból.

A kontinensek vándorlása, átváltozásaink. Hányódásaink, számkivetettségünk talán nemcsak a felmenők régi sorsvonalát követi, hanem egyúttal földünk fejlődési trendjeit is. Ahogyan a szilárdnak hitt kontinensek arrébb csúsznak, átrendeződnek, a mi sorsunk is más helyszíneken bonyolódik tovább. Van úgy, hogy mi is távoli helyeken kötünk ki, mint a messziről elvándorolt Anglia, az ausztrál ősmasszívumokra hajazó, meredek, szakadt partvonalalaival. Génjeimbe kódolva őrzöm a perui őshaza hangzásait, kacskaringós utcáit, az óriási hegymagaslatokat, mélységes völgyeket és a csontjaimig hatoló, metsző hideget, mely a soha meg nem álló szél munkájának következménye, és amely jelen életemben is fel-felbukkant. A színes, egzotikus virágokkal hintett réteket, gleccserolvadékból alázúgó hegyi patakokat, melyek egyúttal az erdélyi felmenők szülőházáját is idézik. A pentaton dallamokat, a legősibb hangzást az emberiség történetében. Kodály, Bartók zsenije, Szőrényiek, Sebőék hú nyomkövetése a tiszta források felé világosságot gyújtott sokak elméjében a késői, lesüllyedt korban, amikor minden a harácsolásról, nyalásról, „igazodásról” szólt, és amelynek átkos döghulláma még mindig pusztítja, erodálja szellemi partvidékeinket. Csak a hegyeinket nem tudja. Ezeket Wass Albert, Nyíró József úgy örökítették meg számunkra, hogy érinthetetlenek a hozzá nem értő illetéktelenek számára. A titkát megőrizzük, senkinek nem adjuk. Ahogyan sok tudós nem tudja felmérni, mi minden aljasságra használhatják fel a találmányát, mi már eleve odafigyelünk a jó előre látható veszélyekre. Ahogyan az okos hajós kerülgeti a tenger felszíne alatt megbúvó zátonyokat, úgy ügyelünk most mások mozdulataira, a kivédendő orvtámadásokra.

A történelemhamisítások halálkultuszában megtanultunk nemet mondani azoknak, akik lelkük mélyén rejtőző, fojtott indulatokkal közelednek felénk, gondosan leplezve valódi szándékukat. Angol nyelvkönyvek már jó ideje terjesztik azt a hamis nézetet, bibliahamisítást, hogy a hét voltaképpen nem hétfővel kezdődik, hanem vasárnapal. A keresztény tanítás szerint Isten hat nap alatt teremtette a világot, majd a hetedikén megpihent. Aki a Szentírásnak se hisz, az mélyedjen bele kissé a nyelvtörténeti elemzésbe, melyet csak csírájában villantunk fel. A magyar megnevezés a hét több napjára vonatkozóan szláv átvétel, még hozzá ószláv, mely a keleti, bizánci vallási közösséggel való kapcsolatunkra utal. A lengyel és az orosz nevekből elég rendesen kivehető, hogy azok egy-egy sorszámnevet rejtenek magukban. Az orosz 'panyigyelnyik' annyit tesz, hogy a hét eleje, magyar tükörfordításban hétfő, a hét feje, azaz eleje, kezdete. A kedd oroszul 'vtornyik', ami rokon a 'vtarój', azaz második számnévvél. A szerda a hét közepét mutatja, a csütörtök oroszul 'csütvjortek', lengyelül 'czwartek', mindkettő a „negyedik” sorszámnevet rejti magában. Ezután már csak a pénteket kell megneveznünk, ami oroszul 'pjátnyica', lengyelül 'piontek', és az „ötödik” számnevet rejti, tehát a hét ötödik napját mutatja. A szombat minden nyelvben keleti átvétel, de az angolban még utal az ókori római naptárra, mely Szaturnusz napjának nevezte meg: Saturday. Azon a napon, a hetedikén, amikor Isten megpihent a teremtés fárasztó munkája után, a jó keresztény ember is pihenőnapot tart. Ennek tagadása az istentagadás jegyében a végtelenített munkahét, a négy- és ötműszakos hetek gyári bevezetése (nehogy a profitéhes tulajdonos egyetlen napot is elveszítsen a harácsolási lehetőségéből), a vasárnapi lödörgés divatja szupermarketekben, templomi istentisztelet helyett. De hát a mai nemzedékek már nem tanultak oroszul, és velünk ellentétben nem beszélnek szláv nyelveket, így nem is érthetik a fenti összefüggéseket. Az angol nyelv területhódító, expanzív, leigázó mentalitása annyira rátelepedett a mai ember tudatára, hogy szinte nem is lázad ellene. Elfogadja és befogadja a torzító szemléletet, mely talán amerikai közvetítéssel érkezett az angolba is, hogy aztán megmérgezze a fél világ tudatát.

Nekünk, magyaroknak sokat, túl sokat hazudtak a saját történelmünkről. Első koronás királyunk, Szent István, nyilván német hatásra, és a római egyház elvárásaihoz igazodva, megtiltotta az ún. botokat, melyeken rovásírással jegyeztek fel mindent, talán titkos tanainkat és az ősi vallás emlékeit is. Ezeket el kellett égetni, lelkünkbe egy évezred távolán át is a szégyen bélyegét égetve bele, hogy mindez primitív, megvetendő és kerülendő. Maradtak fenn aztán kerámia-gombocskák, miniatűr kőemlékek az ősi időkről, ám ezeket múzeumok mélyén őrzik gondosan, a rajtuk található rovásírásos feljegyzésekről a mai embernek fogalma sincs. László Gyulán kívül nemigen volt őstörténész, aki az ősmagyarok valódi honfoglalás-történetét kendőzetlen őszinteséggel adta volna elő. De ki olvas ma már László Gyulát? Ki fordít rá elegendő energiát, hogy a rendelésre kreált, megzápult ideológiákat kiöntse a történelem szemétdombjára, s helyette feltárja előttünk valódi történetünket, mely nemhogy szégyellnivaló volna, hanem jogos büszkeséggel tölthetne el mindnyájunkat, akik még idetartozónak valljuk magunkat?! Olvasni és olvasni kell. Keleti könyvtárakban talán még fellelhető elegendő anyag, mely visszavezethetne bennünket valódi gyökereinkhez.

Meghalt Whitney Houston. Újabb drog-áldozat a hollywoodi sztár csinálás kegyetlen oltárán. Azt hinnénk, mai história, de hasonló története volt már Judy Garlandnek is, majd lányának, Liza Minnelinek. A legnagyobb tehetségeket mérgezték meg kotyvalékaikkal, a pillanatnyi csillogás varázsának ígéretével. A hétköznapi valóság persze kiborulások, mindennapos rosszulletek, felszpanolás, majd újabb nyugtatóadagok. Ez volt az osztályrésze a szupersztár Elvis Presleynek, Marilyn Monroe-nak, és még ki tudja, hány futószalagon gyártott sztárpalántának. Gyakran nagy árat kell fizetni a művészetért. Vagy még inkább: mindig... Ki mit hajlandó áldozni a sikerért, kinél meddig lehet elmenni az önfeladás kikényszerítésében. Az egyezséget Istennel kötjük, de vannak, akik a vállukon ülő őrangyal szava helyett egyre inkább a hátuk mögül sugdosó ördögfióka szavát hallják többet és nagyobb hangerővel. Hát persze! Melyikük szól hangosabban? Az, aki szelíd szavakkal int és vezet a jóra, vagy az, aki folyton ordít, mint a megvadult zöldpárti képviselő? Azok a fiatalok, akiknek már a szülei se kaptak megfelelő nevelést otthon, hogyan tudhatnának eligazodni a világ rengeteg zajában? Hogyan tudhatnának megfelelő varázsígéket mormolni, ha az ősi tudást nem adták nekik tovább, mert az már rég elveszett, a történelem kivehetetlen homályában?! Akár a mi ősi botjaink, melyeket, ha talán elástak, akkor is elkorhadtak a föld mélyében. Merre tovább, emberke? Mindenki a maga útján. Van, aki megtalálja és követi, többé nem tér le róla, és vannak, akik csak tévelyegnek, mert téveszmékben hisznek, a jóktól nem hagyják vezetni magukat. A döntés és a varázsígék megválasztása jelzi egyéni utunkat. Kinek lefelé, kinek felfelé mutat az irány. Hús gleccserpatakok a hegyen, vagy langyos pocsolók a hegy lábánál, ahová minden létező piszok leülepedik. Te vagy a mágus... az elméd pontosan megteremti, amire vágysz, vagy amitől való félelmedben megdermedsz és elfelejtetted a megfelelő varázsígéteket, mint a gólyakalifa a 'mutabor'-t...

Tegnap őzeket láttam a házunkkal szemközti elhagyott területen. Csendes napokon, főleg délelőtt, gyakori vendégek. Most feltehetőleg a hó alatt zseggéllő füvet legelték, vagy csak a le nem kaszált katángmezőt, ahol cickafark, ökörfarkkóró, varádcickó és egyéb fásuló szárú gyomnövény terem. Szoktunk látni rókát is néha. Ennek bundája elég feltűnő a havas háttér előtt. A fácánok rég bevették magukat ide, ahol bőven találhatnak gyommagvakat, csigát, gilisztát, miegyebet, ami nekik táplálékul szolgál. A nagy fácánkakas rendkívül dekoratív megjelenésű, különösen amikor átrepül a nagy gázos fölött, megmutatva gyönyörű tollazatát. A családját rendszeresen szólontatja, akár a szürke géme családfeje, mikor közeleg az este és a tájra valami bágyasztó szürkéség telepszik. Nemes kócsagot még nem láttam az idén, a cédruson viszont meggyvágó bújt meg, ez a színes tollú, viszonylag nagy, mégis félénk madár. Mintha karácsonyi díszekkel aggatták volna tele ezt a fát, mely büszkeségem, én

ültetem. Cinegék, erdei pintyek, fekete rigók, mátyásmadarak, verebek, tengelicék és csak a leghidegebb időszakokban felbukkanó meggyvágók díszítik amúgy is különleges szépségű, karcsú alakját, ezüstös leveleit. Már többször gondoltam rá, hogy a hagyományos díszek helyett inkább színes madárfigurákkal díszítem fel a karácsonyfát, de az ünnepi forgatagban valahogy mindig elmarad. Nincs rá elég figyelmem. Majd legközelebb, mondom, és közben már lassan le is pereg az életemnek ez a záró szakasza...

Alig kezdtem el, máris gyarapszik, és máris magamban kritizálom legújabb művemem. Ha mindennap megírnám napi penzumomat, hamar kész lenne, de nem ez a céloim. Valami krónikát hagyni magam után, mikor már nem leszek, esetleg most is, amikor még itt vagyok, és rákérdezhethéneek, mit hogyan értettem. A filozokat nem feltétlenül ez érdekli. Ők az egykori humanisták leszármazottjai, utódai, akik bár hivatkoznak a saját, végtelen szerénységükre, mégis nagy hírnévre vágynak. Ez nem vonatkozik a legnagyobbakra. Csupán azokra, akik soha nem mernek leírni saját véleményét, csak haladnak valakiknek a már kitaposott nyomdokán. Elemzéseiket idézetek tömkelegével spéklik meg, azt sugallva, hogy az idézett művek szerzői minden kritika fölött állnak. S ha mindenki ezt tenné, vajon hová sikkadna el a lényegünk? Lehet, hogy el is sikkasztják? Ha megtehetik, bizonyára, mert fő az önérvényesítés, mai szóval önmegvalósítás. Akár a mai színpadon az autokrata rendezők, nekik se fontos, legfeljebb huszadlagos, mit akart eredetileg mondani a szerző. Ezért nem bánom, hogy régi műveim egy része egy fiók mélyén lassan megsemmisül. Vékony kis filctollakkal szerettem írni, kedvenc színemmel, a zölddel. Ez valami miatt nem olyan maradandó, mint a golyóstoll nyoma, és egy része már szinte teljesen felszívódott. Mivel jelentős részük naplójegyzet, nem is bánom, hogy elpárolog valahová a tűnő idő messzeségébe. A magánélet nem csámcsognivaló ún. szakemberek számára, tehát nincs közük ahhoz, amit egykor feljegyeztem. Amúgy meg kit is érdekelnek a gondolataink? Talán a hangzatos 'blogregény' terminus még megragadja valakinek a figyelmét és képzeletét. Talán. Aztán minden megy tovább a megszokott mederben. Csak hangoskodjatok, gyerekek, hátha jobb lesz... Ha elnyomjátok mindennek és mindenkinek a hangját, és már csak a tiétek hallatszik, kivel fogtok kommunikálni? Vagy az a kommunikáció, hogy senki nem számít, hogy a zaj mélyére ülepszik minden értékes mondanivaló? Merre, tovább, emberke? Észhez térsz végre ebből a diszkóhangulatból, vagy csak vedeled tovább az energiától és egyre sterilebb leszel?

Kifelé haladunk a télből. Hamarosan megújul a hold, jön a keleti holdújév. Máshol máskor kezdődik a tavasz. Ami nálunk télvége, az a déli féltekén nyárvége. Jön a riói karnevál ideje. Régen, mikor Mariano Latorrét fordítottam, eszméltem rá, mennyire fordítottját jelentheti a föld túlsó felén leélt élet. Egy novellájában arról ír, hogy a hajóskapitány, aki első útjára viszi a fiát, viharba keveredik, lecsap rájuk a 'surazo', ami az Antarktisz felől fújó, jeges szél. A nevében benne van a 'Sur', vagyis 'Dél', ami nálunk enyhe, meleg szelet jelent. Ott lenn, délen, épp az ellenkezőjét, a legjegesebb légáramlatokat, fenyegető viharokat korbácsolva a tengeren, Chile partjaihoz közel. A történetben a tapasztalt kapitány vezeti a vontatóhajót, míg fia a mögötte haladó első uszályt, a kettő közül. Az uszály a viharban süllyedni kezd, és mivel a kapitány köteles megmenteni a hajót, egy idő után kénytelen kiadni a parancsot: vágják el a vontatókötelet! Talán nem is annyira novellába, mint inkább filmdrámába illő történet. Testközelbe hozni a déli tenger elszürkülését, mikor fölėje tornyosulnak a viharfelhők, az ezüstösen villódzó fényeket, majd a felkorbácsolt víz tejfehérré változását, a tajtékos víz félelmetes erejét. A dél felől süvöltő szelet, mely hátba támadja az értékes szénrakományt és az uszályon a kapitány büszkeségét, legfőbb értékét, a fiát, akire büszke akar lenni, hiszen ezen az első úton bizonyíthatná rátermettségét, mely révén egykor apja nyomdokaiba léphet. Az elvágott vontatókötéllal önmaga reményeit, jövőbe vetett hitét süllyeszt el a hajós, mert nincs más választása. Ha nem vágják el, ők is vele süllyednek. Legénysége fellázadna ellene, és úgyis ez lenne a história vége. Micsoda döntés! A hajó megmenekül, és a szerző évekkel később találkozik újra az akkorra már összetört öregemberrel. Mi pedig tovább töprenghetünk rajta, miféle döntések elé állíthat bennünket az élet. S hogy a déli szél odalent délen ugyanaz, mint nekünk az északi, mely olykor orkán erővel csap le ránk. A déli szél ott antarktisi hidegségű, jeges szelet jelent, mint most

nekünk ez a szibériai hideg, melyet a Golf-áramlat talán többé már nem védhet ki, nyugati partjaink melegítésével és az ottani szelek felénk irányításával.

XIII.

Az élet alkonyán az ember készülődik. El kell rendezni dolgainkat. A hagyatékot mindig kevésnek érezzük. Szerettünk volna többet nyújtani a családnak, de olyan harcias környezetben éltünk, amely folyton követelt és elvett tőlünk, nekünk pedig egyre többet kellett adnunk és megtermelnünk, előteremtenünk. Közben nem jutott idő töprengésre, mire való mindez. Akinek családja van, ilyesmit nem mérlegel. Dolgozni kell, hajtani, szerezni. És nemzedékről nemzedékre egyre kevesebb jut, egyre zsugorodik a hagyaték. Már ha becsületes munkával keressük a kenyerünket. Persze, a gyerekeknek is kell hagyni valamit. Ha mindent mi szerzünk meg, nekik nem lesz ambíciójuk. Olyan nemzedék lesznek, amely csak felélni tudja a felmenők által szerzett vagyont. Az első figyelmeztetést akkor kaptam, amikor a fiúk még csak kicsik voltak. Túl sokat vásároltam nekik túláradó szeretetemben. Ma a fiatalok azt mondják, elég egy gyerek, annak akarnak megadni mindent. Ám a túl sok kényeztetés követelőző, önös, másokra tekintettel lenni nem tudó, másokkal semmit megosztani nem akaró csemetéket eredményez. Valami Buddenbrook utánérzés sejlik benne. Hogyan tud majd küzdeni a felnőtté vált fiatal, ha nem tanítják meg törekedni, ha mindig a felnőttek pítiznek az ő kegyeiért? Ha folyton csak kiszolgálják, és ő mindezt gögös leereszkedéssel fogadja, mintha járna, mintha a szülők, nagyszülők, nagybácsik és nagynénik mind azért lennének, hogy neki csápoljanak.

Az egykezés zsákutca. A két véglet: az önző és a végtelenül magányos gyermek. Közte szinte semmi sincsen. Úgy értem, ritka a kiegyensúlyozott, tökéletesen nevelt egyke. Hacsak orvosi oka nincsen, nem volna szabad korai társtalanságra ítélni a gyermeket. A szülőnek a másik szülő a társa, a gyermeknek pedig elsősorban a saját testvérei. Mert közös témáik vannak, melyek életkorra jellemzőek. Egymás életérzésébe legfeljebb átkukkanthatunk szerencsés pillanatokban, ám a felnőtt feladata és problémája egészen más, mint a gyermeké. A kicsit nem szabad megterhelni, kisöreggé, koravénné tenni a rázszakolt felnőtt gondolatvilággal. Akárha azt követelnénk, hogy viselje a mi kabátunkat, cipőnket, mely földig ér és lötyög a lábán, hasra esik benne. Az ő feladata a játék, mely a maga nemében és stílusában az életre készíti fel. De ezt az érési folyamatot nem szabad siettetni. Weöres Sándor fogalmazza ezt meg ragyogóan A teljesség felé c. ciklusában. A különböző életkorból hozott kielégületlenségeket magával cipeli az ember egy másik életkorba, ahol annak nincs funkciója. Ezért a sok „kortévesztő” ember, a felnőttkorában is játszani akaró, felnőni nem akaró fiatal, meg a nők után loholó, öreg férfi, az agg-szerelmes. Annak idején kihagyták, utóbb akarják bepótolni, amikor már nevetségessé teszik magukat. Ugyanez előfordul nőben is, bár ez ritkább, mert a hagyományos nevelés ettől megóv, s talán mert nekünk több az önkritikánk. Egy hervatag nő nem hiszi magáról, hogy a szépségéért szeretik, azt meg főleg lehetetlennek tartaná, hogy fizessen valami fiatal stricinek, sőt az efféle kapcsolat lehetőségét is kikéri magának. Normális esetben. A férfiaknak ugyanez csak egy jó brahi, összekacsintanak, a nagy kötényű asszonyok meg eltűrik, vagy tudomást se akarnak venni róla. Önbecsapás mindkét részről. Gyerekekre, azok neveltetésére nézve veszélyes játék. Eltanulják a hibás viselkedési modelleket, majd ők maguk is képmutatóvá válnak. Alkalmadtán csalnak. Esetenként nemi betegséget visznek haza. Erkölcsi értelemben pedig megfosztják magukat attól a lehetőségtől, hogy tisztelni lehessen őket. Egy szóval sem tiltakozhatnak, ha Hemingway-t idézve odavágják nekik: „Pont te pofázol?”

Az öregkor összegzés. Valamit továbbadunk, hátha kell valakinek. Ez a szellemi hagyaték. A rezignált megjegyzés csupán annak szól, hogy ma értékrendi válságkorszakban élünk. Sok a ránk erőltetett, idegen modell, amelynek nem sok keresnivalója van az életünkben, annak filozófiájában. Tíz évvel ezelőtt még irodalmi lapot adtam ki. A város történetében a legjobbat. Az értékrendi válság már

ekkor is erősen megmutatkozott. A városvezetőség egyszerűen fel se fogta, hogy ezt támogatnia kellene. Úgy értem, hogy rendszeresen, megélhetést nyújtva a szerzőknek. Mindegy, mikor milyen pártállású vezetőség volt, a felfogásuk máig azonos. A potenciális közönség pedig, bár lelkesedett érte, igyekezett ingyen hozzájutni. Mindez egy lehetetlen helyzetet eredményezett. Én vittem tovább, amit megörököltem Lupus barátunktól, pénzt kértem, ahonnan tudtam, és egyre több saját pénzt is költöttem rá, míg végül már nem bírtam tovább. Külön kereseteim legjobb megrendelőm felszámolásával megszűntek, a polgári kormány, mely ugyan jelentősebb támogatást adott, de nem annyit, hogy fedezte volna a teljes kiadási és terjesztési költségeket, megbukott, így anyagi források híján abba kellett hagynom a kiadást. Akkor már mindenki sajnálta persze, de nem annyira, hogy lett volna elegendő erő a közösségben a folytatáshoz.

Gyönyörű hóesésre ébredtünk. A tél, akár a kortévesztő öregurak, most akarja pótolni, amit korábban kihagyott. Fehér karácsony helyett havas télvége. Ám ennek a csendje elbűvöl, elringat, és a régi kemény telek emlékét idézi. Hó-falakkal, csirkékként viselkedő mezei madarakkal a ház körül. Aztán egy bíbicre a 70-es évekből. Papa fogta be, beteg volt és legyengült, valamiért itt maradt télre. Külön dobozt kapott a fürdőszobai kazán mellett, ott melegedhetett. De nem viselte el a szabadság elvesztését, és mert valószínűleg nem kapott megfelelő enivalót. Amit eléje tettek, azt nem ette meg. Lehet, hogy bélgyulladásra volt? Vagy csak feladta, mint sok évvel később a Papa is? Keresztfiam, aki szeretettel figyelte a bíbic sorsának alakulását, következő hazautazásomkor elmesélte a történet végét: „Meghalt. Papa eltűzelte.” Igen, ilyen egyszerű az elmúlás. Egyszer már nincs segítség. Az ember is meghal, és van, akit eltűzelnek. Előtte már az étel se kell. Csak a szabadság hiányzik, a lélek éltető eleme. Aztán megkapjuk azt is. Ismét szabad lelkek leszünk. Van, aki lassan sorvad el. A másik hirtelen távozik. Baleset. Érendszeri katasztrófa. Háború: gyilkos szándékú harácsolók „legjobb befektetése”. Ma már lehet részvényeket vásárolni talán a hadiiparba is. Patinás cégek, szétterpeszkedve a világ fölött, már nem tudják, mibe is fektessék a pénzüket. Az extra-extra-extraprofitjukat. Úgy van meg mindenük, hogy másoknak meg nem akarnak hagyni semmit. Ők a emberiség önző, félrenevelt egykéi. Akik mindent megkaptak, mégis trágádombi mentalitásban élnek. Luxusgettókban különülnek el. Önként. Örökkel, elektronikus berendezésekkel, kutyákkal, vadállatokkal, személyzettel gondosan őrzött, jól elkerített birtokokon. De a gondolataik továbbra is földhözragadtak. Anyag, anyag, anyag. Pénz, pénz, pénz. Vagyon, vagyon, vagyon. Da capo al fine. Egyre többször, egyre nagyobb mennyiségben.

Vajon hogyan zárulhat egy ilyen élet? Mikor szembesülnek mindazzal, amit addig nem akartak meglátni? Megvilágosodnak? Megértik, amit addig nem fogtak fel? Vagy csak behullanak valami nihilbe, mely befogadja őket? Előbb élvezhetik a semmit, hogy aztán megpróbálják újra felépíteni önmagukat? Esetleg felfogják, mit cselekedtek és lelkifurdalásuk lesz? Szégyenkeznek, mert elhagyták valódi feladatukat, küldetésüket, és pazarló, elhibázott életet folytattak? Vagy olyannyira megátalkodottak, hogy nem akarják elfogadni a végül rájuk kimondott ítéletet? A Teremtés titkai, és az elmúlásé. Mindenki a saját sorsáért felel, az okosan gyarapított vagy elpazarolt talentumokért. A másokét nem vállalhatjuk át, de ez nem ad felmentést kötelezettségeink alól. Mivel közösségben élünk, meg kell tennünk a tőlünk telhetőt, kifogások, kibúvók, utólagos kimagyarázkodások nélkül. És mindig az adott pillanatban. Nem késlekedve, nem halogatva, nem szerencsétlenkedve, mert az alkalom irgalmatlanul elmúlik.

Utánunk is nyomul egy slepp. A dilettantizmus szívós csapata. Régen úgy mondtam, nálam minden hülye okosabbnak hiszi magát. Ez bizonyára így van ma is. Mert nem törődtem vele, mondván, hogy

akinek szeme van, az látja a különbséget. Mert azt mondtam, hogy nekem ilyesmire nincs időm. Hogy mindenki vegye magának a fáradságot és válogassa ki a kínálatból a neki valót. Hogy nem érek rá elmagyarázni önmagamot, írásaimat. Ők is hozzám mérik magukat. Ami keveset elértem, az nekik is kell. Minimum. Amilyen lazán én vettem a saját karrier lehetőségét, ők legalább akkora lendülettel hajszolják önmegvalósításukat. Öregem is. Tehetség híján is. Talán jó nekik. Akár a szenilis ember, ők se fogják fel... A népnyelvnek erre is van egy ízes szava: megmulyult. Hát igen. Okos volt, mulya lett. De mi van azzal, aki mindig is mulya volt? Azzal mi történik, amikor eljön az az idő, hogy még ahhoz képest is mulyább lesz? Porhüvelyünknek persze mindez lényegtelen. Porból lettünk, porrá leszünk. S talán a csillagporból lettek ismét csillagporrá lesznek. Van, aki a föld alól vájja ki az aranyat, van, aki magában hordja, legfeljebb ez földi szemmel nem látható.

Most azért még egyfajta bizonytalanság kínoz. Vajon amit megírtam és még megírhatok, hová sorolják be végül? Itt, a földön, és odafent is, a mennyben. A kettő nem ugyanaz, tudom, de időnként meggyötör ez a kései érzés, akár egy második kamaszkor hangulata. Az emberéletnek is megvan a maga felfelé ívelő, majd lefelé hanyatló, tipikus vonala. A második gyermekkor kifejezés már régóta benne él az emberiség tudatában, de a második kamaszkorról senki nem beszél. A változó korban az ember szégyenlős lesz, mint a kamaszok. Röstelli testi elváltozását, a másik nemmel tartózkodóbb. Mindez nem vonatkozik a gátlástalan emberre, aki minden életkorban érzéketlenül halad, sőt törtet a magának szerzett pályán. Ő nem másokhoz viszonyítja magát, hanem csakis a saját elképzelését hajtja. Maga körül pusztít, rombol, még akkor is, ha ezt nem fegyverrel teszi. És ugyanúgy, ahogy a fegyvergyáros, ő sincsen tudatában a saját kártékony szerepének. Ki is kérné magának, ha a fejére olvasnák. Akár a víz mélyén heverő sár. De ne sértegezzük a jótékony anyagot, melyből végül termékenyítő massa válik az elárasztott területeken. Ki is gondol rá a geológusokon kívül, hogy ez a puha, lágy matéria kövek egymáshoz súrlódásából keletkezett? A víz, a föld éltető eleme az egymás ellen feszülő életeket is összehangolja végül. A nagy sziklák talán fenn maradnak a hegy tetején, de másokat legördít vagy a mélybe sodor a lezúduló áradat. Egyre kisebbé kopnak, szép, fényes kövekké, kavicsokká, a hulladékból pedig iszap lesz, földek, rétek, mezők életet adó talaja. Rajta virág terem, haszonnövény vagy csak gizgaz, de a tavaszi újjászületésben mind szép, akár a Teremtő mosolya.

És az ember? Belőle is lehet valami hasznos, miután rosszul felhasznált adottságait elpazarolta? S talán végül mindnyájan egy közös masszába kerülünk mi is, jók, rosszak egyaránt, akár a mai kor egymással összeszokott, egymással „összerohadt” elemei, a helybeli mutyisták? A temető mindenkinek egyként végső nyughelyet ad. Ott egyaránt falnak belőlünk a nagy kövér férgek. Pár éve az egyik pap sírásókkal szedette őket horgász-csalinak. Morbid, ugye? Sátáni játék a megszentelt földdel. Karinthy tollára való. Akár az egysejtű vándorlása az evolúciós láncon keresztül, ahol mindenki másba szerelmes, nem viszonzza az előbbi vonzalmát, s végül lelepleződik, miután a perdit is továbbadta a kiskedvesnek, hogy saját kora rettegett egysejtűjével, a szifilisz kórokozójával bolondozott a halhatatlan szerző. A temetői morbidban a ki tudja, kiből lett férget bekapta egy hal, majd a halat megette a pap, és mindenki más, akiknek ajándékozott a sikeres fogásból. A szellemesből, mondhatnánk mi is Karinthy nyomdokán haladva...

XIV.

Ismét rengeteg hó esett tegnap óta. Az idő megenyhült, és a madarak egy része már jelzi a tavasz közeledtét ilyenkor szokásos énekével. A táj varázslatosan szép, bár nem ilyenkor kellene, hanem karácsony táján és januárban. De ne elégedetlenkedjünk, a tavalyi aszályos év csapadékhiányát most pótolja valamelyest a természet. Odakint hatalmas mátyásmadarak osztozkodnak a nekik kitett földmogyorón. A nagyok szigorúan betartatják a hierarchiát, a saját fiaikat se kímélik, nemhogy a többi madarat. Tegnap bentről figyeltük, hogyan várnak a sorokra a rigók és a cinegék. Mikor a cédrus ágaira szálltak, a frissen esett hó visszaverődött rájuk, így akarva-akaratlanul megfűrödtek, de nemigen bánták. Türelmesen várták, mikor kerül rájuk a sor. A mátyásmadarak héjastul fogyasztják a mogyorót, nem sokat molyolnak a bontásával, pedig hatalmas csőrüknek nem jelentene nagy munkát.

A madarak már érzik a tavasz közeledtét. A gerlek több mint egy hete énekelnek, a városban a galambok felborzolt tollakkal kíséretik a csinosabb galambhölgyeket. A rigók is dalra fakadnak olykor. A cinegék el-elpötytyintik a nyitnikék strófáját. Hozzájuk csatlakozik az erdei pinty egyhangú kis dalocskájával. Most még elbűvöl bennünket a dunnaszerű, puha hóba burkolózott táj, de hamarosan beköszönt robbanásszerűen a végleges tavasz, csodaszép zöld pompájával, föld- és virágillatával, a patak hangosabb csobogásával és a levegőt is tisztító, friss víz illatos köszöntésével. Már a hó alatt megbúvó hóvirágcsometeimre gondolok, a tavaly és tavalyelőtt ültetettek. Ők már biztosan készülődnek a madarakkal együtt. A vadkacsákat éjszaka és néha nappal is lehet hallani a patakon. Hangos hápogásukkal, életerős, határozott mozgásukkal magukra vonják az ember figyelmét. Éjszaka is látni őket, a gém viszont napok óta nem mutatkozik. A szürke gémek ilyenkor szoktak elvonulni, bár a táj mostani látványa inkább az ellenkezőjét sugallja. Itt szinte sose fagy be a patak, mindig találnak benne valami eleséget. Az ablakpárkányon cinke kopogtat. Most eszegeti a diót, gondolom. Nekik bentebb tálalok, az ablakunkhoz közelebb, rég megszokták. A vadabb madarak nem szívesen jönnek beljebb, ők a külső ládasoron étkezhetnek. Most hevesebb időszak közeledik. A rigók heves versengést folytatnak a jobb fészkelőhelyekért, de azért igényt tartanak az erkélyen megszokott etető jogáért is. Mindez csupán a hormonok játéka, mely hamarosan a csodálatos hajnali énekszóval folytatódik. Köztük az a nagyobb úr, aki magasabbról fütyül a többiekre. Ki a háztetőről, ki a magasabb jegenyéről, már amennyi még maradt ez utóbbiból, a mindennek nekieső ember áldatlan tevékenysége folytán. Azt mondják, pollen. Azt mondják, parlagfű, pedig nem a növények hibája, hogy a környezetünk agyonkemizált. A legtöbb allergiát nem a pollenek váltják ki, hanem a rájuk telepedő por, ipari szenny, valamint a gépkocsik által terjesztett méreganyagok. A háztartások durva vegyszerei, a feltétlen tisztaság jegyében. A marékszám beszedett gyógyszerek. De kinek jutna eszébe, hogy nekiessen és szétverje a gyárakat, az autókat vagy a katonai fegyverezéseket? Pedig a bajok gyökere ott van.

A zongora igen fontos szerepet játszott az életemben. Akkortájt kezdődött, amikor a nővérem iskolába ment. Szüleim nagy családi botrány közepette hozták az első zongorát. Pestre utaztak, és mindenki nagy izgalommal várta, ezúttal mit vásároltak. Mivel édesanyám gyakorlatilag mindent megtermelt a ház körül, csak az iparilag előállított termékekért adtak pénzt, az akkori nagyon szerény kereseti viszonyok között is hamar megspórolta az előbb sokat szidott, majd rajongva szeretett hangszerre valót. Húszezer forint abban az időben rengeteg pénznek számított. Volt, akinek kétévi fizetése. Nagymamám stafíruniban reménykedett. Mármint hogy azt vesznek a két lánynak. Korai lett volna. Ami később összejött, az is valahová eltűnt édesapánk második házassága idején. Nekem

nem jutott a hímzett, aszúrozott, slingelt, szép ágyneműkből semmi. Mostohaanyám tudja, miért, a föld alá ő se vihette magával. Ma érzem hiányát, mikor a saját szerzeményeim, a lengyel piaci és bolti lepedők már sorra elkopnak, az üzletekben pedig minden kínai, annak is a bővli változata. Már elérhetetlen magaslat az egykor WC-kben titokban árult lengyel lepedők minősége is. Egyetemista koromban az ilyesmit fillérekért lehetett kapni. Irtózatossá szegénység sújtotta Lengyelországot. Az akkori kommunista vezetés gyakorlatilag kifosztotta és lenullázta a saját gazdaságát, az oroszok kiszolgáltatásával. Egyszerűen elgondolni is nehéz, hogy a farmergazdaságokat soha fel nem adó, a kolhozba be nem verhető lengyel gazdák által megtermelt javak hová tűnhettek akkoriban. Jó lenne, ha az EU-ban ész nélkül ágáló, ordítózó, önmagukat zöldeknek mondó képviselők is tudomást vennének a kommunizmus bűneiről. S hogy a saját népüket szándékosan tönkretévő politikusok megbűnhődjenek végre gaztetteikért. Ha akarnák is, hogyan tehetnék jóvá mindezt? Utólag már nem lehet jóllakatni azokat, akik rendszeresen éheztek, vagy csak silány ételeket kaphattak a boltokban, ahol orosz mintára üresek voltak a polcok.

Nos, a zongora heves érzelmi viharokat váltott ki. Vasúton kellett elszállíttatni. Nem sok pici, szép holmi volt, hanem egy nagy fekete monstrum – nagymamám szemében. Közölte szüleimmel, hogy nem normálisak, majd sarkon fordult és elviharzott. Édesanyám szelíd jósága kellett hozzá, hogy utóbb elsimítsa ezt a számunkra, gyerekek számára érthetetlen és szokatlan konfliktust. Az élet apró drámája, mondhatjuk. Mindez az ötvenes évek nyomorában, az után, hogy a Papa sikeresen megszabadult a rákosista hadsereg kötelékeitől, majd csöbörből vödörbe kerülve tűrte egy örült alkoholista párttitkár hetenkénti feljelentéseit. A rendszeresen kivonuló pesti vizsgáló bizottságokat. A seregben mindig a legrosszabb helyekre osztották be. Kitolásból. Tito „láncos kutyasága” idején a jugoszláv határra, ahol mégse tudták elemészteni. Neki a „jugók” messziről tisztelegtek a túloldaltól, mikor a határ mentén járőrözött. Most, hogy visszagondolok, a kis falucska lakossága, ahol ez a kiküldetése folyt, vegyes etnikumú volt. Nővérem, aki cserfes kislány volt, egyaránt beszélt magyarul és szerbül, hiszen a falusi gyermekek mindig együtt játszottak. A határ innenső és túloldalán élő szerb rokonok nyilván tudtak valahogyan beszélni egymással. Tudhatták, hogy a Papa nem ártó szándékú, sőt ahány helyszínére csak emlékszem életünknek, mindenhol köztiszteletnek örvendett. Szüleim kedves, barátságos emberek voltak. Ha összevetem emberi kapcsolataikat a kádárista, mindenkivel bratyizó, tegeződő, egyenlősítő hirdető kapcsolatrendszerre, melyek mégis oly felszínesek voltak, az ő magázódó modoruk is sokkal kellemesebb és közvetlenebb volt, talán őszinteségük miatt, mely később akkora hiánycikk lett az „emberarcú szocializmus” idején. Mikor nem lehetett tudni, ki és miért jelenti fel az embert másnap, miután velünk beszélt. Nagyszüleim falujában senki. Senki, aki közülünk való volt. Ha feljelentés történt, azt csak a hivatalból a nép nyakára ültetett párttitkár tehette. Az oroszok emberei, akiket nem lehetett tudni, honnan, miféle lelki nyomor közepéből szalasztottak. Ma látjuk végkifejletükben őket, miután óriási pártkarriert futottak be, és mai feljelentgetéseik az EU-ra irányulnak. Már nem egy ember a feljelentéseik céltáblája, hanem egy egész nép. A kollektív bűnösség hirdetésének újabb lehetősége.

Első zongoraleckéimet a falu zenei zseni kántortanítójától kaptam. Egyéni módszerrel tanított valahányunkat. Szinte nem volt olyan hangszer, amin ne játszott volna, és ne tanított volna rajta. Mikor évvégén sor került a vizsgára, rengetegen gyűltünk össze a házukban, mely altwien hangulatot árasztott. Zongoristák voltunk páran, de még többen, akik olcsóbb, könnyebben elérhető hangszereken tanultak. Hegedű, brácsa, cimbalom, klarinét, a népi zenekarok alaphangjai. Furulya, fuvola, tangóharmonika, meg rézfúvósok is. A templomban orgona, harmónium. Ma már elképzelhetetlen, hogy egy tanár ennyi hangszeren oktasson szimultán. Mikor előadtuk kis

hangversenyünket, óriási élmény volt. A szülők meghiúsítottan hallgattak bennünket, mi pedig vártunk sorunkra. Volt, aki a csuklóját tördelte, mások az ajkukat harapdálták idegességükben. Mikor még én voltam a legfiatalabb a csapatban, az egyik idősebb lány odafordult hozzám: „Te nem izgulsz?” „Nem”, válaszoltam flegmán és értetlenül, „miért?” Később se volt lámpalázam. Jó előadó lehettem volna, ha utóbb egy betegség közbe nem szól. Ezt a szokásomat azonban megőriztem hétköznapi „fellépéseim” során. Ha ideges voltam is tanórák előtt, mert valaki felbosszantott vagy méltatlanul megbántott, mindez egy pillanat alatt elpárolgott, amint a gyerekek közé léptem. Egyetemista gyakornokként ért ez a következő megvilágosodás. Egy borzasztó rigolyás tanárnő foglalkozott velünk, „kis tanárokkal”, akiket a kisdíákok mégis nagy izgalommal, szeretettel és rendkívül nyitottan vártak. Állandóan abriktolt bennünket, kritikái olyan elemeket tartalmaztak, amelyek prekoncepciókat és tagadást tartalmaztak az ifjú kollégák megértő támogatása és segítése helyett. Velem is mindig baja volt. Az első önálló órára idegesen léptem be, de amikor szembenéztünk egymással, én és a gyerekek, az egész egy pillanat alatt elmúlt. Sem izgalmat, sem idegességet vagy szorongást nem éreztem többé. Mint hal a vízben, úgy éreztem magam mindig a diákok között. Ez mindmáig így maradt. Bármilyen bajom van, a diákok sose tudják, mert velük fesztelen a társalgás, kezdeti csetlés-botlásait megértően kezelem, amitől egy idő után megnyugszanak, és ők maguk is felszabadult, nyugodt társalgók lesznek. Minden kérdésükre választ kapnak, kétségeikre megerősítést.

Máig büszkeséggel tölt el, hogy abban a zseni korban két óriási zenei zsenin nevelkedtem: Mozarton és Bartókon. Első könnyű kis darabjaik, melyek azért munkát adtak a vékonyka ujjaknak, máig megmaradtak emlékeztetőben. Kezem mindmáig kicsi, nem igazán érthető, hogyan lehettem mégis jó zongorista. Nyilván rugalmas ízületeimnek köszönhetően, melyek később minden erőlködés nélkül megbirkóztak a nónákkal, decimákkal is. Feladataimat rettentő komolyan vettem, és tőlem telhető legjobban teljesítettem. Erre mindig is adtam. Talán a személyes példaadás volt az, amivel a tanítványaimat is rávettem a nagyobb igyekezetre. Mondhatni, nemcsak a rossz példa ragadós.

Zongoratanárom házában a szobák tele voltak antik hangulatú bútorokkal, régi festményekkel, faliszőnyegekkel, nagy műgonddal horgolt csipketerítővel. Hangszerekkel is, ha jól emlékszem. A nappaliban pohárszék állt, értékes porcelánokkal és kristályneművel. Sokféle porcelán nippek, szobrocskák. A zongorán díszes terítő. Kerek asztal, az egykori polgári szalonok elengedhetetlen kelléke. Mindez a falusi környezetben igen értékesnek és különlegesnek számított. Felesége apró, filigrán természetű, örege is csodaszép nő volt. Maga is egy műalkotás, akit a férje nagy becsben tartott. Első férje egy festőművész volt, mindkét házassága gyermektelen. János bácsi is, ő is rajongtak a gyermekekért. Nyáron vendégül látták Franciaországban élő unokahúgukat, aki szintén babaarcú, különlegesen szép kislány volt. Titine-t magyarul tanulni küldték haza. Franciás akcentussal ejtette a szavakat, nyelvi hátránya ellenére szívesen beszélgetett velünk.

Egyszer a falusi művelődési házban adtunk koncertet. Agyoncsépett, kopott, fekete zongora állt a színpadon, melyet nem hangoltak fel rendesen, és az egyik billentyűje sérült volt, folyton leragadt. Én, a rám jellemző hidegvérrel, megálltam darab közben, felpiszkáltam a leragadt billentyűt, majd onnan folytattam a játékot, ahol abbahagytam. Nagy tetszést váltott ki a közönségből, megtapsoltak, János bácsi pedig mosolyogva állt a színpad mögött. Büszke volt a kis kreatúrájára, értékelté lélekjelenléteimet. Számomra ez csak rutin volt és szakmai tisztesség: ha egyszer leírta a zeneszerző a hangokat, nem maradhatnak ki, csak mert egy elhanyagolt, sérült hangszeren kell előadni. Ha a mai

rendezőik is ennyire tiszteletben tartanák a szerzők szándékát, nem lenne annyi félresikerült előadás, felkészületlen, kontár megoldás és brutálisan torzító belerondítás. Többek között a klasszikusokba.

Az ezernyolcszáz lelkes falucskában négy iskola volt: református, katolikus, zsidó (a felekezetek népességének sorrendje szerint), a negyedik az ötvenes évek végén épült, modern, lapos tetesű, rém kényelmetlen padokkal. Csupán azért érdemes megemlíteni, mert a mai világban, amelyben minden lényeges dolgon spórolnak, míg a modernnek vélt bővlikra milliárdokat szórnak el, azok mégse hoznak a konyhára, el kellene gondolkodni a klebelsbergi iskolarendszer hatékonyságnak okain. Minden felekezet megkapta a maga iskoláját. Nem volt vita afölött, hogy sérti a sérült lelkűeket a másik vallás szimbolikája. Mindenki a maga temploma vagy imaháza melletti iskolába járt, a hittanórák „kéznél voltak”. Mindez magától értetődő volt. Senki nem hisztériázott, hogy őt sérti a kereszt, a kakas vagy a csillag, mert akkoriban még normális népek lakták ezt a vidéket. A nagy többség ma is az, de úgy tűnik, hogy a politika megint bele akarja ártani magát az emberek közötti egyetértésbe. Nekik az a jó, ha mindig vannak egymás ellen fenekedő etnikumok, felekezetek, nekivadult népek. Most kell éssen lenni! Nem szabad hagyni magunkat, hogy újból eljátszassák velünk a bűnbak szerepét, mely ismét ürügyet szolgáltatathatna idegen megszállóknak arra, hogy a győztes szerepében tetszelegve kifosszák a magyarságot, szavainkat kiforgatva hazugságokat terjesszenek rólunk, alantas bértollnokaikkal tovább uralhassák zsaroló pozícióikat.

Az ötvenes években a zsidók kivándoroltak Palesztinába. A fiatal zsidó állam akkoriban toborozta lakosságát, hogy létjogosultságát bizonyíthassa az adott területen. Nem tudni, ki vette rá a falucskát elhagyó, síró néniket, búcsúzkodó embereket, hogy elhagyják az őket egykor befogadó közösséget, de annyi biztos, hogy nem szívesen mentek. A maradottak döbbenet figyelték az eseményeket, senki nem értette, mi történik valójában. Soha nem hallottam rá megjegyzést, hogy bármi különbség lenne közöttünk. Magyarország az első európai állam volt, amely a vallási egyenlőséget törvényerőre emelte. Annak már több évszázada. Most, amikor folyton ki akarnak oktatni bennünket erről, az okoskodók soha nem néznek a tükörbe és nem veszik alaposan szemügyre saját eltorzult, gyűlölködő vonásaikat, melyekkel felénk vicsorognak. Nekik kellene toleranciát tanulniuk és immáron torzítások, hamisítások nélkül újratanulniuk az európai történelmet. Persze ez nekik mindegy, fő a hazudozás intézményesített lehetősége, az emberek agymosása a médiumok segítségével. Mekkora melléfogás ez is! Segítség. Az eleve pozitív kicsengésű szó megváltozik, eltorzul, mikor a nem megfelelő helyen és értelemben használják. Akit segítenek, az halad. De akit úgymond a nyomorba „segítenek bele”, az soha többé nem tudja jól érezni magát a bőrében. „Help yourselves”, mondhatnánk ezeknek a kéretlen „segélyszervezeteknek”, de nem a szó eredeti értelmében. Mi ezt úgy értjük, hogy efféle segítséget inkább nyújtsanak saját maguknak. Hátha ők élvezni is tudják. Nekünk pedig hagyjanak békét, mert számunkra terhes és kínos, amit velünk művelni igyekeznek, minden szinten és minden fórumon. A zsidó iskola neve onnantól fogva pékiskola lett, merthogy pékség működött mellette.

A kenyérsütésnek is szép hagyományai lehettek arrafelé. Évtizedekkel később is, mikor hazalátogattunk, remekbe sikerült, bolti kenyeret kaptunk. A környéken mindig gyönyörű búzamezők integettek utánunk. Ma is csupán ennyit kellene: a megfelelő dolgot a megfelelő helyen művelni. Az erőszakos iparosítás, nyersanyagforrások híján, sehová nem vezetett. A kommunizmus rögeszméi a világ teljes felforgatásáról... sehol a világon nem működtek, viszont rengeteg kárt okoztak. De vajon szoktak-e a propagálói elgondolkodni azon, hogy megérte-e ennyi embervért áldozni, ennyi társadalmat tönkretenni, hagyományait lepusztítani, hogy aztán létrehozassák falansztereiket,

bennük a tömegember arctalan, agyatlan, semmitmondó prototípusával? Nyilván nem. Akiben van egy csöpp önkritika, az nem tévedhet ekkorákat.

XV.

Azt mondtam, blogregény. De művem semmiben nem hasonlít a blogok színtelen bejegyzéseihez, a modernnek mondott, csupa rövidítés, szimplifikálás világához. Ragaszkodom a saját stílusomhoz, és a saját kifejezésformáimhoz. Szólni csak szép stílusban érdemes. Ha maradandóra törekszünk, nem szabad behódolni a múló divatoknak, melyek holnap már szemébe dobva hevernek valami eszmei szemetesvödör alján. És annyiban se blog, hogy mások nem írhatnak bele. A saját műveit mindenki maga alkotja meg, már ha van értelmes közlendője másokkal, nemcsak tetszelegni akar egy divatos szerepben, mint a botcsinálta politikusok, hírhedt tolvajok és csalók. Regénynek regény, mert nemzedékek történetét írja meg, a széthullóban levő társadalmak lazább stílusában. Mert mindannyian egy atomjaira hullani készülő világ talán utolsó képviselői vagyunk. De nem a falanszterek diadala miatt, hanem mert a civilizáció lépett önmegsemmisítő periódusába. Leginkább napló lehetne, de az se, mert nem időrendi sorrendben mondom el történetünket, hanem úgy, ahogyan egy idős ember meséli el saját családjának a felmenők történetét. Háttérben vagy előtérben a kisebb-nagyobb társadalmi eseményekkel. Mert el kell végre mondanunk az igazat, miután annyit hazudtak hivatalból, hogy egyre jobban berzenkedik bennünk valami, ami a hazugok ál-világával szemben felmutatja az igazak reális világát is. Hogy a kései utód vagy az érdeklődő kortárs választhasson, dönthessen, melyiket igényli és melyiket fogadja el. Nos, ennek jegyében történt még valami a kedves olvasó számára egyelőre ismeretlen nevű falucskában.

XVI.

Szóval vagyunk mi, sok érdekes és még több kevésbé izgalmas egyedből álló embertömeg. Akik fölübén magasodnak, gyakran úgy emelkednek ki a masszából, hogy letapostak másokat. Karrieristák vagy megszállott embermentők, akiknek akcióiból többnyire nem kérnek a „megmentendők”. Már megszoktuk, hogy magunknak kell kiállni a saját érdekeinkért, ezért nem kérünk hamis interpretációkból, félremagyarázásokból, kézdörzsölő amerikai nagybácsikból, nagynénikből. Nem, mert hamar rátérnek a lényegre: ők mennyit kereshetnek rajtunk. Aztán csodálkoznak, ha nem igeneljük őket. Vannak persze egyedi példák, szép kivételek is. Az ő társaságukban megint egyének lehetünk, nem tekintenek bennünket afféle leigázandó, civilizálandó hordának, képzelt fölényük tudatában. Most akkor ki a sovén? Kinek vannak előítéletei? Mi elfogadjuk és befogadjuk, aki hozzánk békés szándékkal közelít. De mit kezdünk a hátulról jövőekkel, az Interneten vagy egyéb fórumokon mószerolókkal, a hamis prófétákkal? Mi ugyan nem akarunk tőlük semmit, már túl azon, hogy hagyjanak minket békében. Akkor ki itt a náci? Ki akar más népeket etnikai, faji, vallási alapon leigázni? Nem a monstre hadseregek tulajdonosai? Nem a tudatmérgező médiamogulok gépezete? Ki akar itt faji alapon rendet rakni? Hát igen, ismét csak nem mi.

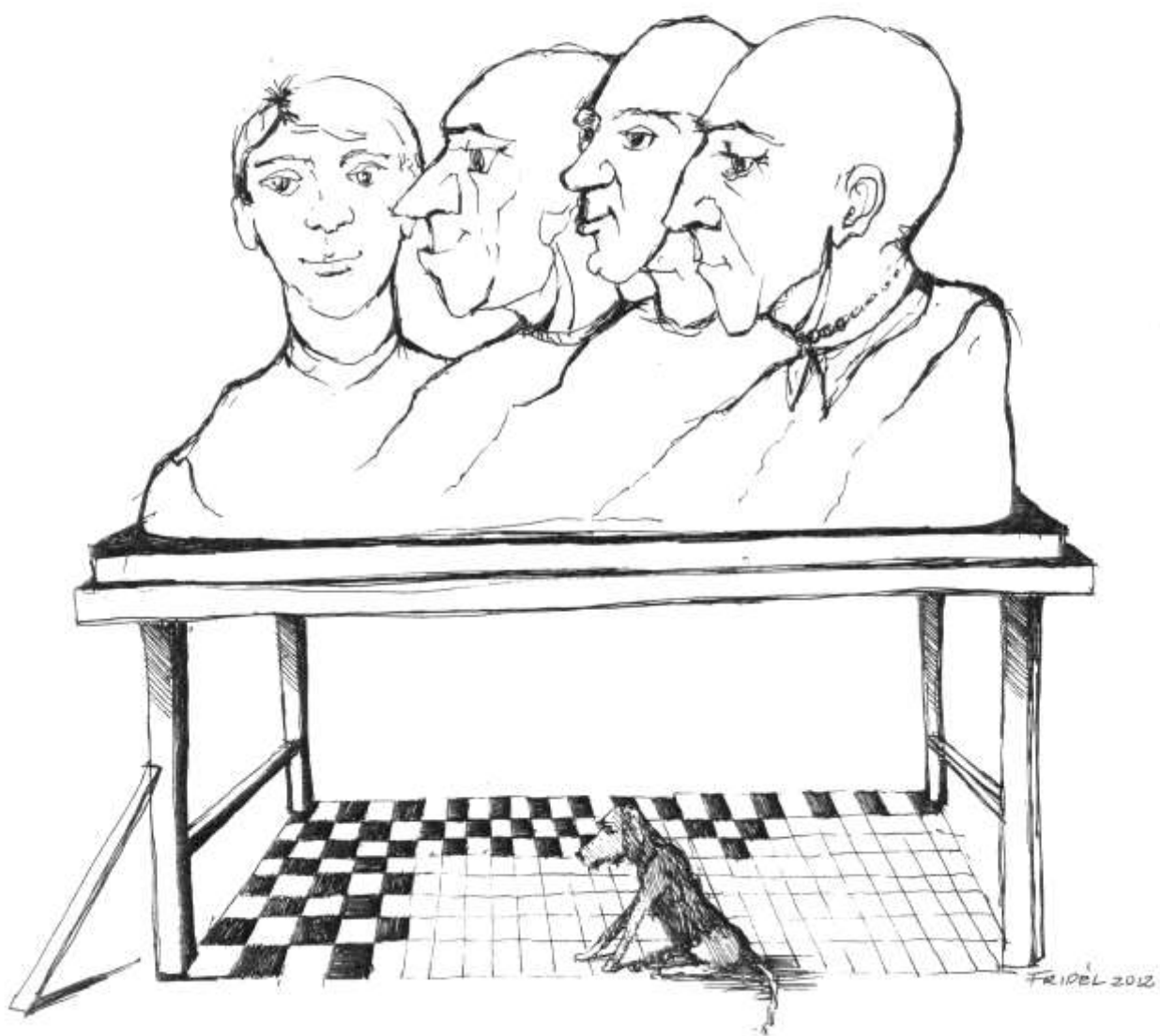
Keresztapámtól minden karácsonyra hatalmas fenyőfát kaptunk ajándékba. Előbb persze titok volt, a Jézuska hozta, majd nővérem felvilágosított, ne legyek már olyan naiv, és onnantól kezdve mi is aktívan részt vettünk a karácsonyfadíszek készítésében. Akkoriban még egyszerűbben éltünk, a kapható dekorációs papírokból vágtunk ki girlandokat, aranydiókat festettünk, édesanyám pedig maga készítette a házi főzésű szaloncukrot különféle ízekben. Ma már erre „senki nem ér rá”, maradnak az előre gyártott, ízfokozókkal tönkretett ízcsofák, melyek megmérgezik az embert, a kínai bővli díszek, és elmaradtak az utánozhatatlan hangulatú gyertyák. Legfeljebb adventi gyertyát szokás gyújtani, bár azt se lehet sokáig kibírni, mert a viasszal együtt ég a festék, aminek borzalmas szaga van. A karácsonyfánk mindig plafonig ért, csodálatos illatot árasztott, nyilván frissen vágták. Fűtetlen

szobában állt, hogy tovább kibírja. Később megfogott Andersen meséje az előbb ünnepeket, majd kidobott fenyőfáról. Sokféle mesegyűjteményt kaptam ajándékba. Mindig a könyveknek örültem a legjobban. Az illusztrációk is fontosak voltak, csúnya könyvet soha nem kaptunk. Mindössze pár orvosi könyvre emlékszem, amelyben gusztustalan ábrák voltak, meg Kosztolányi: Modern költők c. háromkötetes műfordítás gyűjteményére, amit aztán nővérem örökölt. Ebben szerepelt több külföldi költő képe, köztük Rabindranath Tagore-é, akitől ugyanúgy megrémültem, mint egy antik díszítésű, faragott láda szakállas emberfejeitől, melyek a halált vagy haláltusáját vívó öregember képét idézték képzeletemben, talán Monte Christo grófjának öreg rabtársát. Ezt a ládát később felújította a Papa, és a nappalijukban állt. Fekete helyett barnára festették át, de akkor se szerettem. Szüleim hagyatékából kevés tárgy maradt rám. Erre a ládára viszont nem tartottam igényt, gyermekkori szorongásaimat idézte, könnyű volt lemondani róla.

Szóval a fenyő. Egyik első emlékem ehhez fűződik. Meg a „régii házhoz”. Hároméves lehettem, szüleink kézen fogtak bennünket, és beléptünk egy hűvös szobába, ahol feldíszítve állt az illatos csoda, alatta ajándékok. Mögöttünk álltak nagyszüleim, mindenki mosolygott, és engem nem annyira az ajándékok érdekelték, mint az a feledhetetlen hangulat. Emlékszem a magas belterű szobákra, a konyha nem túl világos belsejére, ahol egyszer a fiókba nyúlva elvágta a kezemet a nagykés. A kenyérvágó, amivel a finom vékony házi szalámszeleteket vágta édesapám. Téglából készült lépcsők vezettek az előszobába, a ház mögött jókora kert állt, nekünk pedig homokozó az udvarban. A nővérem egyszer megfojtotta édesanyám kislibáit, mert azok nyüzsögtek és nem akartak megmaradni a kezében. Azt hiszem, nagyon kikapott érte. Később elsőszülött fia, az én keresztfiam követett el hasonlót. Egy nyári pecázáskor arra vágyott, hogy fogjunk neki az arra ugrándozó kisbékákból. Egyet én fogtam, a másikat a nővérem, Misi nagy boldogan tartotta őket a markában. Igen ám, de a béka nem szeret egyhelyben lenni, és nem igényli a meleg gyerekmarkot. Ki akartak ugrani a kezéből, de addig szorította őket, míg végül elpusztultak. Ismétlés nem volt, de volt nagy gyerekbánat.

Édesapánk csináltatott nekünk egy kis szekeret, amit a szomszédék Miklós fia sokszor húzott, de volt úgy, hogy a komondort fogták be, az szállított bennünket. A szomszédéké volt, nekünk egy Csöpi nevű selyempincsi keverék kutyánk volt. Ódon hangulatú ház volt, ami végül is átmeneti lakásnak számított, mert szebbet és jobbat találtak helyette a szüleim a falu központjában. A mi kutyánk és a nagyszüleimé testvérek voltak. Csöpi hófehér, kékszemű, rózsaszín orrú-nyelvű. Mikor örült, csupa mosoly lett az arca. A Papáméké koromfekete volt, Buksinak hívták. Csillogó, barna szeme, piros nyelve mintegy negatívja a mienknek. Papa megfegyelmezte, szolgálni tanította Csöpit, mindig szívesen adott pacsit. A Buksi viszont szilaj természetű, engedetlen és fegyelmezetlen volt, valami pásztorkutya lehetett az apja, folyton vágyott a szabadságra. Csak nekifutott az udvarnak, majd a kissé megdőlt deszkakerítés fölött átugrott, valósággal úszott a levegőben, hosszú, loncsos szőre lobogott utána. Legelőször is megkergette a libákat, kacsákat, majd jókat arénázott az udvarral szemközti füves területen, a Kutas-parton. Mikor szezonja volt, járt a lányok után. Bennünket, unokákat kitörő jókedvvel üdvözölt, körberohangálta az udvart, úgy kellett leintenie nagymamámnak, hogy ne verje fel annyira a port. A Papa hozta az őrsről, ahol fölösleges volt a falun amúgy is népes kutyaszaporulat. Nagy, hosszú télikabátja zsebeibe tette a két kölyköt, édesanyám kapta ajándékba őket fiatalasszony korában. De mivel két kutya nem kellett a portán, a Buksit Nagymamáék vállalták át. Mindketten baleset áldozatai lettek. Csöpit egy stráfkocsi gázolta el, Édesanyám sokáig siratta. Őt akarta elkísérni az utca végében lévő kútra. Boldogan rohant utána, nem vette észre a közelgő gumikerekű szekeret. A lovak intelligensebbek voltak gazdájuknál, ki akartak térti előle, de a kocsi

jól közélük vágott az ostorral, a kerekek pedig megroppantották Csöpi gerincét. Én iskolából mentem haza, amikor Csöpi ott feküdt az udvarunkon a járdán. Meg akartam szeretgetni, azt hittem, csak alszik, édesanyám figyelmeztetett, hogy már nincs többé. Megvártuk vele a Papát, és a kertben az egyik hatalmas körtefa alá temettük el.

Buksit az állami gazdaság Pobjedája gázolta halálra, mikor éppen a lányok után koslatott. Jó messzire elcsavargott otthonról, csak másnap találtak rá. Papa is az autóban ült, hallotta a koppanást, és egy pillanatra beugrott neki, ez a Buksi volt. Abban az időben a sofőrök és kocsisok nem valami finom lelkületű emberek voltak (talán ma sem), máig nem szokás lefékezni egy állat kedvéért, vagy kikerülni, hiszen arról se hallani, hogy bárkit is megbüntettek volna egy állat elgázolásáért. Ennek speciel nincs kultúrája Magyarországon. Mikor még autót vezettem, én mindig lefékeztem és hagytam áthaladni az állatokat, féktávolságon belül rájuk dudáltam, soha nem gázoltam el őket. Erre máig büszke vagyok. Mint ahogy arra is, hogy karambolt se okoztam. Ha mások veszélyeztettek, hagytam futni őket, minden veszélyes helyzetet elkerültem vagy elhárítottam. Ami horpadás, karcolás esett a kocsimon, azt parkolóban mások okozták neki, majd „persze” nagy sunyin leléptek. A környékünkön négysávos út halad. Amióta itt lakunk, számtalan balesetben elpusztult állatot láttunk már, néhányat valósággal laposra tapostak a gázoló autó nyomán ugyanúgy kíméletlenül rajtuk áthaladó gépkocsik. Egyszer Makóról hazafelé jövet sűrű autóforgalomba kerültünk. Elöttem egy hatalmas kamion ment, ami elgázolt egy óriási házi disznót. A szerencsétlen állat összevissza hanyódott a kamion kerekei között, én is alig tudtam kikerülni, mikor előttem átrepült. Gusztustalan és embertelen jelenet volt. Megállni nem lehetett, óriási kocsisorral haladtunk együtt, amíg Szegeden átjutva kikecmereghettünk a sűrű határ környéki forgalomból.

Ma délelőtt csodaszép jelenetben volt részem. Mikor kivittem a madarak eleségét az erkélyre, két hatalmas kócsag ereszkedett le a patakra. Utánuk kukkantottam, mire ők is észrevettek engem, és sajnos szétrebbentek. Egyik jobbra, másik balra igyekezett eltávolodni a látókörömből. Mikor leszálltak, mint két óriási szárnyú angyal közeledtek, mikor felszálltak, már csak a jellegzetes tartású nagy madár maradt a havas illúzióból. Nagy enyhülés állt be, olvad a hó. Most az egyszer marasztanám, hátha kibírja Mátyás-napig, hogy a népi hiedelem szerint legyen mit megtörnie, egyébiránt még csinál újabb jeget. Addig már csak két nap van hátra, de ha ilyen erős lesz a felmelegedés, félő, hogy nem sok hó marad. A táj még mindig hófehér, az utcán latyak, a szemközti elprivatizált területen a gatzenger elkezd kibontakozni a nagy fehérség alól. A tulajdonos nem költ efféle hiábavalóságokra, pedig a kórós szárú növények nem pusztulnak le csak úgy. Legfeljebb ha tartana néhány csacsit, azok leleghelhetnék. De hát mit is várhatunk azoktól, akik az anyagba süllyedtek? Hajtják a pénzt, a hatalmat, a pozíciót. Kihhasználják, hogy a kormány kénytelen velük is paktálni, ha most anyagilag megtámogatják kissé. Vagy legalább némi pénzt ígérnek, amit vagy megadnak, vagy nem, utólag meg még többet kivasalnak tőlük, mint amennyit ők valójában adtak. Az értelmiség ezenközben senyved.

A kemény télutó végeztével rohamosan közeleg a tavasz. Amiről rég ábrándoztam, az özönzöldek ígérete már megvalósulása felé tart. A patak hangosabban beszélget, a partján még megvan a hó. Az egyik kócsag utóbb visszaszállt egy kis időre, de ismét felriadt valamitől. Mikor a vízben sétált, úgy helyezkedett, hogy a szép fehér tollazata egy síkba essen a havas túlparttal, így rejtőszíneként használhatta gyönyörű kabátját. Ugyanakkor megjelentek a vadkacsák is, gyorsan haladtak lefelé folyásirányban. Nem tudni, miért a mi házunk előtti öblöt kedvelik legjobban, de ide mindig visszatérnek. Talán mert itt hibernálnak a halak, talán mert a többi madár is a mi környékünkön

lebzsel. Ám míg az énekesmadarakat tudjuk etetni télen, addig a halevőknek maguknak kell gondoskodniuk az élelemtől. Egyszer a mélyhűtőből kidobtam nekik egy fagyasztott halat, de nem fogyasztották el. Bizonyára csak élő hallal táplálkoznak. Ők nem degenerálhatók, mint a fogságban tartott delfinek.

Oravecz Imre portréfilmjét láttam az este a „kultúr-Dunán”. Ott még rendszeresen adnak régi színházi felvételeket, egyéb kulturális csemegét. Meglepetésre Oravecz ugyanúgy az öregedés és az elmúlás kérdéseivel foglalkozik, akár jómagam, mindketten hatvan körül, én azon túl. Mikor arról faggatták, miért ez a téma, hiszen fiatalos, nem tűnik úgy, hogy hamarosan elmegy, nem tudta rá a választ. Én tudom: mert hatvan fölött már a visszaszámlálás történik. Összegezzük, átértékelünk, rendszerezünk dolgokat. Kitevük a szemébe, ami oda való. Fölösleges kacatokkal nem indulhatunk Kháron ladikja felé. Ott úgylát kidobtatnak mindent, még abból is, amit mi nem voltunk képesek magunk mögött hagyni. Csak az a bizonyos tarisznya marad az egyik vállunkon. A másikon ott ül az angyal, és igyekszik jó irányba vezetni bennünket. Talán ebben az életkorban már van annyi eszünk és élettapasztalatunk, hogy könnyebben meghalljuk az angyal szavát, és ne akarjunk mindenáron lázadni ellene, mondván, hogy ez a mi életünk, nekünk van jogunk alakítani a magunk elképzelése szerint. Ez az ifjúság tévedése, amit beleneveltek félresikerült társadalmak, csökkent eszmeiségű kóklerek, a nagy kultúra-újítók. Vajon mitől van az, hogy mégis ezeknek dől be könnyebben a tétova jelenkor? Talán mert ők is inkább a harsány színekre és hangokra vevők a szelíd, kulturált hangzások, szépséges pasztellek helyett. Talán mert részben kell a megtöretés, mert a nagy jólétben nem virágozik a művészet, nem születnek kiváló műalkotások. De talán még inkább egy nagy léthazugság az egész, hiszen Jókai is tudott ragyogót alkotni, miközben sztárgázsit kapott, a kiadók pedig versengtek a kegyeiért. Most megint Csokonai sorsát ismétljük. Bennünket nem kényeztetnek, nem ajnároznak, igaz, nem is altatják el a szépérzékünket, arányérzékünket, igazságtudatunkat holmi meg nem érdemelt tapsokkal, jogtalan ajnározásokkal, leereszkedő hátba veregetésekkel. Mi ugyanúgy átéljük Vitéz igaztalan megbántásait, amikor hiába utazta körbe az országot egyetlen kötetke kiadására elegendő alamizsnáért.

XVII.

A szerelem lényege nem az, ami valójában történik, hiszen az kívülről nézve vulgáris. A kívülálló számára pornó, már ha kíváncsi rá, vagy kénytelen közelebbi betekintést kapni. Még csak nem is az elhangzott szavak, fogadalmak, ígéretetek jegyzik lényegi tartalmát, sem a nászindulóig megtörtént események. *A szerelmi képességek azokkal az illúziókkal azonosak, amelyeket egymásban ébreszteni tudunk.* Van, aki fellobbanó lángocska csupán, mely különböző helyszíneken, váltott partnerekkel ismétli önmagát. Van, aki életre szóló élményt hagy maga után. Ezek a nagy, mindent elsöprő szenvedélyek, melyeket a világirodalom legismertebb hőseinek neve alatt jegyeznek, és általában nem tartanak soká, mert fékezhetetlenek, nem szelídíthetők be egy családi tűzhely vagy kandalló szűkös terébe. Sokuk tragédiával végződik, vagy nagy, viharos válással, mai verziójában. És vannak a csendes, kedves barátságba átlényegülő szerelmek, a Philemon és Baucis típusú kapcsolatok. Senki ne mondja, hogy ma már nincsenek, mert ma nem szokás kirtartani egy partner mellett egy életen át. Jómagam is láttam néhányat, szereplőit tiszteltem, szerettem. Ők egy régi kor letéteményesei, mai szóval őskövületek. A történetük korszakait maguk ismerik, nekünk, kívülállóknak marad ez a felemelően szép kapcsolat-példa, melytől a társadalmi felépítmény is erősebb lehetne, amennyiben ez lenne az etalon. Helyette a klipszerű felvillanások, melyek már élményt se hagynak maguk után. Egy éjszakás kalandok, munkahelyi fellobbanások, melyek után marad a rossz szájíz, a herpesz, a szűk baráti körben átadott, vagy egész városra szóló gombás fertőzések, esetleg a csak később kiderülő HP-fertőzés, nyomában a mellrák, a méhnyakrák és egyéb vulgáris betegségek, a szerelemnek hitt valami egyedüli közlendője gyanánt. Igények? Nos, igen. Ez az, amire én időben nemet mondtam, s helyette választottam ezt a csendet, mely, úgy érzem, szívesen befogad. Az anyag embere persze ezt se érti. Évekig csaholtak a nyomomban, kirtartóan nyomozták, kinek a szeretője lehetek, és épp olyan makacssággal nem akarták elhinni, hogy senkié, mint az a két pasas, aki most fémhulladék után kutat a patakmederben, és talán már az árvízi védművet is aláássák, mert nem hiszik, hogy az nem az ő kedvükért van ott.

Igen, két lepukkant alak csapkodja órák óta a patakmedret, amiben nemcsak a zaj idegesít, hanem a visszavárt, remélt, tegnapi illúzió elmaradása is, hátha visszatérnek a gyönyörű kócsagok és az örökvidám, életerős vadkacsák. Tudom, persze, hogy az embereknek is élni kell, de hogy ehhez muszáj legyen tönkretenniük a mások építményét, abban nem hiszek. A keleti országrészben különösen nagy a munkanélküliség, lehet, hogy az a pár százas vagy ezres, amit így keresnek, kiségiti őket, családjukat a bajukból, és hát az embereknek is drukkolni kell, nemcsak a madaraknak. Ők már nem sokáig fognak fájni, egyre rohamosabban közeleg egy nagy meleg front, amitől ez a szép, havas táj megváltozik, furcsa módon elsötétül, majd kifakul, felszínre hozva az elszáradt fűcsonkokat, tavalyi gazok maradványait. A márciusi táj lehangoló. A fakó sárga, rothadás színű barna depressziókeltő. De amint melegebbre vált az idő, más szögben esnek a földre a napsugarak, hirtelen elkezd zöldülni a táj. Előbb csak a fű, a szívós, a nagy példaadó, a hűség és kirtartás, a kicsiny lénybe koncentrált, hatalmas életerő jelképe. Utána éled minden, bokrok és fák, megjelennek a virágok a szokott sorrendben. Most még nem is merek gondolni erre, csak hogy Mátyás találjon jeget holnap, amit megtörhet, s aztán kezdődhet az évente szokásos zöld-ünnep, virág-ünnep.

A jövőbe, másik dimenzióba vetítjük ki álmainkat. Valódi álmaink is másik tér-időben játszódnak, s ez így van rendjén. Ha teljesen bezárnánk magunkat egyetlen közegbe, önkéntes rabságra ítélnénk magunkat. Márpedig ha a képzelet se szabad, akkor lennénk csak igazi gályarabok. Magunkat leláncolva egy olyan időegységhez, amelynek mi se nyújtunk sokat, de tőle se remélhetünk támaszt,

vagy legalább reményt a kitörésre. Élmény így gondolatban visszatérni a múltba és megörökíteni mások számára azokat a tapasztalatokat, melyek segíthetik az újabb nemzedékeket, hogy elkerüljék, és ne ismételjék meg az elődök tévedéseit. Hogy okulhassanak a történelem hétköznapi eseményeiből, melyekről nem szólnak a történelemkönyvek. Ott a nagyközösség szempontjából fontosnak ítélt dolgokat jegyzik, meg a kapitális léthazugságokat.

XVIII.

Édesanyám két szentképe úszik be valahonnan a távoli múlt emlékei közül. Szüleim hálósobájának falán függtek, majd a második feleség kipaterolta őket az előszobába, később onnan is eltűntek. Selyemfestmények voltak, érdekes színvilágúak. A lemenő nap fénye gyújtott máglyákat a háttérben, ez világította meg Jézus alakját. Az egyikén állt, a másikon pedig ült, és a bárányok hátán nyugodott a keze, mellyel olyan sok áldást osztott. Az esti ég mélykébe fordult, Jézus fehér ruhája világított közöttük. A negyedik szín, amely kiemelkedett ebből a harmonikus világból, ezüst volt. Azt hiszem, a belső keretet uralta, de meglehet, hogy a képen magán is feltűnt, erre már nem emlékszem. Van úgy, hogy elmosódnak az emlékek, ránk pedig erőteljesen nehezedett édesapánk második házasságának terhe. A Mama nem szeretett bennünket, lányokat, mindig úgy éreztük, alig várja, hogy minél messzebbre menjünk otthonról. Én teljesítettem az óhaját, mert egészen Kanadáig sodort balvégzetem, ahol szerencsétlen házasságban éltem volt férjemmel. Később, mikor visszatértem és már eltűntek a képek, rákérdeztem a Mamánál. Szerettem volna megkapni őket, de ahogy az örökségem zöme, úgy ez is eltűnt valamerre az ő kezei alatt. Igen agresszíven reagált kérésemre: miért nem szóltam hamarabb? Miért? Az logikus volt, hogy ő ne szóljon nekünk arról, ahogyan mindent kiárúsított házaló cigányoknak? Egy néhai úrinő hagyatékát holmi lumpen alakoknak? És az érte kapott pénz az ő logikája szerint csakis őt illethette, nem az árvákat, akik soha nem járultak volna hozzá ehhez a vulgáris kótyavetyéhez.

Az egész történet kicsiben a magyar társadalom történetét is tükrözi. Ha méltatlan kezekre kerül a vagyon, az örökösök sorsa a kitzasztatás, kifosztatás. Mikor csendesen rákérdezünk egy-egy jelképes értékű dologra, még nekik áll feljebb. A képek után maradt egy hangulat. Voltaképpen ezt keressük, amikor szeretnénk viszontlátni egy tárgyat, egy emléket. Az idő kereke vissza nem forgatható, de néha jó lenne megérinteni egy-egy ruhadarabot, melyeket még édesanyánk viselt. Volt egy jókora kalapos doboza. Kislánykorunkban fel-felpróbáltuk, időnként jókat mulattunk a régi divaton, de a többségük elegáns volt és mutatós, régi filmekben látni hasonlókat. Időszeltek, melyek tovaúsztak valamerre az éterben, maguk után hagyva valamiféle nosztalgiát, vagy még inkább a szeretetnek azon élményét, amelyet a tárgyak elvételével mégse tudnak ellopni tőlünk. Családunk soha nem ismerte a harácsolást, mindenki nagyvonalú volt, még az egyszerű életkörülmények között is. Nem voltunk irigyek, nem sajnáltuk mástól, szívesen adtunk, anélkül, hogy bármit is elvártunk volna viszonzásképpen. *Az erősebb életszemlélete ez. Segíteni a gyengébbnek, a rászorulóknak, adni a koldusnak, kérés nélkül is adni annak, aki megszorult, de szégyell kérni.* Ugye, mennyire idegen ez a mai világtól? De soha egyetlen pillanatig se bántam meg, számomra egyszerűen nem létezik másfajta lehetőség. A kicsinyes belharcokat megvetem. Ha öklöznöm kellene valakivel, hogy megkaphassam jogos jussomat, inkább lemondanék róla. Eddig is ezt tettem. Ez az, amin – nagyban – röhög rajtunk a külföld. Ott bezzeg nem szégyen a vicsorgás, a marakodás a koncok fölött. Egymás bokájába marni

F.R.C.W.L. 2012

nem bűn, és nem szégyen. Hát igen. Aztán a pofájukban maradt cafrangokkal állnak majd az Úr elé a végső elszámoltatásnál. Mások vére fog csorogni a szájuk sarkából, ők pedig vinnyogva akarják majd nyaldosni a Mindenható köntösének szegélyét. Még csak vissza se borzadnak a gondolattól. Ám akkor erős angyalok állják útjukat és tartják vissza őket ettől az alantas tettől.

A kedves tárgyak között volt egy másik: édesanyám rókaállérja. Gyönyörű vörös színe volt, szépen kidolgozott, fiatalasszony korában kaphatta a Papától. A róka pofája laposra kidolgozva, szemei helyén üvegszemek, és a körmök helyén is valami fekete betétanyag. Az egészet jó volt megsimogatni. Nem emlékszem, hogy édesanyám hordta volna. Az ötvenes években nem illett „flancolni” effélével. A szocreál mindenkire ráadta a lódenkabátot, a lompos svájcisapkát, a félcipőt, iszonyú bőrkabátokat. A kalapviselés a 60-as években került elő újból, akkor is inkább a divatbemutatókon. Már csak protokollviselésként szerepelt, színésznők, diplomatafeleségek, manökenek ruhatárában. Mi a 70-es években újra előszedtük, és jól mutattunk benne. Többnyire nyáron viseltük, télen jobban kedveltük a meleg sapkákat. Édesanyánk maga is horgolt sapkákat. Az ő generációja ízlése szerintieket, nekünk ezek soha nem tetszettek. Ő sok mindenkinek készített ajándékba, vagy csak megkérték rá, és szívességből megtette. Ügyesen kézimunkázott, ennek minden „műfaját” remekül művelte. Nővérem mindent megtanult tőle, de nekem már ebből is kevesebb jutott. Előbb nem akarták, hogy ezzel kössem le az időmet a zongorázás helyett, abban volt érdemes fejlődni, aztán már édesanyánk igen beteg volt, egyre csak sorvadt, szürkült, és neki nem maradt rá energiája. Hímezni még megtanultam, egykor horgolni is tudtam, de ez utóbbi kiment a divatból, hát nem műveltük többé.

Fiatalasszony koromban, távol itthonról hiányzott a magyar népművészet, így magam láttam neki, hogy pótoljam a hiányt. Sok hímezésem készült abban az időben, ráérő időmben még kerámiafestéssel is foglalkoztam. Előbb fehér vagy vajszínű tányérokat vettem, azokra festettem szép virágmintákat, madarakat. Később találtam kancsókat, vázákat. Mikor visszajöttünk Kanadából, már egészen profi módon műveltem. Gondoltam, hogy kereshetek egy kis pénzt vele, de ahogy az irodalommal, úgy a művészet más nemével is ugyanúgy állnak a helyiek: pénzt semmiért nem akarnak adni, de ingyen szívesen megkapnák. Nővérem bevitt jó néhányat a munkahelyére, hogy segítsen nekem ebben, de mindet ellopták. Valamelyik nővérré gyanakodott, de akkor már nem érdekelt, csak lelobozott a Kádár-rendszernek ez a slamposága, és a nők „uralma” a doktornők fölött, akikkel másképp nem tudtak kitolni, minthogy elszerették az urukat, az pedig ostoba módon rájuk költötte azt a pénzt, amit a családjának nem adott haza.

Tárgyak, kedves tárgyak. Ki tudja, merre járnak, ahogy azt se tudom, kinek, hová adták el a zongorámat, míg nem voltam itthon. A Mama mindent pénzzé tett. A pénz persze mindig az ő bankszámláján kötött ki. Így lett semmivé édesanyám különleges ruhatára, kalapjai, kézimunka felszerelései. Bibliája, zsoltároskönyve, imakönyvei. A családi fényképek zöme (ezeket csak eldugták előlem). Tudom, mindez csupán anyag, mely szétporlik egykor az időben valahol, valamikor. Szálló por, csillagpor, az egyéni élet egyéni Atlantisza, mely annyi évezred múltán is vissza tudja hívni az embert az óceán mélyéről, vagy ki tudja honnan. Minden költözés egy-egy hajótörés, mert ki kell dobni minden fölöslegeset a veszélyeztetett hajóról, mely a végén úgymint elsüllyed. Egykor így tűnünk majd mi is semmivé, utunk végeztével. Mindez bizonyosság, de az anyagunk minősége, melyet magunk után hagyva szétszórnak őrző szelek vagy lágy fuvallatok, talán nem mindegy. Persze, hogy nem mindegy. Finom illatú virágpóráz vagy csípős paprika, főző ínyencségek csalogató varázsa, összevetve a putrik és nyomornegyedek rothadás- és mocsokszagával, hogy is lenne mindegy?! A

minőség mindig számít. Nem a durva, harácsoló, mindent azonnal megkapni akaró ember számára, de merem remélni, hogy az emberiség zömében még élnek az aranykor emlékei is valahol, ha ma már nem is akként él.

Hagynak bennünket élni? A mai kor ismét a rabszolgatartás módozatairól szól. A bankár igyekszik adórszolgálatban tartani a neki bedőlő balekokat. A csicskázató nyomoronc rabszolgájává teszi mindazokat, akik hisznek hazug szavainak, ígéretésének. A politikus család ígéretekkel megtéveszti választóit, majd évekig rá se hederít, mi lesz a rászédettek sorsa. A gyógyszergyárak gyógyulást ígérnek, de csak függőséget alakítanak ki. Hovatovább ott tartunk, hogy a mellékhatásoktól még betegbé tett páciens valósággal követeli, hogy a függőségét okozó szereket minél nagyobb mennyiségben és értékben megkaphassa. Férfiak és nők, nem tisztelven egymást, kölcsönösen arra töreksenek, hogy legyőzhessék és birtokolhassák társukat. Testi függőségben, fizikai rabszolgálatban tartják a partnerüket, ők maguk pedig valaki vagy valami mástól függnék, akár Karinthy evolúció-paródiájában minden lény. Hovatovább ott tartunk, hogy semmi és senki nem kell a maga természetességében. Csak a mesterséges termékek és átlátszó pótlékok kellenek. Valóság helyett virtuális világ, melyben maguk kreálta rémek riogatják és mesterségesen létrehozott „szépségek” kecsegtetik a hiszékeny lelkeket. Nekünk valaha azt hazudták, hogy a vallás teszi ezt velünk. De mit adtak a vallás helyett, Isten helyett azok, akik telerondították a világot ezekkel a nyomorú teremtményekkel?

Egykor Hollywood is törekedett a művészi ábrázolásra. Ma már filmiparról beszélhetünk, melynek évente ennyi és ennyi profitot kell termelnie, díjnyertes filmeket előállítania. Mintha a lovak világában csak a versenyztetett példányok érnének valamit! Az emberi társadalom, akár a növény- és állatvilág, kitermeli magából, maga fölé emeli a valami miatt különleges értékű egyedeket. Ezek lehetnek érdekesebbek valódi kiválóságuk miatt, de megeshet, hogy csak a múló divat szeszélye dobja felszínre valamiért őket. Egyszóval vannak klasszikus és efemer jelenségek, értékek. A trendek mibenléte kiszámíthatatlan. Van úgy, hogy egy-egy női szépség vagy vonzó külsejű férfi diktálja a többinek, fizikai vonzereje, s talán kisugárzása által azt a vonalat, amit ész nélkül követnek. A legtöbb ember elvárja, hogy megmondják neki, mikor mihez kell igazodnia. Nem alakít ki saját stílust, holott ez az, ami az egyéni életben is maradandó. Aki belülről érzi az értékrendet, annak nincs szüksége effélékre, ő maga határozza meg a saját divatját, mely nem más, mint stílus. Követendő példa a lelki szegény számára, akinek kell a mankó. Igaz, teher a „feltaláló” számára, hogy mások majmolják, de ez az, amit a legnehezebb kivédeni.

Hirtelen, robbanásszerűen érkezik a tavasz, ahogy várható volt. Napok alatt elolvadt a vastag hótakaró, meg a jég. Tegnap még jég borította a kemping aszfaltos útjait, ma már csak egy-két jégcsík látható a patak mentén. Hófoltok az udvarszerűen kiképzett, szemközti területen, gyermekeink egykori játszóhelyén. Ma néptelenek a homokozók, a mászóókák rég megrozsdáltak és leselejtezték őket (vagy ellopták a fémhulladék-gyűjtők). Kevés a kisgyerek. Legfeljebb tinédzserek bújnak el dohányozni vagy csókolózni a lepukkant padokra, melyeket gyakran dzsungelszerűen nő körbe a spirea-bokrok sűrű lombozata. Néha nekiesnek és lepusztítják őket, de annál erőteljesebben, valósággal nekivadultan szerzik vissza az egyszer már kisajátított területet. A vadállatok is hasonlóan cselekszenek. Őzek, rókák, mezei nyulak, fácánok ma már nem ritkák a városban sem. Az utóbbi évek szépséges vendégei pedig a halászmadarak, melyeknek idejüknél utolsó gyönyörűségétől a minap fosztottak meg a patakmeder roncsalászeit. Nos, igen. Ez is a posztkommunista korszak áldatlan

utórengése. Már nemcsak kukabúvárok vannak, hanem efféle szerencsevadászok is, ráadásul magyar változatban.

Tegnap a temetőben jártam. Két csokor barkát vittem, és elég nehéz volt a közlekedés, mert a sírok között jelentős jégréteg rakódott le, annak tetején már állt a víz a ragyogó napsütésben. Meglepetésre a karácsonyi fagyöngy és a fenyőgallyak kitűnő állapotban voltak, a kővázákban pedig már zöld levélkék tünedeznek elő. Kíváncsi voltam, megmozdultak-e az ősszel ültetett hagymás növények, de azok még aludtak a hó alatt. Talán pár nap, és ők is ébredezni kezdenek. A kocsúton hirtelen megolvadt a jég, reggel még vizes volt, de napközben felszárította a böjti szél. A levegő tiszta illatú, ehhez járul a patakot tisztító olvadék üde, tavaszi illata is. A ház környékén még eléggé lepusztult a kert, de az is csak idő kérdése, hogy gyorsan magához térjen. Ha nem lennének olyan erős szellőkések, egész nap nyitva lehetne tartani az ablakokat. Így csak a nappaliban nyitom ki pár órára az ajtót, azon keresztül átszellőzik az egész lakás. A madarak alig nyúltak az etetőkre kitett eleséghez, pedig a cinegék kedvence, az aprított dió is szerepel az étrendjükön. Talán már tudnak bogarászni. Vagy csak estefelé térnek vissza, ha kezdenek fájni. A rigók hirtelen abbahagyták a verekedést az erkélyünkön, amit nem bánok. Feltehetőleg elfoglalták már fészkelő helyüket. Idén többen vannak, mint tavaly, kell igyekezniük a jobb bokoraljakért. Mire a fülemüle megjön, neki már alig marad valami. Tavaly, tavalyelőtt is nagy verekedés folyt közte és valamelyik rigó közt a kemping kerítése melletti revír fölött.

Még mindig kétségek között hanyódom, vajon hány embert érdekelhet, amit most írok. Mégis úgy érzem, meg kell örökítenem ezeket a pillanatképeket. Akit nem érdekel, továbblapoz, akit igen, az majd megáll és eltűnődik fölötte, hogyan is éltünk, előd-generációk. Klasszikusainkat olvasva fog el hasonló érzés. Korai Jókai-élményeink idilli világot ismertettek meg velünk, vagy csak nem tudtunk eleget, életművének csupán töredékét ismerhettük akkor még. Mikszáth már jobban lerántotta a leplet kora társadalmáról, annak visszásságairól. A két világháború között felerősödtek a kritikus hangok, nyilván nem véletlenül. Majd szüleink ifjúságáról megsejthettünk valamit régi magyar filmek nézése közben. Nekem azért kedvesek, mert egy-egy hangulat, szófordulat, ruhadivat, berendezési tárgy vagy csak manír felidézi fiatalon nagyon szép alakjukat. Most, Wass Albert novelláit olvasva megrendültem, mert nekünk csak a fénykép- és filmfelvételek maradtak pl. a Papa és a magyar sereg bevonulásáról Erdélybe. Valóságos félistenekként ünnepezték őket, virágessóval fogadták a rég várt felszabadító magyar sereget. Az valódi felszabadulás volt, ellentétben azzal, amit később nekünk tanítottak és generációknak sulykoltak évtizedeken át. Wass Albert szomorú novelláiból felsejlik azoknak az élete is, akik az akkor újonnan (ész nélkül) meghúzott vonalak mögé szorultak. A falu a magyar oldalon, termőföldjeik a román oldalon. A román katonák által összevert és kirabolt fiatal székely, aki két évig robotolt Bukarestben, majd megtakarított bérével falujába igyekezve éri a hírt, a román katonák pedig rajta töltik ki bosszújukat. Ő házasodni akart, házat venni megtakarított pénzecskéjén, de minden álma semmivé foszlik, mikor azzal szembesül, ő hiába viselkedik tisztességesen a románokkal, ha azok primitíven rátámadnak, összeverik és mindenéből kiforgatják, csak mert náluk van a fegyver. Nem csoda, ha utána ő is odaátra igyekszik, hogy a magyar sereghez csatlakozhasson. W. A. Az utolsó lámpás c. regényében a háború utáni depresszióról ír, mely Németországra telepedett. Ők nemcsak a harcot veszítették el, hanem ideáljaikat is. Nehéz erről még gondolkodni is, nemhogy megérteni vagy szimpatizálni vele, ha az ember nem német. Nehéz belegondolni, hogy nők tömegesen lettek prostituálttá, mert az volt az egyedüli megélhetésük. Mi már csak a Marshall-terv utáni fellendülést és a német gazdasági csodát ismertük. A kommunisták által becsméreltet, az értelmes ember által elismertet.

Írni, írni, írni. Ha nincs kimondott szó, élőbeszéd, leírni megmaradt közlendőinket. Idős emberek esti szórakozása a TV vagy a rádió. Nem az ott hallott, látott marhaságok miatt, hanem az élőbeszéd varázsáért. A hangokkal kitöltött csend miatt. Valami kommunikációs varázs miatt, hogy még tanulhatunk valamit mások életéből. Gyakran nyomorú életéből. A kisember nagy illúziója, ha másokat szenvedni látván, megkönnyebbülten sóhajt fel: de jó, hogy nem én vagyok a helyében! Ha irigylésre méltó jólétet lát, irigyli vagy sóvárog a hasonló jómód után. Nem ismeri Weöres Sándor tanítását: csak a vagyonát cserélnéd el, de a sorsát nem. Nos, hát igen. Ki ismeri a milliárdos tolvajok valódi világát? A trükkök százait, ahogy az egyik nagy svindler definiálta. Ki ismeri szorongásaikat, éjszakai felrettenéseiket, vajon megvan még mindaz, amit összeszemtelenkedtek, vagy egyszer arra kell ébredniük, hogy mindezt elfújta a szél? Hogy kártyavárként omolhat össze minden nagyság-illúziójuk, önmagukba vetett feneketlen hitük, a Belzebub-képmás imádata, önimádatuk csimborasszója. Mert kiderül, hogy piti tolvajok, lózungjaik pedig nyomorult Patyomkin-falu, annak is hitvány mása. Ezt az utolsó mentsvárat védik a legvadabbul, foggal-körömmel. Ezért támadnak mindenkit, aki nem hisz bennük, sőt ki meri mondani, hogy pofátlanul hazudnak.

Kételyek, igen kételyek, mert hiányzik a velünk azonos kaliberű csapattársak megerősítő jelenléte. Fiatalkoromban sokszor gondoltam afféléket, milyen szerencsés is volt Ady, hogy őt örökké körülvette egy támogatói csapat, a perc-emberkéek persze, a rajongói, akik gyakran az agyára mentek. Most látom, mekkorát tévedtem. Neki soha nem volt része ebben az alkotói magányban, a mélységes csendben, mert mindig körülötte lebzseltek azok, akik majmolták, lesték a szavát, utánozták manírjait, s talán csömört váltottak ki belőle. Igaz, ez szeszély kérdése volt nála, hiszen nagyvonalú úr volt. Aki azt tudta visszaüzenni Hatvány Lajosnak, mecénásának, aki tudakolta, mire kell neki az újabb összeg, hogy fehér lovat akar venni. A maró gúny talált, a cukorbáró többet nem érdeklődött Ady további igényei után. Mert hiszen a nagyúri allűrökkel viseltető Ady nem is tűrte, erről szólt a lakonikus válasz. Én soha nem tűrtem el sleppet magam körül. Nekem ez zsenáns lett volna. Igénylem, hogy tiszteljék a magánélet szentségét. Ez egyúttal a privát szféra sérthetlenségét is jelenti. Családomat soha nem fosztottam volna meg a saját jelenléteemtől, ez volt összetartásunk alappillére is. Akik szeretnek, mindig számíthatnak rám. Most is csak úgy írhatok, hogy senki nincs itthon, és senkinek nem kell rendelkezésére állnom. Magamnak több ízben főztem teát, míg veled társalgok, kedves ismeretlen, aki majd hozzájutsz ezekhez a rejtett sorokhoz, a családnak pedig megsütöttem a peccsenyét, és indulok rizst főzni, útravaló pogácsát készíteni. Mindez talán nem von le soraim értékéből, csupán némi rugalmasságról tanúskodik. Valaha azt mondtam, én talán már fejen állva is tudnék írni, ha kellene. Igazis, akkor még tudtam fejen állni. Ma már nem kísérleteznék vele. De a stílusom talán tovább csiszolódott azóta.

Most bukik le hamarosan a dombok mögé a nap. Lakásunknak talán egyedüli erénye a fekvése. Szeretem ezt az alkonyi hangulatot. Lányszobánk is ugyanilyen fekvésű volt. Igaz, az védett belső udvarra nézett, előtte lugas, még régebben kerek kút, majd annak lefedése után kerek virágágyás, benne édesanyám kedvenc sárga rózsájával, liliomaival és éjjeli violáival, árvácskáival. Nyáron az egész udvar egy illatozón volt. Visszatérve a másik idő-dimenzióba, a patakra kinézve megláttam a tőkés réce családot, amint visszatértek halászni a házunk előtti öbölbe. A túlparton maradt még egy jégcsík, az imént említett udvarosból viszont teljesen eltűnt. Hirtelen tavaszodik. Hirtelen alkonyodik. Van, ami hirtelen történik velünk, mégse bánjuk. Csak az ostoba ember fél a változásoktól. Aki remél, az hiheti, hogy a változás valami jót is hozhat számára. Magyarországra nagyon ráférne már. Sokan igényeljük, sokan várjuk, és azt is hisszük, hogy sorsunkat magunk alakíthatjuk. Ha elegen vagyunk, és tudjuk megfogni, aztán tartani egymás kezét. A nap most hinti szét utolsó sugarait a fák között a

horizont fölött. Szálló aranypor, talán édesanyám emlékének maradék csillámpora. Ma már nem fog csillogni többet, és nem láthatom a patakon a fény-zápornak nevezett, szépséges jelenséget, a déli verőfény kecses játékát, mikor apró nyílhegyszerű alakzatokra porlik szét a víz fölött a fény, és elkápráztatja a szemet, ha gyönyörködik benne. Talán majd holnap. Egy másik térben és időben. Ezek az impressziók bizonyára olyanok, amelyeket megőrizhetünk akkor is, ha már nem leszünk köztetek. Ahogy az özönzöld és az ég végtelen kékje, vagy az esti mélykék, a márciusi estéknek Ferenczy Károly által megörökített szépséges változata. Ami az olaszoknak Tiziano színvilága, nekünk ugyanaz Ferenczyé és Szinyei Merse Pálé. Ez is a hazaszeretet része? Nem tudom, csak átélem, és felvidul a lelkem már magától a gondolattól. Ugyanezt nem pótolják a krikszkrakszok, az öncélúan disszonáns hangzatok, a modernkedő, mégis mesterkéltné „művészeti” pózok. Este van, bealkonyodott. Már hosszabbak a nappalok, a szürkület még csak közeleg, de valami lezárult. Mára már csak a családomé vagyok.

XIX.

Ötvenhat. A korábban idézett eseményeken túl, melyek falusi viszonylatban talán jelentősek voltak, de országosan említésre se méltóak, világtörténelmi méretekben elenyészőek, egyetlen dologgal tudnám felidézni az emléket. Ez az egy valami a hangulat. Épp ezért nehéz megmagyarázni azoknak, akik akkor még nem éltek. A lelkesedést, amelyben hirtelen és váratlanul eggyé vált az egész ország. Röviden nemzetté érésnek lehet mondani. Igaz, tudjuk, hogy ez a kommunistákat irritálja, de hát nem ugrálhatunk örökké az ő füttyszavukra. Aki az ő igényeikhez alkalmazkodik, az degradálja önmagát, és megrontja a környezetét ezzel az avas, romlott, bomló vér- és rothadásszagú hangulattal, mely az általuk berendezett társadalmakat jellemzi, ahol ők basáskodnak. Ahogy visszatekintünk az általuk gerjesztett társadalmi megmozdulásokra, mindet a vér imádata és kultusza jellemzi. Életellenes és természetellenes ez a vér iránti rajongásuk, mely a déli országok vérbosszú hagyományát is idézi egyúttal. Ahogyan a katonaság iránti averzióm, ugyanúgy él ez a vérvörös színbe öltözött és oly sok véráldozatot követelt szubkultúra iránti irtózat bennem.

A kereszténység az egymás iránti szeretet törvényét tanítja, épp ezért elfogadhatatlan számunkra mindaz, ami gyűlöleten, gyűlölködésen alapszik. Szóval a hangulat. Az a közös szívdobbanás, mely egy szívként éltette Magyarországot, amíg éltethette. Nem véletlen, hogy utána a halálos csend döbbenete következett. A megtorlások, az akasztgatások, a fenyegetések, a börtönhírek. Unokatestvéreinket is sújtotta mindez. Édesapjuk kiköpött, mikor a visszatérő ávosokat meglátta, azok pedig elhurcolták, megkínózták, majd több évi börtönbüntetés várt rá. Sertéstelepen kellett moslékos vödörket cipelnie, ganajoznia. Ott és így akarták a fejébe verni, mivel tartozik nekik, de soha nem tört meg, ám az ott átélt megaláztatások után keményen inni kezdett. A falut újabb kivándorlášhullám sújtotta. Többen kivándoroltak Amerikába, és még többen Pestre költöztek. A falu gerince ettől se tört meg. Disznótorokban, mikor már emelkedett volt a hangulat, gyakran hallottuk a galgahévízi népdal akkori parafrázisát: „Réztepsiben sül a lángos, / Neked szarok, Kádár János...” De senki nem jelentett fel senkit. A 60-as években, városban már volt nővéremnek olyan osztálytársa, akinek az édesapját egyetlen politikai vicc elmeséléseért ítélték többévi börtönre.

Mikor az ominózus felvonulás után az egész tüntető sereg hozzánk menekült, én a konyhában egy sámlin ültem. Valamit uzsonnáztam. Megdöbbenett, ahogyan egyszer csak megtelt a házunk, a pincétől a padlásig, ahogyan szüleim utóbb konstatálták. A megrémült párttitkáron kívül erős őrangyalainkon is múlt, hogy számunkra ennek nem lett következménye. Egy rendőr csörtetett a szétoszlott tömeg után, amely a főutcáról egy mellékutcába fordult be, a miénkbe, majd futásnak eredt és mindenki nálunk nyert menedéket. A házunk nem volt kicsi, sőt emlékeim szerint eléggé tágas lehetett, de úgy összezsúfolódtak benne az emberek, akár a heringek, szinte lapjával simultak egymáshoz. Összebújtak a veszélyben, mindenki együtt élte át a fenyegetettség élményét. Én csak néztem őket megdöbbenően, alulnézetből, mert mozdulni se mertem a sámliról. Idegesen suttoztak, de a szavaikra nem emlékszem. Talán ők sem, ha van még pár túlélő az akkori felnőttek közül. Tyúk Pista bácsira emlékszem, a helyi népbolt vezetőjére, aki jellegzetes kappanhangjáról kapta ragadványnevét. Horváth Tivadaréra emlékeztető alakja és bajusza volt, mindig jovialis mosolyát ismertem csak azelőtt, éppen ezért volt furcsa ideges arckifejezése, és az izgatott suttozás, mely betöltötte a konyhát. Bizonyára menekülésre készen álltak, azért nem foglalt helyet senki sem. A rendőr a nyomukban volt, de nem láthatta, hová mentek, talán csak azért gyanakodott ránk, mert édesapám a folyton feljelentettek között szerepelt. Esős, borongós, nyirkos idő volt odakint, a rendőr viharkabátot viselt. Csupán a fiatalok kedvéért jegyzem le, hogy a valaha viselt legromdább

férfikabátok egyike volt. Ennél csúfabb talán csak a rossz emlékű pufajka lehetett. Ez utóbbinak eredeti neve 'fufajka' oroszul, de ki törődött azzal, mikor ez a mára fogalommá vált ruhadarab egy egész történelmi korszakot jellemez. Nos, a viharkabát gumírozott, vízhatlan, irdatlan nehéz, seszínű kabát volt, combközépig ért. Ennek az esetlen, oroszos ruhadarabnak az ujjja beleakadt a kapukilincsbe. Faluhelyen soha nem zárták napközben a kaput. Nagymamámék még éjszaka sem. Csupán azért jegyzem ezt is fel, hogy az utókor betekintést nyerjen abba a ma már romlatlannak mondható világba, ahol a tulajdon védelmét megoldották a kutyák, no és a becsület. Kölcsönösen tiszteletben tartották egymás portáját. Ha nem voltak otthon a háziak, senki nem ment volna be, még a rokonaihoz sem. A rendőr kínlódni kezdett a beakadt kabátujjal. Többször megpróbálta kiszabadítani a kezét és lenyomni a kilincset, de ahányszor csak megpróbálta, újra beakadt a kabátujja. A kerítés innenső oldalán egy fél falu állt lélegzetvisszafojtva. A sokadik próbálkozás után megunt, és nagy káromkodva elment a rendőr. Akkor már elengedte a kabátját a kapukilincs. Nem tudhatta, hogy a testetlen angyalok is be tudnak avatkozni ilyen földi dolgokba, és ha valakinek nem azt a sorsot szánták az égiek, abba a földieknek nincs hatalma beleszólni. Semmit nem tehetnek ellene. Mindmáig emlékszem akkori kilincsünkre. Viszonylag vékony volt a fogantyúja, fényes és sima a sok használatból, s talán édesanyám rendszeretétől. Szívvel remélem, hogy a történelemformáló erők mementójaképp legalább az emberemlékezetben bearanyozódik egyszerű formája és engedetlen, rakoncátlan „jellem”, mely ellen tudott állni az akkori kényuraltat jelképező rendőri kéz rángatásainak.

Ezen a döbbenetes emléken kívül felejthetetlen számomra a hangulat, a szülők, nagyszülők rádióra tapadó figyelme. A rádiók zölden világító „varázsszeme”, az éter hullámzó lüktetését sugárzó jellegzetes hangfoszlányok, azok egyvelege. Rá négy évre mi is elköltöztünk a faluból, mely meghatározó volt korai fejlődésemre. A debreceni kollégium szellemiségének kisugárzása tette vagy a klebelsbergi iskolarendszer fejlett oktatási hagyományai, a külvárosi iskolákhoz képest jóval értékesebb, képzetesebb tanárokkal büszkélkedhető kicsiny helység, már nem tudom, de legszebb emlékeim között őrzöm és mindmáig hálás vagyok neki elindulásom sikerességéért. A család mellett ezt mindenképpen fontosnak tartom megőrizni emlékezetemben. A tömeg aztán a kertek alatt távozott tőlünk, mikor elmúlt a veszély. Akkoriban nem volt kerítés a porták között, hanem mély árok választotta el őket egymástól a kert végében. Ez vezette el a fölös csapadékot, talajvizet. Mára ez a bölcs hagyomány kiveszett, maradt a talajvíz áldatlan áldása nagyobb áradások után. Nem is volt belvíz akkoriban nagyszüleim falujában. Emlékezetem máig szivacsaként issza az eseményeket, a külvilágot. Ha lett volna, bizonyára emlékeznék rá. Normális körülmények között senki nem közlekedett ezeken az árkokon keresztül, de ezúttal meg lehetett szegni az íratlan szabályt. A hosszú telkek miatt a szomszéd utcába jutottak át, ahonnan már feltűnés nélkül hagyhatták el az ottani kapun át az udvart. A titkot megőrizték, nemcsak saját, hanem közösségi érdekből is. Az íratlan törvények erősebbek voltak, mint a mai írottak, melyek megvédelmezik a betörőt, de kiszolgáltatottá teszik a tulajdonost, akit szinte már a jogos önvédelem se illet meg. Pedig sok a jogalkotó, a jogász végzettségű ember. Talán az a baj, hogy még több a zugprókátor.

Gyakran elalszom este a nappaliban tévénézés közben. Rejtvényezni, olvasni is szoktam közben, maga a műsor nem köt le teljesen. Ritkán fordul elő, hogy félretereszem, ami a kezemben van, és csak az adásra koncentrálok. Ha nincs jobb, és ha érdekeset olvasok, átkapcsolok a Nóta TV-re, ahol éjszaka régi slágereket adnak. Serdülőkori tanulásomat idézi, amikor a belgrádi vagy a luxemburgi rádió slágeradásait hallgattuk. A szerb nyelv kisgyermekkorom hangulatát idézte, jóllehet én arra már végképp nem emlékeztem. Jugoszláviai utazásunk során elevenítettem fel valamit belőle, amikor

szótár segítségével tudtam valahogy kommunikálni, hiszen a szláv nyelvek hasonlítanak egymásra. Bár igen mélyen el tudok aludni, különösen, ha sokat dolgozom, van valami, amire mindig felriadok. Hajnaltájban átváltanak magyar nótára, amit soha nem szenvedhettem. Talán zenei képzettségem miatt van így, de talán az egyéni ízlés is teszi, hogy szinte ösztönösen beugrik mindaz a zenei formanyelvi hiba vagy hiányosság, amit elénk intó példa gyanánt állítottak. A visszaszorított torokhangon éneklés. A hang ízléstelen módon való rezegetése. Ezt gyakorta hallom az egyik kocsmajáró szomszédától is a ház délelőtti csendjében, mikor rájön a gajdolhatnék. A hangok körülbelüli intonálása, mintha egyszerre nem lehetne eltalálni őket. Ilyenkor le-fel csúszkálnak, amíg végre eltalálják a kellő hangmagasságot. Ugyanez jellemző a slágerénekesekre és a musicalek előadóira is. Nekünk úgy tanították, hogy ez a zenei műveletlenség legegységelműbb jele. Nos, ez az, amire fel szoktam riadni, és a gajdoló tónus, a hangrezegetés, meg a sokszor primitív szöveg felriaszt békés álmomból, de úgy, hogy felpattanok a kanapéról, és már szedelőzködöm is. Gyorsan kikapcsolom a tévét, és előkeresek valami klasszikus olvasnivalót, hogy kompenzáljam a fület vadító élményt. Soha nem szerettem a túl cikornyás hangokat, az agyondíszítettség valami hazug mellébeszélést jelent zeneileg. Számomra legalább. Az érzélgést, mely az agresszivitás ikertestvére, soha nem állhattam. A falu e tekintetben nem tudott hatni rám, a nótázás nem az én világom. A természet közelsége, a hatalmas kertek, a növényzet változatossága, a kölyökállatok mint játszótársak, annál inkább.

Az utolsó hófoltok tünedeznek el a múltkori szépségből. Ilyenkor látszik meg, melyek a legmakacsabb hideg áramlási vonalak. Ennek megfigyeléséből tavasszal profitálunk valamit. Ha a muskátlikat túl korán tesszük ki az erkélyre, vagy ha bejönnek a fagyosszentek, tudható, melyik helyen lesznek kitéve veszélynek a még csak magukhoz térni készülő növények. Egymás mellett álló tövek közül az egyiket megcsípi a hideg, a másik viszont egészségesen, épen marad. A madarak elmaradoznak. Hamarosan kitaríthatom utánuk az erkélyt, hogy erre az évre búcsút inthessünk egymásnak. Aztán várhatjuk a gólyákat, áprilisban meg a fecskéket. Hamarosan a barázdabillegetőket, énekesrigókat. Az egész madárzenekart, mely jó időben megszépíti az életünket.

Öregszem. J. fiam elutazása előtt diszkréten pénzt hagy itt nekem, ahogy én tettem fiatalkoromban a mamákkal, idős nőrokonokkal. Mikor itthon van, új mosógépet vesz nekem a lestrapált régi helyett. Meghatódom. A csúnyuló, hervadó külső mögött talán van még valami szerethető? Én nem látom, de bizonyára meglátja a viszonzott szeretet, mely erősebb a kritikus szemnél, és amely megakadályozza, hogy cinikus megjegyzés vagy gondolat merüljön fel a természetnek ezzel a magától értetődő, de mégis fájdalmas időszakával kapcsolatban. Én tudom, hogy öregszem, tehát lecserélhető vagyok, eldobható, mellőzhető. Mármint a mai társadalom eluralkodott felfogása szerint.

A kor paradoxona, hogy minél későbbre akarja kitolni a nyugdíjkorhatárt, ugyanakkor nem gondoskodik munkalehetőségről azok számára, akik még szeretnének aktívak maradni. A multik uralta társadalom pedig kifejezetten arra utazik, hogy az ötvenes éveiket elérték ne juthassanak tisztességes jövedelemhez, így aztán nem is kell nekünk rendes nyugdíjat fizetni, mikor már vissza tudunk vonulni. Nem tudom, mikor oldja fel a most alakulóban levő, új társadalmi formáció ezt a hazug szemléletet. Rendre azt nyilatkozzák, itthon is, külföldön is, hogy legyünk aktívak, de módot nem adnak rá. Sokan azért mennek tönkre fizikailag, lelkileg egyaránt, mert vergődnek önfenntartásuk lehetetlensége és ennek a hazug társadalmi szlogennek a kettőssége között. Mintha mi toltuk volna el ezt az államberendezkedést, nem pedig a politikusok, akiknek a kezében van a hatalom gyakorlásának lehetősége. Mi megszavazzuk őket, ők pedig nem törődnek velünk, mindennapi

problémáinkkal. Fel is fordulhatunk tőlük, és sokan meg is teszik ebben a reménytelen kínlódásban. Feltétlen fel kell hívni a figyelmet erre a jelenségre. A stagnáló gazdaság nemhogy több munkalehetőséget nem teremt, hanem rendre visszaesést produkál. A munkahelyekért folytatott küzdelemben az öregek hátramaradnak, de sok fiatal is „előre menekül”, azaz a külföldi munkavállalás lehetőségével él, mert itthon nem lát perspektívát. A mi példánk inkább elriasztó számukra, hiszen egy dolgos élet után jutunk kilátástalan helyzetbe. A fiatalokat riasztja a lakások rondasága, kényelmetlensége és drágasága, a családi házak elérhetetlensége, a modern rabszolgaságra való egyedüli kilátás. Az öregeket az energiahordozók kegyetlen drágasága, a rezsiköltségek egyre nagyobb aránya jövedelmünkből. Egyetlen kormány se tett hathatós lépéseket, holott évtizedek óta imádkozunk nekik, hogy nem kellene kivárni, míg a gáz, a kőolaj ára csúcsra fut, és tönkretesz mindannyiunkat. A távfűtés olyan drága, hogy csupán a fűtésre és a nyugdíjjárulékra kellene százezer forintot keresnem, és akkor még nem fizettem TB-t, nem fogyasztottam vizet, áramot, nem vettem igénybe a legolcsóbb kommunikációs társaságot, nem közlekedtem, nem ettem és nem ruházkodtam. Orvosra, fogorvosra, táplálék-kiegészítőkre semmit nem költöttem, nem éltem ember módjára. Szóval ennek a nyomora mind nincs benne az életünket alakító politikai testület tudatában. Most akkor hogyan magyarázzuk meg nekik?

XX.

A generációs asztal túloldalán aztán ott vannak a fiatalok. Nekik megadatott a lehetőség, hogy egykor ledolgozott éveik száma szerint nyugdíjba mehessenek. Ám ahogy az ötveneseket megfosztja a gazdaságot uraló multik világa a kellő évszám kigyűjtésétől, ugyanúgy a fiatalokat is. A középkorúak már nem kapnak munkát, a fiatalok még nem. Fiatal diplomások húszas éveik vége felé állástalanok, mert hiányzik a tervszerűség, a normális tervezés az állam részéről, az átlagember pedig ragaszkodik a hazug médiumok által belénevelt, hamis ideálokhoz. Ezeknek a fiataloknak az életéből már eleve elloptak tíz évet, ahogy az enyémből húszat a szabadúszói státusz el nem ismerésével. A család meggyengült, szubtilissá vált, sokkal sebezhetőbb, mint valaha. A megoldás ismét csak az összefogás. De a nagy társadalmi fel- és kivonulások idején ki veszi észre a magukra maradt, a rezsi- és megélhetési költségek keresztjére kifeszített öregeket? Ki talál megoldást erre a társadalmi melléktermékre, a kilökötttség érzésének leküzdésére? Vannak törvénytervezetek, amelyek a gyermekeket köteleznék idős szüleik eltartására. De hová lettek, miért nem szerzik vissza azokat az ellopott pénzeket, amelyekből a társadalom is viszonzhatná elkótyavetyélt, mert soha tisztességesen meg nem fizetett, fiatal életerőnket, annak ellenértékét?

Hosszú évekkal ezelőtt valaki felhajtott egy bicikliráfot a kemping kerítése mellett álló fák egyikére. Növendékfácska volt, mely a rákényszerített szorítás ellenére egyre magasabbra nőtt, ahogy múltak az évek. A ráf vele haladt felfelé, a magasba, és ahogy szépült a fa, úgy rozsdásodott az ócska ráf. Még tavaly is ott éktelenkedett, de most nem látom. Azt is begyűjtötték volna a megszorult fémgyűjtők, vagy az én szemem öregszik és romlik? Tekintetem mindig élvezettel fogta be a házunk előtti panorámát. Most is egyre kémlelem, hogyan változik a táj. Ma ismét ragyogó napsütés van, bár a levegő hűvösebb, csípősebb. A maival együtt három nap van hátra márciusig. Túl vagyunk a szökőnapon, Mátyás is megtörte a jeget derekasan. Készülődik a táj. A naptáron heverésző burmai macskával közlöm, hogy neki is hamarosan át kell adnia helyét újabb társának. Eztán két lap közé préselve heverészhet, míg valaki újból át nem lapozza ezt a macskanaptárt. Az öreg ráf alatt évekig senyvedt fának a története a miénkre is rímelhet: eddig túrtük, eztán levetjük magunkról mindenféle zsarnokság szorító bilincset. Egy-két évtized nagy idő. Nem is tudom, hogyan bírhatta ki ennyi ideig szegény fa? És mi hogyan bírtuk ki? Tud erre valaki magyarázatot adni?

XXI.

Visszaszemtelenkedett kicsit a tél. A napokban már kezdtük beleélni magunkat a tavasziasabb hangulatokba, de a tél vége erről szól: oda-vissza kergetik, úzik egymást a hideg és a vidámabb, kellemesebb évszak, amíg a fiatalabb teljesen ki nem szorítja kivénhedt, megfáradt elődjét. Délután esett egy kis hó. Most megmaradt valamennyi, de alig fehérlik itt-ott az utcán és a ház körül. Ha megjön a következő meleg front, amit a meteorológusok holnapra ígérnek, pillanatok alatt fog eltűnni ez a kis téli utóérzet. Mindenki ízületi fájdalmakra panaszkodik, ez a nyirkosabb front mellékhatása, de engem most ez se tud letörni. Az öregek belenyugvásával fogadom, mert hiszen semmi nem változtat rajta, csak az idő. Az idő, ami ugye nem létezik, csak mi képzeljük, hogy belőle annyi van. Mérjük órával, hetekkel, hónapokkal, évezredekkel, s ha bármikor el akarjuk csípni, csak egy darab levegőt markolunk. Talán az örökkévalóságba készülés érzése teszi, talán az élettapasztalat, nem aggaszt és nem is foglalkoztat annyira, mettől meddig terjed még a maradék. Izgulnak helyettem mindazok, akik félnek az öregedéstől, mert minden életkoruk szereptévesztői, s mert soha nem tudnak belenyugodni abba, ami változhatatlan. Mikor azt mondom, én pont annyi

évesnek érzem magam, mint amennyi vagyok, sokan kételkedve néznek rám. Azt állítják, letagadhatnék tíz évet is a koromból, ilyenkor értetlenül nézünk egymásra. Én azért, mert nem látnám értelmét a hazugságnak, szépítgetésnek, ők azért, mert a helyemben mégis megtennék. Nem szeretném, ha plusz tíz évig kellene húznom olyan körülmények között, amelyeket az ellenségemnek se kívánok. Ha plusz tíz évig kellene várnom a nyugdíjra, épp a gazdasági visszaesés időszakában, mikor a munkavállalás szinte kilátástalan, még az én nyelvtudásommal is. Nem szeretném, ha plusz tíz évig fájnának azok a részeim, amelyek balesetben sérültek, vagy ha plusz tíz évre be kellene osztani az adott időre kapott energiámat, mikor már most is könnyebben elfáradok. Nos, ezt is jelentené ez a mínusz tíz év. Csalni nem érdemes, mert máshol, más formában, de meg kellene fizetni érte. Csak próbálkozzon velem, akinek annyi esze van. Illetve nincs.

Emlékszem hatvannyolcra is. Középiskolás voltam. Egy augusztusi reggelen elindultam a közeli boltba, hogy beszerezsem a reggel szokásos dolgokat. Már nem emlékszem, miért voltam egyedül otthon, hiszen nyári szünet volt, nővéremnek is ott kellett volna lennie. Nem felejttem a döbbenetet, mikor az első utcasarokra értem, és megláttam a tankokat. Nem féltem, csak a számuk volt felfoghatatlan. Máskor is láttam már őket a környéken, mert a laktanyából közlekedett néhány, ha gyakorlatozni mentek a közeli dombok közt meghúzódó lőtérre, majd onnan tértek vissza. Most viszont rengetegen voltak. Az egész utcán álltak egymás után sorban, az utcasarkon pedig ismerős néni sugdostak, hogy biztosan háború lesz, be kell szerezni zsákszámra a lisztet, cukrot, tartós élelmiszereket. Nem akartam hinni a szememnek, se a fülemnek. Addig csak hallottam a háborúról, elképzelni se tudtam, mit jelent, s hogy mivel jár. Édesanyám akkor már nem élt, nem kérdezhettem meg. A Papa dolgozott, mint máskor is, rendesen. Valami szorongásfélét éreztem, amikor át kellett kelnem az úttesten, ahol egyébként nem volt jelentős forgalom. Ez még a nagy motorizációs korszak előtt történt. Az egész ország a táncdalfesztivállal volt elfoglalva. Mint derült égből a mennykőcsapás, úgy ért bennünket ez a nagy sunyiban kitervelt és titokban tartott akció. Éreztem, hogy a tankokból figyelnek bennünket, de nem tudtam, hogy kik. Mit értettem én a katonai rendszámokhoz, azonosítókhoz?! Kislány voltam, túl a harmadik gimnazista évemen, a rá következő évben érettségiztem. Az én generációm még nem sürgette az időt. Nem akartunk hamarabb felnőni, mint kell. A Papa egyébként is szeretetben nevelt bennünket, nem tiltásokkal volt tele az életünk, hanem kölcsönös bizalommal és megbecsüléssel egymás és mások iránt.

Az egész utca remegett a feszültségtől. Akkor még nem tudtuk, hogy a tankokban is a „mi fiaink” ülnek, és valószínűleg ugyanúgy szorongtak, mint mi. Indultak az ismeretlen felé. Előtte kiosztották a dögcédulákat, tehát tudták, hogy el is eshetnek a rájuk váró harcokban. Régen mindig búcsúztatta őket valaki. Most hallgatási kötelezettséget róttak rájuk. Hadititok volt minden, nem beszélhetek semmiről. Az egész aljasságról, amire kivezényelték őket. Ami felélesztette a nacionalista gyűlölködést irántunk. Nem Kádár iránt, aki gerinctelenül igent mondott erre a szörnyűségre, holott Dubcekkal jó barátságban voltak azelőtt, hanem irántunk, magyarok iránt, akik még csak egy szemernyit se értettünk egyet az idegen földön való háborúzással, egy másik ország megszállásával. De hát ki kérdezett meg minket?! Az Omega utóbb írott száma, a „Meggyszólal egy kis harang...” kezdetű a legszebb válasz volt, és kifejezte a mi érzéseinket is. Sajnáltuk, szégyelltük, ha rajtunk áll, visszacsínáltuk volna. Vagy megtagadjuk az együttműködést. De nem lehetett. Maradt a rohadt tehetetlen érzés, ami még inkább szembefordított bennünket az akkor már rég korhadó rendszerrel, mely mindnyájunkra rátelepedett, nyomasztott, dacos szembefordulásra készítetett. Az elvtársak maguknak köszönhetik mindezt, mert természetesnek vették az aljasságaikat, és úgy képzelték, nem merünk visszaszólni nekik. A 70-es évek diáklázadásainak gyökerei ide nyúlnak vissza. Meg persze

egész (államilag) elfuserált gyermekkorunkba, a halálos dögunalomig játszott mozgalmi indulók, felvonulások, kötelező ünnepek protokolljába, amit minden normális elme elvetett. Ők nem. Ők élvezték. Mindmáig élvezik a nosztalgiázást, az Internacionálé vagy a szovjet himnusz éneklését. Talán odahaza titokban ma is ezt hallgatják CD-ről...

Aztán mindenki beszerezte a zsák élelmiszert, ami persze elállt a jó hűvös spájzokban, és a rettenet érzése sokáig megmaradt. Az ismerős nénik féltettek bennünket, mert árvák voltunk, és mert nyilván jól emlékeztek a háborúra, s hogy velük miket műveltek a katonák. A Doktor Zsivágóban van egy jelenet, Muráti Lili egyik emlékezetes alakítása. Ő egy felégetett faluból menekül és kéredezkedik fel a vonatra, amelyen Zsivágó és családja utazik. Mikor az utasok kikérdezik, mi történt, elmeséli, hogy jöttek a katonák. Milyen katonák, kérdik amazok. Katonák, válaszolja Muráti elsötétülő arccal. Vörösek? Fehérek?, jön az újabb kérdés. De Muráti csak maga elé mered, és megismétli: katonák... Tekintetében benne van mindaz a rettenet, csalódás és megvetés, amit az orosz katonák okoztak, mert a saját asszonyaikkal is képesek voltak azt művelni, amit Magyarország lerohanásakor. Mindegy, milyen színek alatt, egykutya. Ezt nem tudták soha meghonosítani nálunk, az ázsiai hordaszellemet.

Tegnap délután elkezdett esni a hó. Éjszakáig tartott. Vékonyka hótakaró lepte be a tájat és az utcát. Reggelre nagy része elolvadt. Csak a patakparton maradt meg egy fehér réteg, amit a most beálló meleg front majd eltakarít. A tavasz ígérete már itt van. A telefon automatikája nem érzékeli a szökőnapot, mától márciust jelez. Kicsinyke eltérés, de most nem bánom. A madarak viszont odakint keresik megszokott eleségüket, el kell látnom őket. Az évszakok változása már generációról generációra is eltérő. Édesanyám mesélte, hogy az ő lánykorában a tél menetrendszerűen takarodott el. Március 15-én már mezítláb lehetett járni, olyan meleg volt. Én hűvös, szeles márciusokra emlékszem, kopár fűvel, de a védett, napos helyeken jó meleggel, a kertben korai, illatos ibolyával. Egy erdei kirándulás után telepítettem őket a kertben. Egyszer, mikor hazafelé tartottam az iskolából, a szomszéd utcában a sapkám és a hajam alá sodort egy méhecskét a langyos szél. Megcsípte a homlokomat, ahol egy kemény gümő keletkezett, mindmáig kitapintható. Erős volt a mérge, de az én szervezetem is ügyesen védekezett: körülvette egy számomra ismeretlen anyagból levő réteggel, ahonnan máig nem tudott eltávozni, sem ártani nekem.

Ez a sokak által irigyelt részem másoknak is céltáblája volt. Mikor édesanyám velem volt terhes, a faluszéli erdőben sétált. A mókusok hancúroztak, makkal dobálták egymást. Nyilván ős volt, ők pedig tele energiával, életerővel. Az egyik eldobott makk édesanyám homlokára esett, onnan a hasára pattant, mire ő odakapott. Az egészről megfélemedezett, de amikor megszülettem, a bábaasszony, aki világra segített, elkezdte síkálni a homlokomat egy kefével, én pedig harsányan üvöltöttem, pedig nem volt rám jellemző. Édesanyám könyörgött ki a kezei közül. Az egyszerű falusi asszony úgy gondolta, összepiszkolódtam szülés közben, azért esett nekem, de hát fel kellett adnia. A homlokomon mindmáig egy makk alakú barna folt látható, közvetlenül a hajtónél. Akár az indiai nők harmadik szem helyére festett sminkje, nekem is ékességem lehetne ez a folt, de sose dicsekedtem vele. Mivel kényelmesebb a frufu-viselet, általában nem látható, csak ha fújja a hajamat a szél, vagy ha elfésülöm a hajamat a homlokomból. Szüleim mindig makknak nevezték, rajta maradt. Jellegzetessége, hogy mikor érik a makk az erdőn, sötétebb színre vált. Vannak a születésnek különös titkai, melyeket nem lehet konkrét, egyszerűsítő megállapításokkal kimagyarázni. Vannak és kész. Vannak, mert általuk üzen valamit a természet, vagy az, aki az egész rendszert működteti. Nekem talán azt, hogy legyek erős, mint a tölgy, melynek csíráját az egy szem makk hordozza magában. És ne vesztsem el a humoromat, tudjak vidám is lenni, mint a mókusok, melyek közvetítették számomra az

égi-földi üzenetet. Én mindkettőt megfogadtam. Szívós lettem, feladataimat komolyan veszem, de szívesen állok le bolondozni két komoly feladat közötti szünetekben. És meglátom, megláttatom a dolgok naposabb oldalát is, hiszen fény és árny együtt járnak. Az apai és anyai rész egyként dolgozik bennem, hogy eleget tehessek küldetésemnek.

Szóval az évszakok változása. Egyetemista koromban, mikor már elég rendszeren folyt a motorizáció, szinte nem is voltak telek. Legfeljebb mínusz öt fok januárban, és nem esett hó. Egy családi fotó őrzi az emléket, hogy újév napján, mikor nővéreméktől Papáékhoz tartottunk, találtunk egy kevés havat, az autók tetejéről szedtük le, hogy hógolyózni tudjunk. Keresztfiam, aki akkor óvodáskorú volt, addig szinte nem is látott havat, ezért neki mutattuk be ezt a népszokást, a friss hóval mosdatást és dobálózást. A fotók Papáék kertjében készültek, unokatestvéreimmel együtt nevetünk, Papa átölel bennünket. Büszke volt ránk, lányaira, és édesanyám nővérenek lányait is nagyon szerette, akikkel gyermekkorunknak szinte minden nyarát együtt töltöttük. Nagynéném dolgozott, a férje évekig börtönben, mindenki róluk igyekezett gondoskodni. Édesanyám azzal, hogy minden nyáron „négy lánya volt”. Rajtuk kívül még sok unokatestvérem van, mert a Papa családja igen népes. Kilencen voltak testvérek, vagyis ennyien nőttek fel és tartották életük végéig a kapcsolatot, mely köztük igen szoros volt. A nagymama fiatalon halt meg, legidősebb nővérük nevelte fel őket. Mármint ő látta el a háztartást és tartott szigorú rendet a sok gyerkőc között.

Erzsi néni fiatalon tüdőbajos lett. Ez akkoriban nem volt ritkaság. Az orvosok már lemondtak róla, azt mondták, kiköpte a tüdejét. Egy szekta tagjai kezdték látogatni, hívőknek mondták magukat. Megígértették vele, hogy ha segíteni tudnak rajta, áttér az ő hitükre. Rendszeresen látogatták, az ágya mellett ülve imádkoztak érte. És csoda történt. Erzsi néninek új tüdeje nőtt. A röntgenfelvétel ezt mutatta ki. Az orvos se akart hinni a szemének. Nagynéném állta a szavát, onnantól kezdve ő is lelkes hívő lett. Legkisebb öccsét tudta csak áttéríteni, vele együtt járt a helybeli imaházba. Gyógyulásának csodája viszont a családi legendárium részét képezi. Ennyit tesz a hit. Sajnálom azokat, akik nem hisznek a felsőbb erők és a misztikum létezésében. Valószínűleg ők azok, akik ehelyett rémtörténeteket koholnak ki, amivel az unatkozó angolokat szórakoztatják. A különbség pedig annyi az élet nagy misztériumai és a misztikusnak mondott történetek között, hogy míg az előbbiek spontán jönnek valahonnan az ismeretlenség homályából, általunk tisztelt erők birodalmából, addig az utóbbiak ostoba fejből pattannak ki, és értelmes embert egyáltalán nem szórakoztatnak, hanem éppenséggel untatnak. Különösen egy idő után, mikor előbukkannak a sztereotípiák. Ezek mindig fantáziahiányra utalnak, ezért nem lehet rajtuk szórakozni.

Az angol lélek érdekes módon vágyik a borzongásra. Talán véres történelmük teszi, a sok népirtás, gyilkos jelenetek, hogy a génjeik mélyére kódolódott ez a vágy. Önmagukban már elfojtották, régóta ők a világ úriemberei, akik nagy sportemberek, mindig udvariasak a hölgyekkel, mégis atavisztikusan tör elő lelkük mélyéről a vágy, hogy legalább a látványban újraélhessék eredetileg kegyetlenkedő hajlamaikat. Másrészt az angol társalgás formalitása, hogy szinte csak kötött témákról illik beszélniük, a többi tabu és megbeszélhetetlen, bizonyára elég sok unalmat is szül közöttük, ezért vágyhatnak az izgalmakra. Ezt szakavatott lélekbúvárnak kellene kielemeznie, nem elég rá egy hevenyészett blog-bejegyzés. Az angolok által leigázott népeket kellene megkérdezni, velük mennyire bántak úriember módjára. A skótok, írek, walesiek tudnának sokat mesélni erről. Néha hallunk olyan megjegyzést, hogy írek közösséget éreznek velünk történelmünk azonos eseményei és élményei miatt. Tavaly egy fantasztikus vállalkozást volt módom megtapasztalni: egy walesi zeneszerző megzenésítette Arany János: A walesi bárdok c. balladáját. Nagyon szép zene, hangulatában és hangzásában is illik az Arany-

műhöz. Nem tudom, hogy bukkant rá a szerző, talán a digitalizált anyagokból, melyek most már világszerte elérhetők. Az irántunk táplált szimpátia egyik megnyilvánulása másrészt az iráni nagykövet nyilatkozatából is kiderül, bár hivatalosan, kormányrésztől nemigen fognak reagálni erre, nemhogy ápolni a kapcsolatot az egykori őshaza mai lakosaival. Az iráni nagykövet mondta el, hogy ők is közös vonásokat találnak a mi történelmünk és az övéké között, és emiatt közel éreznek magukhoz minket.

XXII.

Beszédünk jellegzetességei. Amióta csak visszaemlékszem, mindig az irodalmi nyelvet beszéltem. Nagyszüleim jellegzetes í-ző nyelvjárása, a már emlegetett Viktor bácsi nehézkes stílusa, de másoké se tudott annyira hatni rám, hogy átvettem volna tőlük. Édesapám családja békési nyelvjárást használt, egyetemi éveim alatt találkoztam a szegedi, hódmezővásárhelyi ö-ző nyelvvel is, szobatársaimmal tréfásan beszéltek is. Az egriek is használnak jellegzetes fordulatokat, mint az 'eee' indulatszavuk, mellyel rácsodálkoznak valakire vagy valamire. Én ezt se vettem át. Mikor a gyerekek kicsik voltak, de már nyiladozó értelműek, volt egy Tibor nevű hódolóm, aki, valahányszor meglátott, mindig „Eeee, Magdika!” felkiáltással üdvözölt. Akkoriban szedtem többek között E-vitamint, a gyerekek pedig, akikkel magunk között tréfálkoztunk a reménytelenül is nagyon kitartó Tiboron, elnevezték Tibor-vitaminnak a drazséimat. A budapesti, „steril”, tehát egyetlen nyelvjárási jellegzetességet se mutató, a kétféle e-t megkülönböztetni nem tudó dialektus se hatott rám igazán, bár ez volt a legdivatosabb akkoriban. Másoknál épp az ellenkezőjével találkoztam. Voltak olyan osztálytársaim, akik soha nem tudtak megszabadulni falujuk helyi nyelvi fordulataitól, eltérő kiejtésétől. A palócos á és a felcserélésétől, tájszavaktól, szófordulatoktól. Én emlékszem, hogy édesanyám és édesapám is használtak nem irodalmi szavakat (csúnyákat sosem), de ezek is csak afféle couleur local-ként hatottak rám. Megízleltem őket, egyeseiket nagyon szerettem, de megmaradtam a ki tudja, honnan felszedett és mindvégig megtartott irodalmi nyelvénél.

Az iskola csak részben hathatott rám, mert már óvodás koromban is így beszéltem. Később, felnőttkoromban, olasz kollégákkal társalognak értesültem róla, hogy olasz kiejtésemet tökéletesnek találják, akcentus nélkülinek. Azelőtt Kanadában figyelmeztettek rá, hogy nekem, a többi magyarral ellentétben, nincs magyaros akcentusom. Általában véve sehol nem voltak nyelvi nehézségeim. Talán a zenei előképzés tette kifinomulttá a hallásomat, hogy nem ejtettem komolyabb hibákat. Lengyelül hallás után tanultam meg, soha nem írtam, és csak keveset olvastam. Akkoriban Ausztriában éltem, és két lengyel barátnőmmel laktam egy szobában. Mi egymáshoz németül szoltunk, ők viszont igen beszédesek voltak, ahogy kinyílt a szemük, azonnal kinyílt a szájuk, egyfolytában lengyelül beszélgettek. Úgy két hónap telhetett el, és a mindennapi „nyelvlecke” hatni kezdett. Beszédükben felismertem azokat az elemeket, amelyek hasonlítottak az oroszhoz. Egyszer, mikor hosszasan vitattak meg egy témát, németül közbeszóltam. Egymásra meredtek: „Jé, Magdi érti, mit beszélünk!” Nem akartak eltitkolni semmit, csak meglepődtek. Újabb hónap után már magam is szerkesztettem lengyel mondatokat. Ezek szinte hibátlanok voltak. Nem a kisgyerekek „Mi ez?”, „Mi az?” kérdésein alapuló, főnevekre rákérdező nyelvtanulási módszere volt ez. A szavak azonnal mondatokká álltak össze, és három hónap alatt lett belőle nyelvtudás. Barátnőim és minden lengyel nagyon büszke volt rám. Mindenki tanítgatott, valósággal ünnepeltek, én pedig élveztem az új tudás nyújtotta örömet.

Spanyolul szintén három hónap alatt tanultam meg. Azt viszont egyedül, könyvekből. Fogtam egy nyelvkönyvet, meg egy szótárt, nekiültem, mindennapra szigorúan kiszabott penzummal. Még fiatal voltam, és mellette olasz szakra készültem, szidott is érte a család, miért nemcsak azzal foglalkozom. A tanulásomat viszont megkönnyítette, hogy naponta hallottam spanyol szót magam körül sógorom társaságától, ezért is figyeltem fel a szép és elegáns hangzására, amit azóta is szeretek. Az egyik legjobb társalgási nyelvnek tartom. Későbbi tanulmányaim során is hasznát vettem igyekeztem fejleszteni a tudásomat, máig tanítom. Én mindig szoltam előre, hogy ez nem a szakom, de ez senkit nem érdekelt, csakis az aktív tudásanyag. Igaz, máig komoly hiány van spanyoltanárokból. Már öreg fejjel tettem le a nyelvvizsgát, a felsőfokút, elsőre. Kihívásként éltem meg, aztán elkönnyeltem és bezártam a fiókba, nem kell nekem semmire. Csak hogy másoknak ne legyen alapja piszkálódni a képzettségem hiányossága miatt.

Talán a költészethez vagy a műfordításhoz kellettek ezek a különleges szépségű szavak. Nekem olyanok ezek, mint másnak az ínycséség. Ízlelgetem őket, aztán elraktározom. Hangulatuk megmarad, ahogyan édesanyám megszólítása is, mellyel szüleit illette: kedvesanyám, kedvesapám. Ő nem édesnek hívta őket, hanem kedvesnek, s valóban azok is voltak. Általában a legtöbb családtagból végtelen kedvesség áradt. Ez tölthetett fel bennünket életre szólóan. Ehhez képest a Papa szóhasználata, mikor édesanyját említette, egyszerű volt, komor, sallangtalan. Mint az Erzsébet néni világa, aki rendkívül puritán ember volt. Szigorú volt, szikár és kevés mosolyú. Szóval ők „anyám” és „apám” névvel illették a szüleiket. Nővérem egyik osztálytársának szájából ez így hangzott: „Anyámka”. A gyerekek manapság is dísztelen megszólítást használnak: „Anya”, „Apa”. Az előbbiről gimnazista korom réme, Gorkij regénye jut az eszembe, ahogy összehasonlítom a szavakat. „Az anya” ifjúkoromnak talán legunalmasabb olvasmánya volt. Szocreál stílus, formális szövegek, akár a pártbrosúrák, sematikus figurák, még rágondolni is rossz. Úgy általában mennyi rosszat, kevésbé elviselhető rótt ránk a korszak! Ez maga egy külön regény.

Valaha fiatalok voltunk. Derűsek, mindig mosolyra készek. A gondok között is akadtak vidám pillanatok. Sajnálom azokat, akik besavanyodnak. Megvonják maguktól az élet savát-borsát, a humor nyújtotta szépséget, és azt a csiklandozó érzést, hogy a felhők közül kikukucskáló nap bearanyozza napjainkat. A fiatalság magában szép, mondta egykor mostohaanyám. Mármint önmagában. Igaz, ő ezt lekicsinylő megjegyzésnek szánta akkoriban csodált külsőnkre. Én szerényebben voltam eleresztve, de a nővérem ugyanolyan sugárzó szépség volt, mint édesanyánk. Én fejben kaptam többet, egykori osztálytársaim is gyakran illettek ezzel a főnévvel, jelző gyanánt. Nővéremet jelentős rajongói kör vette körül, barátok, pajtások, hódolók, így nekem is jutott valami a figyelemből. Mindig halványabb árnyékának tartottam magam, talán a Papa miatt is, aki nem titkolta, hogy sokkal jobban szereti Katát. Engem jó társalgónak tartottak, és gyakran kellett zongoráznom, ha társaság jött. Ez egy idő után terhemre volt. Ha meg akartam szabadulni a sok ráadás-kérelemből, előszedtem Bartók: Medvetáncát, akkor leszálltak rólam. Bár Beethoven a kedvenc zeneszerzőm, a Für Elise dallamai máig lidércként hatnak rám, mert egykor ez volt a sláger. Volt régen egy vekkerem, amelyik ezt muzsikálta. Ez volt a ráadás a fiatalkori népszerűség átkára. Akkoriban azért lett elegem belőle, mert egyoldalúvá tette a repertoárt, pedig sok szép darabot adtam elő. Ahogy a kezdetekkor, később is a két véglet határozta meg ízlésvilágomat: a bécsi klasszikusok és Bartók, meg a modernek. Strausst csak ritkán játszottam, a zeneirodalom nagy linkjének tartottam, inkább tánciskolába valónak. Na, persze, hogy is férhetett volna össze Beethovennel, a nagy zenei szerelemmel?

Valaha gyermekek voltunk. Szüleink oltalmazó szeretete pajzsként védett meg bennünket a külvilág ártalmaitól és gyakran ordenáré megnyilvánulásaitól. Védőbúra alatt fejlődünk, mint féltett, kényes, érzékeny növények. Édesanyám halálával pattant szét az üvegpalást, millió szilánkra hasadva széjjel. Már akkor, tizenöt évesen megkezdődött felnőtté válásom. A valóság megmutatta kegyetlen arcát. De addig a szülők és nagyszülők olyan szeretete vett körül bennünket, melyhez ráadás volt csupán a többi családtagé. Tőlük tanultam meg, mekkora érték a gyermek, mert kiskoromban az ő féltő pillantásuk kísért mindenhová, és biztos tudhattam, hogy baj esetén megvédenek. Fiaim hasonlóképpen számítanak rám, és barátaim, tanítványaim is. Mintha a magas kőszikla tetején álló és onnan körültekintő Bak eggyé vált volna a kötömbbel, és egyként sugároznák a világra a Mindenség Urának általuk közvetített szeretetét.

Emellett felelősségre is neveltek. Voltak háziállataink, kutyánk, macskánk. Főleg az utóbbi, mert a Csöpi halála után édesanyánk nem akart több kutyát, annak az egynek az elvesztése is nagyon megviselte finom, érzékeny lelkét. Illetve volt még egy kiskutyánk a Csöpi után, de az kölyökkorában elpusztult. Csak jóval később, nővéreméknek Papáékhoz való beköltözése után lett újabb utánpótlás: Buksi. Puli-foxi keverék volt, hűséges, végelgyengüléséig őrizte a régi szülői házat. Apró, barna szeme rám szegeződött, mikor a Papáék teraszán üldögéltünk jó időben. Pofáját a combomra tette, úgy nézett fel rám. Kockacukorral és C-vitamin cukorkával kényeztettem, én bizonyára ezt az ízcsoportot jelentettem a számára, meg az evés közben neki juttatott falatokat, amikért szívesen ugrott fel, állkapcsa nagyokat csattant a sikeres fogáskor. Ha beszélgetés közben megfeledkeztem róla és nem simogattam a fejét, erős állkapcsát a combomhoz nyomta, ami fáj. Ha tovább simogattam, abbahagyta, s csak nézett, nézett fel rám apró, meleg-barna szemeivel. Göndör, fekete szőre volt, fehér mellénnyel. Mikor megöregedett és unokaöcsém azt mondták rá, hogy szenilis lett, szőre megőszült, szürkére váltott. A Papa halála után ritkán láttam. Mégis, egy látogatás alkalmával, mikor a fiúk figyelmeztettek rá, hogy már senkire nem emlékszik és gyakran kapja meg mások kezét-lábát, ne simogassam, Buksi megismert engem. Kissé zavarodott tekintete kitisztult, és neve hallatára odajött. Valami szomorúság ült a szemében. Papát, akit úgymond falkavezérnek tekintett, elveszítette, világa ezzel összeomlott. Már csak vegetált, őrizte a házat és szolgálta az ott maradottakat. Mintha szerepét formálisnak tekintette volna, máshová vágyott. Én se látogattam, úgy éreztem, nem látnak szívesen, így Buksi kedvenc falatai elmaradtak. Bizonyára feladta, mert hiába várt. Csak később gondoltam át, mekkora törés lehetett ez az életében. Genetikailag lojalitásra kódolt lényé senyvedett ebben a családi konfliktusban. Az annyi vidámság, kedvesség és szeretet színhelye megváltozott. Maradt valami hiányérzet, amit nem lehetett pótolni. A keletkezett feszültséget pedig hosszú évekig nem lehetett feloldani. Vannak az életben rohadt helyzetek, amiken nem lehet változtatni, írta Hemingway, és akkor én se tudtam jobb választ az adott körülményre, mint a távolmaradást.

A tél egyik utolsó felvonása. A minap esett hó eltűnt. A kemping maradványain hómaradványok. Csak a leghidegebb helyeken, és csupán aprócska foltok. Ma annak is el kell mennie, mert a kinti hőmérséklet megemelkedett. Mára egész napos napsütést ígért a meteorológia, de nálunk borongós az idő, szürkesség ül a táj fölött. De végre március van. Már nemcsak az eltájolódott telefon mutatja. A konyhaablakban az orchideák tavaszünnepet ülnek, ki másodsorra, ki sokadszorra virágzik. Pedig, ha jól számlálom, a déli féltekén, szülőházjukban most kezdődik az ősz. Legalább is hamarosan. Furcsa érzés. Bár jól tudom, hogy így természetes, de nehéz úgy elképzelni, hogy át is tudjam élni az érzést: tavasszal lelombozódni. Őszies, borongós hangulatra váltani. Még akkor is, ha tudom, hogy trópusi vidéken másként váltakoznak az évszakok. Esős vagy száraz. De a kontinens déli csücskén,

ahol az ózonlyuk miatt már a birkák is motoroszemüvegben legelnek, máskülönben megvakulnának, mégis más a klíma. Be-betör a déli, jeges szél, a surazo. Remeg a szélben a pampa minden fűszála. Összébb húzódnak a bárányok, meg a lámák a távolabbi hegyekben. A szél és a jég különös hősobrokat teremt. Nem tudni, hogyan, mégis emberi vonásokat farag a széjjelomlani készülő anyagba. Megremeg a táj. Valahol, kopár helyeken szilárdan állnak a Nazca-vonalak. Magasba mered a Machu Picchu, melynek nevét annyiszor hallani eltorzítva. Mindig a félművelt alakok akarják meghatározni a köz tudatát, félig informált lényükkel, lesilányított ismereteikkel. Az ismeretek pedig azért silányodnak le, mert olyanok terpeszkednek rajtuk, akik mindig csak a felszínen mozognak. Ők a könyvem elején emlegetett destruktív barmok. A másokkal mit se törődők, a mindent vulgarizálók. Mit nekik a nazca kultúra, Stonehenge, a Húsvét-szigeti óriás szobrok! Csak az arannyal, ékkövekkel, elfoglalható területekkel, ásványkincssel, vagyonnal, pénzzel mérhető „értékeket” értik. Mikor a spanyol konkvisztádorok rogyásig megrakott gályái vitték a sok rablott kincset, az aranyat és ezüstöt, az őslakosok fellélegeztek. Amazok nem érzékelték, mennyivel több maradt mögöttük, s nemcsak jádében, hanem kultúrában is mérve.

Öregszem. Néha azon kapom magam, hogy csoszogok, húzom a lábam. Öregesen teszek-veszek, mintegy céltalanul. A kívülálló számára ennyit mutathat a látvány. Ám eközben gondolatok keringenek és formálódnak meg, épülnek mondatokká. Egy külön gondolatvilággá. Saját filozófiává, amelybe keveseknek van betekintésük. Nemcsak mert kevesen ismernek igazán, hanem mert kevesen olvassák el az írásaimat. Ezekből lehetne sejtelmük arról az érési folyamatról, amely még mindig tart, s nemcsak a gyermekek és ifjak kiváltsága. Voltaképpen öregeen érünk meg igazán. Mielőtt leszakít bennünket érett gyümölcsként, virágszálként a halál. Bizarr gondolat egy öreget egy szál virághoz hasonlítani, de valójában így van. Mit tudhatjuk, mit értékelnek bennünk, hogy kellő pillanatban lehajol valaki értünk és így szól: gyere velem! Eljött a te időd. Most teljesítheted be feladatodat. S hogy ez mi lesz, azt utunk végeztével tudhatjuk meg. Szálló pihék leszünk, vagy csillagpor, a világmindenség porladó szemcséje, vízcseppek, harmatcseppek a hűvös reggeli szélben, esetleg újból szilárd sziklává épül fel a testünk vagy a jellemünk, nem tudhatjuk ma még. Ódöngünk, csoszogunk, teszünk-veszünk, dolgozunk valamin, ami másoknak most talán még nem is érték, de el kell végeznünk, amiért ideérkeztünk. Hogy aztán, mint az aktuális osztályt vagy iskolát kijárt diák, továbbléphessünk a távoli ismeretlen felé. Izgat most bennünket, mi vár odaát? Kevesünket. Most itt van dolgunk, az pedig nem várhat. Mindig a jelenben előttünk álló feladat a legfontosabb. Az, ha valakin segíthetünk. Ha valakivel jót tehetünk. Ha megoldjuk a ránk bízott feladatot. Ha gondoskodunk a családról, megvédhetjük a hazát. Ha még ma kigyomláhatjuk kertünkéből a gazokat, melyek megfojthatnák a kultúrnövényeket. Ha segíthetünk értő gondolatainkkal mások számára is érthetővé tenni a most még megmagyarázhatatlant. Mint a tudós vagy a mérnök. Az egyik felfedezi, feltalálja számunkra, ami nagyra tehetné civilizációnkat. Aztán persze jön a politika parazitája, és csakis a saját hasznára engedi működni, hatni az eredetileg jótékony elemeket és találmányokat. A mérnök hidat épít, amin átjárhatunk egymáshoz. Házat épít, amelyben lakhatunk. Új üzemanyagot szabadalmaztat, amit aztán az olajlobby nem enged megvalósítani, holott megtisztíthatná a légszennyezőt, értelmesebb, szebb jövőt biztosíthatna az emberiség számára.

A művészt mindig a végére hagyják, utoljára veszik számításba, bármiről legyen is szó. A tömegember el tudja képzelni nélküle az életét. Mindig csak fantázia nélküli dolgokat és eseményeket vetít előre. Értő, nagy társa pedig átlátja az egész működési elvét, amit földiesen mechanizmusnak csúfolnak. De hát ennyi lenne csupán az egész? Kerekek, csavarok, forgó-pörgő alkatrészek jól megszervezett tánca? A valódi tánc, az előadás művészete, a szép szavak, szépen csengő hangok csiszolt világa, a

színek és formák, szépséges dimenziók nem jelentenek értéket? Dehogyan. Csak az elvakult ember, a fanatikus ezt nem érzékeli, mert elrohan mellette. Talpát csapkodva iramlik messzire. Mint aki lopott holmival menekül. A másik, az éteri elem küldötte értetlenül mered utána. Hogy is lehetne közös az ő világuk, a mi világunk?

Sose szerettem, ha rám nyomulnak. Sem barátság, sem udvarlás ürügyén. Bennem és a macskákban van valami közös. Nekünk időt kell adni, amíg elfogadunk valakit és a barátságunkba fogadjuk. Mindig intő példa gyanánt álltak előttem nővérem kudarcai. Őt egész holdudvar vette körül, de mindenkinek nem lehet a barátunk. Én csak azt tekintem barátságnak, ami sok próbát kiállt, az elfogadott személyek pedig soha nem csapnak be. Nem barátoknak érdekből, csak mert a hátunkon keresztül fel akarnak kapaszkodni valami vélt vagy valós magasságba. Ha adnak, nem az értéket nézik, hanem a segítségnyújtás vagy viszonzás lehetőségét, mely elégedettséggel tölti el a rendes embert. Kata is érezte ezt, de sógorom felszínesebb kapcsolatrendszere nem tette lehetővé, vagy nem volt elég ereje, hogy küzdjön ellene. Még legjobb barátaiban is csalódott, míg végül kegyetlenül elmagányosodott. Ez a végzet, azt hiszem, az én külföldi éveim alatt teljesedett be fölöttem. Mikor még igényelte az én társaságomat is. A két hasonló, mégis annyira különböző égitest külön pályára állt. Rövid időre még vonzottuk egymást, majd egyre távolodtunk. Nem tudom, fáj-e ez neki, csak azt, hogy nekem nagyon. De nem tehettem ellene semmit. Nem lehet egyszerre pozitív és negatív pólusú mágnesnek lenni. Ő ezt próbálta, ebben roppant össze. Velem és a családdal szemben a sógoromat és annak társaságát vállalta, holott a szembeállítás értelmetlen volt. Szerettem, emlékét máig szívembe zártan őrzöm. Anyáskodó szeretetéért hálás vagyok neki. Ő tanított először küzdeni, hogy ne hagyjam magam, mikor primitív alakok rám támadnak és el akarnak venni tőlem valamit. Már kisiskolás korában tűzrólpattant lények olyankor elemi erővel sugárzott. Igazságérzetet, felháborodást és azonnali, visszautasíthatatlan fellépést. Ha nekem rendszeresen ellopták az írószereimet, s emiatt beírást kaptam, ő erről már az első szünetben értesült. Megtudakolta, ki volt a tolvaj, engem kézen fogva hurcolt maga után, leszidta az illetőt, visszavette tőle a tolltartómat, amivel aztán agyba-főbe verte a megriadt nebulót, majd, mint aki jól végezte dolgát, sarkon fordult, s engem maga után húzva elrobogott. Példát statuált, az eset többé nem ismétlődött meg. Ma már ezt nem lehetne, mindkettőnk megbélyegeznének rasszizmusért, de az akkori világban másként élt és hatott az emberek igazságérzete. Még a fatolltartóval való kikapásért se reklamált senki, mert ugyan verekedni nem illik, de rendszeresen lopkodni sem. A magántulajdon jogos védelme még a gyerekek szintjén is élt és érvényes volt.

Szóval a nyomuló barátok és udvarlók. Kijutott ebből is rendszeresen. Sokakat kellett kikoszoraznom ezért. Mintha előre éreztem volna a végzetes találkozásokat, a vad bánásmódot, amivel utóbb tehetetlen dühükben sújtottak leigázhatatlanságomért. Tartózkodó voltam, bár alapvetően barátságos természetű. Ezt otthonról hoztam. A romlatlan emberek világából, akiktől azt tanultam, nem szabad előítéletekkel viselkedni mások iránt, ha még nem ismerjük őket. Mindenkinek meg kell adni a lehetőséget, hogy igazi valójában bemutatkozzon. De nemcsak az izzadó tenyerű, pattanásos arcú kamaszfiúk taszítottak, akik bizalmasodni akartak a tánciskolában, majd folyton kísérgetni, és akik kutyaként loholtak utánam az utcán, hanem az öregurak is, akik már tizenhat éves koromtól csókolomot köszöntek. Mikor a Papa rájuk szólt, ugyan, gyerek ez még, ők mélységes meggyőződéssel válaszolták: nono, már nem. Bár legyezgette a nem túl nagy hiúságomat, hogy már felnőttnek vagy affélének tekintenek, alapjában nem érdekeltek, sőt terhemre voltak. Bontakozó életem alapproblémája nem ez volt. Még nem dolgoztam fel édesanyám elvesztését, rá egy évre zongorista karrierem félbeszakadását, a megváltozott erőviszonyokat a családon belül, és magát a

kamaszkor terhét. Ki nem tudja, mekkora erők feszülnek egy serdülőben, mikor már nem gyerek, de még nem is felnőtt, ugyanakkor a férfiakat izgató külsőt ölt fel, és akinek van egyéni stílusa, de még keresi a hangnemet, amelyen utóbb megszólalva már mindenki ráismer?! A természet analógiáit használva ez a pillangó kibontakozása a bábból, vagy Andersenre utalva a rút kiskacsa átváltozása fehér hattyúvá. Kit szépen, kit csúnyán lehetett elutasítani, lerázni, de nem volt könnyű időszak az életemben. Bizonyára van ebben valami tipikus, és meglehet, hogy másoknak nem volt módjuk annyi lovagot kikoszarzni, mint nekem, de ne irigyeljenek. Piszok kellemetlen érzés annak, akiben nem durva lélek lakik, és ezeket a harciaskodásokat egyáltalán nem élvezzi.

Mindennek tetejébe még olyan osztályfőnököm volt, aki nem állhatta a modern lányokat, a diákvezéreket pláne nem. Büntette a miniszoknyát, ami mára teljesen természetes viseletté vált. Ki akarta rúgatni az egyik barátnőmet, csak mert nem állhatta. Konceptiós pereket hazudtoló, mondvacsinált ürüggyel lopással vádolta meg, majd amikor delegáció élén a fizikaszertár előtti lépcsősor tetején állva kinyilvánítottam az egész osztály véleményét, hogy mindez rágalom, megfenyegetett, hogy levág a lépcsőn. Intőt kaptam, és bekérte édesapámat, hogy kitálaljon, milyen lehetetlen alak vagyok, mert vissza mertem beszélni neki. Pechje volt, a Papa éppen a Balatonnál üdült egy szeptemberi beutalóval. Ekkor ismét nővéremtől tanultam hathatós harcmódot. Mivel már dolgozó nő volt, egy évig orvosírnokként dolgozott, mielőtt egyetemre ment, ő írta alá az ellenőrzőmet, és cum trucc a legrövidebb szoknyáját vette fel, amikor a Papa helyett megjelent a fogadóórán. B. tanár úr, látván hogy itt neki nem terem babér, átment csendes gyűlöletbe, és eztán a jegyeimet igyekezett lehúzni, amikor csak tehetette. Előbb persze szembesülnie kellett a Papa haragjával is, aki, hazatérése után felkereste, és kilátásba helyezte neki, hogy amennyiben fenyegetőzése szerint bántalmazni mer, akkor ő meg tőle fog nagyon kikapni. Mai történetként ez se válna be, csupán azért jegyzem fel, hogy láttassam, mit jelent a családi egység. A Papa töviről-hegyire kikérdezett, mielőtt az iskolába ment. Kata hasonlóképpen beszámolt neki, hogy B. tanár úr mindkettőnket erkölcstelennek nevezett a szoknyánk hossza miatt. Ma már ezért is megmosolyognák, esetleg durva jelzőkkel illetnék, a térd fölött kicsivel érő szoknya miatt. Őszinték voltunk egymáshoz, de a tanár úr nem. Ő bosszút akart állni rajtam, mert határozott fellépésemmel megakadályoztam a barátnőm kirúgatását, de valódi szándékát valami erkölcsi prédikáció mögé rejtette, és amíg csak le nem érettségiztünk, mindig üldözött bennünket, sőt még azokat is, akik barátkozni mertek velünk. Nemcsak a családunk tartott össze, hanem az osztály is. Bár tartott besúgókat közöttünk, mégse volt sikere.

Én „mindenevő” diák voltam. A politikai tárgyak kivételével mindent szívesen tanultam. Se matekból, se fizikából nem tudott ártani nekem. Dolgozatírásakor árgus szemekkel figyelt, de nekem nem volt szükségem puskára, hanem magam küldtem két-három megoldott példát a valamivel előttem ülő barátnőmnek, egy másiknak a hátam mögött ülőnek, egy harmadiknak pedig kicsit távolabbra. Többet nem, az feltűnő lett volna. A mellettem ülőket az enyémről hagytam másolni. Még arra is fordítottam figyelmet, hogy a barátoknak másik variációt dolgozzak ki, ne lehessen őket másolással vádolni. B. tanár úr villámló szemekkel figyelt, majd vad tekintettel osztotta ki a dolgozatokat. Nem értette a dolgot, de minden gyanús volt neki. Miután már sok év telt el időközben, legutóbbi osztálytalálkozónkra készültem neki a vallomással. Elkéstem. B. tanár úr többé már nem jöhet el közénk. Talán odaátrol már tudja, vagy még csak most tanulja, hogy mennyivel nagyobb a szeretet ereje, mint a gyűlöleté. Ha Á. barátnőm elkísér, a temetőben fogom pótolni, és máig tartó barátságunkkal bizonyítani neki ugyanezt. Elmondjuk neki, mit jelentett Á.-nak, hogy rendőrségi nyomozással, kihallgatások sorozatával alázta meg serdülőkorában. Hogy éveken keresztül

Damoklész kardja gyanánt lebegett a feje fölött a kirúgás, megbuktatás réme. Hogy szakmailag neki lett volna kötelessége a gyengébb tanuló felzárkóztatása, s nem nekem a vele egykorúnak kellett volna korrepetálnom. B. tanár úr nem volt kommunista, de behódolt nekik. A Kádár-rendszer kisémbereinek minden alázatával. Tekintélyét ő maga ásta alá.

Ma gyönyörű nap van. Édesanyám születésnapja ez. A temetőbe kis virágkosarat vittem neki, és letakarítottuk a karácsonyi maradványoktól a családi sírt. Pár nap múlva nőnap, rá egy nappal Kata halálának évfordulója. Már a huszonharmadik. Ennyi ideje vagyok testvértelen. Ezért nem győzőm elmondani mindenkinek, hogy ne hagyja magányosan a gyermekét, ne ítélje társtalanná. Ne higgye, hogy ők egymásnak mindent megadhatnak. Hogy az egyetlen gyermekbe beletöltögetett rengeteg anyag majd hála formájában fog visszahárulni rá. Léthazugság. Ha a szülő meghal, ki lesz majd társa gyermekének? Testvértelenség lenni végtelen magányt is jelent. Óriási hiányérzetet az azonos szintű kapcsolatok terén. A szülő-gyermek kapcsolat alá-fölé rendelő természetű, s van úgy, hogy a gyermek uralkodik a neki magát alárendelő szülő fölött. A testvér a mellérendelés, az azonos szint. Ezt nem érteni süketség, vakság. A szülő nem helyettesíti a hagyományt, és megfordítva sem. Az előbbi nem jó a pörköltbe, az utóbbi nem való a gyümölcsöstálba.

Mintha édesanyám csodálatos személye is itt lenne velem ma, és a tiszta ég kékjével nagyszüleim katángkék szeme is kísérné. Végtelen nyugalom honol a csendben, mely körülvesz, megnyugtat és magába fogad. Mindezt beragyogja a nap arany fénye. Kicsit hűvösebb van, de a madarak már csak kisebb számban jelennek meg az erkélyen. Napközben azok is eltűnnek valamerre. Még hagyom, hogy elfogyasszák a maradékot a külső ládasorról, aztán beszédjük őket, hogy érzékeljék, eztán magukról kell gondoskodniuk. Jelenlétük hiányozni fog, bár a rigók és gerlák verekedése nem igazán. Visszatértek a díszes tollazatú tengelicék, és megkezdte egyhangú, kis énekét a pinty. Monoton dalocskát fújnak a zöldikék. Eltűntek a nagy halászmadarak. Hangtalanul serked a fű. A város délebbi, naposabb fekvésű helyein virágba szökött a hóvirág. Nálunk még nem, ez az északi, hidegebb zóna. A temetőben sincs még semmi nyoma az őszi „veteményezésnek”. Csak az árvácskák levelei zöldellnek, ahogy leszedtem róluk a fenyőgallyakat.

A fiúk szobája előtt hatalmas, sudár atlaszcédrus. Nagyjából annyi idős lehet, mint J. fiam. Mindketten a fiatalság üdeségét viselik magukon. Rájuk nézve büszkeség tölt el, az én kreatúráim. A cédrust magam ültettem. Ez az egyike a szerencsés túlélőknek. Ezüstös-hamvas levelei, apró, barna tobozkái szépek, jó rájuk nézni. Kicsit távolabb szomorúfűz. Ezt is én ültettem, de ez jóval magasabb, mint túlevelű társa. Védi a házat az egyre vadabb szélrohamoktól, melyek többnyire nyugati irányból jönnek. A völgy távolabbi részén szinte minden jegenyét kiirtottak, ezért vagyunk védtelenek a viharos széllel szemben. A patak fölött megtört a verőfény. A domb tetején, a lepusztult kemping mögött még csupaszon állnak a fák. Ilyenkor mutatkozik meg különleges lényük. A lombzat nem takarja, és ahányan vannak, annyiféle karakter. Különös élmény a lecsupaszított szépség. Szeretem nézni őket. Kissé olyanok, mint az öregek szépségtől megfosztott arca, mégis más, mert ők hamarosan újjá fognak születni. A hűvös szél ellenére Tavasztündér már a kertek alatt járkal. A tegnapi napsütés enyhe színt hagyott mindig sápadt arcomon. A cédrus alatt pár fűszernövény, melyeket megmentettem a kánikula hevétől. Az erkélyen elpusztultak volna. Hatalmas tő zsálya, mely aprócska töből nevelkedett ekkorává. Rozmaring, kakukkfű, két-három tő levendula és egy havasi gyopár, ezeket kertésztől vettem. Ibolyák, hóvirág, nyári tőzike, mely soha nem hajtott ki. Valaha sok cserjét és kerti növényt vásároltam és ültettem. A telepi rosszindulat irtotta ki őket. A liliumfát vasdoronggal verte szét az egyik szomszédgyerek. A szülei folyton civakodtak, verekedtek.

Gondolom, az őt ért sérelmeket akarta levezetni valakin. Sikerült. A fa soha többé nem hajtott ki, pedig a töve megmaradt. Kipusztították a tulipánfát, eltűnt a fügefafa és az angol királyi kertek ékessége, a rododendron. Minden holland hagymát kihajigált az egyik szomszéd, aki egyébként soha nem gondolja a kertet. Mikor számon kértem rajta, flegmán közölte: ő csak a rózsát és a liliomot kedveli. Hát jó, de a ház előtti kert nem az övé. A holland hagymák jó drágák voltak. Erre nem gondolt a destruktív szomszéd. Mint ahogy arra sem, hogy nekem, aki viszont rendszeresen kertészkedtem, volt közöm a kert ékességeihez. Évekig ellenálltam, aztán feladtam. Azt mondtam, hogy én nem hozok ide egyetlen növényt se meghalni. A tudatlanság és a tömény rosszindulat soha nem változik.

Éjszaka kinéztem az ablakon. Mintha egy árnyék suhant volna el a szemközti ház sarkánál. Káprázat, érzéki csalódás, gondoltam magamban. Nézelődtem kicsit, majd hirtelen újra odapillantottam. Ugyanaz. Egy huncut árny incselkedik velem. Az utca kihalt, sehol egy lélek, ahogy mondani szokás. Pedig egy lélek mégis bújócskát játszik velem, és nem unja meg. Én viszont egy idő után igen. Fürödni, feküdni, olvasni hurcolkodom. Éjszakára kinyitom az ablakot. Reggel korábban ébredek. Nemcsak azért, mert hűvösebbet érzek, hanem mert a tiszta levegőben hamarabb kialussza magát az ember. Eztán megint így lesz. Ebben csak a hevesebb szélrohamok, eső vagy vihar gátolhatnak meg. Utána ismét tiszta a levegő. Nem kell a bezártságtól szenvednem.

Valaha gyermekek és kutyák rohangáltak ilyentájt a környéken. Kutya van ma is elég, de ritkán látni felszabadultan futkosó gyermekeket. Szüleik kézen fogva vezetik vagy babakocsiban tolják őket, ők pedig kisöregként túriks, nézelődnek, bambulnak vagy hisztiznek. Ritkán hallom, hogy beszélgetnének az édesanyjukkal. Tegnap német szóra lettem figyelmes, míg vártam soromra egy drogériában. Egy kismama és kocsiban üldögélő babája volt az. Náluk még működik valami, ami nálunk szunnyad és újra ébredésre vár. Gyermekkultuszunkat nem adhatjuk fel. Nem foszthatjuk meg a kicsiket az értelmes szótól. Nem burkolózhatunk süket csendbe, csak mert ránk telepszik egy méltatlan korszak.

Néha elgondolom, hogy talán a Jóisten is így néz ránk, mint mi a cédrusra. Valami felnövekedik bennünk, talán szép is vagy jó is, nekünk ezzel nem illik foglalkozni túl sokat. Ma már jobban tudom a leckét, mint régen. Felhalmozódott egy tudásanyag, melyre nem mindig tartanak igényt mások, még a vizsgára készülő diákok sem. Pedig tudom, hogy „helyi értékén” ez nem semmi. Nemcsak értem más népek szavait, hanem helyesen értelmezni is tudom őket. A kért fordításokhoz jegyzeteket mellékelek. Ezekben közlöm a mögöttes, rejtett tartalmat. Jogi szövegekben a buktatókat, hátsó szándékot. Nem könnyű a fiskális logikát követni. Nem a szavak nehézsége miatt, hanem mert velük mindig számítani kell a csűrés-csavarásra, a bújtatott értelemre, melynek segítségével eleve át akarnak rázni másokat. Gyakran a saját ügyfeleiket is, akik nem éppen ezért fizetik őket. Szóval megérlelődünk valamire. Öregén válunk érett gyümölcské, a halál számára kívánatossá. Nem furcsa? Mikor őszek, ráncosak, fogatlanok, esetleg feledékenyek vagy kimondottan szenilisek leszünk, akkor vágyik ránk valaki. Mikor vénember-, vénasszonyoszagunk lesz és óvatosan tipegve vagy csoszogva járunk. Lengyel József ezt vulgárisabban mondta: „Kihullott már haja, foga...”, de nem is folytatom. Aki akarja, úgysis utánanéz, akit nem érdekel, annak úgysis mindegy.

Egy álom. Tavalyelőtt baleset ért. Mentem az utcán, és a gondozatlan kövezeten, két billegős térkövön elvesztettem az egyensúlyomat, nagyon összetörtem magam. Előtte pár hónappal jeleztem a fiúknak, hogy valami hosszabb betegség vár rám. Még nem tudom, mi, de volt egy furcsa álmom, amelynek minden mozzanata azt jelenti, hogy beteg leszek, esetleg meg is halok. Ők ezt kételkedve fogadták, hallani se akartak róla, elhessegették maguktól még a gondolatot is. Az álom így szólt. Kísérőmmel, aki az őrangyalom lehetett, tóparthoz értünk, azon kellett átkelnem. Hirtelen a tóban találtam magamat, melynek vize haragosan hullámozott, de vize nem volt zavaros, inkább, mint tavaszi olvadáskor, kissé zöldes, fehéres színű és tiszta illatú. Én bátran úszni kezdtem. Rutinos úszó lévén nem félek a víztől. A tó közepe táján azonban alábuktam. Elnyelt az örvény, majd újra felszínre dobott. Onnan már hamar a túlpartra értem, ahol kísérőm várt, és körbesétáltunk a tóparton. Mindent megmutatott nekem. Egy helyen csúnyán örvénylett a víz, és nagyon szennyes volt. Ott valami víznyelő volt, ami elnyelte a piszkos habokat. Kísérőm és én akkor már mindketten hosszú, fehér, lepelszerű ruhát viseltünk, Krisztuséhoz hasonlót. Kissé a víz fölé hajolva magyarázta nekem, aki viszolyogtam a látványtól, hogy erre szükség van. Ettől tisztul le minden, ami fölösleges, hogy a végén szép tiszta víz legyen az eredmény. Utóbb értelmezve se találok rá más magyarázatot, mint a rá pár hónapra bekövetkezett balesetet és a hosszú betegeskedést. Odaát jó időben szólnak, és mégis váratlanul ér bennünket, mikor szembesülünk vele. Fura szerzet az ember. Hatalmas angyalok vigyázzák lépteit, mégis botorkál. Szinte egész életünket csetlés-botlással töltjük, de ha rákérdeznek, valami sikertörténetként emlékszünk rá. Ez lenne az, amiről Dsida Jenő: A rejtett igazi c. költeményében ír? Minden valaminek a rejtett, tökéletlenebb mása. Földi reflexió, mely itt talán szépek tűnik, de milyen lehet az igazi, melynek csupán halvány másolatai lehetünk? Régen összevitakoztam egy színésszel, aki ezt a verset szerelmes versnek gondolta. Szerintem annál sokkal több. Filozófiai mondandója révén több, hiszen nemcsak a kedvese hófehér válláról szól, hanem az egész földi lét szimplifikált reflexiójáról, mely soha nem érhet fel az égi eredetihez, legfeljebb annak hitvány mása lehet, mégis gyönyörű. Valami hasonlót tükröz a két tenyerünk: a bal a lehetőség, a jobb az, amit ebből megvalósítottunk. Redők, vonások, lenyomatok, és a sürgető érzés, nehogy kihagyjunk belőle valamit.

A költészet, még inkább, mint az élet, valamiféle reflexió. Tegnap egy kiadó barátom hívott telefonon. Verseimet méltatva elmondja, hogy manapság szinte semmilyen verseskötetet nem lehet eladni. Az emberek nem olvassák, csak a prózát. Talán a mai szerzők bűne, mert még mindig hisznek az összezagyválásban, a tehetségtelenség sikerében, a svindlkezésben a valódi értékek hite és művelése helyett. Szerintem még ennél is többről, rosszabbról van szó. A civilizáció, mely rátelepedett a kultúrára, minden kultúrára, kezdi agyonnyomni a nála különbet, értékesebbet. A technikai civilizáció előtérbe tolásával elvész az elvont gondolkodás, mely nélkül nem lehet felfogni az absztrakt értelmeket, a szimbólumokat, a mögöttesen, de nem mellékesen közvetített közlendőket. A színház és a film szájbarágósan adja tovább azt a keveset, amit gondol a világról. Mivel jómaga primitívvé vált, és mindent elkövet, nehogy valaki más értelmesen művelhesse ezt a műfajt, nem marad más, mint szerencsétlen klisék. Blablázás, ál-történés, handabandázás, ordítózás, konfliktusteremtés helyett stresszkeltés, akár a mindennapi életben. Ettől nem tud elvontan gondolkodni a mai ember. Rátelepedett a kommunizmus átkos hagyománya, melynek a hirdetett eszmék hazug leple mögött soha nem volt semmi más értelme, mint az öncélú lopkodás, kifosztás, vagyonosodás. A lopott pénzen értéktárgyak beszerzése (az anyag tologatása jobbra-balra), majd a hatalom és az emberek felvásárlása is, a politikai és pénzügyi hatalom halmozása, egyre töményebbre koncentrálása. Hivatalnokok zsebre tétele és váltott kiskedvesekkel való henccegés. Mindez annak a lelki nyomornak a leplezésére, amelytől voltaképpen szenved, ezért kínoz folyton másokat. Azt képzelem, hogy szenvedéseinek oka kívülről jön, mások bántják, holott ő maga az, aki képtelen változtatni ezen az egészségtelen szemléleten. Ahogy a Jóslás a trágyaözönről c. szarkasztikus jegyzetben a tiszta fehérnemű jelenik meg egyedüli megoldásként, úgy a mai világban csakis a tiszta, igaz szó segíthet megváltani a lesüllyedt emberiséget. Ha még felfogja a megváltás szükségességét. Különben elpusztul.

Elképzelem, ahogy az általam csak baromnak nevezett, anyagi ember katasztrófa esetén menekülni készül. Előbb a nyakába akaszt egy vastagabb, mondjuk egykilós aranyláncot. Mint Manon Lescaut, ékszeres ládikójában kutatva, mikor még elfuthatna Des Grieux-vel. Aztán egy kétkilósat, majd egy még súlyosabbat, aztán egy tízkilósat, végül magához vesz egy ötvenkilós aranytömböt, azzal próbál kijutni a közelgő katasztrófa színhelyéről. Nos, ilyen az anyagba süllyedt ember. Csak egyetlen értéket lát, s végül még az élet egészséges értékei se tudják akkora erővel magukhoz vonzani, hogy kilépne az általa létrehozott egészségtelen milióból. Törvényszerűen kell elpusztulnia az ilyen világnak, mert pontosan a világ természetes rendje ellen fordul.

Nagyszüleim házasságát szerelmi házasságként emlegették. Nagyon szép fiatal pár voltak. A fonóban ismerkedtek meg, mint a falusi fiatalság többsége. Mindenki odajárt. Papám úgymond visszament parasztnak, az ő édesapja vasútnál dolgozott, akkoriban a nyugdíjas állás vonzó volt sokak számára. De nem volt mit tenni, a fiatalok elválaszthatatlanokká váltak, Papám pedig gazdálkodni kezdett. Nem neki való dolog volt, állapíthatjuk meg utóbb orvosi szempontból. Húszas évei vége felé, csépléskor érte az első asztmás roham. Attól kezdve élete végéig húséges kísérője volt a betegség. Mikor már nem bírta a kínzást, időnként csúnyákat is mondott. Télen a kerítésbe kapaszkodva, görnyedten állt, míg kínoztta a köhögés a fojtogató széngázszagban. Ilyenkor nem lehetett hozzáérni, sem hozzászólni. Megvártuk, míg elmúlik a roham, utána lehetett csak folytatni a közös sétát, nézelődést. Jóllehet nem fertőző betegsége volt, soha nem engedte, hogy a poharát használjuk. A konyhakredencen állt, nagymama is külön figyelmeztetett bennünket, hogy nem ihatunk belőle. Idősebbik unokanővérem viszont, akiben hat fiú veszett el, még ezt a tiltást is megszegte, mikor nem látták.

T. hiperaktív volt. Folyton nyüzsgött, rendetlenkedett és gyakran felpofozták. Sót lopott a konyhából, egy üres gyufásdobozt megtöltött vele, napközben folyton azt eszegette. Utána persze rengeteget ivott. Nekünk étkezés közben nem volt szabad inni, nehogy elvegye a gyermekbetegségek után amúgy se túl jó étvágyunkat. T. ezt is megszegte, mindig rá kellett szólni, ő pedig grimaszokat vágott, duzzogott. A kisebbeket szerette kínozni. Fellökösött bennünket, hogy csak úgy puffantunk. Ha más nem tudott kitalálni, hernyókat, kukacokat szedett össze, amiktől irtóztunk, és a nyakunkba rakta őket. Mikor a Papa megjött este a munkából fáradtan, mindig be kellett számolni neki, hogy viselkedtünk napközben. A legtöbb büntetést T. kapta. Ő ettől függetlenül imádta édesapánkat. Nyilván tudta, hogy megérdemelte, amit kapott, csak nem tudott parancsolni magának. Mai tudásom alapján már értelmezni, elemezni is tudom, mi baja lehetett. Az 50-es években piacra dobtak nagy mennyiségű Sabin-oltást, melyet éppenséggel ki kellett volna vonni a forgalomból, mert veszélyes mérgezőanyagokat tartalmazott. Mint tudjuk, ezek megtámadják az idegrendszert, emiatt válnak túlmozgásossá egyes gyermekek. Mások autisták lesznek vagy lisztérzékenyek. A gyógyszeripar akkori aljassága és profitéhsége miatt sok kisgyermek megúszta ugyan a gyermekbénulást, viszont egyéb destruktív betegségek áldozata lett. Akik ma is élnek, azok közül aránytalanul sokan szenvednek sokizületi betegségben, mely egy állandó, pokoli szenvedéssé teszi az életüket. T. szervezete érzékelte a mérgezőanyagok jelenlétét, ettől volt hiperaktív. A sóval méregteleníteni próbált, ez valamennyit meg is köthetett, majd a folyamatos ivással eltávolította a szervezetéből. De az is lehet, hogy a sóévs csak ürügy volt arra, hogy többet ihasson, így csökkenthette valamelyest szervezete mérgezettségi szintjét. Ma T. is ebben a destruktív arthritisben szenved. Két műtétje volt, ma bottal jár és állandóan erős gyógyszereket szed. Annak kellene, aki ezt neki és sok más társának okozta. Az isteni igazságszolgáltatás nyilván nem is fog megfélemlíteni róla. Nem irigylem a rá azóta már kirótt büntetésért.

És megint itt vagyunk, a csillapíthatatlan és kielégíthetetlen profitéhség, az anyagabálás betegségénél. A korabeli amerikai gyógyszeripari cégek nem akarták megsemmisíteni a már kész, eltolt vakcinákat. Mivel a nagyközönség nagy része tudatlan volt, jobban mondván tájékozatlan ilyen kérdésekben, a kommunista országok pedig nem rendelkeztek megfelelő oltóanyaggal, így gondolkodás nélkül felvásárolták nagy mennyiségben. Az üzlet szenvedő alanyai ártatlan gyermekek voltak, akik engedelmesen bevették a kockacukorra cseppentett oltóanyagot, és örültek, hogy ezúttal nem fogják megszúrni őket. Nos, igen. Meg nem, de el igen. Elszúrták az egészségüket a nekik beadott hitvány kotyvalékkal. Még azt se lehet kizárni, hogy kommunista országok ellen nem tartották bűnnek ezt az aljasságot, hadd hulljon a férgese felkiáltással. A kör bezárult. A higannyal, nehézfémekkel tartósított oltóanyag máig nem ismeretlen a gyógyszeriparban. A védőoltások sok országban kötelezők. A szülők, akik értesültek erről az orvtámadásról, nehéz helyzetbe kerülnek, ha megtagadják az engedelmisséget a törvényekkel szemben. Még csak most indul az ellenálló mozgalom, mely ezúttal nem politikai, hanem egészségügyi természetű. Mi pedig elgondolkozhatunk rajta, hogyan kerül az a rengeteg higany az élővizekbe, miért tartalmaznak az állatok számára készített tápszerek higanyt. Miért nem lehetünk biztosak abban sem, hogy higanymentes élelmiszert fogyasztunk, ha teszem azt tiszta hegyvidékekről származó pisztrángot vásárolunk, hiszen a halakat is tápszerezik. Az ő tápszerük miért lenne kivétel?

Másrészt elgondolkozhatunk azon is, miért nem világosítják fel az autista gyermekek szüleit, hogy homeopátiás szerek segítségével megköthető és kivonható a legveszélyesebb vegyi anyagok is az emberi szervezetből. Talán mert kiderülne, hogy kinek köszönhetik magát a betegséget, mely irtózatossá szenvedés a gyermeknek és a családnak egyaránt. Hány csípőprotézis műtét volna

megelőzhető, ha kellő időben méregtelenítenék azokat, akik kotyvalt vakcinákat kaptak! No persze ugyanakkor kevesebb lenne a gyógyszergyárak bevétele, de ha ők nem törődnek velünk, mi miért aggódnánk az ő luxuskörülményeik elvesztése miatt? Már így is leraboltak mindannyiunkat, vagy anyagilag, vagy a természeti erőforrások kimerítésével, környezetünk rombolásával, vegyi szennyezésével. Ha eddig mi szenvedtünk, ezután legyenek ők soron!

Mami. Városi életünk jellegzetes személyisége egy szomszéd néni, akit csak Sz. maminak hívtunk és nagyon szerettünk. A szemközti házban lakott férjével együtt, és gyakori vendégeink voltak. Esténként átjöttek tévézni, Mami napközben beszélgetni édesanyámhoz. Különös történetük volt, az övéké is szerelmi házasság. Mami zsidó volt. Szülei csak úgy adták hozzá Sz. J. bácsihoz, ha az kikeresztelkedett, vagyis áttért az ő vallásukra. Sz. bácsi ezt meg is tette, ám miután elvette Mamit, visszatért reformátusnak. Mami családja ezt soha nem bocsátotta meg neki, holott ennek köszönhetik megmenekülésüket a háborúban. Sz. bácsi katonatiszt volt. Mikor Maminak fel kellett vennie a sárga csillagot, és be kellett vonulnia a gettóba, akkor érte az első epilepsziás roham. Két fia volt, apjuk után mindketten reformátusok. A világszerte ócsárolt Horthy-rendszer nem lehetett olyan embertelen, mint ahogy manapság rágalmazzák, mert a zsidótörvényt kijátszva Mami engedélyt kapott, hogy felvegye a keresztséget, így elhagyhatta a gettót, és nem esett bántódása. Sz. bácsit se távolították el a hadseregből, utóbb onnan ment nyugdíjba. De valami privát vallásháború dúlt köztük, amit mi nem értettünk. Mindig olyan közösségekben éltünk, ahol a különféle vallások és vallásúak együttélése természetes volt. Senki nem tudakolta, ki milyen hitű, de nem is szégyellte, és nem bélyegzett meg másokat érte. Ez a ferde jelenség a rendszerváltás után ütötte fel a fejét, és csak sejtem, hogy valami titkosszolgálati felbujtás miatt. Nekünk mások tisztelete ma is természetes, embertársaink megítélése erkölcsi alapú, és ehhez nincsen közük semmiféle előítéleteknek.

Szóval Mami és a férje valami odi et amo kapcsolatban éltek még hetvenes-nyolcvanas éveikben is. Édesanyám a környék önkéntes házi pszichológusi szerepét töltötte be. Nem volt ilyen irányú végzettsége, viszont volt egy veleszületett tehetsége, ettől látta el ezt a tevékenységi kört olyan sikeresen. Mindenkit meghallgatott, s ha tudott, tanácsot adott. Mami is állandó vendége volt. Minden bánatát, keserűségét édesanyánknak mondta el. Ha nagyon felidegesítette Sz. bácsi, pálinkát kért. Édesanyám adott neki. Ilyenkor bibliai átkokat zúdított a férjére, káromkodott is. Édesanyám azt is türelmesen hallgatta. Maminak régen cselédje volt, nem volt kénytelen megtanulni főzni. Idős fejjel már nem ment neki. Részben ezért, részben mert vérében volt a spórolás, a pénz megfogása, elég sok rántott levest és köménymagos levest főzött, meg elfuserált főzelékeket, bár a kertjükben a bácsi mindent megtermelt, és elég jó nyugdíjuk volt mindkettőjüknek. Mami, gondolom, kárpótlást is kapott. Ő egyébként nem tért vissza a zsidó vallásra, elég volt egy megszegett ígéret a családban, gondolta, de otthon magában mindig héberül imádkozott, és csakis a saját imakönyvét használta. Csodálta édesanyám konyhaművészetét, és gyakran megkérte, hogy süssön nekik palacsintát, amit édesanyám szívesen teljesített. Megpróbálta megtanítani neki az elkészítését is, de Maminak ez már nem ment. Üldögélt a konyhánkban, ahol persze mindig megkínáltuk valamivel. De a legjobban azt szerette, ha édesanyám átment hozzájuk és megsütötte nekik a hatalmas adag palacsintát, átlagban negyvenet. Meg is töltötte nekik, szép, csinos halmokban elrendezte egy tányéron, mint otthon, aztán jó étvágyat kívánva magára hagyta a hálálkodó idős párt. Ők pedig, mint a lövészárkok két oldalán az ellenségek, elhelyezkedtek szemben az asztalnál, és gyűlölködve nézték egymást. Versenyt ettek. Ha a bácsinak sikerült többet ennie, Mami szidta a belét. Hatalmas szenvedély fűzte össze őket, ami a szerelemben bizonyára erős kapocsnak bizonyult, de öregén, egymásra féltékenyen, olykor össze is verekedve, ez már sok volt a mi csendes békekességben és szeretetben éldegélő

családunknak. Sosem értettük őket, de elfogadtuk, hogy ők másmilyenek, ezzel együtt voltak szeretnivalók.

Mami húgai Amerikában éltek. Évtizedekkel azelőtt vitette ki az egyik rokonuk őket. Egyikük se ment férjhez. Varrodában dolgoztak, tehát bizonyára szerény körülmények között éltek. A nővérüket viszont rendszeresen segítették csomagokkal. Ezek az üdvhadseregtől származhattak, meg ismerős úri házaktól, ahol egészen szép és jó állapotú holmikát tettek ki az amerikai dámák. A 60-as évek lompos konfekció ruhái mellett ez valami csodálatos gazdagságnak tűnt. A legszebbeket mindig lányunokáinak ajánlotta fel Mami. Ami utánuk megmaradt, azt kiárusította. Házalt velük, fantasztikus kereskedő volt, végül mindig mindent eladott. Lehetett alkudni vele. A Papával rendszeresen nagy árvitákat folytatott. Ha nagyon akarta a pénzt Mami, egy idő után feladta, majd egy cifra káromkodással zárta a vitát, és megegyeztek. Részben persze azért is, mert hálás volt családunk mindenféle segítsége miatt, és hogy befogadtuk, amikor a bácsi bántalmazta. Csodált bennünket a családi békéért, és nyilván fel is töltődött, ha nálunk volt. Életem legszeretetreméltóbb emlékei között őrzöm. Seftelései révén ismerkedtünk meg sok amerikai termékkel, amik akkor még ismeretlenek voltak Magyarországon. Nestlé kakaópor, levesporok, rágógumi, alumíniumedények, jó minőségű nylonharisnyák, és persze az itthon megcsodált ruhadarabok. Mi egyébként se hordtunk slampos ruhákat, akkoriban elérhető áron varrtak a varrónők. Nekik bejelentettük mindenféle igényünket, ők pedig elég ügyesek és képzetek voltak, mindig szívesen teljesítették kéréseinket. Máig hiányolom, hogy ez a kultúra egészen kiveszőfélben van. A ruhák szabása annyira egyszerű, hogy már-már primitívnek mondható. Felül egy kerek kivágás, derékban svejfolt, alul szupermini vagy csónadrág. Csak fiatal, csinos lányok hordhatják. Nincsenek szép gallérok, azonos anyagból készült gombsorok, levarrások, rafinált díszítőelemek. Idősebb korosztály számára a bő, lebernyegszerű öltözeteket kínálják, melyek állítólag eltakarják a már nem túl szép formákat, eltorzult testeket. Pedig éppen ez emeli ki, mert láthatóan takargat valamit. A túl bő öltözettől sokkal kövérebbnek látszik mindenki. Nincsen korrekciós szabás, mely segít szépíteni azon, ami már nem szép, vagy sose volt az. Csak drága divatszalonok kollekciói mutatnak még fel valamit ebből a viseletkultúrából, persze elérhetetlen áron.

Mami egyik húga hazalátogatott egyszer. G. néni valószínűleg sokáig spórolt erre az útra. A Queen Elizabeth-en utazott, egy akkori luxushajón. Sok ajándékot, ruhaneműt hozott a nővérenek és a családnak. A sógorával nem jöttek ki, nemtetszését előttünk is kimutatta. Pénzzel akarta segíteni őket, hogy komfort nélküli házukban fürdőszobát építtessenek és bevezessék a vizet, de Sz. bácsi őt is durván megsértette. Csak a pénzt akarta, a fürdőszobát nem. Ők hetente lejártak a közfürdőbe, azzal beérték. G. néni hosszú szabadságát töltötte náluk, s végül csalódottan távozott. Valószínűleg tudta, hogy ez volt utolsó hazalátogatása. Mindkét nővéreknél talán nem telt a hajójegyre, valahogy megegyezhettek, hogy G. néni jöjjön. Mami nem akart hozzájuk menni. Szabálytalan időközönként rátörő epilepsziás rohamai miatt talán akkor nem is mehetett volna, de elsősorban nem akarta magára hagyni a férjét, akire még nyolcvanas éveiben is féltékeny volt, a bácsi pedig valószínűleg direkt élvezte a helyzetet és adta alá a lovat. G. néni is szívesen elüldögélt nálunk. Ölébe vette Jozef macskánkat, ő meg jó cirmos módjára élvezte a helyzetet. Jozef persze Jozefin volt, de mi csak rövidítve használtuk a nevét, és ő is megszokta, erre hallgatott. G. néni azért Jozefinnek nevezte. Édesapánkat mindig urazta, ami akkoriban nem volt szokás, az elvtársak rossz néven vették, Amerikában viszont változatlanul ez volt a szokás. G. nénival hazautazása után leveleztünk egy darabig, majd ez is elmaradt. Talán az akkori cenzúra nem vette jó néven, mi pedig nem firtattuk, miért maradtak el a fehér légipostai borítékba zárt levelek.

Mamihoz másfajta kapcsolat is fűzött. Őt kértem fel avatószülőnek, mikor úttörő lettem. Nem volt ebben semmi rendkívüli, az iskolában meg se kérdeztek, akarunk-e azok lenni vagy sem, csak ránk parancsoltak, hogy keressünk egy keresztszülőt. Mindenkinek annak kellett lenni. A szüleink ránk hagyták, valószínűleg, hogy később ne akadályozzanak bennünket a továbbtanulásban. Attól még persze akadályoztak, különösen B. tanár úr rosszindulatú ajánlása révén. Az osztályfőnöknek volt joga minősíteni a távozó diákokat, ő pedig élt az alkalommal, hogy lehúzhatott. Ma már ez se fontos. Ő odaátról bánhatja, én pedig a „teher alatt nő a pálma” létigazságával felelhetek neki – ideátrol. Nos, az avatás a helyi sportstadionban zajlott, ragyogó tavaszi időben. Mami kedvesen a nyakamba kötötte az otromba vörös nyakkendőjét, én pedig elmondhatom, hogy a sors különös fintorával volt egy zsidó keresztyán. Ő szeretettel megsimogatta a fejemet, szokása szerint homlokra csókolt. Én ezt őrzöm emlékezetemben, nem a ránk kényszerített mozgalmi frazeológiát és uniformizáló akaratot. Az soha nem tudott hatni rám. Maradtam a korszak nagy magányosa. Nem bánom. Életrajzi adat, melyre talán genetikailag vagyok kódolva, mai kommunista vádak szerint.

„Mindenki nagynak születik az ég kegyelmiből...”, írta Apor Elemér, mindnyájunk Elemér bácsija, az egri költő. Én Nagynak születtem, hogy ne feledjem, mire illik törekednem. Szeretem a klasszikusat, a maradandó értékeket. Soha nem érem be bóvlival. Semmiféle divatirányzat nem tud megtéveszteni. Csak azt fogadom el, amiben megérezem annak a láthatatlan ujjnak az érintését, mely emelkedettebb tartalommal tölti meg az egyszerű formákat is. Nem lelkesedem könnyen, és nem vagyok fanatizálható. Ha valami indulatba hoz, az az igaztalanság és a méltatlan bánásmód. Barátaim mellett mindig kiállok. Vannak állandó, maradandó értékek, amelyek alaprengéseimben azonosak velem. Nem tudom, honnan van bennem ez a bizonyosság, csak sejtem, hogy a családban rejlenek gyökerei. Anyai ágon ez Nagyszalontáig nyúlik vissza, de sose jártam utána, mint ahogy a Papám unokatestvére se kezdett vele semmit, mikor megkapta az értesítést a rokonságról a szalontai múzeumtól. Nekem unokatestvéreim mesélték egyetemista koromban. Ők rendszeresen átjártak, időnként találkoztak is az ott élő rokonokkal. Az akkor már idős bácsi így fakadt ki: „Na és aztán, mit csináljak vele?” Nem tudom, mivel foglalkozott, hogyan gondolkodott, hogy ilyen székelyes egyszerűséggel intézte el a családra nézve megtisztelő kérdést. Én sejtjeim mélyén érzem a rokonságot. A költészet, a költői megnyilvánulások elemi erővel törnek fel belőlem kiskorom óta, de nekem nem volt egy költőzseni barátom, aki felhívta volna rám a figyelmet, én pedig nem reklámoztam magam, mint más kortársaim. Az már méltatlan a tehetséghez, gondolom a mai napig. Előttem nagy művészideálok álltak, ők pedig végtelenül szerények voltak. Úgy érzem, a sallangmentesség az egyik alapvető igény a nagyság eléréséhez.

Hazudni könnyű, vélik a régi rendből itt felejtett hivatalnokok, a bürokrácia megszállottjai. Olyan levelet kapok, melyben meghazudtolják beadványomat, meg nem történtenek feltüntetve a nem is olyan régi eseményeket. Engem próbálnak cáfolni, aki a memóriámból élek és alulgombolós koromból is vannak emlékeim, akinek a memoriter mindig erős oldala volt, aki sok nyelvet beszél, tehát tároló kapacitásom jóval meghaladja azokét, akik most idepöccintik nekem ezt a levélfélét. „Dögvész read!”, mondhatnám nekik Shakespeare-rel, de minek? Aki hazudik, azt képzelem, hogy a másik ember is azt teszi, mint ahogy a szajha azt képzelem, hogy mindenki más is az utcasarkon áll. Könnyű nekik hol ezt, hol azt hazudni, de mivel a hazudozásban nincs logika, csak a pillanatnyi zavarukból akarják mindig valahogyan kivágni magukat, könnyen ellentmondásba keverednek saját magukkal, korábbi állásaikkal. Egy idő után kártyavárként omlik össze az egész tákolmány (építménynek nem mondanám), de őket ez nem zavarja. Hacsak nem támad egy újabb, tisztesebb rendszer, ők mindig talpra fognak állni, és kezdik előlről az egészet. Gyomorforogató, de így van. Ha a fejükre olvasod, még ők vannak felháborodva, hogyan mered kétségbe vonni a szavukat.

Ismét ragyogó napsütés, de éjszaka még hideg van, kemény fagyok. Nem tudni, maradt-e valami az őszi gabonavetésekből. Talán igen. Mi magyarok szívósak vagyunk. Azok az őshonos állataink, s talán azok a gabonáink is. Jó elnézni őket. A butának mondott szamár magabiztosan vezeti a hozzá igazodó birkákat. Azok bizalommal követik, nem térnek le a helyes útról. A juhásznak és a puminak kevés dolga akad mellettük, elég rájuk figyelni. A szilajnak mondott komondor és a kuvasz megengedik, hogy a gazda kezébe vegye kicsinyüket és megsimogassa, kezéhez szoktassa. Figyelnek, de ők is bíznak az emberben. A szilaj szürke marha csak félszemmél figyel kisborjára. Annak is meg kell tanulnia korán, hogy megálljon a maga lábán. De sírjon csak egyet, érjen hozzá valaki egy ujjal is, abban a pillanatban ott terem és villás szarvával úgy felökleli, hogy csak úgy nyekken. Az idegen támadót meg is tudja ölni egy ilyen mozdulattal. A lustának tartott bivaly a végsőkig, a megszakadásig

húséges gazdájához. Minden bajából kihúzza. Régen hófúváskor ők húzták ki az árokba fordult autókat. A racka úgy néz gazdájára, aki jól bánik vele, mint egy istenre, sőt még a félvadnak tartott mangalica is barátságosan körberöfögi. Édesanyámnak voltak olyan kacsái, amelyek inkább a tőkés récékre hasonlítottak. A gácséroknek gyönyörű zöld fejük volt, a tojók barnás mintázatúak. Talán mikor a faluszéli nagy vízre kiengedték őket, ott keveredhettek össze a távoli rokonokkal.

Nem tudom, mikor törtek meg ezek a hagyományok, mármint az őshonos fajták tenyésztési gyakorlata, de sejtem, hogy a téészesítéssel, amikor a mi csíkos malacunk után megjelentek a nagy rózsaszín disznók, amiket a gazdák ma már csak nylandisznónak neveznek. Szürke marha helyett a pirostarka, a sokat tejelő fajták, magyar búza helyett a szovjet búza, ami úgy emlékszem, hogy valami Micsurin-keresztelte génkezelt fajta volt. Ezek voltak az értelmetlen majmolások, a minőség helyett a mennyiségre koncentráció ideje. Ezek az állatok és növények védtelenek voltak a betegségekkel szemben, ellentétben a magyar fajtákkal, melyek rezisztensek mindenféle kórsággal szemben. A vetésben megjelent az anyarozs és egyéb betegségek, a jószágok közt a száj- és körömfájás, de folyt tovább az ordító propaganda. Ha baj volt, mindig a „sötétben bujkáló ellenség” volt a hibás, minden ökörségük után szabotázst kiáltottak. Nehéz elmagyarázni azoknak, akik nem éltek abban a fojtogató légkörben, mint ahogy nehéz megértetni másokkal, mit jelentett a szabadság tiszta levegője Ötvenhatban. Utóbb persze összemossák az egymással teljesen ellentétes dolgokat, mert a hazugok is jól akarnak kijönni belőle. Érzelmős filmeket koholnak szabadságharcos magyar fiú és ávós lánya között, ami nonszensz. Azok a családok a barikád ellentétes oldalán álltak, szerelmük vagy akár barátságuk is olyan lehetetlenség volt, akárha a tevét akarnák keresztetni a katicával. A verőlegények gyermekeiket is jellemtelenek nevelték. Ők voltak a társadalom kivételezettjei, és erről mindmáig nem akarnak lemondani. A leggyávábbak az első puska lövésre jó messzire menekültek.

Mikor Kanada felé tartottunk, alattunk őrjöngött az óceán mélyére süllyedt Atlantisz. Rázta, dobálta a gépet, toronymagasságú hullámokkal üzente, nem jó irányban haladok. Az én hazám a vén Európa, nem lesz ott sok keresnivalóm. Akkor nem erre figyeltem. J., miután sikeresen elérte, hogy velem menjek, elkezdett „tulajdonosként” viselkedni velem. Én ösztöndíjat, karrierlehetőséget hagytam magam mögött, őt az újvilágbeli meggazdagodás illúziója hajtotta. Én tudtam jól, hogy ez nincs így. Édesapám megtanított bennünket, hogy ne dőljünk be semmiféle propagandának. Egyik oldalon se. Józan hazafiságom, ahogy egy néhai barátom nevezte, velem maradt, és pár év után már tudtam, hogy végérvényesen és befejezetten magyar vagyok. Az író és a színész kötődik a legerősebben ahhoz a kultúrához, amelyből vétetett. A festőt, a zenészt, a táncost megértik az idegen ajkúak is. Bennünket köt a nyelv. Ha írok is más nyelven, bár nincs nehézségem, mégis ez az ősi, gazdag szókinccsű és nyelvtani szerkezetű nyelv az, amely hűen kifejezi gondolataimat. Nem volt mese, jönni kellett. Akkor is, ha gyanakvó hivatalnokhadak, sorozatos rendőrségi kihallgatások vártak, majd több évtizedes diszkrimináció következett. Hamvaimat az ősök hamvainak közelében akarom tudni. Visszafelé már csendes habok fölött repültünk. Szép naplemente, bársonyfekete éjszaka és varázsos napfelkelte fogadott bennünket. Atlantisz békésen nyugodott maga kereste sírhelyében.

Mindig elhűlök rajta, amikor eszement agyalásokat hallok Atlantisz hollétéről. Összevissza tologatják, míg végül kiköt Santorini helyén. Ha van valami, amiről bizonyosan lehet tudni, hol lehetett egykoron, az a helységnevét, a földrajzi neveket, jelen esetben az Atlanti-óceán. B. professzor, egykori atyai jóbarátom, magyarságtudós magyarázta, hogy mi magyarok mindenütt hagytunk magunk után egy „magyar” helységnevet viselő települést. Ezeket a nyomokat visszafelé haladva ért el a hajdani Mezopotámia területére. Lengyel művészbarátaimmal ragyogó térképeket rajzoltatott magának,

ezenek tüntette fel a máig magyar nevű helységeket. Át akarta adni nekem kutatásai eredményeit, hogy vigyem tovább, de nem vállaltam. Már túl korán eljegyeztem magam az irodalommal, a nyelvészet nem vonzott. De feltételezve, hogy más tanítványa se akadt, máig szégyellem magam, amiért nem segítettem továbbítani legalább megfelelő kezekbe az általa felhalmozott tudásanyagot. Mikor azon töprengök, hogy az én tudásom is így kallódhat el egyszer, átélem tudós barátom rezignált fájalmát. Jóllehet tudom, hogy egyszeri és megismételhetetlen az életünk, a jellemünk és a feladatunk, mégis valami nosztalgiafélélet érzek, mikor látom kibontakozni mindennek a semmibe hullását. Isten megteremtett bennünket, összegyűrt a porló anyagból, majd hagyja, hogy porként peregjünk ki az ujjai közül. Tudom, hogy amit ő tesz, az jól van, annak van értelme, legfeljebb mi nem látjuk át, és szinte soha nem látjuk előre. De nem jó tudni, hogy esetleg a semminek dolgozunk ekkora elszántsággal és kitartással.

Mesélek Atlantiszról. Az atlantiszi kultúra a mai Peruban, az Andokban élt, nála jóval fejlettebb kultúra lerablásával tudott kora legjobbjává fejlődni. Ma már azt is hazudják, hogy Atlantisz csupán Platón fejében létezett, de az egész világot körbejárta a piramisépítés „divatja”, mely atlantiszi közvetítéssel jutott el a többi földrészre. Arról is regélnek, hogy mindössze egy sziget volt, vagy csupán egy városállam, vagy egyáltalán semmi más, mint egy fantázia. A viking térképeken szerepel egy hatalmas sziget, mely kontinens méretű. Úgy vélik, ez Észak-Amerika. De hol vannak az amerikai viking leletek? Az elsüllyedt, ősi földrészen. Az ókori térképeken is szerepel Atlantisz, épp az Atlanti-óceán közepén. Az Ibériai-félsziget nyugati csücskeiben lévő kikötőkből indultak a távoli földrészek felé a legmerészebb hajósok, akik jelentős kereskedelmet bonyolítottak le Európa és Atlantisz között is. Ezen az útvonalon veszett nyoma Odüsszeusznek utolsó útján.

A történelemnek a piramisépítés előtti korokra vonatkozó fejezetei nem más, mint egy zagyvalék. Az ókori szerzők történetével együtt akartak elpusztítani mindent, megrendelőik elképzelései szerint, ami a leigáztott kultúrájának része volt, és amiről a győztesek mindig azt akarták bizonygatni, hogy alacsonyabb rendű volt az övékéénél, vagy egyáltalán nem is létezett. A rabló, a tolvaj mentalitása ez, vagy mint amikor a gyilkos megpróbálja eltüntetni gaztette nyomait és annak minden bizonyítékát. Tévedésük abban állt, hogy a hazugságok mindig lelepleződnek, a kollektív tudat megőrzi minden tettünket, és ezt a hatalmas „számítógépet”, mivel nem tudják, hol van, úgyse tudják elpusztítani. A mai világhatalmi törekvések arra irányulnak, hogy elpusztítsanak minden megelőző kultúrát. Aki a legrégebbinek tudja hazudni magát, az úgy véli, hogy a többiek nyakára ülhet. Csakhogy éppen ezzel leplezi le magát. A legrégebbi kultúrának magán kell viselnie az égi szikra nyomait. Képesnek kell lennie közvetíteni mások számára is a tudást, nem pedig elzárni a többiek elől. Akiben a műveltségnek csak egy szikrája is él, annak értékelnie kell az övétől eltérő kultúrák vívmányait, nem azokon élősködni. Az élőködés mindig a műveltség hiányát bizonyítja legékebben. Csak az irigylis tudást, másfajta tudást, aki nem rendelkezik vele. A konkvisztádorok csúfsággént mutogatták az Amerikából elhurcolt prekolombián műalkotásokat, majd beolvasztották az egészet. Na jó, majdnem az egészet. Miért? Mert barbárok voltak. Nem ismerték fel a tengerentúli arany- és ezüstművesek fantasztikus tudását, csak hódítani, rabolni és pusztítani akartak. Utólag már késő bánat volt ugyanezt visszasírni.

A görögök lerohanták a perzsákat, majd megajándékozták Európát a saját, halhatatlan kultúrájukkal. Ez ugyan a kifosztott országok tudáskincsére épült, de ma már úgy ismerjük, mint az európai kultúra gyermekkorát. A latinok, vagyis rómaiak kifosztották Görögországot, mikor még ők is barbárok voltak. Aztán ők is létrehoztak egy új kultúrát – az elhurcolt görög művészeket munkára hajtva. Északról a

germánok ostromolták őket kitartóan, délről a punokkal vívtak elkeseredett küzdelmet. És minden provinciával, Britanniától Kis-Ázsiáig. Később létrejött a Német-római császárság. Ausztria és Németország olyan babérokkal dicsekedett, amelyek ellen az őseik küzdöttek, de a gyűlölt rómaiaktól rabolt műkincseket azért megtartották. Ma Amerika folytat hódító háborúkat. Mindnyájunk ellen, akiktől még van elrabolnivaló.

Atlantisz se volt kivétel. Neki a tőle délebbre fekvő területek tudáskincsére fájt a foga. Az uralkodók gőgje odáig terjedt, hogy aztán már nem akartak hallgatni a józanabb tudósokra sem, akik figyelmeztették őket a veszélyre. Számúzták őket, ők maguk pedig a vesztükbe rohantak. Mint minden politikus, aki nem hallgat a nála tapasztaltabbakra. Csakis olyanokkal veszi körül magát, aki a talpát nyalja, az ő nézeteit visszhangozza. Ezzel írja meg a saját Atlantisz-történetét. Persze tudniuk kellene, ha akarnak még valamit tanulni másoktól, hogy mindig voltak és lesznek tudós emberek, akik megtalálják a módját az ős-tudás továbbadásának. Ez az Atlantiszról menekülni kényszerített kicsiny csoport titka. És vannak az adeptusok, akik kellő időben mindig felébrednek. Sokáig szunnyadnak, de mikor az ő idejük érkezik el, megszólalnak és elképesztik tudásuk mélységével a magukat legműveltebbnek vélő embereket is. Nem tudod, honnan s hogyan szólnak, csak azt, hogy általuk szólalhat meg a hangjuk. Hiába támadod, nem tehetsz ellenük semmit, mert meg fogják találni a következő embert, és az utána következőt is, mikor üzeniük kell. Te csak az embert bánthatod. Azt is értelmetlenül. Nem tudhatod, hol élnek a nagy üzenetközvetítők, és mi se tudhatjuk. Őket arra rendelték, hogy összeomlasszák a hazugság-várat, helyükön pedig újabb szépség-tornyokat, tudásközpontokat hozzanak létre. Idejük nincs már messze. A hazugok talpa alatt mozog a föld. Már csomagolják aranytömbjeiket, anyag-motyóikat. Indulnak a föld mélye felé, ahová ennek a csomagnak le kell majd húznia őket.

A tavasz egyre közeleg, de éjszakánként még igen hideg van. Most nincs hótakaró, s ha maradt még valami az őszi vetésből, feltehetőleg megsínyli. Az erkélyen rigók és gerlék marakodnak a maradékokon. Mire kimegyek, hogy újabb eleséget tegyek ki nekik, iszonyú felfordulás fogad. Az erkélyládákban maradt földet ontják szét, mindent betérítenek ennek maradványai. Úgy kell utat söpörnöm magamnak, hogy ki tudjak lépni. Ennek most már véget kell vetni. Télen szívesen látom őket, de tavasszal le kell szoktatni őket arról, hogy saját revírnek tartsák lakásunknak ezt a minimális meghosszabbítását a természet irányába. Ilyenkor hagyom, hogy megegyék az utolsó morzsákat is, aztán kitakarítok, a ládából pedig kiürítem a földet egy nagy szemeteszákba. Egy darabig üresen maradnak a ládák, nincs mivel szemetelni, majd úgy két hét múlva hozok pár árvácskapalántát, és elkezdem betelepíteni az erkélyt. A rigók néha visszajönnek és akkor is szétontják a ládákat, de akkor már szigorúan kikergetem őket, menjenek fészkelni, és gondoskodjanak magukról. Ha meleg időben is idepiszkolnának, iszonyú büdös lenne az erkély, ezért nem tűröm a túlzott ragaszkodásukat. Ha éjjel fagy még, kapnak napraforgót a fűzfa alatt, de ide már télíg nem térhetnek vissza. Egy idő után megszokják, tudomásul veszik, és valóban elmennek megszokott helyükre, a talajszintre bogarászni. A napfény előcsalja a gilisztákat, bogarakat, férgeket, ők pedig visszatérhetnek szokott étrendjükhez.

Pár nappal ezelőtt különös madárfüttyre lettem figyelmes. Kicsit a tengelicék gurgulázó torokhangjaira emlékeztetett, de mégis más volt. Figyeltem egy darabig. A hangok az erkély felől jöttek. Lassan közelebb mentem, és a függöny mögül figyeltem. Az egyik növendékrigó volt. A tolla még nem feketedett meg, a csőre se sárga, de már tanul füttyülni. Ahogyan a kiskutya ugatni, a kiskakas kukorékolni, a kecskegida pattogva ugrálni. Benne a fiatalság bája. Mivel mostanában tértek vissza a tengelicék, lehet, hogy ezektől is ellesett egy-két trillát, s azt gyakorolja. Igaz, ezt a mátyásmadárról szokták mondani, de én azokat mindig csak rikácsolni hallottam. Folyton marakodnak. Területen, eleségen, tojókon, mikor min. Figyeltem az én téli pártfogoltamat. Nyilván meglátott a függöny mögött, hiszen besüt a nap, de nem fél tőlem. Fél szemmel figyel, majd mikor magára hagyom, tovább folytatja ezt a kora tavaszi koncertet, mely igazából nem nekem szól, hanem az ő jó közérzetének, s talán ébredező férfiúi érzéseinek. Éjszaka kemény fagy volt, ragyogó telehold, reggelre deres a patakpart, meg a távolabbi területek is, a hajdani kempingben. Kopár, szürke, barna, sárga minden, még várni kell az üde színekre. Az esti égbolt viszont varázslatos. A felkelő Vénuszt elhomályosítja a most közelebb tartó és jóval nagyobbnak látszó Jupiter. A Holddal együtt érdekes alakzatot alkotnak. Mindhárman tündöklő fényt ragyogtatnak maguk körül, külön-külön és együtt is csodaszépek. Néha mérleg alakzatot vesznek fel, elbűvölten figyelem őket esténként. Most telehold van, ilyenkor nappal is látható a fehéres tányér az égen. Éjszaka körbejár, és egész éjjel nagy fényességgel tölti meg az égboltot. Kamaszkoromban szerettem volna egy csillagász távcsövet, de nem szóltam róla senkinek. Csak magamban tervezgettem, hogy majd szerkesztek egyet, vagy valahogyan szert teszek rá, de aztán letettem álmaimról, és egy ideig zenei pályafutásom töltötte ki az életemet.

Édesanyám akkor halt meg, amikor én egy iskolai koncertturnén voltam zenekarunkkal. Már nagyon beteg volt, mikor elbúcsúztunk egymástól. Morfiumot kapott, ritkán volt öntudatánál. Nagyon szenvedett, még a zongoraszót se bírta hallani. Lefüggönyözött szobában feküdt, nővére szoltárokát énekelt neki, már csak ezt akarta. Zongoravizsgára úgy készültem, hogy külön engedélyt kaptam a zeneiskolai gyakorlásra. Mikor melyik teremben volt szabad hely. Még kislány voltam, hiányzott az otthoni zongora, nem értettem, miért nem gyakorolhatok rajta. Kissé lehangoltan készültem a

vizsgákra, pedig előtte nagyon feldobott, hogy első jelentkezésre felvettek a konzervatóriumba. Aztán jött a nagy utazás, első kitekintésem a nagyvilágba. Zenekari próbák, fellépések, egy német család vendégszeretete. Mire hazajöttem, folyékonyan beszéltem németül. Édesanyám meghalt, míg távol voltam. Telefonkapcsolat nem volt, nem tudtak értesíteni. Eltemették, már csak az üres szoba döbbenete fogadott. A vonaton hazafelé mindenki tudta, csak én nem. Hülye história, akár a megcsalt férjeké. Hatalmas úr támadt bennem. Talán azóta is ott tátong. Egy szülőt senki nem pótolhat. Különösen nem egy olyat, aki végtelenül jó és mindig kedves volt hozzánk. A szeretet halhatatlan, az velünk marad, és bennünket ezzel alaposan feltarisznyáltak.

Próbálok utánakérdezni a „régii háznak”, Papáék első közös szerzeményének. Nagynéném már nem emlékszik rá. Akár a kirakós játék egy hiányzó eleme, nem tudhatom, mi történt, amíg mi távol voltunk a jugoszláv határ melletti faluban, ahol én születtem. Három év eltűnt a szemem elől a család történetéből. A házuk nyilván üresen, lezárva állt addig. Utána se sokáig lehettünk ott, mert Ötvenhatban már a falu központjában laktunk. Sőt már korábban is, mikor óvodába akartak adni. Mikor nővérem iskolás lett, nem találtam a helyemet. Előtte mindig együtt játszottunk, jó testvérek voltunk, ragaszkodtunk egymáshoz. Talán, hogy ne legyek magányos, de talán azért, mert édesanyámnak állást kínáltak, megpróbálták beszoktatni a velem egykorúak közé. De mivel mindig nálam idősebbekkel voltam egy társaságban, szellemileg érettebb voltam a kis társaknál, így unatkoztam, és édesanyám is hiányzott. Fogtam hát magam, felöltöztem, és hazasétáltam. Csak arra emlékszem, hogy mikor rászántam magam erre a radikális lépésre, valami nagy sértődöttséget éreztem. A faluban nem voltak túl nagy távolságok, jól tájékozódtam, a gépkocsiforgalom nem volt jelentős, átkeltem a főúton és hamarosan otthon voltam, édesanyám legnagyobb megdöbbenésére. Mindig engedelmes, szófogadó gyerek voltam, de akkor fellázadtam. Nem voltam hajlandó visszamenni, bár jól bántak velem az óvodában. Édesanyánk intelligens és művelt volt, eredetileg is tanítónő szeretett volna lenni, abban az időben pedig képesítés nélkül is taníthatott volna. A gyerekek imádták, mindig egy csapat lebzelt körülötte, sok látogatónk volt. Talán én voltam az oka, hogy régi álma nem válhatott valóra. Ha ez így van, most lélekben kérek tőle bocsánatot. Tudom, mennyire nehéz, de mégis milyen szép ez a mi foglalkozásunk. Mikor konzervatóriumba jelentkeztem, le akart beszélni a művészpályáról, azt mondta, legyek inkább tanár. Második lázadásom ekkor történt. Hevesen tiltakozni kezdtem, hova gondol, majd mindig a mások klimpírozását fogom hallgatni?! Zeneiskolai tapasztalataim között ezt is borzadva őriztem, mikor órák előtt a folyosón várakozva kihallatszott a szülői erőltetésre tanuló, szerencsétlen társak kínlódása a hangszerekkel. Nem volt igazam. Édesanyám csak a művészpálya rögzőségétől féltett, az örökös turnéktól, melyek egyszerűen megakadályozzák az embert, hogy rendes, szervezett családi életet éljen. Tudta, hogy ragaszkodom a helyhez, az otthon biztonságához, a hányódás, vándorélet nem nekem való. Bár a koncerteken magabiztosan, minden elfogódottság nélkül adtam elő, a rivalda csak egy ideig volt szerves része az életemnek. A csendes alkotás, mint amilyen az írás, jobban megfelel lelki alkotomnak. A zenei pálya félbeszakadása viszont nagyon megviselt, egy évvel édesanyám halála után. A zenésztársak máig hiányoznak, ez is egy úr, egy mély hiányérzet. De ezt a világot nem lehet kívülről szemlélni. Ahogyan a színház sem fogadja be a „civilt”, úgy a kívülálló se kéredezhet be a muzsikások világába. Aki nem zenél aktívan, az már nem tartozik oda. Ehhez kellett hozzászoknom.

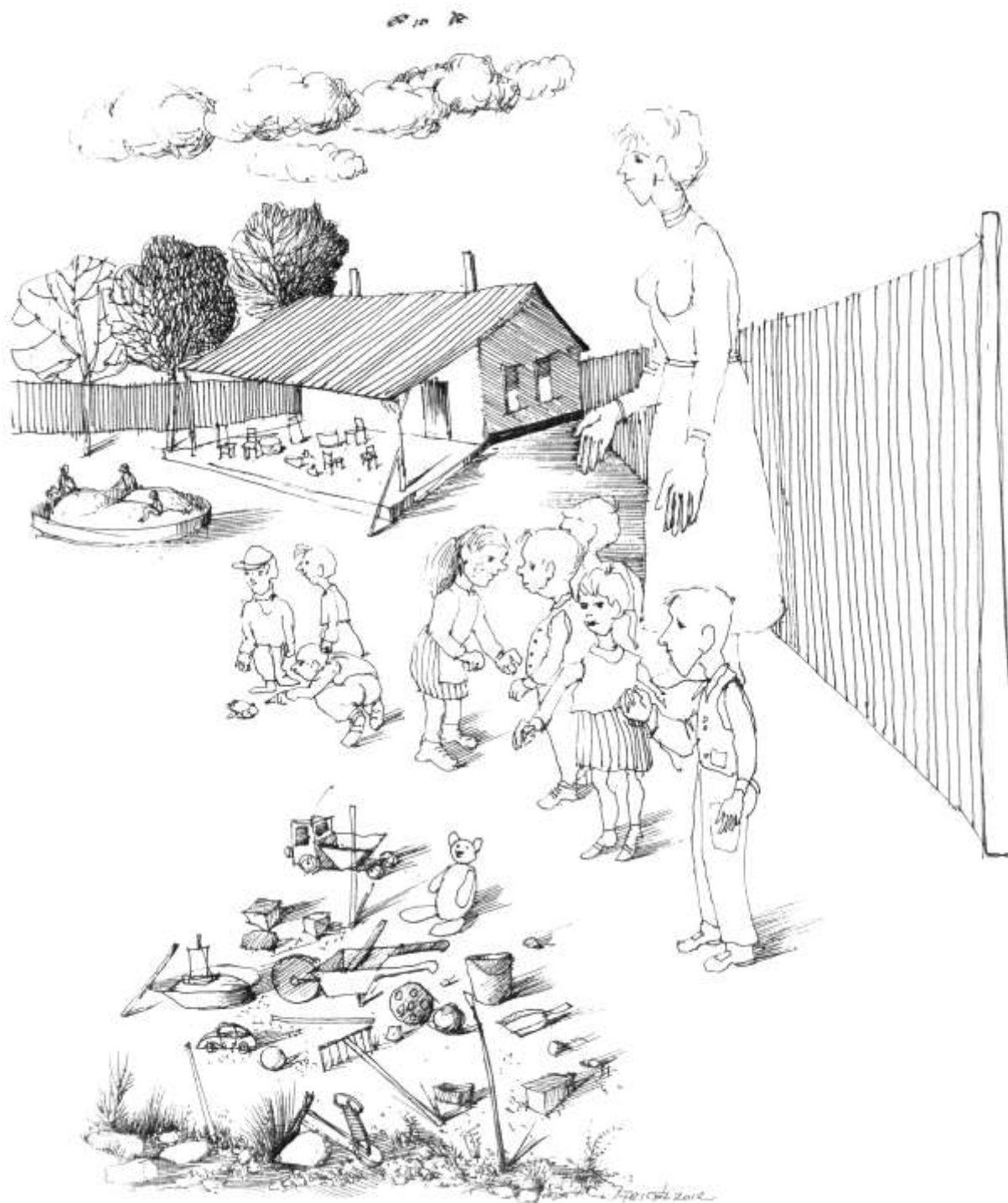
Ezotéria. Egy másik külön világ, mely semmit nem mond a kívülálló számára. Aki korán eljegyz magát a szellemi élvezetekkel, egy magasabb rendű világgal, annak természetes közege, de öreg, tapasztalt lélek szükségeltetik hozzá. Nem pusztán elhatározás kérdése, kinek érdemes vele foglalkoznia, erre a feladatra kiválasztják az embert, majd kellő pillanatban megszólítják. Kézbe veszünk egy könyvet,

találkozunk valakivel, aki elejt egy félmondatot, és máris visszaemlékezünk valami ősi tapasztalatra. Hát persze, értem, bólintunk rá, nem is kell hozzá túl sok magyarázat. Van úgy, hogy az illetőnek csupán ennyi a feladata: felébreszteni a bennünk szunnyadó tudást. Sokféle szerepünk juthat eszünkbe, de nem ez a lényeg, hanem a tudásanyag, melyre mintegy varázsütésre emlékezni kezdünk. 15-20 évvel ezelőtt sokan kerestek fel különféle gondjaikkal, gyakran mellébeszélve. Többnyire kiderült, hogy csupán kíváncsiskodnak. Ezek előtt bezárult a tudás kapuja, mert azon csak az léphet át, aki megérti és elfogadja, hogy kíváncsiságnak ott nincs helye. Azért kell tudnunk, hogy másokat taníthassunk. Hogy másokat segíthessünk. A mai, önzés alapú világban, melyet fellengzősen tudás alapúnak neveznek mégis, mindez nem érthető. Még az információ is eladó. Kisajátítható és áruba bocsátható, akár a mára már felparcellázott Hold is.

Soha nem értettem, hogyan jelentheti ki magáról valaki, hogy ez vagy az a terület az övé, ha csak akkor érkezett oda, fizetni nem fizetett érte, csak úgy kisajátítja magának. Gyakran töprengtem azon, hogyan lehetett akkora Oroszország. Vajon azért, mert ott csak szívós természeti népek éltek, akik ide-oda vándoroltak, az időjárás függvényében? Odamentek az erőszakoskodók, kitűztek valami határjeleket, és onnantól fogva a magukénak mondták, majd nagy élelmesen a saját nevükre telekkönyveztetették, s közben az őslakosok, akik írástudatlanok, mit se tudtak az egészről, csak az utólagos szíves tudomásulvétel maradt nekik? Végül is a hódító háborúk mind erről szólnak. Az egyik nép vagy népcsoport kitérja a helyéből a másikat, mely onnantól fogva menekülni kénytelen. Aztán ő is foglal magának újabb területet, mint a nagy népvándorlások korában, vagy nem lesz sikere, és beolvad egy másik népbe, esetleg teljesen feladva önmagát, kultúráját, nyelvét, emberi tartását. Hányszor próbálták megtenni velünk már ezt! Történelmünknek hány fejezete szólt erről! Meg persze arról is, hogy aztán a ránk terpeszkedők voltak kénytelenek elmenni innen. Török, tatár, osztrák, német, orosz, s remélhetőleg a mostani hódítók is. Ez valamiért törvényszerű. Nem tudjuk megmagyarázni, de génjeinkben hordozzuk azt a kódot, amely ehhez hozzásegít. A függetlenség- és szabadságszeretet egy idő után fellázad, és ahogy én tettem az óvoda elleni tiltakozás gyanánt, ugyanúgy kel fel a nép, egy emberként kikövetelve, ami neki jár.

Dédapám különös története. A vasútállomás közeli, kicsiny temetőben helyezték örök nyugalomra. Belém hasít az érzés, hogy képtelen vagyok megmondani, hol van a sírja. Unokatestvérem, E. meséli, aki akkor Papámékkal volt, hogy egy alkalommal, mikor a mezőről jöttek haza, nagyapánk megállította a szekeret, és rettentő feldúltan berohant a temetőbe, illetve akkor már annak csak a szétrombolt helyébe. Valami ötvenes évekbeli bolondéria lehetett, talán épp az az időszak, amikor készültek a VIT-re. Hirtelenjében össze akartak hozni egy parkot színpaddal, ahová a világ kommunista fiataljai kivonulhattak és zenés-táncos ünnepségen vehettek részt. Helyi közlekedés nem lévén, ennek az állomás közelében kellett lennie. Nagyapám odarohant, hogy a nagy felfordulásban megtudja, mit művelnek, és tudni akarta, hová lettek édesapja földi maradványai, de addigra már késő volt. Hogy hová tüntették el őket, közös sírba kerültek, egyszerűen kidobták őket valahová, vagy belebuldózerezték őket a föld mélyébe, nem tudjuk. Az egykor megszentelt földet feldúltni rendelték a nagyzó helyi kiskirályok, helyén pedig vidámpark lett, meg egy művelődési ház. Beleborzongok. Én már csak a sok hintára emlékszem, padokra, hatalmas fákra és egy szabadtéri színpadra, ahol szovjet elvtársak is léptek fel kisgyermekkorom idején, de ezt a döbbenetes történetet soha senki azelőtt nem mesélte el nekem. Az egész hűhó és temetődulás értelmetlen volt, mert mikor a nagy baloldali Világifjúsági Találkozó vendégei a határállomáshoz értek, csupán leszálltak, körülnéztek kicsit, majd újból vonatra ültek és mentek tovább, ennél érdekesebb helyek felé. Erre emlékszem, mert ott voltam. De hogy a szüleim hogyan élték ezt meg, már nem tudhatom meg. Csak Papám

kétségbeeséséről értesülök, annyi évtizeddel a halála után. Ez is egy trianoni történet. Még az anyaország földjében se nyugodhattak azok, akiket egy nyomorult, kegyeletsértő rendszer szolgálékú képviselői nem hagytak. Talán ezért is meg kell írni ezt a könyvet, hogy másokkal ne essen meg ugyanaz, mint ami velem, velünk, itt maradt családtagokkal. Az utódoknak tudniuk kell ezeket a történeteket, melyek ugyan epizódok csupán, felvillanásnyi emlékek egy nemzet történetében, de nem feledhetők. Tudnunk, ismernünk kell mások tetteit és szándékait, ha öntudatunknál akarunk maradni ebben a tudatromboló korban. És főként ismernünk kell családunk történetét, mely a nemzet létének mozaikja csupán, de a sok mozaikból áll össze közös történetünk, ez a sokat elhazudott.

Reggelre fagyos csík jelenik meg a patak partszegélyén. Még borzongat a hideg, de mikor kisüt a nap, a jégpáncél alól kiszabadul a „nefelejcssziget”. Vadnefelejcssek élnek a patakban és annak szélén. Leveleik már zölden integetnek a fűgén mozgó habok között. Él a remény, és annak színe, a zöld. Most nem törődöm a hivatal sértő leirataival, kiskorom óta megszokott packázásaival. Lelkem mélyén azért azt kívánom, hogy az utódoknak már ne kelljen ilyesmitől szenvedniük. Naiv óhaj, tudom, de ezen az úszó szigeten ki lehet bizonyos abban, hogy holnap is ugyanott találja magát, ahol tegnap élt? Talán Atlantisz maradványai is továbbvándoroltak a tenger mélyén valamerre, és az őskontinensek egyike valamikor felszínre bukkan a sors különös kegyelméből. De az is meglehet, hogy csak az emlékei bukkannak elő egy-egy újjászületett ember vagy az adeptusok segítségével. Naponta gyarapszik ez a krónika, ez a rendhagyó családregény, gyűlnek a lapok, ahogyan a polcon a könyvek, s nekem már talán csak ez a feladat maradt. Bárhogy legyen, ennek a fejezetnek nyugalmasnak kell lennie. Nyugalmasabbnak, mint az előzőek voltak. Hogy érdekes-e valakinek, azt majd eldöntik az utódok, akik belelapoznak írásaimba.

Már sok mindent feljegyeztem, de most ébredek rá, hogy gondolataim folyton nagyszüleim faluja körül járnak. Pedig mennyire fontos helyszíne életemnek a város is, ahol élek! Ahol gyermekkorom, kamasz- és ifjúkorom, majd felnőttkorom jelentős részét éltem. De végül is mindez érthető. Ahová gyökereink nyúlnak, az eltéphetetlen, még akkor is, ha utóbb máshová vetett bennünket az élet. Pár év peregrináció után ide tértem vissza. Valamit itt kell beteljesítenem. Szeretem ezt a várost, ugyanakkor sok dolog taszít, javítani szeretnék rajta. De még mindig nem tudom, van-e beleszólásom, vagy csak ennek a könyvnek kell odahatnia, hogy változás, erjedés induljon meg benne. Utóbb ez is eldőlt. Gondolatban megfogom a szülők, nagyszülők, dédek, ükök és minden felmenő kezét, hogy mindnyájunkat összefogjam ebben a rendhagyó történetben. Rám nem maradt családi biblia, ahol megtalálhatnám mindenki születési és halálozási adatait. A legértékesebb bibliám az, amit Papámtól kaptam konfirmációm emlékére. Én ebbe még nem jegyeztem be semmit. Nem is gondoltam rá. Van angol nyelvű bibliám, meg zsebbibliám, amit magammal vihetek, de csak a régiek szólítanak meg. Nagypám ajándéka, és a kicsiny zsoltároskönyv, melyet nagymamám vett nekem. Kisiskolás voltam, kicsit kaptam, hogy elférjen a kezemben. Benne egy könyvjelző, melyet első tanító nénim festett selyemszalagra.

Most megint a földrajzi nevekre gondolok. Ízlelgetem az ódon hangzásúakat. Az Ibériai-félsziget az őslakos ibéerekről kapta nevét. Ha most jönne egy tudatlan alak, és azt állítaná, hogy az ibéerek nem is léteztek, a félsziget neve pedig csupán fantáziánév, ahogy Atlantiszról is állítják a legnagyobb ködösítő, akkor hogyan lehetne meggyőzni róla, mi a valóság? Csak azt hiszi el, amit akar. Az igazság viszont nem akarat és nem elszánás kérdése. Van, mindnyájunktól függetlenül. Az illírek, a iónok, a dórok, a ligúrok, a föníciaiak, az etruszkok, a gallok mind beolvadtak más népekbe vagy kihaltak. Ma másként nevezik őket, de mennyivel maradandóbbak a földrajzi nevek! Ezek utánuk is fennmaradtak és megmásíthatatlanul őrzik egykori szálláshelyeik, államuk, közigazgatási rendszerük pontos földrajzi helyét. Atlantisz olykor dühöng a mélyben. De vajon hány elsüllyedt világot rejt a hatalmas Csendes-óceán mélységes feneké? Vajon sejtik-e honfitársaim, miért ellenszenveznek velünk a franciák évszázadok óta? Csak vessünk egy pillantást a nemzetközi sportversenyek kijelzőire! Mi hazánk jele? HUN! Bizony, bizony, máig a hunokkal azonosítanak bennünket, akik feldúlták az egykori Galliát. Attila egykori világbirodalma, Magna Hungaria és Mátyás király hatalmas középkori birodalma nem bocsátható meg azok részéről, akik kikaptak tőle.

Ha kiválasztanak a feladatra, akkor is hallod az üzeneteket, ha nem akarod. Mikor már régóta tanítottam fényadást, gyakran közvetítettem efféléket. Kíváncsiak hada követett, úgy tűnt, tanulni akarnak. Aztán lelohadt a nagy lelkesedés, amikor kendőzetlenül kapták kérdéseikre a választ. Nem szerettek szembesülni. Az olyan, mint mikor Manon Lescaut tükröt tart vén kitartója, Géronte elé, majd kikacagja, mit képzelsz magáról. Én mindig türelmesen megadtam a válaszokat, senkit nem kacagtam ki, de hamar kiderült, hogy csak azt akarják hallani, ami kellemes a számukra. Ezek az emberek elmentek máshoz, aki (bár szintén joga volt tanítani), mint a jósnő, olyasmiket jósolt nekik, amik hízelgők voltak rájuk nézve, de persze nem voltak igazak. Ez utóbb mindig kiderült. Az emberek mégis igénylik ezeket a kisebb-nagyobb lóditásokat, kellemes emlékeik között őrzik. Olyanok, mint a kommunizmus nagy megszállottjai: tudomásul veszik nagy nehezen, hogy amit elképzelték, az nem valósult meg, de egyben úgy vélik, hogy máskor, más helyszínen majd bizonyára összejön nekik vagy másnak. Egy idő után leállítottak ezzel az értelmetlen szereppel, és már engem is fárasztott, hogy mindenkinek a lelki hulladékával kelljen szembesülnöm. Velük ellentétben én nem voltam kíváncsi. Elmondtam, amit kérdeztek, és megőriztem a titkaikat. Ez ugyanolyan természetes, mint ahogy tolmácként és fordítóként is diszkréten kezelem mindenki ügyeit. Máskülönben nem bíznának bennem.

Szerepem szerint hídnak szántak, hogy rajtam keresztül közlekedhessenek a gondolatok, melyek jót és szépet teremthetnek az emberi világban is. De én élő híd vagyok. Nekem fáj, amikor rajtam taposnak, és nem is viselem el sokáig, akár a macska a túlradó szeretetet a kisgyermek részéről. Mikor nyúzni kezdik, elmenekül, és akár fújások és karmolások árán is kiszabadítja magát a kellemetlen ölelésből, a farokcibálást meg végképp nem tűri. Mit is adhatok én az embereknek? Semmi esetre sem jóslatokat, vásári hízelgéseket. Azokra a népek leigázói tartanak igényt. Minden demagóg, aki hazudik a népnek, és tőle is olcsó hazugságokat vár el viszonzásképpen. Hogy ne vegyék észre, a király már megint meztelen. Én ezektől nem akarok semmit. Ők megmutatták már nekem valódi arcukat, és hányszor! Tudom, megértettem, én könnyen tanulok, nem kell nekem se ismételtető agymosó technika, se a mechanikus mantrázás. Akkor mi kell? Csak a csend, és annak hangtalan hangjai. A finom rezgések, melyeket mindig többre tartottam, mint a tülekedők által csapott zajt.

Sok értetlenkedő nyilatkozat hangzik el, miért sikertelen az iskolai nyelvtanítás. Az aktív nyelvtudás hiánya legalább is ezt bizonyítja. Nyelvvizsga-bizonyítványt már tizennégy évesen is lehet szerezni, de ez gyakran megtévesztő. A középfokú szint régen az egyetem első két évének tudását jelentette. A felsőfokú a diplomás nyelvszakosét, ma pedig ugyanerre már középiskolás korban is szert lehet tenni. A nyelvtan, ha rendesen oktatják, hamar elsajátítható, bár a bonyolultabb szerkezetekhez fejlettebb agyi kapacitás szükséges. Szókincset is meg lehet tanítani, a diák érdeklődésétől és szorgalmától függően. Van valami, ami viszont túl fiatal korban hiányzik: a műveltség. Ez sokrétű, és nem korlátozódik egyetlen nyelvre, pláne nem csupán az ismeretekre. Szellemileg, lelkileg és érzelmileg is érettebbnek kell lenni hozzá, ami a kialakulatlan gyermekből még hiányzik.

És megint itt vagyunk, a mantrázásnál. Az amerikai, magoltató módszer másfajta agyi struktúrára alkalmazható, mint a miénk, magyaroké. Hiába próbálják földhözragadt érvekkel megcáfolni, de úgy az artikulációs bázis, mint az agy struktúrája örökölhető, mi pedig ezekben erősek vagyunk. Jókaik még azt írta, hogy az ő idejében a magyar tengerész igen keresett volt, mert alapból több nyelvet beszélt. Miért? Mert Magyarország soknemzetiségű ország volt, ahol az egymás mellett élő etnikumok megtanulták egymás nyelvét. Nem rendeletre, hanem úgy, ahogy az én nővérem is kislánykorában

szerbül. A vele játszó szerb gyerekek pedig magyarul. Teljesen természetes módon váltottak egyikről a másikra, mikor kivel beszéltek. Tanult kollégáim is terjesztik azt a maszlagot, hogy két nyelv párhuzamos tanulása zavarja a sikeres nyelvtudás elsajátítását. Ennek semmi értelme nincs. Az igaz, hogy külön „rekeszekbe” tároljuk el a különböző nyelveket, de ezek közt meg lehet nyitni egy ösvényt, hogy aztán egymásra támaszkodhassanak a már megtanultak. Én gyakran tolmácsoltam úgy, hogy a jelenlevőknek egymás közt kellett fordítani angolul, olaszul és magyarul. A magyaroknak természetesen magyarra és vissza, de ugyanakkor egyszerűbb volt, ha az olaszok és angolok között a magyar kikerülésével közvetítettem egymás gondolatait. Majd ugyanezt magyarra is, hogy a többi kolléga se legyen kirekesztve a tudásanyagból. Mindez csupán megszokás kérdése. Az erdélyieknek ugyanez simán megy. Párhuzamosan tanulnak meg magyarul és románul, régen a szászok lakta területen németül is. Az iskolában franciául és olaszul is megtanulnak, ma angolul, és ez semmiféle zavart nem okoz nekik, mint ahogy a régi rendszerben a pszichológusok állították. Mikor hazajöttünk Kanadából, egyszerűen megtiltották, hogy G. fiamat két nyelven tanítsam, holott kiskorától fogva mindkettőt tanulta tőlem. Mikor milyen társaságunk volt, olyan nyelven társalogtunk. Lengyel szót is sokat hallott, kiejtése máig hibátlan „apanyelvén”. Ebben ugyan semmi szorgalmat nem mutatott, de beszélni tanulásakor kiderült, hogy lengyelesen ejti a szavakat. A nyelvtanulást máig tévhit és tabu övezik, mintha máig hatna a Bábel-toronnyal kapcsolatos sok negatív érzelm. Nem szabad tiltani, sem kisajátítani. Ez a tudás mindenkié. Csak azoknak zavarták össze a nyelvét, akik vissza akartak élni a tudományukkal. Félénkebb diákjaimat mindig arra tanítom, hogy elsősorban szorgalom szükséges hozzá, nem nyelvérzék. Hiába értelmes valaki, ha lusta. A kiejtési gyakorlatok, a nyelvtan biztos ismerete és főképp a sok fordítás, meg kötetlen társalgás aztán úgyis megoldja a fiatalok nyelvét.

A tudás aztán koncentrálódik és leülepedik a génekbe. Nemcsak magunknak tanulunk, hanem gyerekeinknek is. Fiainknak sose kellett nyelvtant, helyesírást tanítani. Az unokák közül egyedül J. fiam örökölte a Papa műszaki érzékét. G. a lengyelek kereskedői vénáját, melyre, azt mondják, szintén születni kell. Bennem felbukkant a költői véna, mely több generáción keresztül is jelentkezett. Anyai dédanyám is írt verseket, nagyapám is. Édesapám családja kitűnő matematikai érzékkel és zenei tehetséggel van megáldva. Testvéreivel együtt egész zenekart alkottak, gyakran muzsikáltak közösen. Nővérem fiai kiváló kezűgyességgel rendelkeznek, ők a rajztehetséget vitték tovább, mely hol itt, hol ott, felbukkan anyai ágon. Keresztfiam ugyan eredetileg szemlélődő, filozofikus alkatú volt, de ezt az igényét elfojtották benne, mondván, hogy abból nem lehet megélni. Bennünket sokat számoltattak fejben, iskolában is sok volt a memoriter. Hozzá a sok kotta, amit fejből tudtunk, mind növelte tároló kapacitásunkat. J. fiam különleges alkat. Mérnök létére ragyogó nyelvérzéke van. Tapasztalataim szerint a mérnököknek és a festőknek általában csapnivaló a nyelvérzéke. Mintha fordított arányban állna ez a térlátással. Rengeteg nyelvtani hibát ejtenek. J. viszont mindkettővel remekül boldogul. Hogy mindez mitől van így, az a teremtés titka. Sose értettem azokat, akik fizikai okokat keresnek minden mögött. Igaz, sok felfedezés és feltalálás is köszönhető ennek a földies kíváncsiskodásnak, de sok tévedés és félreértés is.

Amerikai tudósok lázasan kutatták a zsenialitás titkát. Különböző családi háttérrel rendelkező fiatalokat, többnyire gyermekeket vizsgáltak, minden eredmény nélkül. Akár a legegyszerűbb körülmények között élő gyermek is lehet zseniális. Fogantatásuk és értelmi éréjük titka laboratóriumban nem vizsgálható. Hát persze. A lélek, mely minden titkok hordozója, nem hagyja magát felderíteni indiszkrét alakoknak. Aki Istent akar játszani, az úgy jár, mint Frankenstein. Az ostoba kíváncsiskodásból úzótt kísérletek visszaütnek szerzőjük fejére. Isten nem adja a titkot olyanok kezébe, akik visszaélnének vele. Nem elég a tudás, felelősségtudat is szükséges hozzá.

Stephen Hawking, aki immár gnómmá zsugorodott az isteni titkok fürkészásében, búcsúzóul még csinálni akar nekünk egy feketelyukat. Azt mondják, nem árt, mert piciny, és könnyen megsemmisül. De ki garantálja, hogy nem fut ki az irányítása alól a kísérlet? Ha annyira kíváncsi rá, miért nem vizsgál meg egyet közlől? Mások életével nem szabad játszani. Persze, az amerikai felsőbbrendűség-tudat. Nem zavarja, hogy mások nem szeretnének amúgy amerikai módra „demokratizálódni”, majd ők „megnemesítenek” mindenkit, ahogy Hitler is elgondolta.

Az embereknek azért fontos a látszat. Ahogy az ezoterikus ismeretekkel kapcsolatosan írtam, inkább elfogadják a szép, színes hazugságokat, mint a kendőzetlen igazságot, melyből okulhatnának és változtathatnának elfuserált, tévelygő életükön. Jó, nem mindenki ilyen. De gyakran kell kétségbeesetten keresni, vajon hol van a többi, aki nem ilyen. Ritkán adnak életjelt magukról. Talán ők is a csendet keresik? Mert unják már a hazugságokat? Ez az ő titkuk. Miénk a keresés, mert ez a dolgunk, amíg még megtehetjük.

Tényleg nem akarok már tőlük semmit. A lényeg elmondtuk egymásnak. Én adni és árasztani akarom a tudást, amíg lehet, ők pedig lefölni minden létező hasznot, mindnyájunk, akármelyikünk rovására. Tud egymással kommunikálni a két oldal? Ha valakinek van gyakorlata ebben, hát nekem, több nyelv ismeretében, van. De mire való mindez, ha embertársaim, és főleg a megvezetett fiatalok, a sajtó butító hatására mégis a destruktív barmot akarják követni? Soha nem tudjuk, kiben hogyan rezonál majd, amit számára közvetítettünk. Mások, értelmesebbek, lehetnek fogadóképesebbek. Értelmes emberből mindig kevesebb volt, mint oktalanból. Nekünk marad a mindennapi munka. A Nap nem kapcsolhatja ki magát, hogy ne világíthasson, csak mert az ostobák nem figyelnek rá, és nem értékelik értük végzett hasznos tevékenységét. Nekünk is élni és sugározni kell. A tudás, az információ, akár a fény, lényegileg azonos. *A fényt pedig oda kell vinni, ahol nincs*, mondta egyszer M., őrangyalom, mikor lázongtam a fentiek miatt értelmetlennek vélt feladatomban. Lehet ezt tisztábban megfogalmazni? A tanítók tanítsanak, a csillagok világítsanak, az árnyak pedig húzódjanak meg mögöttünk, mert ez a dolguk. Az okos ember honnan tudná, hogy ő okos, ha körülötte mindenki ugyanolyan lenne, és senki nem lenne hülye? A szépnek szüksége van a csúfakra, hogy közülük kiemelkedve őt csodálhassák. Az ügyeseknek az ügyetlenekre, a bátraknak a gyávákra, a nagy íróknak a kicsikre. A társasági embereknek a társtalanokra, a svindlereknek a megvezethetőkre. Na, szépen vagyunk, a végén még kilogikázzuk, mekkora szükségünk volt a böszmére, az ország kifosztóira, az iszapkatasztrófa kiváltóira! Jobb, ha abbahagyjuk ezt az okoskodást. Lényeg a lényeg: fény és árny együtt jár. Kellett Lucifer, hogy annál jobban ismerhessük és tisztelhessük, szerethessük Isten végtelen jóságát. De ez nem jelenti azt, hogy mindennap ezt az egyhangú menüt szeretnénk fogyasztani. Kellenek az olyan napok is, amikor élvezzük a csendet, a természet szépségét, melyet csak a botor ember mondana monotonnak.

Néha kemény szavakat használok. Nem tehetek róla, szigorú tanítóim, nevelőim voltak. Otthon pofont kaptunk, ha lehülyéztük egymást, testvérek. Egymást is tisztelni kellett, nekünk, még serdületleneknek. Olasztanárom, S. tanár úr viszont megmondta, ha valaki sötét volt. Ha elege volt a sok sikertelen ragozásból, akadozó memoriterből, engem szólított fel, s ha faggatott, néha kiszólt: „A hülyék most hallgassanak!” Mindenki tudta, kire érte, mégse haragudott rá senki, és olyankor nem mertek jelentkezni. Diákjai S. papának hívták, és ezt mindenki nagy szeretettel ejtette ki. Én inkább bátorítottam diákjaimat. Nem volt szükség S. papa kemény dorgálására: „Tudod, fiam milyen ostoba vagy?” De az élet nagy ostobáitól én se sajnálom a kritikát. Vessenek magukra, ha ennyi példából, ennyi adatból se tudnak ráébredni, mindig hol tolják el! Ismétlik hibáikat, mint a bukott szamarak,

hát álljon előttük ez a torz tükör: „Tudod, fiam, milyen ostoba vagy?” Dehogyan tudják! Füttyülnek rá. Nekik a görbe tükör is hibátlant mutat. De süt a nap, majd talán visszatér a havazás, utána meleg lesz és kitavasodik, de ők mindig változatlanok, kihűlt csillagok hideg, sötét kőmaradványai, összevissza tévelyegve az űrben...

XXVII.

Mikor már jó néhány szovjet és amerikai filmet megnéztem, döbbenetesnek találtam, mennyire azonos frazeológiát használnak. Monumentális jelenetek, tömegek mozgatása alakzatokban, érzelgős szerelmi jelenetek, áriák vagy betétdalok, a táncosok széles mozdulatai, a színészek ugyanilyen taglejtései, hozzá valamilyen hősi pátosz. Ez a cukormáz vagy öntet, mely a tortára, desszertre kerül. Később ugyanez kínai változatban. Talán a világalomra törekvés teszi, ha egy nép átvált a természetes, hagyományos kifejezésformákról ezekre a „pártbrosúrákra”, melyeket művészetnek álcázva ad el a nagyérdeműnek. És a közönség tódult, mert vevő volt erre a „szókincre”, melytől én egészen zsenge korban is visszaborzadtam. Talán a klasszikusok hatása, talán a génjeimben hordozott ősi tapasztalat mentett meg tőlük, mely arra int, ne dőljek be a hazug kifejezésformáknak. Ezért nem tudtak fanatizálni sosem. Ezért keresem és csiszolom mindmáig a szép formákat, hogy az olvasó beleborzong, és velem együtt mondja: Szép. Én is így gondolom.

Mindig ihletre írtam. Csak akkor ülök neki, ha hosszasan foglalkoztat egy téma. Soha nem hagyom sűrgetni magam, még a köznapinak vélt publicisztikák megírására sem. Ha nincs ihlet, nincs miért nekifogni. Van úgy, hogy megszólít a Korszellem. Nehéz körülírni annak, aki nem érzékeli, kiről is van szó. Vannak üzenetek, melyeket többünknek is közvetítenünk kell. Ha az egyik lusta, figyelmetlen, mással van elfoglalva, az üzenetnek akkor is célba kell érnie. Van úgy, hogy többen, többféle formában írjuk meg ugyanazt a témát. Nem baj. Műfordításból is hányfélét lehet készíteni! Attól függ, melyik fordítót hogyan ihlette meg az adott mű. És ez nemcsak az Őszi szonon-ra áll. Az csak egy iskolapélda. Mikor lehoztam Shakespeare-fordításaimat, ujjongva fogadták, és az egyik angol szakos fordító, E.G. arra biztatott, fordítsam le a nagy angol ideál minden szonettjét, mert ő speciel nem annyira kedvelte Szabó Lőrinc verzióit. Nem jutott rá idő, prózaibb témákat kellett fordítanom. Az időpontokat folyton tologatjuk: majd ekkor, majd akkor. És így lehet kifutni az időből, ami nincs. De van a létkeret, a kapott tér- és időkvantum, melybe belefér valami abból, amit valaha elterveztünk.

Néha úgy érzem, csak ellézem az időt, ahelyett, hogy folyamatosan írnék, vagy valami hasznosat csinálnék. De az energia véges, különösen ebben az életkorban. Az írásra pedig nagyon alaposan fel kell készülni. Weöres Sándornak is voltak hasonló élményei, passzív időtöltései. Így írta: „Döglöm.” És ebben minden benne van. Szunnyad valami bennünk, ami meg akar születni. Látszólag teljesen mással foglalkozunk, vagy nem is köt le bennünket semmi, de odabent forr, erjed és készülődik a mondanivaló. Aztán már csak nekiülök, és megírom. Voltaképpen ez is vajúdás, akár a gyermekszülést megelőző felkészülés, mely fájdalommal teljes. Saját magamnak is az agyára megyek ilyenkor, nem tudom, milyen lehet elviselni engem ilyenkor a környezetemnek. Fiaim hozzászórtak, ha látják, békén hagynak, lekötik magukat a saját teendőikkel. Igaz, tudhatják, ha ennek vége, kárpótolom őket a konyhán. Mindig marad ki nem élt fantázia, mely étel formában ölt testet. A folyamat lezárul, és ismét „civil” vagyok. Mikor iskolába jártak, ez az időszak délelőttre esett. Ők nem szenvedtek hiányt, legfeljebb hétvégeken találtak írás közben, mert olyankor én keltem korábban. Régen nagyon élvezetesnek találtam, ha jó időben az erkélyre kiülhettem növénybarátaim közé írni, olvasgatni. A fiúk egymást kézen fogva jöttek, akkor mindent félretettem. Aztán elkezdődött odafentről a piszkolás, szőnyeგრázás, miegyéb. Hiába tiltakoztam, mindig csak primitív válaszokat kaptam, majd folytatódott tovább minden csak azért is. Végül feladtam. Eleinte még ruhát is lehetett szárítani odakint, mindennek finom napillata volt. Mindez rég elmúlt. Egy lengyelpálcás barátom korábban bemért. Mikor szellemileg aktív vagyok, megnövekszik az aurám. Talán ez irritálja a negatív

beállítottságú embereket. Gy. azt állította, hogy már száz méterről érzékelti lehetett, mikor közeledtem. Lehet, hogy ez irritáló másoknak, akik alacsonyabb rezgésszámon működnek?

Mindnyájunk lényege a rezgés. Ezt így tanultam valaha, és máig érzékelem elemien fontos igazságát. Van, akinek finomak a rezgései, másoknak durvák. Ez alapján vonzzuk vagy taszítjuk egymást, erősítjük vagy kioltjuk egymás frekvenciáit. Rég tudom, hogy „kakukktójás” vagyok a házban, ahol lakom, de nincs módom elköltözni innen. Nehezen szoktak meg, annyi bizonyos, holott csendesen élek, és már fiatalon is visszavonultan. Tudomásul vettem, hogy a társadalomnak tőlem eltérő, modell értékű egyedekre van szüksége, és ez máig nem változott. A hivatal nem szeret egyéniségekkel és egyedi elbírálásokkal bíbelődni, egyszerűbb besöpörni mindenkit egy egyenmasszába. Az jól gyúrható, napi igény szerint alakítható, akár orránál fogva vezethető. A különutas művész mindig gyanús. Mit akarja hangsúlyozni a saját egyéniségét, egyéni törekvéseit? Ha más nincs, bele kell lövetni, vagy érzelmileg beletapostatni a többi tömegember közé. Erről szólt a kommunizmus, még emberarcúnak mondott változatában is. Sőt akkor volt csak trend igazán ez a nem túl magasztos alapelv.

A szabadság íze. Vannak dolgok, amiket igen nehéz elmagyarázni. Főként olyanoknak, akiknek nincsenek hasonló tapasztalataik, mint nekünk. A szabadság különösképpen ilyen. Aki nem élt leigázott, kifosztott, rabságban tartott országban, annak fogalma sincs róla, milyen érzés lehet ilyen ország polgárának lenni. A szabadságról mindenki tudni vél, sokan szónokolnak is róla, de épp nekünk, magyaroknak, és éppen március 15. környékén nem szükséges és nem is túl bölcs dolog úgy beszélni, mintha mi lennénk a tudatlanok, a másik fél pedig a megdönthetetlen igazság egyedüli bajnoka.

Az első nagy szabadságélményt friss diplomásként éltem át, amikor átléptem az osztrák határt. Előtte már jártam Olaszországban, ahol megsejtettem valamit ebből a légkörből, de akkor ösztöndíjasként mentem, egyetemi részképzésre, ezúttal viszont a saját döntésem volt, hogy elhagyom a hazámat. Nem volt könnyű döntés, család és haza egyet jelentett számomra, és tudni lehetett, hogy évekig nem fogjuk látni egymást. A 70-es évek vége felé már nagyon fülledt volt a legvidámabb barakk levegője. Túl voltunk a nagy diáklázadásokon, iskolai kizárásokon, március 15. hivatalos betiltásán, majd nagy fanyalogva újra engedélyezésén, igaz, többé nem piros betűs ünnepként. A városban, ahová egyetemi éveim után vissza akartam térni, számomra nem volt állás. Édesapám be akart fizetni egy lakásra, ahogy a legtöbb kortársam szülei tették, de a mostohaanyám elérte az ellenkezőjét. Úgy éreztem, finoman ki lettem utasítva. Csomagoltam.

Szárnyashajóval szerettem volna útra kelni a szabadság felé. Megáradt a Duna, helyette autóbuszok közlekedtek. Mikor átestünk az útlevel- és vámellenőrzésen és átléptük a határt, valami felszabadult sóhaj szakad fel belőlem. Ez volt az első szippantás a szabadság levegőjéből. Mikor arról prédikálnak nekünk, akik ezt az érzést nem élték át, a fejemet csóválom. Hogyan is tudhatnának róla valamit, mikor nekik ez születésük óta adott volt? Mindegy. Az ő bajuk. Egyetlen bőröndnyi holmim volt. Benne pár könyv, a nagyapámtól kapott Biblia és ifjúkorom másik bibliája, egy dedikált Weöres Sándor-kötet. Senkinek senkije nem voltam, mégis fellélegeztem. Elindultam, neki a nagyvilágnak. Egy darabig mintha láthatatlan kezek segítettek volna utamon. A többi magánügy.

Akinek soha nem szorítottak a torkára gumibotot vadállatként viselkedő rendőrök, az nem tudja, milyen a saját jogon kivívott szabadság. Akit nem zártak be az egyetemre, nehogy tüntetni merjen az utcán, az se tudja. Akinek egyetlen módja maradt akkoriban a szabadságvágy kifejezésére, a nemzeti trikolor színeibe öltözés, az viszont tudhatja, milyen volt hallgatni a sok okoskodást a nemzeti érzések nem fontos voltáról, vele szemben a mindent megváltó internacionalizmusról. Csak az tudja, miről beszélek.

Mi, magyarok már kivívtuk párszor a szabadságunkat. Soha nem félünk kiállni mellette. Nélküle értelmetlen és öncélú bármilyen élet. Nélküle csak telehazudják a világot, és mi ezt nem igenelhetjük. A társadalom alapja ugyanis nem a pusztán anyagi jólét, hanem a hamisítatlan jó erkölcs. Ha ez nincs, minden recseg-ropog, és előbb-utóbb összedől.

A lélek rétegei. Erről is nehéz beszélni. Vannak, akik máig tagadják a lélek létezését. Talán, mert sejtik, hogy az általuk tagadott Isten-valóról van szó. Isten trónfosztását azért játszották el, mert ők akartak a helyébe ülni. Mintha azt csak úgy lehetne. A következőket nem nekik mondom el, mert ők úgyszólván rándulnak mindentől, ami a hittel és Istennel kapcsolatos. A lélek pedig isteni adomány, s nemcsak a férfiak privilégiuma, ahogyan a muzulmánok hiszik. Olykor egy élettelennek tűnő tárgynak, egy kőnek is lehet lelke, csak ezt nem mindenki veszi észre. Egy csillag, mely a saját bolygójának ura, és annyi lény számára biztosítja az éltető fényt, mindenképpen kell, hogy lelkes lény legyen maga is. Ahogyan egy anya a család szíve, éltető központja, ugyanúgy a fénylő égitestek. A Földnek mindenképpen van lelke. Vannak, akik ezt szellemnek nevezik, de nem ez a lényeg. Velünk együtt pulzál, remeg, valami mozog és kering a Föld mélyében, amit nem ismerhetünk. Ahogy az immorális tudósokkal kapcsolatban írtam, ennek a titka sem tudakolható ki. A fizikai burok nem azonos azzal, amit a lélek rejt. A lélek nem boncolható. Nem szedhető részecskéire, mert létének lényege maga a titok. Már hallom is a felzúdulást: okkult tudomány! Hát persze. De az okkult eredetileg nem azt jelentette, amit nekik, sötétet, tehát gonoszt. Sokkal inkább rejtettet, titkosat, mert az „értetlenek” kasztja soha nem fogadta be ezt a tudományt, sőt vadul támadta, ahol csak tehette. Ezért kellett rejtőzködni, de nem úgy, mint a világhatalomra törő páholyoknak, hanem csendesen meghúzódva valahol, leginkább a lélek mélyén, ahová nem hatolhatnak be a korszakos hóhérok. Ha magunkkal kell vinni, egykor visszatér, és másban megtestesülve sugározza majd azt a tudást, amely élteti, nem pedig pusztítja a többi lényt.

A halálosztók maguk is meghalnak, még hozzá váratlanul. Nem készülhetnek fel rá, mert mindez nem tőlük függ. Ha mondanánk nekik, akkor se hinnék el, hogy számukra bevégeztetett. Talán kíváncsiak a napjára, de ha tőlünk tudnák meg, tagadnák egészen az utolsó pillanatig. Nincs miről beszélni velük. Csak hadd fussanak a maguk útján! Majd megérted, mondjuk nekik az olaszokkal. Mivel örökös csatározásban élnek a külvilággal, mely éltető közegként adatott nekik is, nem csoda, ha csata közben esnek el. Mivel kardot fogtak mások ellen, hát kard által. Nekik persze azt is el kell magyarázni, hogy a kard jelképes kifejezés. Bármilyen fegyvert használnak, ugyanaz fordul vissza ellenük. Az ellenség visszakapja a saját eszköze által, amit másoknak tervelt. Ez az igazságszolgáltatás a teremtésben. További magyarázatra nem szorul. Ahogyan az átok annak a fejére hull vissza, akitől származik, ugyanúgy a gonosz tervek és praktikák.

A lélekben sok minden lerakódik, ahogyan a testben a belé került anyagok. Minden hat mindenre, és minden visszahat arra, akitől elindult. Származunk valahonnan, ahogyan én is sejtem genezisémet történetét, de ez csak a kezdet. Utunkra bocsátanak, hogy éljünk és hassunk, és van, aki híven teljesíti, amit rábízta tanítómesterei. Vannak lélekiskolák, ahol ki-ki fejlettségi szintje szerint tanulhat. Senki nem kiált szegregációt, mert tudnia kell, hogy a túl korán, éretlenül kapott feladatban összeroppanhatna maga lélek is, nemhogy fizikai porhüvely. A szellemi vezetőknek abszolút tekintélye van, de nem azért, mert a többi szolgálélek, hanem mert tudjuk jól, hogy ők a legjobbat akarják nekünk, feladatunk nem kényszer, hanem büszkeségre okot adó bizalom. Van, aki ennek tudatában érkezik megbízatásai színhelyére. Kislánykori képeimen láthatsz valamit ebből a lélek mélyéből sugárzó ősbizalomból, ahogyan a lencsébe tekintek nagy komolyan, markomban pedig valamit szorongatok, amit még „odaát” rám bízta. Elhoztam nektek, de máig nem tudom, hogy kelle-e valakinek. Nem tudom, hányan olvasnak ma még könyvet. Annyi pótlék van, mely egyszerűbb szórakozást kínál, és én azt se tudhatom, hogy érteni akartok vagy szórakozni. A kultúra pótlékai a

legveszélyesebb fegyverek, melyeket rátok foghatnak. De ti most még nem érzékelitek, nekem pedig nincs sok időm arra, hogy ezt elmagyarázzam. Ezért írom ezt a könyvet, mint testamentumot, hogy egykor eljusson méltó örököseimhez. Akinek füle van, hallja meg, mondhatjuk a Bibliával, de én már sokszor ennyi visszatekintést se adok magamnak. Menni kell szaporán tovább, mert egyszer csak hirtelen elkap majd a tiszta illatú víz sebes árja. Onnan pedig sokkal nehezebb üzenni a gyakran csak földi füllel hallani akaró társaknak.

Magam is hosszú évekig tanultam, hogyan kell „venni az üzeneteket”. Nem tanítom, mert nem tanítható. Itt a földön nem. A tanítványokat se én magam választom. Egyszer csak megérkeznek, mert küldik őket. Megkapják, amire szükségük van, aztán indulnak tovább. Útjukon, akár csak a csillagpályákon, nem lehet változtatni. Még a párhuzamosan haladó pályák is újabb görbületet vehetnek fel egy idő után. Amint eltérnek a mienktől, máris távolodunk. Elvittem a fényt, ahová kellett, bevilágítottam a tért, mely számunkra közösen adatott, onnantól fogva nekik kell tudniuk igazodni a fény után, mely kívülünk érkezik valahonnan. És erről a helyről se beszélhetek neked, mert nem földi értelemben vett hely. Titkokat csak arra bízunk, aki nem locsog állandóan ész nélkül. Másokkal nem indiszkrét, nem kíváncsi, és nem azért tudja meg a titkokat, mert beleártja magát kéretlenül mások dolgába, hanem mert ő a megfelelő személy az adott feladatra.

A költészet a léleknek a legmélyebb rétegeiből fakad önkéntelenül. A különböző igató, serkentő vagy bódító szerek nem tudnak erről semmit. Azok a földies gondolat eszközei, maximum. Ezért nem érdemes kísérletezni velük. Mikor reggel felébredek, még „alfán vagyok”. Mikor alszom is, tanítanak. Üzennek valamit, és ébredéskor eszembe jutnak az üzenetek. Ez a versek világa, s talán a zenéé. Volt úgy, hogy zenét álmodtam, s ez elkísért egész nap, vagy napokon keresztül. Talán az ihlet eszköze ez. Talán némi segítség ahhoz, hogy hű lehessen eredeti valómhoz, és ne ámítsanak el és ne téríthessenek el holmi földi szerepek. Igen, különböző szerepeket játszunk. A drámaköltőnek ez etűd az alkotáshoz, mert ezek révén élheti bele magát mások szerepeibe. Kell is, mert a képzelet néha véges. Gátolnak a földi akadályok. Az üzenetek nem afféle diktálás. Egy átható érzés, mely általad ölt testet gondolatokban, impressziókban, gyakran szimbólumokban. Ady vagy Bartók képi világa először nehezen volt érthető a nagyközönség számára, mert jelképeik részben ősiek, másrészt viszont túl modernek voltak a saját korukban.

A felszíni réteg a lélekben sokszor megtévesztő. Ez a társadalmi kapcsolatok szintje, mely sok hazug vagy kevéssé őszinte dolgot tartalmazhat. Ezt le kell tisztítani magunkban, mert nem hathat ránk örökké a mások hazudozása, színlelése és tettetése. Tudnunk kell, mi az, ami a javunkat szolgálja. Ez pedig nem önző szempontokat jelent, hanem a lélek fejlődési lehetőségét. Erről nem mondhatunk le, máskülönben hiába születünk földi szerepre. Ha mégis megtesszük, osztályisméltók leszünk. Máskor, máshol kell bizonyítanunk egykor. A kihagyott feladat nem olyan, mint a kihagyott szerelmi kapcsolat. Nem annyi, hogy elmulasztottunk egy fizikai lehetőséget. Ugyan ki is kényszeríthetne rá bennünket, hogy belemenjünk olyasmibe, ami nem több annál, mint amikor kipipálunk egy beszerzett cikket a vásárlási listánkról?! Ez a piti kapcsolatrendszerek világa. Igaz, ma ez a trend, de hiszen költészetéről beszélünk, nem utcasarki üzekedésről!

Hova tűnnek az évek? Azt mondják, elillannak, mi mégis mázsás súlyokat érzünk vállunkra nehezeden általuk. Nem úgy tűnnek tova, mint kihagyott, el nem végzett feladatok, nem is úgy, mint a könnyű reggeli pára, a föld testének a hegyekben nyári reggeleken ködlő, fátyolszerű kipárolgása. Mindez könnyű és egyszerre nehéz. Könnyedén libben tova, de nehezen távozik, mert amit vállainkra lerak,

annak irdatlan súlya van. Az évek súlya felelősség. Ettől nem rázható le. A lélek évgyűrűinek is súlya, terhe van. Egyrészt kívül viseljük, az arcunkon, másrészt odabent torlódik fel, és olykor elemi erővel kiszakad. Ezek az élet fergeteges fináléi, vagy csak korszakos önvallomások. Talán mint ez is. Mit is tudhatnak rólunk mások? A felszínt, ami látszik, de nem sokat arról, ami alatta van. S talán jobb is így, mert nem használhatják fel ellenünk. Ugye, megint a szabadság kérdése? Aki még nem élt rendőrállamban, abban fel se merül ez a gondolat. De a súlyos tapasztalatok, nem pedig maguk az évek, ott hagyják nyomaikat a lélekben, hogy már akkor is beindul ez az ösztönös önvédelmi mechanizmus, amikor nincs veszély. Preventíve. Háttha valaki mégis ártani, beavatkozni akar, valamibe, amiről úgy tudjuk, nem tartozik másra.

A nagy hazugok nem tudják, hogy amikor hazudoznak, hatalmas vörös folt jelenik meg az aurájukon. Az arcuk gumiarc, de a lélek nem tud hazudni. Ha az ember mégis megteszi, a lélek szégyenkezik. Ettől pirul el a lélek kiáradása, az aura. Erre is mindig fizikai magyarázatokat keresnek. Bioenergiának nevezik azt, ami sokkal nemesebb materiából van. Ezért tévednek akkorát, akik energiának nevezik a fényt. Az energia fizikai, földies dolog. Talán az erő megnevezés közelebb áll hozzá valamivel, mert kifejez valamit abból az intenzitásból, amellyel a lényekre hat. Mindnyájunkat átjár, éltet és megtart, túl a fizikai létezés határán is, változatlanul. Ezért érzékeljük áttűnésként, gyors vagy lassú, fokozatos átmenetként a halált. Mikor alszunk, élet és halál mezsgyéjén járunk. Az ezüsfonál egészen messzire enged elkószálni bennünket. Aztán visszahuppanunk, mert még nem jött el az az idő. Reggel ezért sokkal könnyedebb az írás, a lényeges dolgok, gondolatok elrendezése. Az ódöngés, mondhatja némi malíciával a cinikus ember. A született kritikus, ahogy az angol nevezi. Igen, az, aki mindent és mindenkit lerángat a földre, mert csak itt érzi jól magát. Ha dagonyázhat egy kicsit, elmerülhet a jó meleg, ragadós iszapban, amit talán csak az emberi lélek foghat fel igazán. Miért? Mert van összehasonlítási alapja.

Persze, ki tudja, mit élnek át az állatok vagy a növények, amelyek hozzánk vagy egymáshoz kötődnek? Öreg macskánk, Kacor féltékenynek tűnt, amikor fiait dédelgettük. Elkergette őket a tányértól, még attól a külön tányértól is, amit a kis cicóknak vittünk. Falánkan belehabzsolt a kicsiknek odakészített ételbe, és amikor már fogytán volt, az egyik kicsi reszketni kezdett. Ő attól félt, hogy neki már nem marad semmi, hiába kapott külön az öreg tőlünk másik adagot. Kacor kissé dühösen kifejezte, hogy övé a terület, más itt akkor eszik, ha ő megengedi. Honnan tudom? Testbeszédéből, arckifejezéséből, a lélek hangtalan közléseiből. Mi, emberek se annyit közlünk csupán, amennyit a szavaink. Ha írunk, soraink közt is kiolvasható annak a lélek-rétegnek a közlendője, amely nem öltött testet mulandó szavakban, szétporló, önös igékben, gyarló mondatokban. Van valami, ami azon túl is sugároz belőlünk és a bennünket vendégül látó Univerzumban. Talán ez az univerzális lényeg. Mindnyájunk lényege? Nem egészen. Akkor nem lennénk különálló lényekben testet öltött látogatók itt, a Földön. Persze Kacornak igaza volt a maga módján. Megharcolt a területéért sokszorosan. Különösen élete utolsó évében viselt sok sérülésnyomot. Érdekes, hogy halála óta mégse foglalta el a területet egyetlen kandúr sem. Lehet, hogy Kacor lelke még sikeresebben őrzi a revírt, mint életében?

Van egy növényem, már elég idős, kész veterán a többiek között. Őt is féltékenynek látom újabban. A melléte álló, különböző színű orchideákra, melyek csak úgy ontják a virágokat. A legszebbeket mindig meg szoktam dicsérni, meg is simogatom őket. A futókát szabályosan körbe kellene vezetni egy fémkarikán, de mivel friss hajtásai mindig gyengék és törékenyek, ezeket nem szoktam megkínózni, hanem várok vele, hogy megerősödjenek. A növény valami folyondárféle lehet,

természetéből fakadóan rákapaszkodik valamire, ami elérhető közelségben van. Egyszer a mellette lévő növényekre, máskor az ablakban lelógó nemzetiszínű szalagra, télen a karnisra, meg a függönyre. Egy része erősen elfásodott, és a befelé néző, körbetekeredő, száraz gallyak már egyáltalán nem voltak dekoratívak. Súlyuk lefelé húzta az egész növényt, félő volt, hogy előbb-utóbb az asztalra zuhan. Karácsony előtt az egyik barátnőm segített rendet rakni a lakásban. Elrendelte a koszorúfutóka megnyírását is. Kicipeltük az erkélyre, és N. kegyetlenül megsabdalta a futóka bundáját. Amit a túlburjánzott növény azelőtt soha nem tett, megsértődött. Talán meg is fázott, bár a tél eleje rendkívül enyhe volt. Megmaradt ágait most már körbe tudtam vezetni, de nem tetszett neki. Úgy tűnt, ki is pusztul. Ezt nagyon sajnáltam volna, mert kedvencem volt, minden eltorzultságával is. Ő is láthatóan ragaszkodott hozzám. Minden névnapomra, születésnapomra csodálatosan illatos, hófehér virágözönnel szokott kedveskedni nekem. Most viszont karácsonyra egészen lepusztult, nemhogy virágzott volna. Azóta fokozatosan szárítja le a leveleit, csak egyetlen ágat növeszt maradék vastag törzséből. Ismét meg kellene nyírni, bár csak a leszáradt gallyakat és leveleket eltávolítva róla. Az egyetlen hajtását pedig helyesen vezetgetni, nehogy ismét olyan bozontos legyen, mint tavaly volt. Kicsit még várok a segítségre, aztán helyreigazítom, ezúttal talán nem veszi annyira zokon. És nagyon hiányolom az illatos, fehér virágokat. Már-már afféle privilégiumként tartottam számon őket, és vártam, készülődtem az érkezésükre. Nem sikerült neki való helyről gondoskodnom. Leginkább egy térelvlasztó rácson tudnám elképzelni egy családi ház tágas nappalijában. Nekem ez se adatott meg. Hanyatló világunk nincsei gyűlnek, egyre gyűlnek. Ha az utókor meg találna becsülni, ami ma még erősen kétséges, akkor hová helyezik el koszorúikat? Könyvekkel telezsúfolt szobáimat ez a már ma is romhalmaz betontákolmány nem őrzi meg. A jelenkor tiszteletét eklatánsan fejezi ki majd egy üres tér, épp ennek a háznak a helyén, közepén porló felirat: Murawski számára ennyi mondanivalója volt kortársainak. Dédapám példáját továbbgondolva sírfeliratnak is legfeljebb ennyit tervezhetünk: Béke poraira. Elporladt. Elfújta a szél. Ki tudja, hová. Talán a messze univerzumba, mellyel mindig is egy lényegű volt.

Keserédes. Ha zenei műfajhoz akarnám hasonlítani ezt a művemet, leginkább a blues felelne meg neki hangulatban. Én legalább így érzem. Régen vártam arra, hogy valamelyik zenész felfigyel verseim zeneiségére és kedvet kap hozzájuk, vagy megihleti valamelyik. De nem a modernkedő, kitekert nyakú hangzások, a szándékosan eltorzított melódiák illenének hozzám, mert azok már nem is melódiák. És nem is a könnyűzenei erőlködés, a „rágógumi” zene, mely minden szerzőnél egy kaptafára megy. A mai jazz sem, mert az a nagyvárosi hiperaktivitást, az ész nélküli nyüzsgést fejezi ki, ami rám végképp nem jellemző, sőt ellenkezője az én életérzésemnek. A jazzben nincs semmi áhítat vagy kontempláció, míg az én verseimben gyakran van jelen. Régen divat volt megzenésíteni költői műveket. Az enyéim annyiból nem maiak, hogy eleve dallamosak, pedig sose törekedtem erre. Ösztönösen, lényem mélyéről fakadnak ebben a formában. Csak ebben a mai tülekedésben, harsány hang-kavalkádban nem hallja őket senki. Én legalább úgy érzem. A nagy találkozás még várat magára. Keserédes hangulatban várom, bár ennek valószínűsége egyre távolabbra tolódik az időben. Igen, tudom, ami nincs, mondod most, kedves kaján olvasóm.

Pár napja álmodtam a kócsaggal. Közvetlen az után, hogy láttam a gémet elrepülni, a házunktól nem messze. Nagyot rikácsolt, mintha rám kiáltott volna, de persze inkább csak felkiáltott ijedtében: „Ember!” Ez neki rosszat jelent. Vadászpuskát, fészekrablót, nyugodt, elvonult életében zavarót. Tudomásul veszem, bár rám nézve ez diszkriminatív, hiszen évtizedek óta etetem a környék minden madarát, még akkor is, ha magamnak se telik sokra. Nekik mindig kell, hogy jusson. Én fűtött lakásban vagyok, védett helyen, ők odakint a hidegben, kiszolgáltatva az elemeknek, s hogy találjanak-e

élelmet, vagy sem. A halászmadarakat nem tudom etetni, őket ellátja a patak. A múltkor egy férfi a vizsláját akarta rájuk eresztetni, én zavartam meg benne. Ezek a vadkacsák voltak, de ők időben elmenekültek. Kimentem az erkélyre, és szándékosan zajt csaptam, hogy vegyék észre a közelgő veszélyt, ahogyan a gémnak is besegítettem korábban, mikor rókaveszély volt. A gém sokkal óvatosabb, mint a kócsag. Kizárólag éjszaka jár erre, legfeljebb szürkületkor, amikor összekiabálja a családját. Magas fákon gubbasztanak, főként jegenyéken, amelyekből egyre kevesebb van, holott az egyre hevesebb szélrohamok és turbulenciák miatt egyre többre lenne szükség. Álmomban a kócsag egyáltalán nem félt. Egyébként se törődik sokat az emberrel a városban, mert itt nem szabad rájuk vadászni, tehát védett területen tartózkodik. Ismét láttam a hatalmas hófehér szárnyakat, mikor leszállt a patakra, vagy ha tovább akart haladni és így egyensúlyozott. Valami csobbant mellette a vízben, de ügyet se vetett rá. Na, persze, az álom. Ott mind láthatatlanok vagyunk. Aztán kacagtam is valamin. Gurgulázva, mint gyermekkoromban. Jólesik visszajárni ezekbe a hangulatokba. Felfrissítenek az élet monotoníája után. Csekély intervallumok valami között. Két part között, ahol nincs híd, mégis át kell kelniük előbb-utóbb.

Mikor magamban vagyok, olyan csúnyának érzem magam. Ahogy korábban meséltem a második kamaszkorról, az én életemben feltehetően ennek az életérzésnek a kifejeződése. Talán élettani oka van, de még inkább lelki. Az átmenet az öregkorba, ahogyan korábbi arcunk átalakul és öreges kifejezést ölt, valami szokatlan érzéssel tölti el az embert. De talán a magány, amikor nem tükröződöm senki szemében, nincsenek reflexiók, melyek néha még megragyogtatnak valamit az egykori sugárzásból, mely hatott a férfiakra. Nőkre is, akik máig megdicsérnek ezért, és amire én csak legyinteni szoktam. Nincs már mit nézni rajtam. Márpedig ha én így érzem, akkor így is van. Annyi évesek vagyunk, ahánynak érezzük magunkat, és nyilván a külsőnk is ugyanígy tükrözi belső közérzetünket. A szemközti házból egy férfi rendszeresen megbámult. Ahányszor csak megjelentem a konyhában, ahová átleskelődhet. Nem spicli volt, csak egy csodálóm. Reggelente, mikor kimentem, hogy teát vagy reggelit készítek, rögtön ott termett és igyekezett magára vonni a figyelmemet. Nem zaklatott, nem volt szatír, csak láthatóan nagyon tetszettem neki. Én ezt fel se tudtam fogni, mivel reggel én holtfáradtnak, nyúzottnak éreztem magamat, időbe telt, amíg kimosakodva, sminkelve ismét emberi vonásokat tudtam varázsolni az arcomra. Rendkívüli módon terhemre volt, de csak annyit tettem, hogy behúztam a függönyt, vagy átmentem valamelyik szobába, ahová már nem látott át. A konyhát máig nem takarom többszörös függönnyel, csak szádát használom estére, meg a kánikulai meleg kizárására nyáron. A növényeknek kell a fény, ettől nem fosztom meg őket, még akkor se, ha efféle kellemetlen élményekben van részem. Ma már csak ritkán. A szomszéd is felfedezhette azt a hervadást, ami arcomon mutatkozik, meg hát az egyértelmű elutasítást. Önként vállalt magányomban senkivel nem osztozom. Aki társat választ, akár idős korban is, az még berendezkedik itt valamire. Kapaszkodik. A rögbe? Az élet kellékeibe? Egy sikeresebb kapcsolatba? Az én életstílusom a készülődésről szól. Erre senkit nem vehetek rá, hiszen a földi ember úgy tanulja, hogy az itteni élet az igazi érték. Ők ezt vállalják. Nekem már más a dolgom.

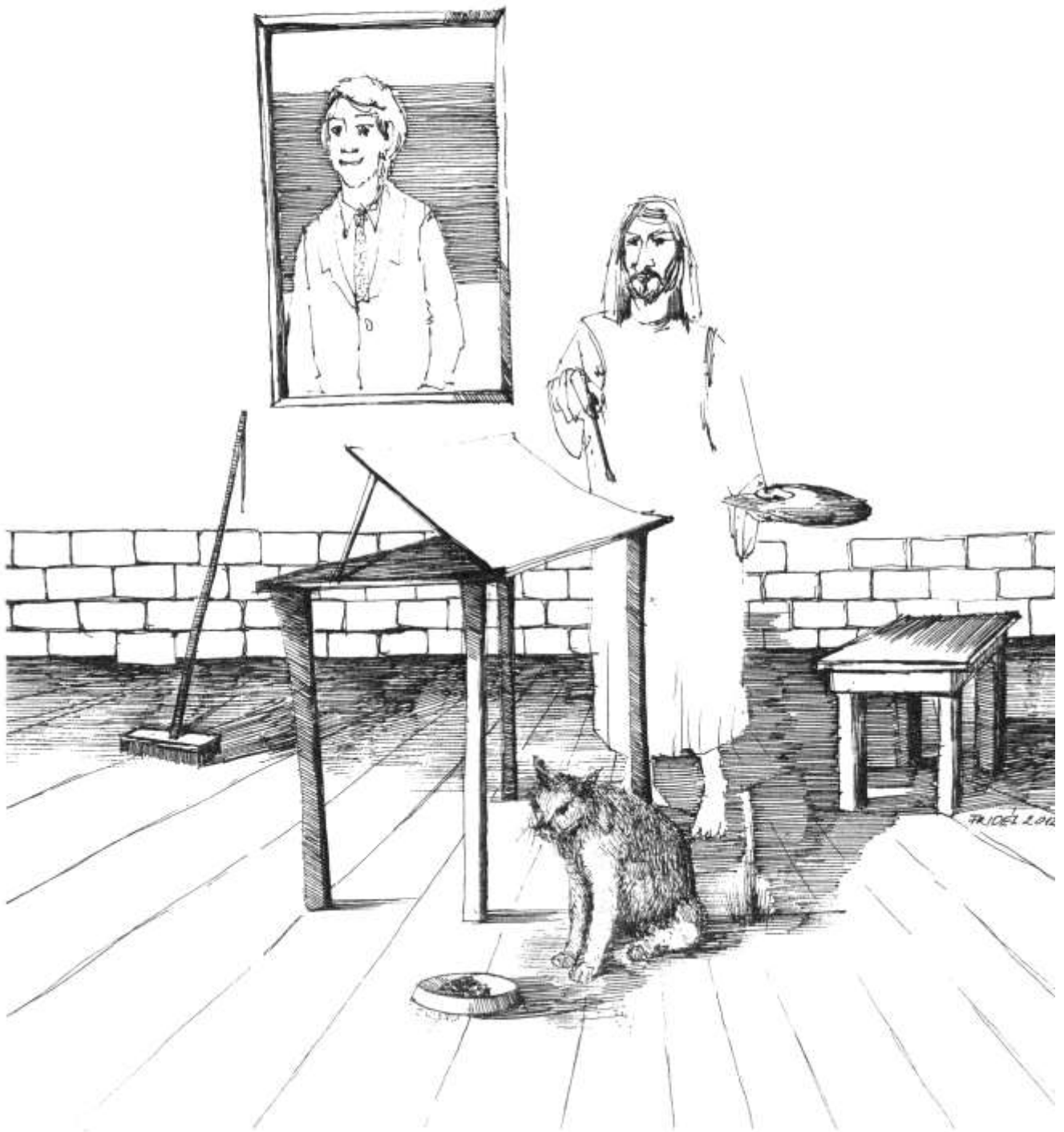
XXX.

Kutya a parton. A közönséges tárgyak éjszaka másfajta megvilágításba kerülnek. Vagy éppenséggel nem kapnak kellő megvilágítást. Egyik éjszaka a patakpartot figyeltem az ablakból. Azon a helyen, ahol a múltkor a roncsvadászok kínlódtak a patakban rothadó fémhulladékkal, egy kutya körvonalait véltem kivenni a sötétben. Nem mozdult, csak ült és nézte a vizet. Akkor így láttam. Aztán töprengtem, hogy hiszen a part körvonalai attól változtak meg, hogy az a két alak széjjelroncsolta őket nagy igyekeztében, hogy azokat a fémhulladékokat kiássa onnan. Reggel megnéztem. Valóban a lebetonozott rész maradványa volt, ami állta a csákányozó rohamokat, s ha nem is épségben, de viszonylagosan jó állapotban megmaradt.

A rémfilmek kiköholói másképpen élnek ezzel a módszerrel. Lelkük minden salakját ráontják a nézőkre, amitől persze ők se lesznek tisztábbak, meg a bepiszkítottak is rémesen fogják érezni magukat. Csupa olyasmit látnak, amit az ő fantáziájuk nem teremne meg, s talán a szerzőjük is csak valami szer hatása alatt „alkotott” ilyen torzokat. Nikotin, alkohol, drogok. A mai világ jelképei lehetnének. Mármint a gyárkémények mérges füstöt és gázt okádó kéményei mellett. A ma még felmérhetetlen következményekkel járó atombalesetek mellett. Ezek is az atomlobby édes gyermekei. Mindmáig azt hangoztatják, hogy az atomerőművek biztonságosak. Még azok után is, ami Csernobilban vagy Fukushimában történt.

A parton egy éjszaka a holdfényben valami csillogott. Nem lehetett kivenni, de kissé furcsa volt. Másnap kiderült. Kidobált flakonok voltak, köztük egy hatalmas étolajas. Egyszerűen felfoghatatlan, hogy az embereknek mindössze ennyi mondanivalójuk van a patak számára, mely életünk szépséges háttérszereplője. Mindenbe belerondítani, beleszemetelni, lepusztítani, majd csodálkozni rajta, miért fordul ellenünk a természet. A patak most is kedvesen csacsog, beszélget, és tisztára mossa, amennyire lehet, mindazt, amit az emberiség vele közöl. Értelmes kommunikáció? A teremtés koronája? Hozzá képest a többi lény csupán alacsonyrendű valami? Ugyan, ugyan! Annak a titkát se tudjuk, hogyan képes mégis mindig megtisztulni ez a kedves kis lény, a levegőnket tisztító, bennünket a lét sokféle csodájával ellátó szépség. Kánikulában enyhíti a hőséget, szárazságban párásítja a levegőt, az általa nevelt füzek és nádasok megkötik mindazt a szennyet, amit a „teremtés koronája” belelök, modern közlendő gyanánt. A medrében és partjain termő vadnefelejcskek gyönyörködtetik a szemet kora tavasztól késő ősziig, és sokféle gyógyító fűvel látna el bennünket, ha felőlünk nem ez a szennyes üzenet áradna felé nap mint nap.

A XX. század, de ugyanúgy a XXI. is, a kemizálásról szól, a vegyipar hegemoniájáról mindnyájunk fölött. Valakiknek az irányítása alatt, akiknek fontos, hogy akit célszemélynek tekintenek, az mind elfogyassza valamilyen formában az általa termelt fehér porokat. Gyógyszerek, tápszerek, permetezőszerek, műtrágyák, mosóporok, súrolóporok, tisztítószerek, ízesítő sók, ízfokozók, tartósítószer, hogy csak a legfontosabbakat említsük. S hogy mindezeknek milyen hatása van az emberekre, ahhoz elég körülnézni és elborzadni. Még harminc évvel ezelőtt is normálisabban néztünk ki. Nemcsak fiatalabb korunk miatt, hanem mert még nem voltunk ilyen fene modernek, azaz kemizáltak. Azóta egyre több az eltorzult külsejű ember, akik nem valószínű, hogy szándékosan teszik tönkre magukat ilyen formában. Árad mindnyájunkra valami esztelenség, aminek semmi értelme nincs. Az okok nem-ismeretében az emberek sem egyénileg, sem közösségként nem képesek kivédeni ezt a vegyi terrort. Pedig ha belegondolunk, mennyi szép üzenet érkezik hozzánk a természettől kémiai formában!

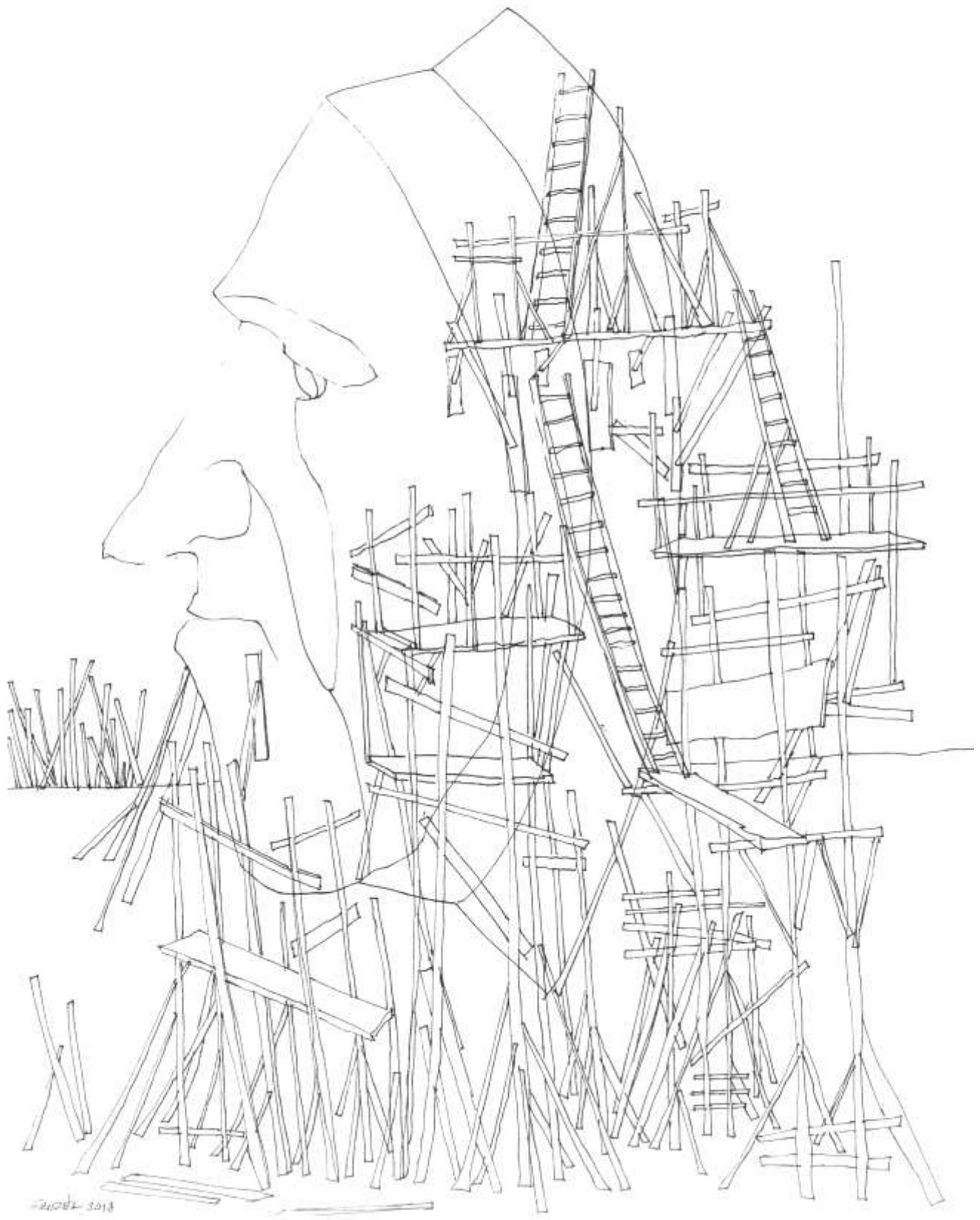

A természet csodalényei hamarosan újra szerelmesek lesznek. A madarak dalolni kezdenek (a koraiak máris rázendítettek). A növények kihajtanak és szebbnél szebb virágaikkal üzenik a teremtés dicséretét. Egymásnak is, nekünk is. A szerelmes ember is vegyi üzeneteket küld szíve választottjának. Az pedig vagy vevő rá, vagy elutasítja. Szintén vegyi üzenettel. A kismamák szervezete áldott állapotban átalakul. Vegyileg, hormonálisan. Az embrió üzen édesanyjának, mire van szüksége, és azt feltétel nélkül megkapja. Ha máshonnan nem szerezhető be, az anya a saját szervezetéből vonja ki. Ha megszületik a baba, az édesanya szervezete tejet termel a számára. Ezt is egy vegyi, azaz hormonális üzenet hatására. Mikor ébredni készülünk, a szervezetünk adrenalint állít elő, és a véráramba küldi. Mikor szeretnénk elaludni, altató vegyületekkel lát el bennünket. Már ha hagyjuk normálisan működni, és nem vegyszerezünk agyon. A májunk, vesénk ellenmérgeket termel, ha túl sok volt a vegyi üzenet a modern társadalom részéről. Egy darabig el is boldogul vele, majd zsírszövetbe kezdi zárni, ha a máj már telítődött vele. A hájrétégben kitapintható göbök jelentkeznek. Ezek eltávolítása csak kellőképpen képzett szakember dolga volna. De jönnek a félműveltek, vegyi úton vagy masszírozással kimozdítják az ártalmas mérgeket a helyükről. Ha nem tudjuk kezelni őket, újból hatni kezdenek, esetleg visszarakódnak ugyanoda.

Figyeljünk oda, miféle üzeneteket kapunk! Környezetünktől, saját testünktől, a teremtett világtól. A Föld most azt üzeni, elege van a kártékony emberiség kínzásaiból. Annyi természeti erő mozdult meg, a destruktív barom mégis csak harácsolni és birtokolni akar. Semmiben nem akarja visszafogni magát, csakis téged, meg engem. Ettől fulladoznak a mai társadalmak. Az egyik már-már szétpukkan a túl sok felszívott anyagtól, a sok generációra elegendő vagyontól, míg a másoknak évszázadok óta csak a nadrágszíjmeghúzás jár. De tovább már nem lehet lemondani a nekünk kijáró javokról, mert az emberiség másik része éhezik, de legalább is nélkülöz. Nincsenek meg alapvető szükségletei, miközben önző társa csak ül vagyona tetején és gyűlöli, irigykedik. Úgy véli, neki még több jár, a többinek meg lehetőleg a nulla. Pedig a nullából nem tarthatja fenn rabszolgáit, a modern munkásokat. Őt ez akkor se érdekli. A végtelenségig húzza, hazudik járványokat, ürügyeket újabb és újabb háborúkhöz, valamint hatalma fenntartásához. Ezért leszületni? Akár a ganajtúró bogár: egyre nagyobb galacsint hajtani maga előtt, s megjátszani a rém ügyest. Semmit nem alkotni, csak másoktól elvenni, s közben imádni a jókora szardarabot, melyet megszerzett. Ez egyértelműen az univerzum törvénye ellen való, mert az a szeretet törvénye alapján működik. A társadalom „elitje”, vagy amit annak mondanak, ezt üzeni nekünk: nem vagyunk szerethetők, nem vagyunk fontosak a számára, mégse érti a viszontválaszt, hogy ő sem az. És a nagy szeretetlenség egyre halmozódik, akár egy hatalmas fegyverezmény. A felek időnként lövöldöznek egymásra, s ha találat esik, összezördülnek. Mindenki a másik félre mutogat. Az ítélet indokolása mindig ez: mert képtelenek vagytok a szeretet törvénye szerint élni...

Annyiféle madár küldözgeti üzeneteit, mely annyira eltér az emberekétől. Némelyiknek csak a hangját hallani, másoknak színes tollazata is látható, mikor átrepülnek előttünk. Egyértelműen készülődik a tavasz érkezése, s vele együtt az élővilág vegyi üzenetei, de még szebben a lelkiek. Holnapután nemzeti ünnepünk, a legszebb. A több ezer ide igyekvő lengyel ellenében a kommunisták francia fanatikusokat szerveznek ideutaztatni. Még ilyenkor is csak ártani akarnak. Elrontani a legszebb ünnepünket valami műbalhéval. Régen a hazaárulókat halálra ítélték, vagy hosszú várfogságra. Ezeknek mi lenne a méltó büntetésük? Ki tudja a helyes választ?

Március 15. Első, vele kapcsolatos emlékeimet nagyszüleim falujából tudom felidézni. Papáméknál voltunk, és én még iskolába se jártam. Ünneplőbe öltöztettek bennünket, copfba font hajunkban

színes selyemszalag. Nagyapánk kézen fogott bennünket, és elindultunk szép komótosan a falu központjába. Ahogy visszaemlékszem, nem voltak nagy távolságok, mindössze két mellékutcán kellett bekanyarodni, hogy a főutcát elérjük. Az viszont elég hosszú, mint sok faluban, ahol a több kilométeres főutcán kívül csak pár mellékutcaból álló hálózat jelenti a faluszerkezetet. Papám lassan ballagott. Ő is ünneplőben volt, szép tükrös csizmáját viselte. A tempó részben az ünnepnek szólt, másrészt megkínzott légzőrendszere nem bírta a nagyobb strapákat. Nem sokat magyarázott magáról az eseményről, máskülönben emlékeznék rá, de ahogy fogta a kezünket, valami rejtélyes energia áradt belőle, ezen keresztül adta át az érzéseit, ma már így vélem. Puritán lélek volt, ahogy a családtagok többsége. Sosem érzelegtünk, még a legkomolyabb érzéseinket is megőriztük bensőséges alkalmakra. Nem voltak nagy kilengések egyetlen irányba sem, ezért nem követtünk tévutakat. Ez egyfajta belső értékrend, amelyet valami titokzatos úton át kapnak meg az utódok is.

Nagyapánk nagyon szeretett bennünket, a feltétlen ragaszkodás kölcsönös volt. Gyönyörködött bennünk, mint ahogy a lányaiiban is, akik tündöklő szépségek voltak. Ahogy mentünk, azaz ballagtunk, kis vakarcok, Papám mellett, éreztük, hogy most valami fontos dologban lesz részünk. És túl az ünnepélyen, éppen ez az érzés maradt meg legélénkebben, ahogyan elzarándokolunk az esemény színhelyére. A falu központjában volt egy 48-as emlékmű, és első világháborús hősöké is, de szoborra nem emlékszem, csak valami obeliszkre, mely megörökítette a nevüket, köztük másik dédapámét, nagymamám édesapját. Talán a falucskának nem volt pénze ilyesmire, és történelmünket ismerve voltak olyan sötét időszakok, amikor tiltották is a megemlékezést, szobrok, emlékművek állítását. Elég, ha 1848 utótörténetét ismerjük, máris tudhatjuk, milyen rögeszmék hajtották, mekkora téveszmék hatalmasodtak el azoknak az elméjén, akik, rettegve a számonkéréstől, megtiltották a népnek, hogy jó emlékezetében őrizze meg tulajdon hőseit. Ez az, aminek soha nincs értelme. A hősök, bár a jelenben látszólag elbuknak, mégis életben maradnak az utókor számára. Kézelfoghatóan, fiatalon, kedves emlékként, akárha most is köztünk élnének. Persze a zsarnokok is, csak épp ellenkező előjellel. Soha nem moshatják le magukról vétkeiket, mert azok, bár fizikai létükben nyilvánultak meg, mégis a lélekben gyökereznek, kiirthatatlanul. Nem miattunk, nem a valóságos rémmé torzult jelenségben, hanem mert ők ragaszkodnak feltétlen hittel és odaadással ahhoz a szörnyűséghez, mely tönkreteszi őket, és mindenki mást, akit tettein keresztül megérint.

Március 15. utóélete is tanít valami nagyon fontosat. A Habsburgok rettegtek tőle. Haynau rémtetteit rákenték a bresciai hiénára, de Ferenc József soha nem moshatta le magáról annak vádját, hogy ő maga adta ki a parancsot a kegyetlen vérengzésekre. Haynau, Bach csak az ő meghosszabbított kezei voltak. Hogyan is működhetne úgy egy ország, hogy a legfőbb parancsnok, az uralkodó ne tudna alattvalói, beosztottjai cselekedeteiről?! Jóllehet a Kiegyezés történelmi tett volt, de mivel érzelmi alapja nem volt stabil, az átmeneti jólét, jobban mondva gazdasági stabilitás után visszaütött. De ahogy lenni szokott a történelemben, áldozatait elsősorban a köznép soraiból szedte. A védtelenek közül, akik az egészről mit se tehettek, mert a hatalmasok mindig rájuk söprik le minden lelki szemetüket. Ezért maradt meg élete végéig csak ferencjósának, jóllehet az arisztokrácia térdet s fejet hajtott előtte, és elismerte azt a baromságot, hogy ő Isten által ráruházott hatalma által lett uralkodója, többek közt a magyaroknak is. Mi pedig tudjuk, hogy az ifjú II. Lajost fiatalon sebtiben összeházasították Habsburg Máriával, majd a mohácsi csata utáni menekülése közben meggyilkoltatták, eljátszották vízbe fulladását, s ezen a címen tartottak igényt a magyar trónra. Akkorra datálódik Magyarország gyarmattá süllyesztésének története, melyben helytelenül a törököt tették meg legfőbb ellenségnek, nem pedig a nyugati intrikusokat, akik keresztül-kasul házasságokkal és örökösödési háborúkkal igyekeztek magukévá tenni Közép-Európa legértékesebb területeit. Nos,

ezt Istentől való hatalomnak tekinteni történelmi vakság volt. Másrészt megvoltak azok a kifinomult eszközök, amelyek segítségével még az eredetileg 48-as Jókait is royalistává tudták tenni. Az egriek ezt olyannyira nem bocsátották meg neki, hogy amikor itt akart kormánypárti képviselőként indulni, csúfosan megbukott. Története egyúttal jól példázza azt is, hogy író, művész ne akarjon aktívan politizálni, mert az egy külön világ. Aki a múzsákkal jegyezte el magát, az ne akarjon övig járni a sátán ganájában! A mi világunk éteri, igen kevésbé kézzelfogható, a politika viszont pénzről és hatalomról szól. A kettő egymás ellentéte, házasságuk képtelenség.

Szeretném, ha mindenki előtt világos lenne: ez az írás nem vádirat, hanem kordokumentum. Nem bosszúról szól, nem büntetésről, hanem az igazságról, melyet annyiszor elloptak már a hivatásos tolvajok. A mai világ külön érdekessége az, hogy nem csupán földi javaktól akarnak megfosztani másokat ezek a minden realitástól elrugaszkodott alakok, hanem eszmei értékektől is. Annak a lehetőségétől, hogy egyáltalán meg tudjunk szólalni hivatalos fórumokon. Gondoljuk csak el: milyen változatos formákban hamisították már meg eddig is a történelmünket! Mert mindig akadtak szervilisek, minden kor labancai, akik átértelmezték úgymond az aktuális eseményeket. Hajdan történetírók, aztán újságírók, írók, jobban mondva firkászok, akik nem tisztelték a tiszta papírt (ha már saját magukat is csak ennyire tartották, semmivel se többre). Ha valaki fellapozza a kommunista éra hírlapi anyagát, az akkori frazeológia szerinti klisékből tájékozódhat az egyes eseményekről. Kékcédulás választás nem volt, csak népakarat, mely kinyilvánította bölcs döntését az elvetemült imperialistákkal szemben. Rajk igaza nem volt, csak a sztálini rögeszmék, miszerint Rajk és társai (akik egyébként hithű moszkoviták voltak), Titóval és a világ imperialistáival összejátszva a kommunista néphatalom ellen szervezkedtek. Ötvenhatban nem forradalom volt, hanem ellenforradalom. Fasiszta szervezkedés, melynek rögeszméjéhez máig ragaszkodnak a tisztán látni soha nem akarók, az akkori kommunisták örökösei az elmebajban, az eurokommunisták, valamint szorgos neveltjeik, a sajtó kubikosai – ezen az oldalon, és amazon is, mikor hol fizetnek többet a kapitális hazugságokért. Mivel mindig ők ordítottak tele torokból, a közember csakis őket hallotta meg. Akinek igaza van, annak nem szükséges ordibálnia. Azt a józan paraszti ésszel gondolkodó polgár észreveszi... Hát igen, ez volt alapvető tévedésünk, az a fatális, kapitális... A kisember nem bánja, ha megvezetik. Neki kell a sorvezető, mikor kénytelen leírni dolgokat, és az olvasáshoz is. Ahhoz pláne. Neki kell a kommentár, hogy amit lát, az nem is úgy van, hanem egészen máshogyan. És itt lép be emberünk, a nagy szemfényvesztő. Onnantól övé a terep. Neki elhitték a komcsi rendszer szükségességét, az ellenforradalmat, a nácizást, hatvannyolcat, azt, hogy mi voltunk veszélyben, nem pedig ők, az ő hatalmuk és eltulajdonított tulajdonaik.

1848 a polgári értékek diadalát jelentette, melyeknek a nemesség értelmesen gondolkodó része is hódolt. Utóbb csakis népi, paraszti mozgalomként akarták ábrázolni, holott vezetői egyértelműen az akkori társadalmi elit javából kerültek ki. S hogy mennyire az egész nemzet képviseltette magát benne, arra elég felidézni, mely osztályok jeleskedtek benne. A két nagy barát, Petőfi és Jókai a plebejus és a nemesi értelmiségi találkozása. Kossuth liberális értelmiségi, Széchenyi az arisztokrácia képviselője ebben a közös, nagy akcióban. Damjanich, Knézich a nemzetiségieket, Lenkey, Görgey a tisztikar elitjét. Aulich, Westenburg az osztrák arisztokráciát, Arany János a népi értelmiséget, a nemzetőrség a „talpasokat”. Az egész nemzet egyesült ebben a minden gyalázatot lemosó vérzivatarban, mely példaként szolgált nemzedékeken és történelmi korokon átívelve, utóbb tiszteletet ébresztve a korábban ellenünk fordulóiban is.

Néha szerettem volna megismerni egy-egy különleges egyéniséget. Az unalmas alakok nem kötöttek le. A velük töltött időt elpocsékoltnak tartottam. Ha megkértem valamelyik ismerősömet, barátomat, hogy hozzon össze valakivel, szinte kivétel nélkül félreértették. Akár sokéves ismeretség, barátság után se tudtak annyit rólam, hogy érdeklődésem nem nemi jellegű, hanem csakis és kizárólag szellemi értékeiket becsülöm, azért váltanék szívesen pár szót velük. Mikor azonban elhangzottak a félreérthetetlen célzások, elment a kedvem az egésztől, a felkért közvetítő pedig dacos ellenállásba ment át a korábbi barátságos hangnem helyett. Persze, az ő értelmezésükben övéké lett volna a

kerítő szerep, míg az enyém az örömlányé... Még belegondolni is felháborító. Lesüllyedt kor elvakult emberei, még akkor is, ha a barátainak nevezték magukat. Nyilván a saját mentalitásuk és értékrendjük érvényesült ebben az elhamarkodott és rám nézve sértő kritikában. Ők hasonló helyzetben AZT tették volna. De hát AZ az ő problémájuk. Akár a patak esetében: nincs egyéb, értékesebb mondandójuk a másik fél számára, mint ez a vulgáris, mely mindenkit lealacsonyít és bepiszkít. Még a következő megjegyzést is túlzásnak, fölöslegesnek találom közölni, de ezúttal mégis hozzáfűzöm: igen korai életkorban kerültem közeli érintkezésbe a művészetekkel, számomra a szellemi élvezetek jelentették mindig a legmagasabb rendű élvezeteket. Ők ezt nem érthetik. A muzsika, a valódi, átjárja az ember egész lényét. Tisztítja, nemesíti hangzásai által a rezgéseinket, melyek bennünket leginkább jellemeznek. A földi életé és élőlényeké állítólag 4 hertz. Szerintem azonban vannak ezen belül és főként ezen túl is egyéb értékek, más típusú rezgések, melyek egykori származási helyünkkel kapcsolnak egybe. Erről nem tehetünk. nem ugyanabból a csillagból vagy kozmikus katasztrófában elemeire hullott bolygóból származunk. A távolról hozott anyagunk, lelkünkön nem is beszélve, együttesen képeznek egyfajta tipikus rezgésspektrumot, mely megkülönböztet bennünket másoktól. Mivel az állatok és a növények természetes lények, alaptermészetükben és rezgéseikben nem degenerálódtak önmagukhoz és az univerzumhoz képest, így ők könnyebben értelmezik a tőlünk érkező rezgéshullámokat. A kutya, a macska, a ló tökéletesen eligazodik rajtunk. Előttük hiába játssza meg magát bárki. Tudják, a tőlünk érkező hullámokon keresztül egy az egyben értik, mi a mondandónk a számukra. Ha ez az értékelő, mindent elfogadó szeretet, ők is elfogadnak bennünket. Érzéseinket viszonzózzák, sokszorozzák, általuk nemesebb lényekké leszünk, mert erősítjük egymás frekvenciáit. Ha a közeledés ellenséges, ugyanennek az ellenkezője fog bekövetkezni: a frekvenciák kioltják, de legalább alaposan lerontják egymást.

Mitől veszem máig Atlantisz üzeneteit? Rejtély. Meg nem fejtethed, én pedig nem árulhatom el neked, mert nem tartozik rád. Csak annyit tudhatsz, hogy üzen a többi őshaza is: Magna Hungaria, Peru, Mezopotámia, Mu, és a többi, rég elsüllyedt otthonunk. Honnan tudják az állatok, hogy nem jelentek rájuk nézve semmiféle veszélyt? Mert rezgéseim ezt közlik velük, és ezek nem hazudnak. Nincs nagy vörös folt az aurámon, mikor megdicsérem őket és simogatásra nyúl feléjük a kezem. Törekednünk kell a tökéletesre, jóllehet tudjuk, sejtjük, hogy földi létünkben ez nem lehetséges. A porhüvely ugyan nagy adomány, mert általa olyan ismeretekhez juthatunk, amelyek odaátról egészen más színezetűek. Müller Péter írja egyik könyvében, hogy egy médium segítségével szokott üzeneteket fogni odaátról. Latinovits Zoltánnal is kereste a kapcsolatot, aki sokféle egyéb közlendője között ezt is elsírta neki: „De mikor én a ződet szeretem!” Tehát az itteni élvezetes zöld-kavalkád odaát nem létezik? Másként látják a színeket? Vagy csak az a földöntúli kék létezik, melynek különféle árnyalatait és árnyait festették meg azok, akik visszatértek élet és halál mezsgyéjéről? Ez most még titok, és nem is fontos. A lényeg az, hogy egykor feladjuk ezeket a gyönyörű, olykor harsogó színeket, hogy másfajta értékekben részesüljünk, s hogy ne kelljen többé eltűrnünk a jelenkor értetlenségét, periodikusan visszatérő durvaságait, melyeket természetes és normális közlendőknek tart. Különbözhetünk ennyire egymástól, mikor azt tanítják, hogy még rezgésszámunk is legalább megközelítően azonos, amikor itt tartózkodunk? A jelek szerint igen. Mert mások máshonnan veszik az ősi jeleket és jelképrendszereket. Mert önmeghatározásuk más jellegű, mint a miénk. Mert mást igenelnek, mint a többiek, és olyanok is vannak, akik ezt agresszíven érvényesíteni akarják mások fölött. Konfliktusaink ebből származnak. Mert nem lehet mindig rájuk hagyni, ahogyan a jelenkor eseményei is bizonyítják. A tektonikus lemezek egymásnak feszülnek. Lenn, a föld mélyén, és az emberek lelkében is. Új kor születik, melynek el kell hagynia mostani értékromboló,

tisztességtelen úzusait, lélekmérgező ideológiáit. A születés persze fájdalmas dolog, de mivel egy új élet kezdetét jelenti, ezért feltétlenül üdvözölni kell. Ebben az új életben benne van a megújulás, a megtisztulás lehetősége. Élni kell vele, és nem szabad hagyni, hogy mások, a régi rendből itt maradtak visszaéljenek vele.

Miből gondolom, hogy most is visszaélnék vele? Abból, hogy minden történelmi kor vagy csak rövidebb, emberöltőkkel mért időszak rendre erről szól: a szelídek gyengeségéről és védtelenségéről az agresszív, törtető, hullószzerűen érzéketlen emberi fajzattal szemben. Az utóbbi vadságáról és kegyetlenkedéseiről, mert a másikat szellemi síkon le nem győzheti, ezért törekszik fizikai megsemmisítésére. De az emberfaj nemcsak rossz értelemben vett sárkányfog-vetemény, ahogy Vörösmarty költői feljajdulása őrzi számunkra a képét, hanem a jók újjászületése is törvényszerű. Fény és árny csak együtt létezhetnek. Egymástól eltérhetetlenek. Lebegéseink az éteri térben csupán illúziók, mert lehúzza a földi sár-anyag. Ránk vadászik az ellenség, őshüllőszzerű mozgásával éhesen tátog utánunk, mert neki semmi befalt földi anyag nem elég. Küzdünk, majd végül felszállunk az ég felé, az újjászületés antik madarának bennünk és általunk való áttűnésével. A költő vágyik a Phoenix-lét után. Ihletett pillanataiban már-már el is éri. Feladata végeztével be is teljesítheti ezt az átváltozást. Addig hajtja az ellentétes szülőpártól kapott energia- és szellem-impulzus, továbbá a környezet mindent és mindenkit visszahúzó, elemi ereje, mely az elszakadásra készíti. Maga a külvilág is egyszerre él rajtunk kívül és belül. Megvalósult állapotában és emlékezetünkben. Ezért nem riaszt a gondolat, hogy egykor el kell szakadni innen, és én se láthatom többé a szépséges földi színeket, az özőnzöldeket, az égszínkékeket, mélykékeket, orgonalilákat és a hóvirágok fehér csengettyűinek tiszta színét. A magyar trikolorót, melyet büszkén viselek. Hiszen tovább élnek emlékezetemben, és ugyanúgy felidézhetem őket, ahogyan szerettem szeme színét, mozdulatait, mosolyát, kedves gesztusait, szavait. Mindazt az illúziót, melyet egymásban keltettünk, és ami megajándékozott bennünket egy léthossznyi illúzióval, vagy csak egy rövidke áttűnésnyi pillanatig, amíg egymás mellett haladt nekünk rendelt kozmikus pályánk, majd eltérő irányt véve száguldott tovább velünk.

Talán nem is kell a mostani találkozás azokkal, akiket szívesen megismertem volna személyesen is. Nem a mostani, elhervadt formámra kell, hogy emlékezzenek, hanem arra a szellemi hagyatékra, melyet egykor átadhatok nekik. Fialat lánykoromban egy japán ujjlenyomat-elemzést néztem át. Ebben a késői önmegvalósítás elemei álltak. Sem párkapcsolatban, sem szakmailag nem siettem el a befutást. Minek is? Nem az az igazi érték, amit túl korán, erőfeszítések nélkül kap meg az ember, hanem az, amiért ő maga megdolgozik, s talán munkássága révén maga teremti meg. Néha persze úgy gondolom, már ehhez is túl koros vagyok, de ennek megítélése nem az én tisztem. Teszem tovább a dolgomat. Gyűjtöm a szép szavakat, zamatos ígéket, markáns jelzőket és szelíd határozókat. Felépítem a magam képi világát, melyet, ha tetszik, magáénak fog mondani a kedves olvasó. Ha nem, továbblapoz. Az ő döntéseibe én már nem szólhatok bele, s ha tehetném, akkor se tenném, mert mostani életem során ehhez tartom magam: nincs beavatkozás a mások tudatállapotába. Nincs manipuláció. Mi nem vezethetjük orruknál fogva az embereket. Csak tisztán szabad írni és alkotni. Bár a költészet, az irodalom nincs olyan tökéletes, mint a zene, mert ebben vannak földies áthallások, belénk nevelt, furcsa értelmei, tökéletlenül formált és ejtett szavak, mégis törekedni kell a zenei hangzások tiszta és fölöttünk álló értékeire. Azokra a visszacsengésekre és „öszvehangzásokra”, amelyeket elődeink hagytak ránk. Költészet és muzsika gyakorta jártak kéz a kézben. Talán ez a líraiság is ekként marad meg, egy ihletett zenész lelkében visszhangozva, utóbb közös értéket

teremtve. Nem az idő a leglényegesebb faktor, hanem küldetésünk beteljesítése. Ezt célozza mindennapi munkánk, mely kivezet a ma harsányan önismétlő válságaiból.

Ahogy sejtettem, hirtelen és robbanásszerűen érkezik a tavasz. A város délebbi, meleg fekvésű részein már kikeltek és magasra nőttek a hagymás növények. Nálunk még alig mutatkozik belőlük valami, de a napsütés és a remélhetőleg azt rendszeresen váltó eső is megteszi a magáét, kivirulunk mi is. A meteorológusok bejelentették a tavasz megérkeztét. Nyilván sokan dolgoznak most a kiskertekben. Veteményeznek, palántáznak. A földműves hagyományok sokakban munkálnak. Jó lenne, ha ezek túlélése nem lenne kérdéses. AZ EU bürokratái ugyan ezt is megtiltanák nekünk, mint ahogyan sok más egyebet, de nemcsak ők vannak a világon. Ha egykor eltávoznak, ki a fene fog emlékezni rájuk? Talán egy kis ideig, páran. Aztán gondolkodni kell rajta, hogy is hívták ezt vagy azt? Létük efemer, ma még ordítozhatnak diktátori pózban tehénkedve a pulpitusokon. Aztán lefelé fordul létük tektonikus lemeze, és beleolvad a mélytengeri sötétségbe, ahová valók.

Folytatódik a beat. Jobban mondva a tündéri tavasz, melynek érkezését minden évben csordultig telt szívvel várom. Idén sikerült „visszahúzódnom gyökereimbe”, ahogyan már sok év óta nem. Fontos számomra a téli pihenő passzivitása, ezért adtam fel a tornaórákat, melyek balesetem óta kötelező részei voltak mindennapjaimnak. Nem szeretem a túlzott kötöttséget. Ezen felül nem róhatok fölösleges terheket a családomra, az oda-vissza szállításommal, minden munkanapra adott plusz feladattal. A város, vagyis annak bürokratái megtagadják hibáik beismerését, mármint hogy a gondozatlan, elhanyagolt utcai kövezeten estem el és törtem össze magamat. Még át kell gondolnom a dolgot. Nem szívesen huzakodom másokkal. Jobb szeretem ezt az itthoni csendességet. Mindenki más a helyemben perre vinné a dolgot, tudom. Nekem erre még aludnom kell párat. Odakint az erkélyen délutánonként már nyárias meleg. Ha nem érkezne odafentről a szemétozön, fejünkre rázott por, miegyéb, ki is ülnék olvasgatni egy kicsit. Még olvasnivalóból is mennyi a restanciám! Végére érek valaha, vagy odaát is vannak könyvtárak, amelyekbe bele lehet kukkantani, ha művelni akarjuk magunkat? Nem tudhatjuk. Ezért szükséges minél többet begyűjteni a megszerezhető tudásanyagból.

Az énekes rigó a közelben foglalt fészkelőhelyet magának. Reggeltől estig hangzik szépséges éneke. A tengelicék is fújják a magukét, füttyeik, akár a gurgulázó kacagás, messzire hangzanak. A pintyek és zöldikék annál kevésbé. Az ő együgyű kis dalocskájuk nem túl melodikus, nagyjából egy strófában elmondható. De ők is részei ennek a tavaszi szabadtéri koncertnek. A fű zöldje már látható a napos részeken. Kedvenc színem dominanciája hamarosan érzékelhetővé válik. A ligetesben, a patak túlsópartján egyre nagyobbak a fákon a rügyek. A házunk előtt a fűzfa kezdi felölteni sárgás árnyalatát, mely rövidesen aranyszínbe megy át. Mikor virágdíszbe öltözik, az aurája is ilyen színű. Aztán amint kilevelesedik, színei a hollóházi porcelán szépségét idézik. Vagy inkább megfordítva, mintha erről másolták volna a zöld-arany szépségeket. A tengelicék szeretik a fűzfa virágporát, sokat csemegéznek belőle. Vannak még nyárfák is a környéken, melyeket nem irtott ki az emberi butaság. Ezeknek illóolaja, mely a legcsekélyebb mennyiségű víz érintésére pompásan illatozni kezd, a kedvenceim közé tartozik. Papám rezgőnyárfáinak emlékét idézi. Vajon megvannak még? Megvan a kis faluvégi ház, ahol annyi boldog nyarat töltöttünk? Kisebb koromban megengedték, hogy a sutban aludjak, ha túl sokáig elhúzódott a vendégség. Nagymama olyankor nyilván sokfélélt süttött, a kemence jól tartja a meleget, ideális hely volt egy fázós kisgyermek számára, akinek semmi kedve nem volt kimenni a hideg éjszakába, és biciklin bóbiskolva vagy gyalog hazamenetelve, ahogy a Papa dirigálta. Nagymamám sokszor kikönyörögte nekem, hogy maradhassak, majd ő másnap hazakísér. Gyakran így is volt, én pedig élveztem a jó meleget, a Nagymama nagykendője alatt, vagy a puha pelyhetekben burkolózva. Ezeket Nagyi maga készítette. Mindig sok libája volt, sokáig gyűjtötte róluk a pelyhet, a belőle készített párnák, derékaljak, ki tudja, hová kerültek? Én ezért nem vágyom arra, hogy gyűjtögessenek. A nagy vagyon mindig kihívás az irigyeknek, kapzsiaknak. Azt mindig valaki más akarja megszerezni. Azt hiszem, ez a háborúk története is. Ha egy ország túlságosan meggazdagodik, egy másik egészen bizonyosan le fogja rohanni katonasággal, a mai világban pedig aljas gazdasági eszközökkel, tőzsdei támadásokkal. Aki az értékeket előállította, az nem sokat fog élvezni belőle öregségére, örülhet, ha az életét meghagyják. A készbe mindig beleül a tolvaj, meg a szajha, ők fogják elpengetni a mások vagyonát. Majd keresnek újabb balekot, és a történet folytatódik ugyanúgy. Ettől van úgy kifosztva a Föld. Ha valamit kívánhatok a hazámnak, az éppen erről szól: legyen viszonylagos jólét, de ne túlzott, mert akkor bizonyosan lerohanja valamelyik alantas népség.

Egy esős novemberi napon érkeztünk a városba, ahol most is lakom. Tizedik életévemet nem sokkal az után töltöttem be, és nem volt túl fényes karácsonyunk. A Papa által igen kellemessé, komfortossá alakított falusi ház, hatalmas kertjével, megszokott zugaival egészen a miénk volt. Szüleim azt is áron alul vették, mert előbb ki kellett belőle tenni egy kellemetlenkedő, primitív és rosszindulatú lakót. Akkoriban törvény védte az albérlőket, nem lehetett kiutasítani őket, bármilyen sok gondot okoztak is a főbérlőnek. Ez az ember pedig rendőr volt. Úgy neki, mint a fennálló „rendnek” érdeke fűződött hozzá, hogy birtokon belül legyen, azaz hogy szüleim ne tudjanak megszabadulni tőle, ő pedig besúghassa, amit látott vagy látni vélt. Miután már túl sokat szemtelenkedtek, loptak és piszkoltak, édesanyámat teljesen boldogtalanná téve, a Papa keményebb eszközökhöz nyúlt. Szerzett nekik másik albérletet, és kiharcolta őket, mert pereputty is járt a tizedessel, vagy kivel, ők pedig egyik napról a másikra elhúzták a csíkot. Onnantól kezdve nem volt napjában többször lepiszkolva a WC, melyet közösen voltunk kénytelenek használni velük, édesanyámnak pedig nem kellett efféle alantas munkát végezni a mások kulturálatlansága miatt. Ő ugyanis, ahányszor úgy találta, annyiszor takarította le utánuk a ház legkisebb helyiségét. Származásukra nem teszek megjegyzést, úgymond tudható, kiknek vannak ilyen balkáni szokásai, melyet mindmáig megőriztek, mintha ez is afféle kulturális örökség volna.

Egy teherautónyi holmi volt, amit magunkkal hozhattunk. Előtte édesanyám kiárúsította a fölösleget. Ma már antiknak számító, különleges iparművészeti alkotásnak is beillő konyhai tárgyak, használati eszközök maradtak ott, mások örömére. Amerikában ezt garage sale-nek nevezik, hajdan, történelmi időkben kótyavetyének mondták. Mi csak néztük tágra nyílt szemmel, mi folyik máskor olyan csendes és nyugodt környezetünkben. Aztán az érkezés. Az alföldi sofőr nem volt hozzászokva a hegyi szerpentinekhez. Pánikba esett, és folyton a fejéhez kapkodott, ahelyett, hogy a volánt tartotta volna normálisan. Mi édesanyánkkal a sofőr mellett ültünk, és döbbenten hallgattuk a tehetetlen szitkozódást. A mohácsi vész áldozatai nem fohászkodtak annyit a Mindenhatóhoz, mint ahányszor ez az ember piszkolta az Istent válogatott káromkodásokkal. Végül édesanyám a kezében levő újsággal eltakarta a szemét, és a Jóisten se haragudott meg ránk, hogy ilyen szarosságú sofőrré bíztuk magunkat. Megsegített, hogy új otthonunkba jussunk, de a nagy szőlősgazda háza egyáltalán nem valami otthonosan fogadott bennünket. Hideg volt, fűtetlen, benne egyetlen kályha sem állt. Az ablakokon nem volt függöny, sem roló. Nem volt fürdőszoba. Mi mindent készen hagytunk az ottani vásárló számára. Itt mindent újonnan kellett beszerezni, Papának pedig legelső dolga az volt, hogy állást kerítsen és a családról gondoskodhasson. Ez némi konfliktust okozott szüleim között, mert édesanyánk legelső gondja a családi otthon melegeinek biztosítása volt gyengécske és betegségre hajlamos kislányai számára. Papa aztán hamarosan nekilátott, hogy kényelmessé alakítsa ezt a házat is. De az akkori katonai hatóságok esztelen szokása az volt, ha valakinek az iratai valamilyen oknál fogva felülre kerültek, azonnal büntetőakcióba fogtak. Ha volt rá okuk, ha nem, automatikusan behívták katonai szolgálatra, így édesapámat is. Ez újabb három hónapra megfosztotta a családfő keresetétől a családot, mely, gondolom, nem véletlenül árusította ki a fölöslegesnek vélt holmit. Kellott a pénz. A városi, komfort nélküli ház, kicsinyke kerttel, egynegyedével került többbe, mint a jól berendezett falusi, melynek kertje mindennel ellátott bennünket. A régi, barátságos meleget árasztó cserépkályhák helyett lett vaskályha, mely csak addig melegített, amíg égett benne a tűz.

Az adatváltozás, mely a Papa dossziéját felülre juttatta a KIEG-en, másokat is ugyanúgy érintett, de mi akkor ezt nem tudtuk, épp elég volt a magunk baja. Ha valaki megházasodott, elköltözött, bármilyen személyes adata megváltozott, a dosszié vele utazott, és az akkoriban már eléggé lezüllött katonaság, melyet tisztjeinek viselkedése mindenki számára hírhedtté tett, nagy kelletlenül olybá vette, mintha

az épp besorozandó újoncok közé tartozna, és irgalmatlanul berántották pár hónapra. Papának se fűződtek túl jó emlékei ehhez az újabb szolgálathoz, de letöltötte, és a következő évben már nagy átalakításokat végzett a házon. Az első évben a veranda szolgált konyhával, de aztán lett helyette nagyobb, tágasabb, sőt az akkoriban természetes nyárikonyha is, mely a kánikulában szellősebb és kisebb volt, de ez nem számított, mert többnyire úgyszólván a szabadban étkeztünk. A pincelejáratot áthelyezte a Papa, fölötte alakult ki a tágasabb konyha spájzzal. Ez utóbbi egy kis szoba lerekesztett részéből alakult át, míg az eredeti, nagy spájzból fürdőszoba lett. Mivel a szobák kisebbek voltak, elegendő volt egy cserépkályha, ami a kettő között állt és mindkét irányba fűtött. Így maradt hely a zongoránk számára is a nappaliban. Könyvszekrényt kaptunk egyre gyarapodó könyvtárunk számára, édesanyánk pedig gáztűzhelyet a régi sparhelt helyett. Ez ugyan nem szolgált fűtőtestként is, mint a régi, de kényelmesebb volt a használata. Onnantól kezdve nem üldögtünk olyan szívesen a konyhában, mint azelőtt. Igaz, a tanulás, gyakorlás egyre növelte benti elfoglaltságainkat.

Mivel tanév közben érkeztünk, csak a körzet szerinti iskolába íráshattak bennünket, de látva, hogy az nem elég színvonalas akkori tudásunkhoz képest, a következő tanévben már az akkori legjobb iskolába vittek bennünket szüleink. Előbb magántanárnál folytattuk zenei tanulmányainkat, de mikor eljött az ideje, sikeresen felvételiztünk a zeneiskolába, mely nem vallott szégyent velünk. Nagyon komoly, talán túlon túl is komoly kislány voltam. A kötelező darabokon kívül, melyeket megköveteltek, előadtam Liszt: II. magyar rapszodiájának zongorakivonatát, a tanári kar nagy ámulatára. Én nem értettem, mit mosolyognak annyit, merthogy a darab teljesen illett komoly természetemhez. Ezt ők is láthatták, és nyilván gyönyörködtek a bontakozó emberpalántában, akit ezzel a vizsgával a kezük alá adtak, mindössze tízévesen. Aztán úgy jártam velük, mint a gyermekkönyvtárral. Miután csak úgy faltam a könyveket, egy idő után rám szóltak, hogy most már menjek onnan, mert a nekem való könyvtár a megyei, ahol bőségesen találok elegendő és megfelelő olvasmányt magamnak. Édesanyámnak kellett elkísérnie, hogy felvegyenek. A zeneiskolából pedig úgy „tanácsoltak el”, hogy közölték, most már kereskedjem inkább valamelyik konzervatóriumnál, merthogy ezt az iskolát kinőttem. Ám ezek az évek, a sok kulturális élménnyel meghatározó részét képezik életemnek.

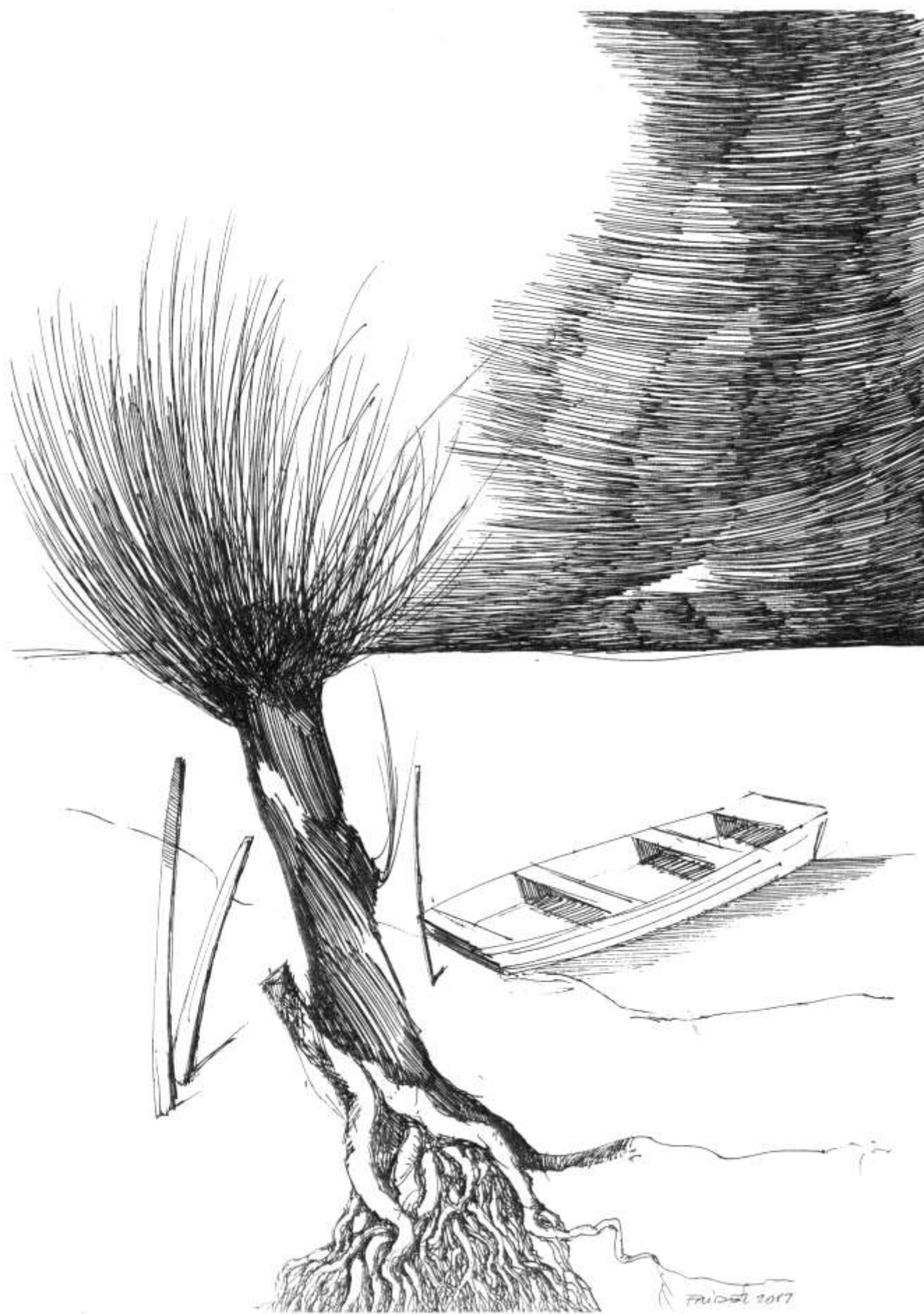
A zeneiskola, a különös hangulatú belső tereivel, függőfolyosójával, melyen keresztül a színpadra léphettünk fellépéseink alkalmával, és ahol sok társam tördelte idegesen a kezét, míg én az előadandó darabra koncentráltam. Az előadóterem, mely valaha tágas szalon vagy fogadóterem lehetett, viszonylag kis nézőterével családias volt. Nem is tudom, a szülőknél, családtagokon kívül jártak-e mások is koncertjeinkre. A földszinti terem, ahol szolfézsóráinkat tartották, később zeneirodalmat és összhangzattant is tanultunk, kamaráztunk. Kissé odébb a házmeisteri lakás volt, ahonnan János bácsi, a fűtő járt fel a termeket és kisebb szobákat fűteni, Boriska néni, a felesége pedig takarított. Eléggé bele lehetett fáradva, vagy pedig nem szerette a zenét, mert örege, fáradtan és unottan tette a dolgát. Mikor illendően köszöntöttük, ahogy otthon tanultuk, mogorván visszamorgott valamit, de mi akkor is tiszteltük, mert ilyen nevelést kaptunk.

A belső udvart sárga keramitkövezet borította, ami esős időben rettenetesen csúszott. Volt még pár hely a városban hasonló burkolattal, többek között a székesegyház mellett is, melyet a Mint a ló... c. veresemben örökíttem meg. A keramitkockák igen praktikusak voltak, már annyiból, hogy elnyúlhatetlennek bizonyultak, de ha rájuk esett csak egy csepp víz is...! Néha nagyokat huppantunk, mikor sietősen akartunk átkelni egy-egy ilyen helyen, a fiúk pedig jókat sinkóztak rajta. Itt így mondják a csúszkálást. A fiúk itt vadócabbak voltak, sokat kötekedtek egymással, búcsúkor pedig a

lányok lábát verték similabdáikkal. Hát igen. A végvári harcosok kései leszármazottjai örökölték valamit az ősök harcias természetéből. A borosgazdák és a legények megitták a magukét egy-egy ünnep alkalmából, ilyenkor megesett, hogy bicskáztak is. Ha felbosszankodtak a focimeccsen, pólómeccseken, hangosan szidalmazták a bírót, és a zsebükben lévő aprópénzzel dobálták. Ha kopasz volt az illető, csak úgy kopogott a fején a sok fillér és forint. Az egyik szomszédunkban egy olyan néni lakott, akinek a férjét kocsmai verekedők gyilkolták meg. Ő maga nem ivott, csak éppen arra járt. A bevadult emberek közül valaki őt szúrta hátba az utcán. Igaz, ez egy környékbeli faluban történt, de a mentalitás hasonló volt a városban is. Ez teljességgel új volt a számunkra. Az utcában, a városban azonban hamarosan befogadtak bennünket. Kisváros volt, mindenki ismerte egymást.

Vagyunk önmagunk, és reflexióink mások szemében. Mint millió üvegcserepre törött tükör, minden egyes darabján valahogyan másként tükrözve a fényt és a körülötte lévő világot. A részből összeáll az egész: amilyenek embertársaink látnak bennünket. Ez így is van, de valami mégse stimmel. A törött tükör által visszavert fény nem olyan, mintha egy sima kristályfelület adná vissza a valóságnak ezt a szeletét. Nem ismernek bennünket, mert csak részleteinket látják. Életünk egy-egy mozzanata, kiragadva a valódi kontextusból, nem fedheti fel a kívülálló számára azt, amit mi odabent megélünk. Okainkat, mozgatórugóinkat pláne nem ismerhetik. Hogyan lehetne akkor reális képük rólunk? Nekünk ez utóvégre is mindegy. Attól, hogy nem ismertek vagy félreismertek bennünket, mi még azonosak vagyunk önmagunkkal. Aki szépít, az persze megcsalja önmagát. A legtöbb ember érdekes módon nem azt látja a tükörben, amit az valójában mutat, hanem egykori, idealizált önmagát. Így tudja elviselni teste romlásának történetét. Nekem sokat segített ebben a Papa. Mikor önmagamra nézek, még rosszabbat látok, mint ami ott valójában van. Látom azt is, amit ő látott bennem. A csalódását, hogy nem fiú lettem, hogy már kiskoromban megmutatkoztak rajtam a művészlélek különbségei. Hogy máig az atlantiszi napirendem szerint élek, későn kelve, késő éjszaka feküdve. Mert van valami, amit akkor kapok meg üzenetként, és éppen akkor térek nyugovóra, amikor ott is tehettem valaha. Későn kelésem persze csak az ittenihez képest késő, pár ezer kilométerre innen az lenne a normális. Ha még meglenne az a föld, az az élet, melynek ismerete mégis felébredt bennem egy idő után. Annak minden szomorúságával, az oda hurcoltatással, majd a kiűzetéssel, a meneküléssel, hogy a maradék józan ész még menthesse, ami menthető. Nem testi mivoltában, hanem az emberiségnek továbbadható tudásanyagában.

Mikor magamra nézek, mégis látom, amit megvalósítottam, mert összképünk ez is: töredelmes életünkben megvalósult önmagunk. Tudom ugyan, hogy minden bizonyosság, amelyet lényemmel kapcsolatban nyújtottam, semmit nem számított. Hiába voltak a kiváló eredmények, a csodált zenei tehetség, tanulmányi eredményeim, diplomám, kedves gyerekeim. Ezek mind eltörpültek nővérem szépsége és kedvessége mellett. Mert az ő reflexiója olyan volt. Nincs, és nem volt harag, csak egy ideig kibillent egyensúllyal kellett élni, mint az akrobaták, mikor kitekerik tagjaikat a közönség kedvéért. Tapsokat kapnak az attrakcióért, de lényegük mégsem ez. Az enyém ez a későre tartogatott mondandó, mindamellert persze, amit megvalósítottam. Ahogyan éltem. Mindez felkészülés volt a jövőre és a mára. Les preludes, mondhatjuk Liszttel. Soha nem éreztem, hogy másnak, más neműnek kellett volna lennem, mert hiszen a családban soha nem volt vita afölött, melyik nemhez tartozunk. A férfiak nagyon férfiasak voltak, a nők nagyon nőiesek. Mindenki a maga nemében volt vonzó. Az más kérdés, hogy számomra csak nagyon kevés férfi volt vonzó, a saját nemem pedig sosem. Pedig ezzel is megvádoltak, mikor a nyomomban csaholtak, és semmiféle affért nem tudtak rám bizonyítani az erre szakosodott pletykafészek. Még ilyen ajánlatokat is kaptam, amikre persze kemény visszautasítás volt a válasz. Korábban azt hittem, a gyerekeim épp elegendő bizonyosság erre, de meg kellett tanulnom, hogy az aljasság a legszívósabb az emberi világban. Hát ezért se kötődöm már, és ezért választottam viszonylag fiatalon a magányt. Mármint a párkapcsolat nélküli életet, csak a családomnak élve. Taszított ez a mocskos fantáziájú korszak, mely, önmagából kiindulva, azt képzelte, hogy mindenkit a saját képére formálhat. A mi időnkben még senki nem gondolt rosszra, ha egy nő valamelyik barátnőjével ült be egy kávéházba. Ez azonban már egy másik reflexió: ahogyan a világ tükröződik az én szememben. Ahogyan ez a cserepeire hulló világ még meg tudja mutatni magát – rajtunk keresztül. Ismerd meg ezt is, kedves olvasó. Tudd, hogy miért él valaki tisztán, mikor egy ilyen környezetben azt is megtehetné, hogy alkalmazkodik a külvilág által nyújtott lehetőségekhez.

A külvilággal, és főleg a férfiakkal való kapcsolatomban talán ezért is voltak ezek a zökkenők. Az apamodell határozta meg a -tól-ig határokat. Hogy annyit kellett teljesítenem az elfogadtatásért. A viszonylagos elfogadásért. Pár éve, mikor igen alaposan átgondoltam, egyáltalán miért fohászok, mert mai fejemmel már tudom, nem elég kérni, okosan is kell kérni, így összegeztem mondandómat: Népeimmel. Vagyis, hogy nem kell az egyéni felemelkedés, ha a népet nem tudom magammal emelni. Ugye, milyen ellentétes ez azzal, amit a fentiekben vázoltam? Mármint városom vezetői mentalitásáról. Ők csakis maguknak kaparnak. A feljűk közeledőt megmorogják, mint a kutya a megszerzett konc mellett. Nekem azonban csak ez kell, amit most megvalósulásának kezdetén látok. Ami, úgy tűnik, hogy kibontakozik. Lengyel barátaink támogatásával, konzekvensen, bármilyen nehéz. Jó volt hallani az ezeréves barátságunkról, mely egyúttal fegyverbarátság is volt. Az egész történethez hozzátartozik még az is, hogy ezek a másodperc-lovagok, vagy minek is nevezzük őket, utólag úgyszólván be fognak sorolni ugyanide. Ahogyan Iliescu tette az erdélyi forradalom idején. Előbb sunyin meghúzódnak a biztonságos háttérben, és amikor arra került a sor, hogy vezetőt találjanak, ő rögtön odapattant, mintha kezdettől támogatta volna az ügyet. Mintha... ugye, értjük? Csak ez a 'mintha' ne lenne ott mindig. Árnyékként kíséri őket, de sajnos ránk is árnyékként vetül, akik mégis eltűrik őket bevett szokásaikkal, praktikáikkal. Amikről úgy hiszik, senki nem látja őket. Mert nekik mindenki kis hülye. Szemtől-szembeni viadalban, közelharcban persze őket sosem látni. Csakis hátulról, mindig hátulról fúrva, suttogó propagandával gyengítve a másik felet. Karaktergyilkosként igen. Talpig becsületesen, igazi jellemként, azt már nem. Akkor nem lenne ez a keserűség, ez a mai blues, ez a korrajz, melynek szigorú soraitól szívesen mentesíteném őket. Ha lehetne. Ha szabadna. De nekem nem szabad egyetlen hamis sort se leírnom. Mert csak „Népeimmel”. Csak az ő felemelkedésén dolgozva.

Egyszer egy egzaltált fiú azt mondta nekem, hogy az igazi férfi és az igazi nő, akik egymáshoz valók, már csak akkor találkozhatnak, amikor túl késő. Amikor mindketten megöregedtek. S talán a saját példájából kiindulva, amikor már egy csomó értelmetlen kapcsolaton vannak túl, melyek degradálják őket. Ahelyett, hogy egymás felé igyekeznének, folyton leragadnak holmi mellékutakon, lényegtelen kapcsolatokban vergődve. Ő ezt nem tudta kifejtetni, mert irántam mutatott érdeklődése talán kizárólag nemi értelmű volt. Mert egyéb mondanivalója nem volt számomra, miközben én akkor is csak azt az egyet kerestem, akit végül nem sikerült úgy megtalálnom, hogy egyértelműen és véglegesen csak egymást igeneltük volna. Más nekem nem kellett. A történet dióhéjban ennyi. Férjnél is voltam, két szép fiúgyereket is szültem, de a saját tévhitemről is le kellett mondanom, mármint hogy be lehet érni mással, ha az igazi „nincs leszűletve a Földre”. Nem lehet. Azért nem lehet, mert a másik felet ez leminősíti. Ha szavakkal nem is mondjuk el neki, de testbeszédünkből megérzi és sértésnek veszi, hogy ő csak egy pótlék az igazi helyett. Az ebből kibontakozó párharc aztán mindkét felet degradálja. Normális párkapcsolat helyett olyasvalami bontakozik ki belőle, amit soha nem lett volna szabad elkezdni. A népmesék próbái, melyeket minden valamirevaló hősnek ki kell állnia, igenis szükségesek. Ezt nem tanítják meg a mai szülők a gyerekeiknek, és ez öreg hiba.

Odakint mátyásmadarak hangoskodnak. Az előbb kinéztem, mert azt hittem, hogy a vadkacsákat zavarták meg, ők riasztanak, de nem. A házunkkal ellentétes oldalon, a patakpart mellett álló almafácska tulajdonjogán folyt a balhé. Négy mátyásmadár rikácsolt és huzakodott rajta, végül mind a négyen elrepültek a kemping, azaz a szemközti liget felé. Nekik már egészen beköszöntött a tavasz, s talán nem is az almafa volt a lényeg, hanem a tojókért harciaskodtak. Ekkora távolságról nem lehet megállapítani a nemüket, csak feltételezem, mert most ennek van szezonja. Amúgy természetük egészen ellentétes szép, színes tollazatukkal. Hangjuk is afféle rikácsolás. Gyakran marakodnak, még

télen is, amikor sok madár megszelídül a hidegtől és éhségtől való szenvedéstől. Ők nem. Ők akkor is harciasak, akkor is betartatják a hierarchiát, még a saját fiaikkal is. Furcsa szerzetek, de ezzel együtt szeretjük őket. Ahogy Mamit és J. bácsit annak idején. Harcait mindenki maga ismeri. Nekünk attól még lehet pozitív a kapcsolatunk. Nekik talán karmikus lerendeznivalójuk van egymással. Ebbe mi nem szólhatunk bele, és nem is volna helyes.

Az idén szép időt hoztak a Sándorok és Józsefek. A hosszú hétvége ragyogó napsütéssel, késő tavaszra jellemző meleggel telt el. Ma hűvösebb a levegő, s talán némi eső érkezik. Ráférne a földre. A globális változás ezzel is jár: nekünk kevesebb csapadék jut, több a száraz időszak. A Luca-naptár pedig jelzett több csapadékos időszakot is, de valószínűleg felszívják a szomjas földek. Néha felbosszantanak a meteorológusok, mikor jelentéseiket a degenerált városi igények szerint mondják be, pozitívként értékelve, ha csak a nap süt, eső meg nincs. Mivel sose járnak a határban, nyilván nem tudják, mi a természet valódi igénye. Ha rajtuk múlna, rég sivatagban élnénk. Az ember csak vendég a planétán, jobban tenné, ha meghúzná magát, ahelyett, hogy mindenhol hegemoniára törekszik. Ha csak egyetlen faj dominál, az felbillenti a természetes egyensúlyt. Mindenki másnak is el kell férnie itt rajtunk kívül. Ha ezt nem vesszük tudomásul és csak a mások rovására akarunk élni, akkor önmagunkat ítéljük halálra. A teremtésnek más a szándéka, mi pedig nem szegülhetünk ellene.

Tudományoskodó filmek. Nem tudom másként nevezni őket, mert megcsúfolják a tudományt unalmasan tipikusan alkalmazott módszereikkel és felfogásukkal. Felvetnek többféle elképzelést, majd elkezdik megcáfolni mindahányat. Végül nem jutnak sehová, vagy olyan bolondságot sugallnak, aminek semmi értelme nincs. Tudományosan nincs. És ez nem egyszeri, egyedi tévedés. Ez egy koncepció. Mert nem akarják felvilágosítani a nézőt semmiről, sokkal inkább növelik a zűrzavart, ami esetleg már eredetileg is a lelkekben honol. A tudományt, a valódit, a gondolatok tisztaságáról lehet felismerni. Nem tör mások ellen, mert eredeti szándéka az, hogy nyújtson valamit az emberiségnek. Van persze a mai, kommersz tudós, aki csak el akarja adni magát és a teremtés titkai közül ellopott pár felfedezését. Az üzletiessé süllyesztett tudomány olyan, mint a bordélyház a nagy szerelemhez viszonyítva. Végül is ez is, az is a szexről szól, de nem mindegy, hogyan. Vulgáris és emelkedett hogyan is lehetne azonos egymással?

Ha Isten meghallgatna minden kérést, jobban mondva mindet teljesítené, akkor előbb-utóbb össze kellene ontania a világot. Az emberek gyakran kérnek meggondolatlanul. Nem tudják, hogy csak pozitív dolgot szabad kérni, mert a fény, mely Istentől érkezik, és amelynek hatására érlelődnek a dolgok, nem küldhető ártalmas célokra. A közvetlen szomszédok, a szomszédos országok politikusok által megvezetett népei gyakran utálják egymást. Óhajaik között szerepel persze a másik fél veszte, tulajdonainak az ő birtokukba kerülése, mások meg nem segítése, mondván, hogy amazok gonoszak és elvetemültek, és efféle botor dolgok. Eközben ki gondol arra, hogy elegendő a Krisztustól tanult ima szavait elmondani, abban minden benne van. „Szabadíts meg a gonosztól”, mondják mechanikusan, és nem értik, hogy ebben ott van a gonosz kívánságoktól való megszabadulás óhaja is. Vajon Isten meg tudja hallgatni az értelem híján elmormolt imákat is? Azokat, amelyeknek az értelmét embertársaink nem ismerik, vagy kevéssé ismerik, csak ismételtetik mintegy mantrázva, hátha egyszer bejön. Mint a hetente bedobott lottócédula, ugyanazokkal a számokkal: talán majd egyszer... mert a lehetőségek között ez is ott rejlik. De vajon hányan vannak, akik még ezt tudják kérni: Népeimmel? Amikor benne van a lemondás minden lényegesnek vélt, mégis lényegtelen dologról és körülményről. Most, a magam részéről lemondok róla, mert tudom, hogy később minden embertársamnak javára lesz, amit magamtól megtagadtam. Jön persze a nagy nihilista, és rávágja,

hogy mindez csak képzelgés. Mert ő soha, senki kedvéért nem mondana le semmiről. Ez az ő baja. A következményeit ő viszi. Az pedig nem tartozik rá. Mindenkinek a maga hite szerint. Mert fejlődésében ott tart, és ez vagy segít másokat is fejlődésükben, felemelkedésükben, vagy mindenkit lehúz, mert a negatív erőknél igen nagy a gravitációja. Egy-egy elvetemült alaknak gyakran túl erős a kisugárzása, és ezt félreértelmezik. Van, akit mágnesként vonz magához, másokat ugyanakkora erővel taszít. De ez nem az azonos pólusok taszítása és az ellentétesek vonzása, mint a mágnesé. Az elrugaszkodás ereje, hogy én ne legyek ugyanolyan elvetemült és földhözragadt. A felfelé törekvés szándéka, hogy tudjak venni egy nagy lendületet, mint a földtől elrugaszkodó, nagytestű madár, és megvalósíthassam Phoenix-létem. Néha csak ennyi a történet, de mennyit kell küzdeni érte, és hányszor kell mérlegre tenni, vajon melyik irányba hat az erősebb gravitáció! Az összetartó erő a nagyobb, vagy a széthúzásé, vagy a megsemmisülés felé igyekvőé? Életünk minden napja egy újabb választás. Együtt vagy külön? Tisztán vagy piszkoskodva? Megalkuvóként, úgymond alkalmazkodva, vagy Jeanne D'Arc szerepében, tiszta harcosként? S egyáltalán kell a harc? Nem lehet a szelíd erővel hatva, az egész világot megfényezve elérni azt, amit annyi háború nem tudott eldönteni az emberek között? Ehhez, ennek megválaszolásához kell a hit mindnyájunkat megtartó ereje. Enélkül sosem tudhatjuk a választ. Igaz, vele is sokáig kell keresgelnünk, amíg megtalálunk valami részletet. A törött tükör cserepeinek visszatükröződése gyanánt, mégis valami fontosra lelve, azt szorongatva markunkban, mikor visszamegyünk. Talán csak ennyit tudunk majd felmutatni, de az a fontos, hogy keresgélünk valami részletkérdést, és arra a választ. S ha sok igenlő válasz „öszvehangzik” egykor, előadhatjuk a nagy kozmikus zenét, mindnyájunk megváltását.

Valamiben talán mégis kissé fiús voltam: ha kellett, megfogtam a békát, és soha nem féltém az egerektől. Mikor már nagylány voltam, és magam főztem, egyszer a nyárikonyhában valami motoszkálást hallottam. Ott nem volt kredenc, csak egy stelázi, azon tartottuk az edényeket. Az ajtó nyitva állt, egy függönyszerű ajtóruha takarta, hogy ne özönöljenek be a legyek az ételszagra. Mikor a neszezés okát kerestem, felfedeztem, hogy az egyik tálban egér van. Gyorsan hívtam Rezsőt. Ő jött is azonnal, de nem értette, mit akarok. Hozzám jött, a lábamhoz dörgölözött, hízelgett, de nem reagált az egérré, bárhogy is magyaráztam neki, hogy fogja meg gyorsan. Végül megmérgeződtem, és magam csaptam le a szerencsétlen kis szürke állatot, aztán odaadtam Rezsőnek, kemény korholások kíséretében, hogy milyen mulya, még egeret is én kell fogjak helyette. A béka fogás viszont nem ment olyan könnyen. Bár nagyszüleim háza előtt a fiúk gyakran szórakoztak effélével, mi lányok soha nem követtük a példájukat. Nyári estéken szívesen hallgattuk a nagy békakonzerteket, de semmi több. Nagypánk fogott nekünk levelibékát a kertben, az sokkal szebb volt, mint a nagy vízben kuruttyoló kecskebékák. Felső tagozatos koromban biológiaórán viszont kellett békát boncolni. K. tanár úr, aki egyébként lágyszívű volt, irgalmatlanul kirendelt bennünket a katedrához, és mindenkinek a kezébe nyomott egy-egy békát. Az én művészellemnek ez iszonyú kegyetlen volt. Nem a béka érintése, hanem halálra ítéltége és kiszolgáltatottsága. A tudomány nevében viszont nem volt kecmec, el kellett végezni a kiosztott feladatot. Erre máig nem vagyok büszke. Tudom viszont, hogy akkori tanárain, akik kivétel nélkül kiválóak voltak a maguk nemében, természetes viselkedésre tanítottak bennünket, és sok önálló feladatot róttak ránk a cél érdekében. Már általános iskolás koromban kellett kórust vezényelnem, színpadon szerepelni színielőadásban, matek korrepetálást tartanom, mikor idős tanárunk nem ért rá. Mikor tiltakoztam, hogy én nem értek hozzá, a tanár úr szigorúan rám förmedt: „Dehogyanem. Nekilátsz és megcsinárod,” Aztán persze nekiláttam és megcsináltam. A rám ruházott felelősséggel és a megelőlegezett bizalommal érték el, hogy később semmiféle új feladattól nem riadtam vissza, sőt az újdonság varázsa mindig kecsegtetett olyasmivel, amitől a félénk ember meg van fosztva. Mert önmagát fosztja meg az eleve elutasítással és értelmetlen ellenszegüléssel, ha új kihívással néz szembe.

A törött tükör cserepei lassan mozaikká állnak össze. Valami egységes egésszé. Néha megmegcsillannak rajtuk az antik értékek, s talán megérinti az olvasót is az a varázs, ami engem egykor. Fél évszázad nagy idő, annyi minden történik egy ember életében, jóllehet vén Üdő Márton egyetlen mondatban összegezte mindannyiunkét, mondván, hogy a többi nem lényeges. Talán nem is, de valami nálam hatalmasabb erő hajt, hogy megörökítsem ezeket a lényegtelen dolgokat. A történelem azért tűnik olyan homályos valaminek a legtöbb ember számára, mert nem ismeri ezeket a mellékes dolgokat. Minden csak számadat, tabló, illusztráció, térképek, öreg könyvek és dokumentumok halmaza, de valahol hiányzik belőle az ember, az egyén. Az a fő- és mellékszereplő, aki maga alakítja a neki rendelt pillanatban a maga kis mozaikrészét. Aztán az egészből mégis komoly építmény lesz, a riadt kisemberből történelmi figura, a mai politikai huzakodásokból egy-egy lap a későbbi történelemkönyvekben. Az arra elhivatottakból pedig hősök, mert nem féltek kiemelkedni társaik közül, és rendre elvégezték a rájuk bízott feladatokat. Mert felismerték a pillanatot, és engedelmesskedtek a hívó szónak, mely erre figyelmeztette őket. Fél évszázadot éltem le ebben a városban, míg valakinek eszébe jutott, hogy jelképesen, de elismerje a helyi kultúráért végzett munkámat. Közben telik az idő, az idén már 52 éve lesz, hogy itt élek, és most már szeretném végre kiteljesíteni ezt a munkát, amit gyakran kellett félretennem, mert kenyeret kellett keresni. Hogy lesz-e nyugodt öregkorom? Nem hinném. A férfijogú társadalmakban nem könnyen veszik észre a nők

érdemeit. A megélhetéséről meg gondoskodik maga. Feltéve, ha hagyják. A mai kor paradoxona ez is: aki akar dolgozni, képzettsége is megvan hozzá, annak nincs munkája, akinek meg illene végre felemelnie a fenekét, azt ostorral se lehet elhajtani, hogy megtegye.

Ötvenes évek. A falusiak lenézéséről és a parasztok megvetéséről már írtam. Mármost hogy az elvtársak így viszonyultak azokhoz, akik a kenyérüket megtermelték. Nem volt elég, hogy az oroszok végigeroszakolták az országot, kifosztották, akit csak lehetett, utána rászabadították az emberekre a maguk egyenlősítő játszóját, mégis oly egyenlőtlen feltételeket diktáló rendszerét és kíméletlen hajcsárait. Beszolgáltatás volt, meg padláslesöprés. Talán ezért utálták annyira az emberek a helybeli párttitkárt. Nekik annyi lehetőségük sem maradt, hogy a családjukról emberhez méltó módon gondoskodni tudjanak. Hát persze ez azóta is így van, de erről a mostani balkáni bérek tesznek, az EU-s árakkal szemben. A Papa viszont mindig gondoskodott rólunk, mikor tilos volt disznót vágni, akkor is. Régi szolgálati fegyvereit nem adta le. Gyönyörű díszkardja a konyhakredenc egyik oldalszekrényében lógott, a seprűk és a partvis mellett. A pisztolyát, nem tudom, hol tartotta, feltehetőleg a padláson vagy a magtárban. Éjszaka kiment az ólba, szalmacsomót tett a disznó fejére, majd főbe lőtte. Ez volt az akkori hangtompító. Amint korábban is említettem, a falubeliek nem árulták el egymást. A dörrenés talán nem hallatszott messzire, de a disznó feldolgozásának nyilván füstje és szaga volt, ezt mégse kérte számon senki. Nálunk nem volt Pelikán elvtárs. Az apró gyerekek, mint én is voltam, tudták jól, hogy nem illik fecsegni. A Papa kardját gyakran megnéztük, de tisztában voltunk vele, hogy ez titok. Nem is tudom, hová lett később. Talán ezen is a Mama adott túl, mint édesanyánk holmiján.

A Papának három munkakört kellett ellátnia egy fizetésért. Az állami gazdaság nyilván ezen spórolta meg a párttitkár kiemelt bérére való. Édesapám volt az építőbrigád vezetője, a konyhafőnök, és irodai munkát is végzett. Mikor már tudtam írni, én segítettem neki összeadni a sok számat, amik kis nyugtatombokban vagy lepedőnyi franciakockás papírokon álltak. Nem mintha ő nem boldogult volna vele, hiszen ő tanított bennünket fejben számolni, de aki valaha is foglalkozott számvittel, nyilván tudja, hogy mindig kell egy másik személy, aki kontrollál, akivel egyeztetni lehet az adatok helyességét. A Papának a három munkaköre mellett valószínűleg kellett ez a kis segítség, én pedig boldogan megtettem, mert cserébe kaptam papírt a firkáláshoz, ahogyan az akkori betűvetésemet nevezték. Meg szűkszávu dicséreteket is, mert a Papa is komoly ember volt. Mindig vigyáztak, ne szálljon a fejünkbe a dicsőség. Nagyszüleim hasonlóképp, de ők már öregek voltak, és nem titkolhatták el a szemükben csillogó könnycseppeket, mikor ránk néztek és gyönyörködtek bennünk. Utóbb a zongora is meg lett bocsátva, és a leglelkesebb közönségünk ők voltak a házi koncerteken.

Ezek a hétfégi vagy esti különmunkák, amiket a Papa hazahozott, nyilván fontosak voltak. Rendben kellett lenniük, hiszen folyton a sarkában volt Javert felügyelő, azaz P. elvtárs, a párttitkár. Ha belegondolok, hogy akkoriban még mackókkal és babákkal játszottam, vagy golyós számológéppel, az irodai munkákhoz viszont nem állt rendelkezésre legalább zsebszámológép, akkor utólag örömmel tölt el, hogy még én is besegítettem a zaklatások kivédésébe, kis töpörtyű koromban. S hogy mindez az „előképzés” hozzájárult ahhoz, hogy meg tudjak küzdeni B. tanár úr megtorló akcióival, mert szembe mertem szállni igazságtalanságával.

A Papa remekül főzött, és kitűnően dolgozta fel a disznót is. Szalámit, kolbászt, abárolt szalonnát és füstölt májast készített, meg kiscigányt, bár én ez utóbbit soha nem kedveltem. Volt úgy, hogy hozott Pick szalámit, de ez csak vendégségek alkalmával került asztalra. Elmondta, hogy különleges

ízét a szamárhúsnak köszönheti. Volt egy hentes barátja, aki még azokban az ínséges időkben is szerzett neki ritkaságszámba menő dolgokat, mint a borjúhús vagy a velős csont, amit nagyon kedvelt. Krúdy ingyencsége köszönt vissza asztali szokásaiban. Habitusában pedig egy vérbeli pater familias. Mellette mindig biztonságban éreztük magunkat. Nem volt az az akadály, amit el ne hártott volna az utunkból. Kéréseinket szívesen teljesítette, de többnyire voltak feltételei. Az első a jó tanulás, a másik a tisztességes viselkedés. Ez volt a minimum. Nem tudom, manapság vannak-e hasonló elvárások a családok részéről, de jó volna tudni, hogy ez a rend még mindig áll. Tudom, hogy az ilyesmi egyéni megegyezés dolga, s csak másodlagosan számítanak a konvenciók, de a szilárd alapok biztosítják a család egységét, rajta nyugodva pedig a társadalomét is. Ha valami hiányzik ehhez a stabilitáshoz, akkor itt kell keresni.

Környezetem fegyelmezett embernek ismer. Egyetlen jajszó nélkül szültem meg mindkét fiamat. Kanadában ezért a csodámra jártak, mert az amerikai ember olyan, amilyenek a filmekből ismerjük: folyton sikoltozik, a fejéhez kapkod, pánikol a legkisebb veszély esetén is. Előttem ilyet ott még nem láttak. Műtéteim után másnap már nem kértem fájdalomcsillapítót, pedig a csontfájás kegyetlen. Ezt se értették a nővérek, mármint az itthoniak, mert itt minden semmiségre marokszámra kapkodják a gyógyszert, ha kell, ha nem. Én viszont nem tűrök semmiféle függőséget, vagy hogy elrontsák a vérképemet vegyszerekkel, inkább elviselem a fájdalmat. Mindezt csak azért látom fontosnak elmondani, mert valószínűleg otthon kaptam hozzá az alapokat. Az a fegyelmezett, akit fegyelemre szoktatnak. Ebben elsőrendűen fontos a szülők példaadása. Nálunk senki nem hisztizett, jajveszékelt. Nővérem, aki már korán megmutatta az orvosi pályára való alkalmasságát, maga kezelte le a sebeit, mikor nagyokat esett, ha a Papa kerékpárját elcsenhetette és gyakorolhatott rajta. Nagy, nehéz férfikerékpár volt, ma paraszt bike-nak csúfolják. Akkoriban minden férfi olyat használt. A nőknek, így édesanyánknak is volt női kerékpárja, de rakoncátlan nővérkém nyilván akkor gyakorolhatott a Papáén, lábát át dugva a váz alatt, tehát kétes egyensúlyi helyzetben, mikor édesanyánk nem volt otthon. Talán épp nagyszüleimnek vitt ebédet a mezőre. Katának megtiltották, hogy biciklizzen, de nem sok eredménnyel. A sebeket látva aztán legfeljebb szidást kapott. Ő meg ehhez edződött hozzá. Folyton tele volt a lába plezúrral. Képes volt a saját lábában felbotlani, eleget szidták érte. Különösen, ha vasárnap hófehér ruhába és cipőbe öltöztetve vártuk, hogy a szüleink is elkészüljenek, mert templomba mentünk vagy ebéd után sétálni. Kata akkor is rohangált. Vagy pocsolóba lépett, vagy elesett, olyankor újból át kellett öltöznünk, mert egyformán járattak bennünket. Ilyenkor elcserdült egy-egy pofon is. Más idők voltak, másképpen éltünk. Akkor az volt a természetes. Igaz, a katonás drill ellen lázadoztunk, és én teljesen más elvek alapján neveltem a fiaimat. Fegyelmet az én munkatempómból tanultak. A szép szóból is értettek. Nálunk nem volt ököljog, a férfiakat is részben emiatt zártam ki az életemből. Bizonyítani akartam, hogy így is lehet, de ezt csak nyugodt, zavartalan környezetben lehetséges. A férfiak agresszivitása ezt elrontotta volna. A fiúk egymással se verekedtek. Mikor a kollégáim megkérdezték, van-e sok bunyó itthon, elmondtam, hogy nincs. Nem hitték el. „Az lehetetlen”, mondták. Márpedig az enyéim nem verekszenek. „Hát akkor mit csinálnak?”, kérdezték hitetlenkedve. „Morognak egymással”, összegeztem lakonikusan a helyzetet, merthogy így is volt. Szerintem akkor se hitték el, de az az ő problémájuk.

Egyetemista korom egyik nagy élménye egy dunántúli kirándulás volt, melyet filmesztétika tanárunk szervezett számunkra. A pannon táj szépsége mellett élvezetes volt a sok kulturális élmény. Sopron, Kőszeg, Győr, Kapuvár, Pannonhalma, Nagycenk, Balaton-felvidék, visszafelé a budapesti filmgyár, plusz a Pannonia Filmstúdió rajzfilmeseinek meglátogatása. Nagycenken megérintett a mauzóleum bejárata fölött álló felirat: „Voltunk, mint ti. Lesztek, mint mi.” Nehezebb lenne ennél frappánsabban megfogalmazni létünk leglényegesebb aspektusát, mikor a fiatalság szembesül az egykori fiatalokkal, akik már ott nyugszanak, és odaátról üzenik, amire esetleg büszkék vagyunk, az mennyire mulandó. Máig nem értem, hogy az a család, mely talán legtöbbet tett Magyarorszáért, miért nem kaphatta vissza legalább Nagycenket s hozzá tartozó birtokát. A hivatkozási alap, úgy emlékszem, az volt, hogy a nagybirtokrendszert nem akarják visszaállítani, de azóta hány elvtárs vált nagybirtokossá, a kárpótlási jegyekkel való visszaélései révén... A Balatont csak „felülnézetből” láttuk, az északi part mentén utazva. Különlegesen szép zöld színét bármikor magam elé tudom idézni, mikor rá gondolok. A filmgyár bejárata fölött éktelenkedő felirat viszont annál jobban lelken ütött. Szó szerint nem tudom már idézni, de arról szólt, hogy a magyar filmgyártás a dicsőséges Szovjetunióknak (vagy a szovjet hadseregnek?) köszönheti létét. Többen összenéztünk: de hiszen '45 előtt is volt magyar film, de még milyen! Ezek a hazugságok át-meg átszótták az akkori életet. Ennyiből nem csodálom, hogy Kisfaludy-Stróbl Zsigmond szobrát el akarták távolítani a Gellérthegyről, bár annak a nőalaknak semmi köze sincs a kommunizmushoz. Remélhetőleg a feliratot viszont, mely vérlázító, azóta megsemmisítették. Rég nem jártam arra. Úgy általában nem utazunk. Élünk belesüppedve ebbe a ránk kényszerített életformába, mely szorongat és sanyargat mindannyiunkat. Már akik becsületesen élünk. A többi szívja továbbra is az emberek véréért. A megoldás radikális lenne: elkobozni a sok lopott vagyont. Abból sok mindent lehetne rendezni, többek között az égbekiáltó szociális helyzetet is, mely a mostani öregekre vár. Amiben máris benne élünk. Mert ellopták a nyugdíjasok és nyugdíjba menendők által befizetett összegeket, viszonzás, megbecsülés pedig nincs. Nyomunkban özönlik egy horda, mely mindenre igényt tart, ami nem az övé, és amiért az ő felmenőik nem harcoltak meg, egy kapavágást nem tettek.

Kisfaludynak egy másik szobrát is el akarják távolítani, holott az egri gyerekek kedvence: A végvári harcosok. Teljesen értelmetlen, hiszen a városházi dolgozók kényelmi szempontjai és a sematikus építészet hangulatromboló jellegtelensége semmiképpen nem írhatja felül az egri polgárság szándékait. Eddig is sokan álltak már ki mellette, nem kellene hatalmi arroganciával letudni ezt a kérdést. Kisfaludy hírhedetten fősvény ember volt, sztárgázsikat kapott, ezért is vállalhatta el olyan monumentális szobrok alkotását, mint a fent említettek. Ezek persze eltörpülnek, mármint méretre, Lenin-szobrai mellett, de ő azokat is valószínűleg szakmai feladatnak tekintette, nem pedig ideológiainak. A közvélemény utálta őket, de mint tudjuk, a pártházak környékét, ahol ezek díszeltek, éjjel-nappal őrizték, tehát nem úzhattak gonoszkodó tréfákat velük, mint az egriek tették a Gárdonyi-szoborral vagy a színház melletti, csak Kő Borcsaként elhíresült, fekvő Thália-szoborral. Két nagyobb csínyre azonban mégis emlékszem. A szegedi Lenin-szobor, mely méreteiben a Sztálin-szoborral vetekedett, szerencsétlen módon, azaz közröhejre úgy volt beállítva, hogy előre mutató ujjá (mint „szocialista szimbóleum”) épp a szemközti kocsmát vette célba. Erről különféle viccek születtek. A legismertebb arról szólt, hogy nem lehet csodálni a terjedő alkoholizmust, mert hiszen épp Lenin parancsolja be a munkásosztályt a kocsmába. Egy másik szocreál „műalkotás” kezébe hatalmas zsíroskenyeret adott a diákhumor, jelképezve a nagy jólétet, amit a lenini kommunizmus termelt a

proletariátus számára. Az 1919-es emlékmű, mely egy karjaival az ég felé hadonászó proletárasszonyt ábrázolt, ezt az alcímet kapta, szintén a diákságtól: „Ellopták a libámat!”

Mostanában többször is gondoltam rá, mi lett a hajdani párttitkár gyerekeiből, akik tintát ittak, és feltehetőleg már akkor is degeneráltak voltak. Vajon a tinta úgy hatott, mint valami kábyszer? Ez volt a későbbi szipózás elődje? El nem tudom képzelni, mit érezhet valaki, aki ilyesmire vetemedik. Azt sem, mit tartalmaz a tinta mint vegyszer. S hogy ez hogyan hat a fejlődésben levő gyermek szervezetére. A szülői minta mint imprinting bizonyára meghatározó a szellemi érésben. De hát lehet szellemi érésnek, normális közegnek nevezni azt, amikor valakinek a szülei isznak, mint gödény, azon túl pedig ott ártanak mindenkinek, ahol csak tudnak?! Egy hasonló kérdés már megválaszolásra talált. Egyik idős barátnóm mesélte, hogy mikor tanította az egyik közismert (hírhedett) helyi nagyszamarat kisfiú korában, gyakran belegondolt, mi is lesz belőle, ha felnő, oly ostoba volt. Úgy vélte, bizonyára éhen fog halni, mert a fejével semmihez nem tud majd kezdeni. Mivel olyan korszak következett arra a békebelire, amikor úgymond fejre állt az ország és annak rendje, mit ad Isten, épp az ülepe jutott felülre. A hajdan szörnyen buta kisfiú meggazdagodott, vélhetően kapcsolati tőkéje, lopkodó és korrump hajlamai révén, így legjobb esetben is csak szerencselovagnak nevezhetjük. Aki hajdan aggódott érte, és azok is, akiket olyan tehetségesnek tartott az akkori közösség, legalulra szorulva várhatják, amíg ismét fordul a helyzet. A kérdés mindig ez: vajon megérijük még azt a valódi rendszerváltozást is? Ez is csak egy sóhaj, egy költői kérdés, választ nem várunk, mert aligha várhatunk attól az érzéketlen közegtől, mely átmentette a régi rend ejtőernyőseit a mai, rendnek csúfolt valamibe.

Mondhatnánk úgy is, magánkorruptió, de nem lehet, mert mindez erősen kihat az egész országra, megítélésünkre és a közállapotokra. Az tény, hogy az emberek önmagukat korrumpálják elsősorban, s aztán vonnak bele másokat, de mivel az ember társadalmi lény, egyikünk se független a többitől, tettei érintenek mindenki mást is. „Két huncut ember van”, mondta egykor a Papa, „egyik, aki csinálja, másik, aki túri.” Nekünk most az a dolgunk, hogy ne túrijük. Ki kell fejeznünk szolidaritásunkat azok iránt, akik értünk is küzdenek, mikor a leghatalmasabb destruktív erővel szemben próbálják megőrizni az ország maradék szuverenitását. Ennek szükségessége annál inkább világos, mert látjuk, hogy éppen azok próbálnak legagresszívebben letörni bennünket ezen igyekezetünkben, akik a legsárosabbak. Korruptióban, gyarmatosító törekvésekben, szélsőséges nézetekben és érzéketlenségben. Nekünk a piramisjáték legalját szánják, míg ők a csúcsra törekszenek. Nos, ez az, amivel nem lehet azonosulni. Különutas megoldást kell keresni. Ebben most már társaink is akadnak. Velük kell erős szövetségre törekednünk, nem azokkal alázatoskodni, akik fütyülnek ránk. Akik csak mint pénzbesöprési lehetőségnek tekintenek ránk. Gyarmati fejlődésnek. Akinek tetszik ez a szerep, annak joga van vállalni, de ha lehetne kérni, az ország határain kívül. A padláslesöprők leszármazottai ne akarjanak ráadás kikényszeríteni felmenőik nemtelen tetteiből. Mert akkor mi mondhatjuk, hogy viseljék ők is a Lenin-fiúk fekete bőrkabátját, és ne tagadják, hogy teljesen azonosulnak ma is az ősök akkori nézeteivel. A viszontvád rólunk leperog, mert bennünket nem vonzottak a szélsőséges nézetek, sem azok az alakok, akik úgymond „hittérítettek”.

Egyetemista koromban egy ideig nem válogathattam meg, kikkel lakom egy kollégiumi szobában. Mikor felsőbb éves lettem, már volt rá lehetőség, de addig el kellett túrnöm, hogy rendszeresen feltúrják a fiókomat, szekrényemet, és nem mindig lopkodási szándékkal. Ellenőriztek. Mit írok, mit gondolok, miről levelezek. Bár különböző környezetből jöttünk, szemet szúr, mekkora különbségek

vannak a diákok között környezeti kultúrájukban és személyes higiéniájukban. Egyáltalán magukkal szembeni igényességükben vagy annak hiányában.

Nagy volt a rivalizálás, aki „igazodott”, átvette a hatalom averzióit is. Engem ez különösebben nem érdekelt. Valósággal lubickoltam a város nyújtotta kulturális gazdagságban. Hatalmas könyvtárak, idegen nyelvű anyagok, a nyelvgyakorlás rendszeres lehetősége, kiállítások, színház, opera, filmmúzeumi sorozatok, egyetemi klubélet, változatos programokkal. Cseh Tamás, Weöres Sándor és Károlyi Amy, Bálint András, táncművészek, koncertek, hogy csak néhányat említsek a nagy választékból. Az egyetemi színpadot Pál István vezette, aki nagy tekintélynek örvendett a diákok körében. Vezető diákszínész Ács János, aki színészként és rendezőként országosan is közzismertté vált, és már akkoriban is kimagasló tehetségnek számított. Bölcsészkaron kezdett, majd, miután a színház mellett döntött, átkerült a Színházi Akadémiára.

Kicsit kilógtam a sorból. Idősebb is voltam pár évvel a többiekénél, mert a hatalom nehezen tűrte a jelenléteket is. De kiálltam a próbákat, és minden rendhagyóságom ellenére vállaltam polgári éneket is, mely szüleim nyomdokán arra sarkallt, hogy teremtsen meg az alapokat, művészkedni csak azon túl szabad. A családot semmi nem előzhette meg a sorban, ezt máig nem bánom. Szégyellném magamat, ha elhanyagoltam volna a gyerekeimet a karrier kedvéért és még egy pogácsát se tudnék sütni a kedvükért. A konyha is kreatív embert kíván. Ha hiányzik a hozzá való kedv, robottá süllyed a jókedvű anyagból alkotás.

Az olasz tanszéken nagy belháborúk folytak akkoriban, ki legyen a tanszékvezető. Ez mind a tanítás rovására ment. Másodéves koromban meguntam arra várni, hogy ebből valami is kibontakozik, így magam láttam neki, hogy önképzéssel pótoljam, amit az oktatóktól nem kaphattam meg. Mennységre is jelentős az az anyag, amit kikölcsönöztem és elolvastam. Ha tolmácsolni volt lehetőség, mentem, mert az idegen nyelvvel való kapcsolat igen fontos szókinccsünk aktívan tartásában. Hamarosan „megugrottam” a többiekhez képest, pedig voltak olyan társnőim, akiknek a szülei külföldön dolgoztak, utazhattak, vagy valami más okból nyílt lehetőségük Olaszországban rendszeresen tartózkodni. Elvileg ők voltak előnyös helyzetben, de a lektori órákon nem ez derült ki. Egy alkalommal az egyik lány így fakadt ki: „Megölöm ezt a nőt! Ezt is tudja!” Persze nem gondolta komolyan, szimpatikus lány volt, csak szembesülnie kellett a különbséggel, amit mások viszont zokon vettek. Megpróbáltak módszereléssel, apró hát mögötti duruzsolásokkal visszafogni, és abban az ellentmondásos helyzetben akadt, akinél sikerrel jártak. A tanszékvezetői helyet aztán a pártigazolvány döntötte el. Volt úgy, hogy üzenetet kaptam egy felsőbb éves srácon keresztül: ha rendszeresen fizetek az egyik tanárnak a szomszéd kocsmában, akkor jobb jegyeket fog adni. Felháborodtam. Csak nem képzelik komolyan, hogy én fizetek egy férfinak?! Amúgy meg adjon olyan jegyet, amelyet akar, a nyelvtudás nem ezen múlik. Le is húzta rendesen a jegyeimet, nála nem termelt több babér, csak műfordítói vénámat értékelte egy kisebb jutalommal, mikor nápolyi dialektusból fordítottam le egy komédiát. Eduardo De Filippo, népszerű nevén Toto darabja volt, amit azóta se adtak elő. A színházak, ahová elvittem, nem tudhatták, mekkora fordítói teljesítmény az olaszok számára is alig érthető nyelvjárásból magyarítani valamit. Én pedig máig nem értem, miért nem vevő egy színház egy vérbő olasz komédiára, ahelyett, hogy folyton snassz környezetben senyvedő, lepukkant alakokkal akarják benépesíteni a hazai színpadokat. A közönség igenis szeret nevetni, miért fosztják meg tőle?

Téeszésítés. Egy beszélgetésünk alkalmával Makovecz Imre elmondta, hogyan éledt újra a vidék a háború elmúltával. Ennek az igyekezetnek a hangulata még az ötvenes években is továbbélt, jól emlékszem rá. A háború alatt elhanyagolt vagy lepusztított földek, bár kisebb parcellákban, de újra megszépültek. Gondozott volt a határ, nem voltak megműveletlen területek. Ez nyilván gazdaságilag is lendített az ország helyzetén, annak ellenére, hogy kemény hadisarcokat kellett fizetnünk a győzteseknek. Én máig nem értem, miféle tárgyalási alapokon dönthettek akkora mellénnyel az ellenoldalon álló országok a legyőzöttek sorsáról. Magyarországot úgy kellett belenoszogatni a háborús részvételbe, miután olyan kegyetlen emlékei voltak az elsőről. Menetközben többször is megpróbált kiugrani, a zsidótörvény végrehajtását, ahol tudta, ott gátolta. Mami történetét már leírtam, de meg kell említenem volt fogorvosom, az imádott Ali bácsi történetét, akit ugyanabban az utcában bújtattak, ahol később mi is laktunk. Nem ő volt az egyedüli, nem véletlen, hogy minden tekintetben jónak és zökkenőmentesnek volt mondható a zsidóság és a helyi polgárság kapcsolata. Ami a rendszerváltás után kezdődött, mármint az ellentétek szítása faji alapokon, az egyértelműen politikai színezetű volt, és semmi köze nem volt az eredeti helyzethez vagy közhangulathoz. Titkosszolgálati machinációk voltak ezek, nem pedig spontán megnyilvánulások. Alapjában véve meg a hatalmi arrogancia diktálta őket, nem egyéni kezdeményezések. Történelmi és emberismeretem alapján bátran elmondhatom, hogy a vegyes etnikumú településeken az emberek általában békés együttélésre törekednek. Mivel egymásra vannak utalva a közösségen belül, érdekük se fűződik hozzá, hogy ennek az ellenkezőjét tegyék. Ami konfliktus támad, az általában külső hatásra robban ki. A politika szereti beleártani magát az emberek életébe. Az átlagember nem keresi, inkább kerüli a közvetlen kapcsolatot úgy a politikusokkal, mint a politikai étellel. Ali bácsi iskolafogász volt. Tőle tanultuk meg, hogy egyáltalán nem kell félni a kezelésektől. Mindig bátorított bennünket. A kicsik számára mindig akadt valami apró ajándéka és sok kedves szava. Igen szép kort ért meg, még akkor is rendelt, amikor gerincbetegsége miatt már nehezen járt.

A hadisarc ténye annyiban is misztikus egy józan ésszel gondolkodó ember számára, mert a győzteseknek nem mi okoztunk károkat, hanem ők nekünk. Egymást hajkurászták keresztül-kasul az országon, de közben nem mellesleg bennünket bombáztak szét. Nem csekély kárörömmel, tegyük hozzá. Voltaképpen Németország tartozna nekünk azért, mert belekényszerítették Magyarországot a háborúba, s mert visszavonulóban felrobbantották az összes hidunkat. Miattuk lőtték szét a budai várat, semmisítették meg Márai Sándor lakását és szabadították ránk a szovjet hadsereget. Némi fajelméleti felhanggal, merthogy Hitler bennünket se szeretett, csak fel- és kihasználta mint szövetségest. Kényszer-szövetségest, helyesbítsünk.

Szóval a téeszésítés. A katasztrófa erejével hatott, miután a becsapott parasztság rájött, neki mindössze annyi szerepet szántak, hogy az elugarosodott, lepusztult területeket ismét termőre fordítsa. Makovecz Imre elmondása szerint negyvennyolcra már gyönyörűen nézett ki minden. A nagy pusztításnak nyoma se látszott. A földművesek lehetőséget kaptak, hogy a maguk urai lehessenek. Egy természetközeli élő ember számára ennél szebb lehetőség nem is nyílhatott volna. Aztán Sztálin elrendelte a kolhozosítást, és elkezdődtek a félig titkos, másrészt alig titkolható rábeszélések, akkori szóval az agitáció, mely semmilyen eszköztől nem riadt vissza. A parasztság ennek sokáig ellenállt, de a levert forradalom után a módszerek egyre durvábbak lettek. A reményvesztett ország nehezebben tudott ellenállni az újabb rohamoknak. ÁVH ugyan nem volt, de szerepét átvette a rendőrség, mely nem sajnálta az ütlegeket senkitől. Gőgösen, hatalmi

arroganciával, megtámogatva a városi kommunista értelmiséggel. Ez utóbbiakat országjáró körútra küldték, ennek során magyarázták a népnek a téeszek előnyeit. Ahol ez se használt, ott jött a bikacsök. Nagyszüleim szorgalmas emberek voltak. A föld értékét ismerték, hiszen valaha sokat kellett kuporgatni egy-egy kisebb földterületért is. Volt szőlőskertjük, napraforgó- és búzaföld, kukoricásuk, kenderföld is áztatóval. Ez utóbbinak is értéke volt, mert a rajta termelt növényi rostok feldolgozásából kerültek elő a háztartáshoz szükséges kendervásznak alapanyagai. Nagymamám szövőszékéről kerültek ki a piros vagy kék mintázatú hófehér törülközők, falvédők, lepedők és egyéb vászoneműk. Már nem voltak fiatalok, ötvenes éveikben jártak, amikor elkezdődött a „rendcsinálás”. Abban az életkorban nem könnyű mindent újrakezdeni. A legtöbben ragaszkodnak addigi életformájukhoz, nincs ezen mit csodálkozni. Nagymamám idegösszeroppanást kapott, amikor végleg eldőlt, hogy elvették a földjüket. Az egész család kétségbeesése kísérte, mikor elvitték a mentők. Édesapám figyelt fel a tüneteire, ahogy csak ült maga elé meredve és összevissza vágta a krumplit, amit az ebédhez készített volna. Nővérem és nagyobbik unokatestvérem jajveszékelve kísérték, és könyörögtek, hogy ne haljon meg. Én kővé dermedten álltam, majd én is sírva fakadtam. Aztán mindent aláírtak, meglett az elvtársak akarata. Másodszor is végigerőszakolták az országot, igaz, ezúttal nem részeg orosz katonák, hanem a saját fajtájuk, adminisztratív eszközökkel, a férfiak porig alázásával. A lelkükön szárad, ahogy sok más, úgymint felelniük kell érte. Mint ahogy nagyszüleim megcsúfolt életéért is. A minimálisnál is minimálisabb téesznyugdíjat kaptak, valami szerény háztájit megtarthatnak, de még csak a méltó öngondoskodást is megtagadta tőlük az a rendszer, melyet utóbb már csak „átkos”-nak titulál mindenki.

1956-ban kijárási tilalom volt. Mikor nagymamáéktól hazafelé mentünk egy téli disznótor után, géppisztolyosok állítottak meg bennünket, ránk szegezve a fegyverüket. Papáékat igazoltatták, és részletesen kikérdezték, hol jártunk ilyen későn. Szerintem nem lehetett túl késő, csak decemberben rövidek a nappalok, de akkor minden mozgás gyanús volt a hatalom védelmében reszketőknek. Bár a forradalom elbukott, soha többé nem érezhették biztonságban magukat azok, akik a saját népük ellen fordultak. Félték, mert onnantól fogva sokan már nem is félték annyira tőlük. Rés támadt a diktatúra falán, és már soha nem hegedt be, pedig mennyit foltozták! Aztán elengedtek bennünket. Mi a Papa védelme alatt soha nem féltünk, mindig biztonságban éreztük magunkat, így a történetek nem okoztak különösebb traumát nekünk. Édesanyám volt a család „villámhárítója”, az összes idegesség és stressz rajta csapódott le rajta. Ő ismét nehéz pillanatokot élt át. Gyönyörű hófehér bőre még sápadtabb lett. Mint valamelyik éjjel, mikor zörgettek az ablakon, és az egész család hálóruhában állt a függöny mögött, vajon az ávosok jöttek édesapánkért, vagy más. Ez se volt kizárva a rendszeres feljelentgetések miatt. Aztán kiderült, hogy csak a Papa egyik korhely kollégája volt az, aki szombat éjjel már mind elitta a pénzét, és tőle kért kölcsön, hogy folytathassa a dorbézolást. Nem voltak könnyű pillanatok, de a Papa adott neki kölcsön, bár nem dicsérte meg érte. A megkönnyebbülést viszont nem lehet leírni szavakkal. Ilyen időket éltünk.

Most, hogy visszagondolok, ezek az élmények halmozottan adták azt a végeredményt, ami édesanyánk korai halálához vezetett. Stressz, stressz, stressz. Nem volt elég a háború minden félelmét kislányként végigélni, rákövetkezett egy olyan korszak, amelyben akárki áldozattá válhatott egyetlen alaptalan meggyanúsítás alapján. A határmenti faluban naponta várni haza az urát nagy izgalomban, vajon eltalálja egy eltévedt golyó vagy nem. Egyedül marad-e egy aprócska gyermekkel és a hamarosan megszületendő másikkal. A szolgálati lakások egy külön idegességforrás. Lelakva, mocskosan kapták meg, ahány költözés, annyi felújítás. Volt, ahol svábbogarakat kellett irtani. Ezek éjjel rajtunk mászkáltak, édesanyám legnagyobb kétségbeesésére. Végül a Papa trükkje vált be.

Minden éjjel egy lavór sört helyezett el a konyhában, a széléhez szalmaszálakat állított. A részeges állatok belemásztak, majd delirium tremensben haláloztak el, és egy idő után elfogytak. A Papa legyőzte az élővilág legszívósabb rovarait is! Mikor végül Papa leszerelt és hazaköltöztünk nagyszüleim falujába, hamarosan kezdődött minden újból a rosszindulatú rendőrrel és szándékosan piszkoló családjával. Vele párhuzamosan a feljelentgető párttitkárral. Ennyi stressz és fölösleges, idegtépő robot kivédéséhez igen robusztus idegrendszerre lett volna szükség. Édesanyánkat rendszeres fejfájás kínozta. A körzeti orvos morfinista volt. Hazaküldte, mondván, hogy neki is szokott fájni a feje, ne gondoljon rá.

A fejfájásokat hamarosan követték a gerincpanaszok. A rák áttételei ide koncentráálódtak. A fejfájások okait rendszerint a belekben kell keresni, így tanultam egy természetgyógyász barátomtól jóval később. Mikor a városba költöztünk, jöttek a fürdőkúrák és a fűzőviselet. A tudomány néha olyan tudatlan tud lenni. A legegyszerűbb összefüggéseket se akarja meglátni. Nem volt alternatív gyógyászat, nem volt, aki elmagyarázza, mit lehet tenni a baj elkerülése végett. A nővérem azért akart orvos lenni, hogy megtudja a rák okát, s hogy meg tudja gyógyítani. Nem tudta meg. Máig nem tudják biztosan. Mert amit bizonyosan lehet tudni, a vegyszerek, gyógyszerek túlhasználata, valamint a környezetünk mérgezettsége, a hadiipar gyilkos vegyi és nukleáris fegyverei olyannyira tönkreteszik az élőhelyünket, hogy képtelenség tömegesen és hosszútávon kivédeni, erről hivatalosan nem beszélnek. Alattunk vágják a fát. Ha szerencsénk van, valami gyorsabb lefolyású betegség végez majd velünk. A lassú kínhalált egyedül a visszaélők érdemelnék meg.

Ha nem hazád az ország, amelyben élsz, csupán lakóhelyed, akkor is elsősorban magadat rombolod, amikor ártasz neki. Akik szántsándékkal ártnak másoknak, azok saját halálos ítéletüket írják alá alantas tetteikkel. Nem feltétlenül úgy, hogy a feldühítettek visszavágnak és leöldösik őket, hanem az isteni igazságszolgáltatás jegyében. Ez azt mondja ki, hogy nem elég megbánnod elhibázott tetteidet, le is kell vezekelned azokat. Minél hamarabb hozzálátsz, annál jobb. A vezeklés hosszát viszont nem magad határozod meg. Felháborított, amikor egy bedrogozott gázoló kijelentette magáról, hogy ő most már eleget szenvedett. Nézetei szerint leülte az okozott károkat, neki már kijár a megbocsátás és a fennmaradó büntetés elengedése. Szavai épp az ellenkezőjét bizonyítják. Hogyan lehet visszaadni mások tönkretett egészségét? A sérült lábnak onnantól fogva minden lépés fáj. Nemcsak pár hónapig, mint ameddig a vétkes gázoló büntetése tart, hanem élethosszig, amíg csak él. A sérült kar soha többé nem tudja ellátni alapvető feladatait sem. Kétkezes létünk alapfogalmaira akkor ébredünk rá, amikor az egyik karunk működésképtelenné válik. Könyökműtétem után nem tudtam megenni a barátnőmtől kapott ételt, mert a műanyag doboz fedelét képtelen voltam kinyitni. A jobb kéz nyitja, de közben a bal kéz tartja erősen, hogy ne csússzon el. Nem tudtam főzni. Egy krumplit nem tudtam meghámozni, annyi erő nem volt a sérült karomban, hogy megtartsam. Nem tudtam vizet tölteni magamnak egy műanyag palackból. Két térdem közé szorítva kínlódtam vele. Nem tudtam felbontani egy konzervet. Nem tudtam meggyújtani a gázt. Nem tudtam felhúzni a harisnyámat, fehérneműmet. Alapvető életfunkcióim oly mértékben sérültek, hogy még leírni vagy visszaemlékezni is nehéz rájuk. Vagy másfél év gyógytorna korrigált rajta valamit. Most már csípőre tudom tenni a kezemet. Hurrá! De fekvőtámaszt vagy guggolótámaszt soha nem fogok tudni csinálni. És minden időjárás-változásra érzékeny marad a sérült részem. Nos, „csupán” ez az, amit a burkolat elhanyagoló, a városi illetékesek nem akarnak elismerni, következményeit magukra vállalni. Az elhanyagolásához hosszú évek kellettek. Sokévi könyöklés az íróasztal fölött, legyintés az időnként beérkező panaszokra. Arrogáns válaszok a sérültek beadványaira. De soha egyetlen emberi válasz, egy szimpátia-megnyilvánulás. Mindig, csakis

a konzekvens elutasítás. Nekem és másoknak. Talán nem mindenki esett el olyan szerencsétlenül. Talán mások még szerencsétlenebbül estek. És nem talán, hanem bizonyosan elkerülhető lett volna az egész, ha bennünket nem számadatoknak tekintenek, nem négyévente, választások előtt kis időre észrevehető alanyoknak, hanem ugyanolyan embereknek, mint ők maguk. Persze az Isten őrizzen meg mindenkit attól, hogy olyan szenttelen és mások sorsa iránt olyan érzéketlen legyen, mint a bürokraták! Mint ahogy Isten őrizzen meg mindenkit az emberiség hálájától! Ez utóbbit kissé nehezebb végiggondolni, de könnyen megértik mindazok, akik valaha, valakit már hálára köteleztek. Vagy legalább a másik fél úgy érezte, hogy most sokáig adósa maradt felebarátjának valamely szívességéért. Ez aztán hosszan tartó haragot szült a felek között, ahelyett, hogy az adós kívárta volna a kellő alkalmat, amikor viszonzhatja a jó cselekedetet. A mai világ nem erről szól. Azonnali hoci-nesze, ennyinek tartják. Rögtön fizetni akarnak, és szigorúan csak annyit, mint amennyit a kapott szívesség pénzben kifejezhető értékének tartanak. Mert jövőre már elfelejtik az egészet. Vagy talán a jövő hétre. El is akarják felejtetni, erről szól a mai mese.

A szüleim mindig egyszerre léptek. Nem tudom, hogy erre nevelték őket, vagy ők maguk igényelték. Ha valamelyikük kiesett a ritmusból, azonnal lépést váltott. Most, erre visszagondolva, valami szimbolikusát látok ebben. Hogy nem jó a diszharmónia. Azonnal váltani kell, hogy elkerüljük. Hogy az összetartozó embereknek még a szívük is egyszerre dobban talán. Nem kényszerből vannak együtt, nem a közös vagyon tartja össze őket, hanem valami más. Az a más szavakkal megmagyarázhatatlan, értelmesen körülírhatatlan. Azt a valamit érezni kell, mert érzések nélkül fűszertelen az élet. Nincs sava-borsa, csak egy megromlott levegőjű, közös szoba van, ahol mindkét félnek rém kellemetlen tartózkodnia. Akik összetartoznak, azok az életük minden zegzugában összetartoznak. Közös az öröm és a sóhaj. Közös a mázsás súlyú gondok. Nincsenek lerázott felelőségek. Nem mondják, hogy ez nem tartozik rájuk. Hogy nem az ő hibájuk. A bajokat nem hárítják, hanem megoldják. Közösen. Apraja-nagyja kiveszi a részét belőle. A legkisebb is, akár egy együttérző simogatással, odabújással. És akit ezzel megtisztelnek, az nem hárítja el magától, hanem elfogadja a testmeleggel közvetített szeretetet, mely megtartja és megerősíti mindkét felet. Ilyen egyszerű dolgokról beszélek. De éppen ezek az apró, hétköznapi dolgok hiányoznak a mai mindennapokból. Mikor elfogynak ezek a gesztusok, akkor kiüresedik az élet. Félúton megáll a mozdulat, visszakapjuk a kezünket, mert olyan ez, mint a visszautasított kézfogás. Szüleim emlékeimben már mindig egyszerre fognak lépni. És néha lépést váltanak. Egyszerre. Nem külön, nem egymás ellen. Harcaik nem valódi harcok, csak az élet okozta sebek, melyek fájnak. Egy ideig. Amíg fel nem oldódnak a mindennapi szeretetben. Mert az már soha nem fog ki. Mindannyiunkban sokszorozódik, akik részt kaptunk belőle. És mindnyájunkról visszaverődik, mint a tükörcserepekről a vakítóan erős napfény. Mert ennyi a reflexió. Önmaga sokszorosára felerősödő, mindent pótló, mindenható. Ha nem szentségtörés ilyen nagy szavakat használni. A szeretet isten-lényegű. Ezért találunk hozzá hasonlatos kifejezéseket, melyek tükröznek valamit a lélekláng isteni ihletettségéből. Abból az ajándékból, hogy Isten kiszakított önmagából egy kicsinyke darabot, és odaajándékozta egy földi lény lelke gyanánt. Ezért nagy adomány az élet. Ezért nem szabad visszaélni vele. Ezért kell minden erőnkkel viszonzni, tükrözni és sokszorozni. Önmagunk cserép-létének felnagyításával, az isteni fény tőlünk telhető szórásával, minél nagyobb erővel. Ezért olyan szegények azok, akik képtelenek a szeretet törvénye szerint élni. Ők ezt nem élik át, mert *még* nem tartanak ott. Vagy *már* lemondtak róla.

Édesanyám félt a kutyáktól. Egy ideig én is féltém. Mikor tavaszi, nyári estéken mentünk hazafelé, és az udvarokból a kertek alatt kiszökött kutyák lakodalmaztak az utcán, édesanyám megtorpant. Nem mert továbbmenni, holott az egész járda szélességét elfoglaló kutyalagzi nem ellenünk irányult. Ők

csak az ösztöneik szerint éltek, és azt tették, amit a vér szava diktált. A Papa ilyenkor hátraparancsolt bennünket, majd ő maga előrement és szétzavarta a hangoskodó, elkóborolt ebeket. Ha nem engedelmeskedtek elsőre, egy-két rúgást is kiosztott a közlekedési akadályt képezőknek. Akkor vinnyogva szétszéledtek, és távolabb folytatták az üzekedést. Volt úgy, hogy az egyik megriasztott kuvasz hazafelé igyekezvén átugrotta a kerítést, és éppen az udvarukon tartott emberi lagzi közepében landolt, az ünnepi asztalon, nagy csörömpöléssel és nagy riadalmat keltve a násznép között. A falusi kutyák általában jó magasugrók. Ha nagyon menni akarnak, jól nekifutnak és átvetik magukat a kerítés fölött. Nagymamáék Buksija is ilyen volt. Keverék puli volt, de nagyobb testű, mint a fajtiszták. Szőre gyakran loncsos volt a csavargástól és szalmakazal aljában hentergéstől, ahol a fekhelye volt. Nagybátyánk, aki megjárta a kommunista börtönt, mégis nagy mókamester volt, ilyenkor ölbe vette, és a Nagyiék háza előtti vízbe hajította. Buksi nagyot csobbant, kimászott, lerázta magáról a vizet, de jött a következő forduló. Ugyanaz megisméltődött néhányszor, mi csak kacagtuk. Buksi egy alkalommal úgy döntött, hogy eltávozást kér a házőrzési teendőik alól. Nekifutott, átlendült a kissé megdőlt deszkapalánkon, és már csak úgy szállt is kifelé, lobogott utána a szőre. A szomszédasszony legnagyobb riadalmára, mert ő meg vele egy időben döntött úgy, hogy beköszön nagymamáinkhoz. Épp áthajolt a kerítésen, amikor Buksi telibe találta. Utána persze nagy szidást kapott, de bánta is ő, ment, amerre eredetileg kigondolta. Szabad lélek volt, fegyelmezhetetlen. Papa sokat szidta, mert nem hajlott úgy a vezényszavakra, mint testvére, a mi Csöpink. Egy családi fotó őrzi az emléküket, amint a Papa beállításában mindketten egyszerre szolgálnak, boldogan mosolyognak a fényképezőgép lencséjébe, de E. unokatestvérem meg retteg tőlük, és sírva menekülni próbál a képből.

Az élet színház. Mi pedig most ennek díszletei, jelenetei, szereplői, színpada és kelléktára között ingázunk, akár egy nagyon kötetlen utazáson. Mint ahogyan a szabad lelkek teszik, akiket már nem fog a test kötelve semmilyen vonatkozásban. Bennünket persze azért köt, de másként. Írás közben néha felkelek, teát főzök, elfogyasztok egy uzsonnát, fogadok egy-egy telefonhívást, váltok pár szót a családdal, ajtót nyitok a postásnak. Mellettem és körülöttem folyik az élet. Normális medrében folyik, csak én zökkentem ki belőle, akár egy időutazással. Utazatok a múltba, majd visszaruccanok a jelenbe, és kitekintek a jövőbe, mert ez is izgat. Kit nem? Hogyan lehet jövőtlenül élni, még akkor is, ha valaki gyermektelen? Nemcsak életünknek, hanem benne minden újabb napunknak rendeltetése van. Az öregek úgy mondják, minden nap egy ajándék. Ajándék, a maga terhével, gondolják hozzá. Pedig az ajándék nem lehet teher. Vagy megszépíti, felvidítja a napjainkat, vagy nem ajándék. Mert ezt is szépen illik fogadni. Nem fanyalogva, kelletlenül, hanem a tőlünk telhető életvidámsággal. Meg kell adni a módját, hiszen enélkül valóban teher lehet az élet.

Valamikor azt írtam, én akár már fejen állva is tudnék írni. Ezt az után jegyeztem le, hogy már alkalmazkodtam a lakótelepi életformához. El tudom viselni a szomszédok zajait, időnkénti kellemetlenkedéseit, betartásait. A fölöttem lakó alkoholista döngéseit, csörömpöléseit, sírását, lépcsőházban horkolását, vagy magában szitkozódásait. Mikor rájön az ötperc, és átkozódik volt élettársa ellen. Mikor hazajön bevert fejjel a kocsmából, és sírva kesereg, hogy megverték. Csak a szagokat nehéz tolerálni. Most is valami étel tönkrement a lakásában. A minap egy ügynök befogott orral menekült ki a házból, és az iránt kérdezősködött, nem halt-e meg valaki a harmadikon. Hát persze, hogy nem, hiszen minden éjjel odafönt járkál, hogy csak úgy döng alatta a padló. Volt úgy, hogy egy másik alkoholista szomszéd jött hazafelé a kocsmából a haverjával. Mindkettőjük keze tele volt újabb üvegekkel. A haver még jobban be volt állítva, mint a szomszéd. Szétgurultak a kezéből a sörösüvegek, négykézláb igyekezett felfelé a lépcsőn. A szomszéd dühödten szidalmazta, és kilátásba helyezte neki, hogy szétrúgja a fenekét, ha összetöri a legértékesebbet, a vodkás üveget. Ezeknek a morbid jeleneteknek igyekeztünk inkább a humoros oldalát látni, máskülönben az ember naponta begolyózhatna embertársai züllöttségén és időnkénti magatehetetlenségén.

Egy alkalommal operát néztem este a tévén. A srácok már aludtak. A csodálatos zenét időnként valami furcsa zaj törte meg. Carmen háttérzajaként Gy. horkolt kegyetlenül a lépcsőházban két emelet között a lépcsőn, ahol eredetileg felfelé igyekezett, de menetközben elnyomta az álmot. A műélvezetnek annyi lett, mikor kinéztem és konstatáltam, honnan jönnek a furcsa hangok. Megpróbáltam figyelmen kívül hagyni, de ez nem olyan egyszerű. Gondolom, Bizet se ilyen „háttérmuzsikára” tervezte a halhatatlan művet. Escamillo győztes torreadordala, Carmen és Don José párharca az arénán kívül, a hősnő halálsikolya és Gy. ütemes horkolása... Még a legmodernkedőbb és mindent a föld sarába rángató rendezés se engedne meg magának effajta szentségtörést. Igaz, erről csak ne jelentsünk ki semmit, mert a mai színházban az a legtrendibb, ami leginkább snassz. Mintha az egész világ egy éjjeli menedékhely volna, a szerző és a rendező pedig felülnézetből tekintenének le rá, valami képzelt fölény magasából. Pedig csak az lehet jó rendezés, amely azonosulni tud a nézőkkel. Színelőadás színészek és közönség láthatatlan, de tapintható és kézzelfogható együttműködéséből alakul ki. Menetközben, estéről-estére másként formálódik, s nemcsak a színészek vagy a rendező akaratából. Ha nincs kit bevonni az élménybe, nem is lesz élmény. Az üres nézőtér a dráma halála. Színház az egész világ? És mekkora ripacsok lépnek fel manapság benne!

Szüleink egyik alapelve a „Ne múljék el a nap a te haragoddal!” volt. Ha összekaptunk valamin, márpedig ez is előfordult, bármilyen jólneveltek voltunk is, akkor este legkésőbb ki kellett békülnünk. Egymással szembeállítottak bennünket, és ha duzzogva is, de meg kellett bocsátani egymásnak. Ők, akik átérték a világháborút, nagyszüleink pedig, akik kettőt, tudhatták jól, milyen mulandó az élet. Az elmulasztott megbocsátás vagy bocsánatkérés aztán egész életen keresztül nyomasztani fogja a dacos felet. Egy eltévedt puszkagolyó vagy egy bombatalálat mindent megváltoztathat. Másnap ugyanarra már nem lesz lehetőség. Ez nem olyan, mint a kihagyott kalandok, amelyeket léhaságban többszörösen überelhet egy másik. Az erkölcsi mulasztások, és ezt tanították meg nekünk igazán a felmenők, nem hozhatók helyre semmivel. Mögöttük hatalmas úr tátong. Ennek legmélységesebb feneke az ember lelkében van. Mélysége pontosan azzal a távolsággal azonos, ami eredeti származásunk és rendeltetésünk helye, valamint a földön elfoglalt pozícióink között van. És itt nem társadalmi pozícióra gondolok, hanem a vitás kérdésben elfoglalt álláspontunkra. Ez okozhatja a mélységes űröket, melyekből ugyancsak nehezen kapaszkodik fel újból a lélek. Néha ez az ún. „way of no return”. Érzelmi zsákutca. Ez akkor hat így, ha a sértő fél megátalkodottan ragaszkodik álláspontjához, a másikat pedig egyértelműen tagadja. Ilyenkor van szükség egy jó közvetítőre, mint az én szüleim is voltak. Akik mellett nem lehetett másnak lenni, mint jó testvéreknek. Mert a maguk emberségével minden tettükkel, mozdulatukkal, minden lélegzetvételükkel ezt sugallták. Ezért nem volt divatban a hangos szó nálunk. Ezért nem láttunk rossz példát.

Egymást ugratni, cukkolni, megtréfálni inkább a sógorok, sógornők és nagynénik, nagybácsik között volt szokás. Papám, aki angyali jó lélek volt, rendszeresen megcsipkedte pár szóval nagymamánk egyik hűgát. M. néni minden este meglátogatta őket, mikor vizet vitt haza a kútról. Vezetékes víz akkoriban nem volt, mindenki kannával hordta, kinek melyik kúthoz volt kedve. Én a nagymamáék közelében lévő, vasízú vizet kedveltem a legjobban. Vérszegény lehettem, azért esett jól a különleges ízű víz, amelyet azóta se találtam sehol. M. néni elmesélte a falubeli híreket, amiket mikor melyik szomszédasszony torzító tükrén keresztül látott. Papám hallgatta egy darabig türelmesen, de a híg beszéd idegesítette. Különösen, ha kilógott a lóláb, melyik pletykafészek adta s tódította a maga százjé szerint a terebélyesedő hírkoloncot. Tett pár csipkelődő megjegyzést, majd ha ez se használt, kissé erősebbet. Talán Skorpió lehetet az aszcendense, mint nekem, ezért nem állhatta meg a szavakkal szurkálódást. M. néni olyankor felpattant, és kijelentette, hogy soha többet nem jön hozzájuk. Különösen, ha mi, lányok is jókat kuncogtunk Papám megjegyzésein. Nagy dérral-dúrral kirohant, de másnap este ugyanabban az időpontban ott volt megint. Nem volt harag, mire hazaért, már lehiggadt, és nagyapám se azért mondta, hogy sértegesse, hanem hogy lehűtse az oktan haragoskodásban, sápirozásban. Nem tehetett róla. Özvegyasszony volt, szeretett sopánkodni. Öregasszonyoknál gyakran ez váltja fel a szexet. Mármint hogy ez az élvezet tölti ki utána az életüket. Furcsa, de egészen természetes jelenség. Öregembereknél meg a zsörtölődés, morgolódás. Édesapám nagynénémet, édesanyám nővérét szerette ugratni. Ez szinte természetes volt, hiszen mindketten született Skorpiók voltak. Hónapra. Ha ezek össze nem akasztják a fullánkjukat, akkor senki. Ebből is voltak aztán viharos jelenetek, mert nagynéném mindmáig temperamentumos természetű. Nem jó haragban lenni vele. Akinek csípős nyelvvel odavág, az megérzi. A Papa is kapott jó pár dühös visszavágást, de ő nem vette fel, hiszen szavait nem is bántásnak szánta, hanem ugratásnak, kedélyes rokoni csipkelődésnek. A nyertes poén pedig nála volt, mert ő neveltette meg a családot.

Boldog békeidők, mondhatnánk, ha az előbbieken nem írtam volna le, miféle korszakban is éltünk. Háttér az agresszív Rákosi-éra, az ÁVH terrorja, városon a csengőfrász, majd a kádári „konszolidáció”,

a téészbe bevett parasztok kettétört életével, anyagi tönkretételével, és az egész társadalom megfosztása mindennemű önállóságtól. Mert mindent „megmondtak felülről”, „adtak” kitüntetéset és lakást vagy fizetésemelést. Másoknak pár év börtönbüntetést, akasztófát vagy életfogytiglant. Még másoknak protekciós beutalót, banánt a pártház büféjéből pult alól. A kedvezmények sokféle nemét, melyeket a titkárnőkn és sofőrökön keresztül lehetett intézni. Külföldi kiküldetést, ha valaki jól feküdt ezeknél, máskor a főnöknél. Egyáltalán ki lehetett feküdni dolgokat. Akik erre szakosodtak, jelentős karriereket futottak be. Máig ők osztják az észet. Odafentről. Mintha mindaz a tákolmány, amit ők építménynek, a szocializmus felépítményének vélnék, máig fennállna. Pedig állítólag rendszert váltottunk. Valami másat építünk. Vagy tovább rombolunk? Lehet még tovább rombolni az emberek személyiségét? Általa pedig a valódi társadalmi felépítményt? Súlyos szavak, súlyos ítéletek. Mert értékítéleteink igenis fontosak. A társadalom ettől szilárd. Az erkölcsi rendtől. Minden más legfeljebb ennek látszata lehet, hitvány földi mása, ahogy Dsida Jenő érzékeny verséből felsejlik a verssorok tünékeny szövetén át.

M. néni és a többi rokon szeme ránk azért mindig nevetett. Mit nevetett, kacagott! Gyönyörködtek bennünk, és mi igyekeztünk rászorgálni. Papám minden ironikus megjegyzése ellenére, M. néni mindennapos kirohanásai ellenére imádtuk őket. Mindnyájukat. Őrizzük a róluk szóló anekdotákat. Mindmáig lubickolunk szeretetükben, mert tudjuk, hogy odaát sincs ez rosszabbul, mint ideát volt. Hogy a szeretetük mindenható. Minden nehéz élethelyzetben felidézhető. Rajtunk keresztül hat a bennünket következő nemzedékekre, és az őutánuk következőkre is. Ez is az élet rendje. Tisztán, szépen, végtelenül harmonikusan. Ez a legfőbb jó, amit tőlük kaptunk.

Mit is tudnak rólunk a gyűlölet vadbarmai? Ők folyton a saját rögeszméik, valamint a nekik kiadott párthatározatok alapján akarnak ítélni fölöttünk. Mit ítélni, ítélni? És az ő határozataiknak ugyan mi köze van az emberi lélekhez, az emberi sorsokhoz? Mindössze talán annyi, hogy épp ezekben gázolnak bele olyan vadul. Hol a határ emberi és embertelen között? Ennek a mezsgyéje valószínűleg nem az ő kicifrázott lelkükön keresztül húzódik. Az a mi elveszejtésünkre esküdött, tehát önmagát fogja elpusztítani. Az emberi élet, akár egy bárka, mindig lét és nemlét határán imbolyog. Sosem tudható, mettől meddig terjed a számunkra engedélyezett dimenzió. Egyszer csak átbukunk a túlpartra, ahogyan én is, álmomban. Ezek a minden istenitől és emberitől elrugaszkodott akarnokok viszont úgy képzeli, ők élet és halál urai. Pedig ők ugyanúgy nem tudhatják, meddig úzhatik ocsmány játékaikat a mások életével, mint ahogyan a többiek, akikkel mindezt művelik. Az ő életük is imbolyog, rázkódik és hánykolódik, csak ők nem veszik észre. Azt képzeli, hogy mindez nagyon szilárd, s hogy örökké fog tartani. Márpedig a földi lét, ahogyan a tektonikus lemezek csúszkálása megengedi, csak viszonylagosan lehet szilárd. A túlzott egymásnak feszülés kataklizmákhoz vezet. Bármelyikünk talpa alatt megolvadhat a talaj, bármely civilizációt elnyelheti a föld mélye. Hányszor megismétlődött már ez a Föld életében! Csak mi képzeli, jobban mondva történezeink, hogy az emberiség története mindössze abból a pár évezredből áll, amit általuk ismerhetünk. Előtte őskor van, civilizálatlanság, majomemberek, barlanglakók, hordák és pattintott kőkor, meg bronzkor, vaskor. És az átmenet? Ekkora hézag csak akkor lehetne, ha külső beavatkozás hatására fejlődünk volna akkorát, hogy fán makogó előemberből egyszer csak piramisépítőkké változtunk. Ugyan ki hisz ebben? Mégis naiv és fanatikus elszántsággal papolják és magolják ugyanazt, immáron évszázadok óta. A látókat mindig kínpadra vonták. A maiakat éheztetik, amíg közjük nem állnak vagy éhen nem pusztulnak.

A modern kor nagy baja, hogy a legfontosabb létkérdések és alapfeltételek fölé helyezi az ideológiát. Mintha az lenne a legfontosabb! Ugyanakkor vallja és rögeszmésen terjeszti, hogy az anyag megelőzi az eszmét, vagyis materialista tanokat hirdet. Pedig egyszerű. Ha nincs eszme, alkotó elme, akkor nincs anyagi gyarapodás sem. Legjobb példa erre a saját rendszerük, mely mindenhol a világon felsült: a kommunizmus, és mai változata, a globalizmus. Mindkettőt ugyanaz a rögeszme terjeszti ész nélkül. Szajkózza, reklámozza, füledbe ordítja, hogy csakis ő, senki más, meg hogy ő tökéletes. Ne akarj semmi mást, csak azt, amit ő rád akar sózni. Ő meg közben a zsebedet fürkészi, a bankszámládat, a vagyoni helyzetedet, melyet mocskos rendszerek teljesen hozzáférhetővé tesznek számára. Nincs valódi adatvédelem, mert mindent át- meg átszó az ő információs rendszere. Régen besúgóí rendszernek hívták, ma informatikának. Különböző fantázianeveken futnak, és te igénybe veszed őket, mert fontos, hogy kommunikálni tudj másokkal. Ő meg tökéletesen átlátja levelezésedet, statisztikákat készített rólad, hány vallásos témájú levelet váltottál másokkal, és egyéb hülye szempontok alapján ítélik meg, melyek arról szólnak, hogy számadat vagy számára, strigula, rubrika, ketrec, kalitka, melybe önmagadat zárod, amikor kiszolgáltatod neki az adataidat. Mindeközben elfeledkezel róla, hogy mikor valamilyen lépésre szánod el magadat, előbb tervezel. Ha megfontolt vagy, sokáig tervezgatsz, minden lényeges részletet átgondolva. Mikor már teljesen összeállt a kép, akkor váltod tettekre, amin annyit gondolkodtál. S mivel te is Isten képmására vagy teremtve, nem tettél mást, mint leképezted, avagy leutánoztad az isteni gondolatmenetet. A teremtés hétköznapi történetét. Aki megfordítva gondolja és teszi, az éppenséggel az Istennel opponáló alvilág szándékai szerint cselekszik. Üleppel felfelé. És elárasztva az agyat ebben a nemtelen pozícióban az alulról jövő, de most éppen lefelé szivárgó minden szennyes energiával. Ezért

ca. 1920s

nem jó, amikor alantas alakok akarnak dirigálni. Őket csak a fizikai lét érdekli, annak minden alsórendű vetületével.

Miről is szól a globalizmus? Túl azon, amit hirdetnek róla, elsősorban a határok és védővámok lebontását. Ennek értelme és rendeltetése nem más, mint hogy a világ szemetét el lehessen vinni a világ túlfelére, és ott akadálytalanul eladni a rászoruló szerencsétleneknek. A rászorulók mitől is olyan elesettek? Attól, hogy agresszív, kapzsi, kapari alakok irányítják a hazáját, ő maga pedig nem tesz ellene. Attól, hogy nem termel magának és családjának. Hogy nem művel kertet, földet, hogy legalább az övét ellássa elegendő élelmiszerral. Mi történik az ökofalvakban? A fölösleget elcserélik valami másra, ami másnak fölösleges. Ha az emberek visszatérnének az ősi cserekereskedelemre, sokkal jobban járnának, mert nem mindig más szedné le mindennek a hasznát. Nem lenne tőzsde, amely manapság arra szakosodott, hogy a közember számára ismeretlen machinációkkal tönkretegyje az általa kiszemelt célországokat. Valaha lehetett terményben, szolgáltatásban is adózni. Dézsma és robot. A baj csupán az adószedők kíméletlenségében és az adózók tudatlanságában rejlett. Az egyik túl sokat akart és vett el erőszakosan, a másik nem tudta, mennyi is jár pontosan, amit köteles leróni. Mintha ugyanennek a mai változata lenne a kamatadósság. Az uzsorakamatok uzsorakamata. Ha az állam jó gazda, akkor ezt nem engedi. Ha összekacsint a hamiskártyásokkal, akkor olyan, mint a letűnt rezsim volt. Csak magának kapar, de aztán saját magát is elsüllyeszti ebben az ingadozó „világrendben”.

Mikor arról beszélünk, hogy a kommunizmusnak hány áldozata lehetett, többnyire csak azokat vesszük számba, akiknek a családjából kivégeztek valakit, vagy hosszabb-rövidebb börtönbüntetésre ítélték, kényszermunkára hurcolták őket. Ha családom történetére visszatekintek, és számba veszem a legyilkolt nagybácsit, megerőszakolt nőrokonokat, a téeszbe erőszakkal beverteket és életük végéig kisnyugdíjon tengődni kényszerítetteket, a továbbtanulástól megfosztottakat, a rossz káderlap mindenüvé velünk jövő átkát, mely miatt nem volt karrier, előléptetés, sőt tisztas megélhetés sem, akkor egészen más a helyzet. Ha számon kérhetném rajtuk az én érzékeny, művelt édesanyám megsebzett és korán elhervadt életét, melynek javát örök izgalomban élte le, mert kénytelen volt követni a külvilág által rárótt terhekkkel ránehezülő életutat, akkor is más lenne a mérleg. És az én családom csak egy a sok közül. Nekem pedig olyan édesapa jutott, aki a jég hátán is megélt, soha nem hagyta magát és családját, márpedig nem mindenki ilyen. Hányan lehetek, akiket valóban teljesen és végérvényesen tönkretettek? Hányan az agyonverték, az emberdarálóban a Dunában végződött életűek? A hosszú börtönviseltek. Az értelmes fejjel takarítónőként, kondásként élni kényszerültek. Nagybátyáim, a Papa fivérei, akiket erőszakkal se tudtak beverni a téeszbe, s ezért életük végéig akkora adókat és egészségbiztosítást róttak ki rájuk, hogy megemlegették. Megint a bosszú, ismét a bosszú. Ez az értelmetlen és szűnhetetlen hagyomány, mely a lélek alantas rétegeiből táplálkozik. De van-e léleknek valóban alantas rétege? Ami Istentől való, az nem lehet alacsonyrendű. Akkor mitől olyan mélységesen lesüllyedtek és alacsonyrendű rezgéseket továbbítók az ártó szándékúak? Attól, ami földi életükben rájuk rakódott, és amitől soha nem tisztították meg magukat. Mert úgy vélték, az a trend, melyet követniük kell. Az volt púderük és pomádéjuk. Képzeljünk el egy embert, aki soha nem takarítja le magáról a sminket! Pár év, évtized alatt rinocérosz- és alligátorbört megszegyenítő durvaságú réteg rakódik le rajta. Ilyesmi lehet ezeknek az embereknek a lelke. Ettől nem kapnak rendesen levegőt, és ettől fulladozik a közelükben mindenki, aki többet ad magára. A kárpótlást pedig legfeljebb pár év jóléttel tudná kompenzálni az állam, ha ugyan törekedne erre. Az állam mindig egy embercsoport vagy egyeduralkodó, amely, vagy aki legelőször is a környezetében hozzá legközelebb állókat veszi észre. Ezeket favorizálja, és gyakran ezeknek a zajongásától és

tülekedésétől nem veszi észre a többiek, a körön kívül állókat. Ezen a kirekesztettek általában nem tudnak segíteni. A megoldás nem az, hogy ők is ugráljanak, mint bakkecske, a legfőbb vezetők körül, hanem amazoknak kellene jobban kinyitniuk a szemüket, hogy „látva lássanak”. Mi legfeljebb efféle írásokkal nyithatjuk fel a szemüket. Ha ugyan ők is olvasnak még.

A mai világ másik fő baja ugyanis az, hogy embertársaink már nem olvasnak. Nem gondolkodnak, és nem kutatnak megoldások után. Belefásultak valamibe, amit nehéz körvonalazni. Szellemi szempontból vegetálnak. Aztán fizikailag is. Ez a funkcionális analfabéták korszaka. Versek és zeneművek értő befogadása nélkül nincs szellemi fejlődés. Ezért ez a stagnálás, melynek során egyre gyengébben eleresztett nemzedékek kerülnek az iskolákba, majd onnan ki. Az állam ezt több óvoda és bölcsőde létrehozásával akarja megoldani. Pedig a legfőbb baj a társadalom alapegységével, a családdal van. Ezt kellene meggyógyítani. Ahhoz pedig több időt kellene hagyni az együttlétre, a közös programokra. Ez az, amitől az „átkos” megfosztotta őket. A minőségi együttlétől. Van ma lehetőség közös üdülésre, színházlátogatásra, operára, közös programokra? Hiszen egy négytagú család számára szinte elérhetetlen a közös színházba menés. Gondoljunk az árakra! Vagy csak egy skanzenlátogatás, mint Hollóháza is, megtorpanásra, visszafordulásra készíti az oda látogatókat. Ma nincs megtakarítás, mert a lakhatás és az energiaárak eleve felemésztik a bérek nagyobb hányadát. Ezek után még nem evett, nem ruházkodott és nem fogyasztott semmit a család. Sokan csak gyűjtik a mínuszokat. Mert a balkáni bérek nemhogy nőttek volna, sőt több helyütt csökkentek. Mivel kényszerítették ki őket? A gyárbezárások rémével való fenyegetéssel. Akkor egyszerre belement mindenki, hogy negyedével csökkentsék a bérét, egyébiránt elvesztette volna az állását is.

A modern kapitalizmus forgóspisztolya a munkanélküliséggel való fenyegetés. Annak mesterségesen szinten tartása. Ezzel revolverezi a széles tömegeket. Ebben nem segít az állam, mert őt is gyakran tehetetlenné teszik. Vagy önként adja fel, vagy valamilyen formában rákényszerül. Energiaellátás megvonásával való zsarolással, kapcsolati tőke lebegtetésével, vagy „csak” a hagyományos zsarolási módszerrel, a család fenyegetésével. Ezért kellene a zárt rendszerű, gorillákkal őrzött lakóparkok, elit negyedek, zárt, fűtött parkolók. Mert akik ezt elkövetik ellenünk, azok félnek. Mindentől és mindenkitől, aki úgymond zavarja vizeiket. Aki miatt elveszíthetik status quo-jukat. Mert meg akarják állítani a Földet. Olyan statikus helyzetbe kényszerítenék, amely meghazudtol minden természeti törvényt. Ne mozogjon semerre, ne legyenek évszakok, csak az egyenletes hőmérsékletű, kellemes, virtuális valóság! Senki ne lázadjon, ne merjen visszaszólani, ne merjen akarni semmit, ami nem az ő akarata! Ki akarnak szakadni a kozmikus valóságból, mely minden pillanatában adott, tengelyek és spirálisok mentén forog, és amely az isteni ujj egyetlen érintésére széjjelporladhat. De ők, a porszem, többet akarnak tudni, még gnómmá torzultan is, magánál az Alkotónál, aki mindezt létrehozta. Ugye, milyen nevetséges szemlélet? Mégis hányan vallják magukénak, anélkül, hogy végiggondolnák ennek strukturátlanságát!

Mikor kislány voltam, az agyam, akár a szivacs, úgy itta be a tanultakat. Minden új volt, minden érdekelt. Tanulóként is „mindenevő” voltam. Bár elsősorban a művészetek érdekelték, ugyanúgy lenyűgözött a természettudományok szinte minden ága. Egyedül a kémia nem kötött le, jöllehet a mai embernek épp ezt kellene a legjobban kitanulnia. Miért? Hogy ki tudja védeni a vegyipar ellene fabrikált termékeinek hatását. Jó esetben minden kisgyermek ilyen. Ha nem törik le idő előtt az érdeklődését, szellemi éberségét. Ha nem arra tanítják, hogy ne kérdezzen, ne legyen véleménye, ne merjen visszaszólani, mert akkor büntetést kap. Ez az utóbbi, lássuk be, egyértelműen társadalmi termék. Melléktermék. Olyan korszakok és társadalmi formációk mellékterméke, melyek nyíltan vagy

burkoltan erőszakos eszközöket alkalmaztak embertársaik kicsinálására. A szabad véleményformálás elfojtására. Iskola és iskola között óriási különbségek lehetnek. Nem mintha nem kellene. A szegregáció erővel való eltüntetése nem a szellemileg alultápláltak automatikus felemelkedését hozza varázsütésre, hanem azok fejlődésének visszatartását, akik sokkal többre volnának képesek, de kénytelenek a mások kedvéért úgymond lötyögni. Egy darabig megy is ez, de aztán az erőszakkal visszafogottak elunják magukat és látványosan unatkozni kezdenek a tanórákon. Ha a tanárnak nincsenek jogai, mert hozzá nem értő alakok határozzák meg a közoktatás mikéntjét, akkor elszabadul a pokol. A diákok szórakozni kezdenek a tanárokkal, és már kollektíve nem igénylik a műveltséget. Mert mindez nem róluk szól.

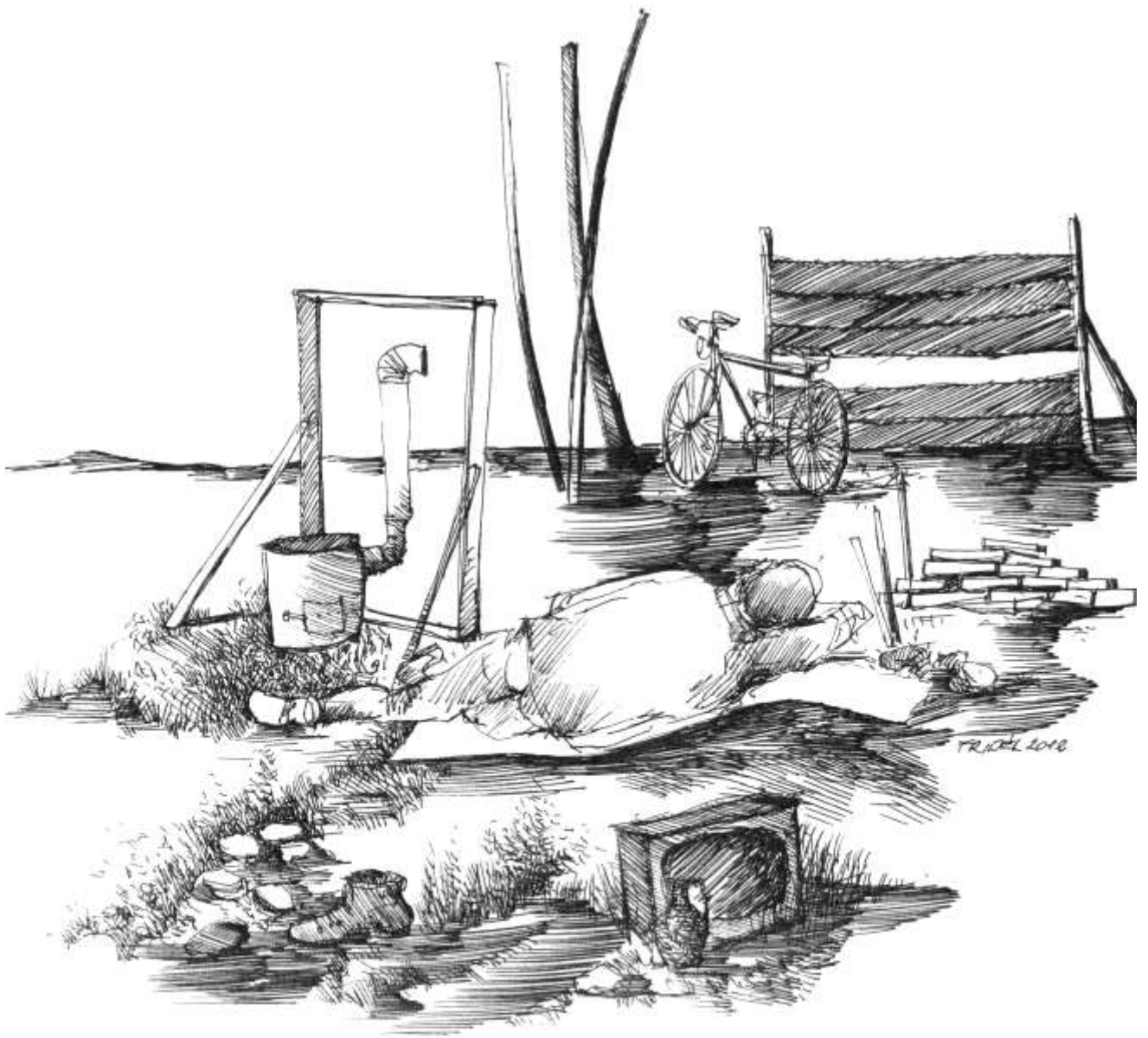
A nagyon elmaradottakat legelőször is felzárkóztató iskolákba kellene járatniuk, ahol nem szégyenülnek meg annak az egyenlőtlenségnek a tudatától, hogy ők elmaradottabb családokból származnak. A jobbaknak már nem kell megtanulniuk fogat mosni, cipőfűzőt kötni, normálisan tisztálkodni, mert odahaza ez nekik eleve adott. A nemzedékeken keresztül továbbadott tudás úgy viselkedéskultúrában, mint genetikailag előnyösebb helyzetbe hozza a törekvő családokból származó gyermekeket. A megoldás nem az, hogy őket visszafogják, hanem hogy minél jobb lehetőségeket kapjanak. A társadalomnak is szüksége van elitre, de ezt nem a társadalom egésze adja, csupán egy szűkebb rétege, amelyek számára mindig is fontos volt a műveltség és annak megszerzése. Természetesen a tehetséges gyermekeknek, függetlenül családjuk körülményeire, mindig meg kell adni a lehetőséget a szebbre-jobbra törekvésre, a felemelkedésre. Ám erőszakkal még senkit nem lehetett művelté tenni. A tudást nem lehet tölcserrel töltögetni a nebulók fejébe. Klebelsberg rendszere ezt még a tanyákon is meg tudta valósítani. Talán ott kellene kereskedni, nem a máshol is kudarcot vallott rendszerek erőszakos bevezetésével, mint divatos trenddel. Ezek terjesztőinek azon is el kell gondolkodniuk, hogy akinek a családja kukából guberált vagy lejárt szavatosságú ételeket fogyaszt, akinek a nővére és az anyukája az utcán strichel, akinek az apja begyűjt a gyermeke iskolában ingyen kapott irkájával, bátyjai és nagybátyjai éjszaka betörni járnak, neki pedig az utcán koldulnia kell, annak életminősége és életkilátásai jóval alacsonyabbak, mert a szülői és családmodell sokkal kevesebbet nyújt számára. Alacsonyabb minőséget, de nem mások miatt, hanem saját felfogása következtében. Ezért nem lehet kívülről rákényszeríteni a megváltást a negatív szemléletű vagy lumpen felfogásban élő családokra, mert annak igénye belülről fakad. Ebben kell segíteni őket. Az egyházak, a vallási közösségek sokat tehetnek ezen a téren. A legtöbb pozitív változás az ő nevükhöz fűződik.

Hivatalosan is itt a tavasz. Meteorológiailag és csillagászatilag is. Két kinyílt hóvirágot találtunk a temetőben, kifelé igyekeznek a krókuszok és jácintok is. A tulipánok csúcsaikat mutatják, és levelesednek a nárciszok. Egy hagymás kavalkád mindenfelé. Ők a legbátrabb növénykéik, melyek nem bánják a reggeli csípős hideget. Kell is az ilyenkor, különben elmaradna ez a korai virágünnep. Hétről-hétre egyre többen csatlakoznak ehhez a virágkórushoz. Szeretem a hóvirágok finom földillatát, vízcsepp alakú szirmait. A hideggel dacoló árvácskákat, édesanyám kertjének régi lakóit. És a kitartó fűvet, mely már egyre nagyobb területeket tölt meg harsány zöldjével. A kipattanó rügyeket a fákon, cserjéken, melyek reményt hoznak és szépséget mindennapi életünkbe. Ezt a megmásíthatatlan rendet, mely évente üzeni: az alattunk lévő szigetek egyelőre szilárdan tartják magukat a kozmikus rendhez. Most még örülhetünk létünknek, létünknek, az évszakok váltakozásának, mely megtöri az egyhangúságot, költészetet hoz és zenét. Virágnylással, madárdallal, szélsusogással, csillagmuzsikával, a szférák zenéjével. Ennyire szép, ennyire fontos, ennyire hitet adó.

Valaha fűcsomó voltam. Zöld hajamat fújta, lobogtatta a szél, hajladoztam és lengedeztem harsány érintésére. Harmat lepett és dér, hűvös hajnalokon. Dacoltam téllal és széllel. Csak akkor fagytam le, ha már huzamosan nagyon hideg volt. A napsugár első érintésére éledezni kezdtem. Mindig felkeltem, nem hagytam magamat. Akár az ősök. Aki csak elment mellettem, belém mart, leharapott egy csomót. Durva alakok mindig letapostak. De én mindig felkeltem, megráztam magam, s a szélben porrá szikkadt rajtam a sár, majd szerteszállt a levegő örökös mozgásában, én pedig annál szebb leveleket, hajtásokat hoztam, annál vígabban virítottam a hol kellemes, hol dermesztő vagy perzselő időjárásban. Nekem semmi nem tudott ártani, mert lényem örök. A tövemig sose hatottak a külvilág bántalmái. Néha kiástak, arrébb löktek. De én ott is kihajtottam. A kertész azt mondja, tarack. A gyógyfüvesek időnként a tövemet gyűjtik, herbát készítenek belőle betegeknek, akiknek a szervezete nem emlékszik már erre az ősi törvényre: mindent túlélni! Én pedig tanítom szakadatlanul, hogy az élet törvénye ennyire egyszerű. A nagy Egység törvénye szerint kell élni. Jóllehet sok levélre, a magam lombzatára osztódom szét, ez mégis csak annyit jelent, hogy továbbadtam az életemet, a folytatás pedig rajtuk múlik, utódokon. A mostaniakon és az utánuk jövőkön. Az ő zöld hajukat is cibálja majd a szél, lelegeli kecske, birka, nyulak és szelíd őzek, ők pedig újrakezdek, ahogyan én tettem, mert család és hazai föld ennyit tesznek együtt. Mindegyikből egy marékka, hogy megvethessük a lábunkat, és megmaradhassunk. Együtt, erősen, egymástól eltéphetetlenül.

Később is jönnek majd durva alakok, akik megtaposnak, és úgy képzelik, legyőztek bennünket. Illúzióik egy pillanat alatt szertefoszlanak, mikor meglátják friss, üde, zsenge hajtásainkat. Ők attól még hisznek a rombolásban, a villámháborúban és a csodafegyverekben. Ők azokkal egyértékűek, mert azokban hisznek. Ezért lesznek halandók. Ezért kell törvényszerűen lelépniük az élet színpadáról, ha percnyi életük csöppnyi ideje lejárt. Most még leszakítanak belőlem egy-egy szálát, kukorékolni próbálnak vele, de egyre kevesebben tudják ennek a módját. Mindent elfelejtenek, mert a lényegét nem ismerik. Ők lesznek a szálló por a szélben. Ők a könnyűek, a sehová nem tartozók, mi a maradi földhözragadtak, mondják. De mi itt maradunk. Voltunk és leszünk. Az ő porukat behordja az óceánok vizébe a szél. Ott lesüllyedve izsappá lesznek, aztán elnyeli őket egy lávaözön, mely üzenetet hoz számukra: innen nincs tovább lefelé. Beolvadnak, s talán egykor megtisztulnak. Kiköpi őket a mély, hogy új életet kezdhesenek. Talán újra is kezdik. Nem a mi dolgunk. A saját életéért mindenki maga felel. Szigorúan és igazságosan. Mi éppen ezért maradunk és tesszük a dolgunkat. Évszázadokon, talán évmilliókon át. Nemzedékről nemzedékre. Tomboló szélben, szelíd napsütésben, szikrázó csillagfényben, ezüstfehér holdsugarak érintésében. A ti példáitok is leszünk, s mindazoké, akik értenek bennünket. Mert a mai világban ez hiányzik még nagyon: egymás megértése, s az együttérzés. A közös hajladozás a szélben. Az isteni egység örök parancsára hajlás, mely megtart és újabb életet sarjaszt. Nincs más törvény, csak ez.

Bár országos tűzgyújtási tilalom van, folyamatosan égett szagot hord a szél. Földszag és égett avar szaga keveredik. Pedig reggel finom virágillattal volt tele a környék. Mindig az emberi hanyagság. A napokban többször is lehetett hallani, amint több tűzoltókocsi rohant kifelé a városból szirénázva. Van, akinek a tiltás felhívás keringőre. Mert mindig azt akarja csinálni, amit nem illik vagy nem szabad. Reggelre aztán eloszlik a füst, friss, csípős levegő árad. A patak mondja, vég nélkül mondja mondókáját, mely állandó háttérzaja életünknek itt a környéken. Nekünk ez fontos. Mint ahogy fontos a napról-napra egyre zöldebb környezet, a virágdíszbe öltöző természet. Élünk, mert élni kell. Itt élünk, mert itt rendelte sorsunk, egy felsőbb akarat, hogy éljünk. Aki nem rohan, rácsodálkozik a világ szépségére. Mert ilyenkor nem lehet nem látni, mennyire szép mindez.

Március idusának előestéjén szokták tartani a szabad sajtó napját. Országosan és helyben is. Engem még soha nem hívtak meg, vendégnek se. Sokszor eltöprengtem rajta, ennyire látatlanba, hallatlanba lehetett venni pár éves szerkesztői munkámat, több évtizedes újságírói tevékenységemet. Egyiket se fizették meg, se kicsit, se nagyon. Mintha ez nem lenne munka. A névsort látva meg kell állapítanom, hogy mindig a hatalom kegyeltjei szerepelnek ilyenkor, és gyakran azokat tüntetik ki, akiket le akarnak kenyerezni, vagy szebb kifejezéssel szólva meg akarnak nyerni a saját ügyüknek. És a lényeg mindig ez: a saját ügy. Nem a népé, a nemzeté, a városé, hanem az övéké. Ezért nem látható, amit mi teszünk. A sajtószabadságért pedig nem az cselekszi a legtöbbet, aki jól felszerelt szerkesztőségben, kényelmes körülmények között teszi a dolgát, hanem azok, akik naponta rúgatják szét a feneküket, mert bátran kiállnak az igaz ügyek és arra érdemes emberek mellett. Akik nagy közösségben gondolkodnak, nem önös érdekekben. Akiknek a sajtótevékenysége nem kap akkora médiafelületet, de erősíti azokét is, akik folyton reflektorfényben állnak és tudomást se vesznek a többiekéről.

Azt mondják, sértődöttek vagyunk. Hát ne sértegetsenek, akkor nem leszünk azok. Legyünk végre közösség, melyben apraja-nagyja fontos, nemcsak a hangoskodók. És megint egy fogalomkörnél kötünk ki: karrier, karrierizmus, karrierista. Az előbbi mindenki számára fontos, a két utóbbit a jóérzésű ember megveti. Ezért nem lehetünk közös nevezőn. Mert a karrierista igyekszik letaposni, besározni másokat, hogy az ő szerzett pozíciója annál jelentősebbnek tűnjön. Ebben nem lehetünk versenytársak. Ezt nekünk íratlan törvények tiltják. Akkor meg mit is akarok? Talán már semmit. Csak a csendet. Az még befogad, mellé társnak szegődhetek, és gyűjtögethetem némának hitt hangjait. A finom neszeket. Az érzékeny rezdüléseket. A másokat nem sértő hangzásokat. Madárdalt, rügyfakadást, patakcsobogást, szélsusogást. A láthatatlan erőt, amellyel ismét serked a fű, és bátran hirdeti: most már tényleg elmúlt a tél, a nagy fázások ideje, a nélkülözéseké és a nagy visszahúzódásoké. A gyökerek már felfelé küldik a bennük koncentrált nedveket, az életerő szimbólumát. Új dolgaink után nézhetünk. Tervezgethetünk és megvalósíthatunk. Mi magunk is neszezhethetünk. Akár a szél, a patak vagy a fák. Most virágzik a fűzfa. Aranysárga fürtös virágai mellett már feltűntek az apró levélkék. Most ez is zöld és arany színekben pompázik. Kicsit odébb aranyvesszőbokor áll. Alatta már egészen szépen kihajtott a fű. Ugyanaz a színpáros. Mint ahogy hamarosan fel fog tűnni a túlparton, az ott kizöldülő fű között a sok pitypangvirág, mely rájuk rímel. A ház előtt japánbirs készül kibontani sötétrózsaszín szirmait. Aztán bekapcsolódik egy-egy színnel, hanggal vagy tónussal a soron következő növény-szépség, akár egy Beethoven-szimfóniában. Csak végül a megfelelő emberi hang szólaljon meg, ne legyen diszharmónia!

Modern életünk nagy baja, hogy örökös rohanásban és felfordulásban élünk. Általában túl sok körülöttünk a tárgy. Kicsi lakásokban lakunk, ahol az évtizedek alatt gyűjtött dolgoknak nincs elég helye. Nagyszüleim háza sokkal rendezettebb volt. A használati tárgyakat vissza kellett tenni a helyükre, így bármikor megtalálhattuk őket. Nálunk is rend volt, de már jóval több berendezési tárggyal és a műveltség gyarapodó kellékeivel. A generációs fejlődés aztán egyre kisebb lakásokba kényszerít bennünket. Itt már végképp nincsen helye dolgainknak. A könyvekről nem tudok lemondani, márpedig az évek múlásával egyre több van. A konyha kicsi, és nincsen spájz. Egy beépített szekrény az a hely, ahová el lehet suvasztani mindazt, amit tárolni kell. Sok minden hányódik a kredencen, emiatt gond, ha sütni-főzni akarok. Legalább kétakkora hely kellene ilyenkor. A modern élet, meg a szűk látókörű tervezés ettől is megfoszt bennünket. Tudom, sokan felhördülnek, ha azt mondom, élettér, márpedig az élővilágban mindenütt ez a neve. Valakik a múlt

században lejáratják. Ezek a legújabb kori rögeszmék. Egyes főnevek tabuvá váltak, szinte ki se lehet mondani őket. Pedig minden a szöveggörnyezettől függ és a beszélő szándékától. Ha nincs ártó szándék, miért kell mégis lerohanni azt, aki ki meri ejteni a nevüket? Hogyan lehet, hogy csak zsidó személy mondhatja ki azt, hogy zsidó, azt is mai trend szerint, dicsekedve? Miért nem mondhatjuk azt, hogy cigány? Akkor minek nevezzük a zsidócseresznyét, a zsidókéket, a cigánymeggyet, cigánypecsenyét vagy a cigányzenét? Még abban sincs semmi bántó, ha azt mondjuk valakire, hogy, cigánykodik. Kedveskedik, hízeleg. Ha azt mondjuk, melegek, mindenki gyanakodva kapja fel a fejét. De ha folytatom a mondatot: melegek mostanában az esték, akkor is baj? A politika, annak is a hitványabb ága egyszerűen kisajátít magának bizonyos fogalmakat. Másképp értelmezni, máshogyan használni nem szabad, nem illik, mint ahogy ők diktálják. Pedig ez csak egyet jelent: szellemileg alultáplált egyedek akarnak irányítani megint. Ez annak idején két világégéshez vezetett. Azt pedig nem szabad hagyni. A fetiszizált szavakat pedig igenis ki kell mondani, méghozzá normális szöveggörnyezetben, eredeti értelmükben. Aki ettől is hörög, az kezeltesse magát. Nem szabad hagyni, hogy ostoba emberek irányítsák az életünket.

Azt mondják, nincs is akkora szegénység, mert túl sok ételhulladék kerül a kukákba. Talán így van, de legelőször tudni kellene az okát, miért dobják ki az emberek azt, ami oda kerül. Talán megveszik akciósan, aztán otthon derül ki, hogy csak átcímkezett vacakot sóztak rájuk. Vagy mert még jó volt, mikor hazavitték, de aztán hamar megromlott, mert nem tudták azonnal elfogyasztani. Általában nem érdemes élelmiszert akciósan vásárolni, mert könnyen válhatunk valami globális trükk áldozatává. Lehet, hogy a „gazdag nyugat” leselejtezte, és idehozták, jó lesz az nekünk, a lenézetteknek. Véget kellene már vetni a sok trükközésnek, hazudozásnak. Azok, akik egykor széjjelontották a temetőt, ahol a dédapám nyugodott, majd sebtiben vidámparkot sikerítettek a helyébe, ma se gondolják másképp. Csak ma a romlott élelmiszereket alakítják át, húsosással, büféárunak átminősítéssel. Kohósalakot sóztak rá a hiszékeny falusiakra olcsó építőanyag gyanánt, majd eszük ágában se volt kártérítést fizetni nekik, amikor kiderült a stikli és rogyadozni kezdtek a házak. A tárgy más, de a szemlélet ugyanaz: good for you.

Atomreaktorok. Ugyanaz, mint a fentiekben. Mikor az emberiség úgymond akar valami nagyot és korszakosat, mindig ez van belőle. Nagy szívások, ahogy a mai szleng mondja. Fukushima ma is sugárzik, nukleáris szennyet tartalmazó víz ömlik belőle a tengerbe. Csernobil tovább repedezik, és addig senkit nem fog érdekelni, amíg újabb katasztrófát nem okoz. S vajon hány ilyen típusú katasztrófára van még szükség, hogy a felkapaszkodottak ne merészeljenek tovább lenézni bennünket? Csernobil mellett egy szellemváros maradt. A nevére nem emlékszem, csak a képekre. Pár vénasszony visszaköltözött, mert nekik már úgyis mindegy. Kutyákkal, macskákkal körülvéve, kertjükben gazdálkodva. Amit ott termelnek, azt el is fogyasztják. S mintha alkalmazkodtak volna az erősen sugárszennyezett környékhez. A város közepén fantom-vidámpark. Nem olyan, mint amilyen a dédpapáék fölé húztak, hanem abszolút kihalt. Soha senki nem használta. Épp akkor adták volna át, amikor az atombaleset történt. Morbid. Halott, lepusztult vidámpark, ott lézengő lelkek számára. Hátha ők még használják. Ami viszont még „halálabb”, az, hogy az új atomreaktort mindössze 2-300 kilométerre építették fel Csernobiltól. Mintha odáig nem hordaná el a szél az utólag is kiszivárgó nukleáris szennyet! És akiket átköltöztettek oda, azok máig abban a fertőzött környezetben élnek és dolgoznak. Vajon hol kezdődik és hol végződik ennek az emberi fajzatnak a felelősségtudata, amelyik megszabja, másoknak mi a jó? És felfogja, ha egyáltalán felfogja, hogy másoknak kegyetlenül árt, amit ők hivatalból elrendelnek? Fegyelem, tisztesség, ugye, milyen régimódi fogalmak? De ezek nélkül hová jutunk, szegény, kísérletezgető emberke?

Valami változás készül. Pontosan nem körvonalazódik, de már érezni a készülődését. Hátha csak egy zivatar, nem pedig újabb háború a Közel-Keleten. De mi rá a garancia? Semmi. Mivel saját történelmét se ismeri, csak folyton szépitgeti, a tökfaj emberiség soha nem tanul semmit egyik idődimenzióból sem. Tudatlan marad, funkcionális analfabéta. Az önzéshez és a ravaszkodáshoz nem kell ész, csak agresszió és rosszindulat. Ezt nem akarják megtanulni azok, akiket máig rendre elkápráztatnak ezeknek a negatív erényeknek a gyakorlói. Akár a kígyóbűvölő a kígyót, vagy a naiv leányzót a házasságszédelgő. És valahogy mindig bejön neki. A helyzet pedig éppen nem az, ahogyan utólag mindig be akarja állítani. Se ő nem olyan okos, se a másik fél nem olyan buta, csak éppen naiv, ő meg elvetemült, és soha nem szégyelli el magát. Hát ettől jön be mindig, ilyen primitív a receptje. Olyan ez, mint a kábítószer: aki rászokott, egyre inkább igényli. A környezete meg szenved tőle. A megoldás? Egy határozott fellépésű ember, aki hajlandó rendet teremteni ebben az össznépi káoszban. A parazitát csak ellentmondást nem tűrő hangon lehet kiakolbóltani. Seprű, lapát, vegyszer, féregirtó szerek. Tisztaság. Odabent és odakint. Lehet másként? Nem hiszem. Egy vírust még senki nem tudott szép szóval rábeszélni, hogy takarodjon ki a beteg szervezetéből. Az hozza a pereputtyát is. Ez kicsiben és nagyban egyaránt igaz.

A delfinek folyton tanítják egymást. Mindaz, ami játéknak tűnik, egészen komoly pedagógia. Mindent megtanítanak egymásnak, amit csak tudnak. Hatalmas agyuk van. Rezgésekkel és agyhullámokon keresztül is tudnak kommunikálni egymással. Van hatodik érzékük. Ez az, amit az emberiség nagy része elfelejtett már. Telepátia, mondják, és mindenféle misztikummal ruházzák fel. De közben nem figyelnek a belső hangjukra, mely eligazítaná őket. Nem küldenek egymásnak hangtalan üzeneteket, és nem is fogadnak ilyeneket. Leredukálódtak, mint egy röghegység. Kopott ősmasszívumok, annak erényei és belső értékei, kincsei nélkül. Tengeri barátaink őriznek még valamit a közös őskön keresztül valaha volt kapcsolatunkról. Megismernek bennünket, és ha hívjuk őket, nagyon messziről is előkerülnek. Vidám táncot lejtenek körülöttünk, felugrálják, versenyt úsznak hajóinkkal. csónakjainkkal. Ha bajba kerülnek az emberek, kimentik, kivezetik őket a veszélyes helyekről. Sérült gyermekeket gyógyítanak. Életvidámságukkal megörvendeztetnek mindenkit, aki elfogadja őket. És mégis vannak, akik fogságba ejtik őket. A friss halevésről rászoktatják őket a döglött halevésre. Akár embertársainkat a szupermarketek a szemétfogyasztásra. Good for them? Erre csak az mondjon igent, aki hajlandó lenne maga is elfogyasztani az általa élelmiszerként kínált szemetet!

Még emlékszem a csendre, az igazira. Keresztapámék házában, ahol éjszaka leeresztették a spalettát az ablakokon, és a csend meg a sötétség egymást kiegészítve ereszkedett le a világra. Még a házuk előtt folyó kis hegyi patak hangjai se jutottak hozzánk olyankor. Ugyanez E. néninél, Papa nővérénél. Nála nappal volt egy csomó hang, jellegzetes falusi zajok: a meggyfán verebek zsinatoltak, kukorékolt a kakas, káráltak a tyúkok, lovaskocsi ment az úton, a lovak patkója kopogott, de éjjel mély csend honolt. Nagymamáéknál folyton susogtak a nyárfalevelek, nyáron ciripeltek a tücskök, kuruttyoltak a békák. Ment és jött a konda, meg a csorda. Kuttyák ugattak. Buksi arénázott körülöttünk. És volt gyerekzsivaj, ami ma már nem jellemző. Igen kevés a gyerek. Ez nemcsak a szegénység jele, hanem a társadalmi agresszióé is, mely megfosztja életkilátásaiktól az embereket. Nem lehet bizonyosan tervezni, mert minden esetleges és oly mulandó, hogy már szinte efemernek mondható. Mikor a lakások kicsiny voltáról szóltam, el kellett volna mondanom azt is, hogy egy stagnáló népességű országban semmi nem indokolja az élettér zsugorítását. Jutna hely bőven, mert hiszen nagyjából ugyanannyian vagyunk, mint évtizedekkel ezelőtt. Lakhatnánk családi házakban is, ahol nem kellene olyan nemtelen zajokat hallgatni nap mint nap, mint az asszonyverés, részegek dülöngélése, esztelen dübörgése, csapkodása, őrzöngése éjszakánként, utcai káromkodás, és senki nem rázná a fejünkre a

szőnyeget, mikor ki akarunk ülni a szabadba levegőzni, olvasni, teázni, étkezni, pihenni egy kicsit. Ami a német munkásosztálynak természetes módon adott, az a magyar értelmiségnek nem. Mert az elosztási viszonyokról még mindig nagyjából ugyanaz a káderréteg rendelkezik, mint régen. Megragadták a gazdaságot, és úgy tartják, mint mikor a véregek állkapocszára befogja és megtartja áldozatát. Ezzel a mentalitással nem lehet konkurálni, sőt lassan már kommunikálni sem. Sokan megpróbálták komoly hitelek felvételével, de sorra belebuktak. Ma is nézzük, hogyan kínlódnak, evickélnek, hátha partra jutnak valahogyan.

A kórházi férőhelyekkel hasonló a helyzet. Felmenőink nem azért építettek annyi kórházat, szanatóriumot, egészségházat, mert az szükségtelen volt, fölösleges luxus. Ma se helyes felszámolni őket. Nem lehet tudni, milyen változások lesznek a jövőben. Ha bekövetkezne egy katasztrófa, tömegbaleset, nem tudnák hová elhelyezni a sérülteket. Légítámadás esetére nincsenek óvóhelyek. Már rendes pince sincs a házak alatt. A lakótelepeken a pince voltaképpen szuterén. Ha háború lenne, bombázáskor az ablakok azonnal kitörnének, a katonák belövöldözhetnének az ablakon. Ezt a lakosságot már teljesen önvédelem nélkülire tervezték. Amerikában ott vannak a berendezett pinceszobák, színültig megtöltött hűtőszekrények és kamrák. Igaz, atomtámadás esetén ők is védtelenek lennének. Víz-, gáz- és áramszolgáltatás nélkül hamarosan elpusztulna mindenki. Ezért felelőtlenség egymást provokálni ilyen fenyegetésekkel.

Tegnap nem tudtam, mitől van akkora feszültség a levegőben. Mára ráébredtem, hogy az évente szokásos lomtanítás miatt ideges mindenki. Valóságos guberáns hadseregek ólálkodnak az utcán. Már az is borzalmas, hogy odakint piszkolnak és épp húsvét táján teleszemetelik a várost, de folyton be akarnak nyomakodni a házakba is. Ha olykor sikerül nekik, idebent is ugyanilyen felfordulást rendeznek. Mekkora ellentmondás feszül a két szó között! A felfordulás maga a káosz, a piszok és az undor. Valamit rendezni annyit tesz, hogy káosz után rendet teremteni, eligazítani, szebbé, jobbá tenni dolgainkat. Bár általában profi módon feltakarítanak utánuk a városgondozók, mégis nyomasztja az ember hangulatát ez az évente visszatérő tömeges szemetelés. Feltámadt a szél, mintha az indulatok csapnának össze. A sok széthajigált nylon szatyor és újságszemét összevissza röpköd a levegőben. Tele a patakmeder, és ezt a városgondozók már nem szedik össze, mert az a vízügy hatáskörébe tartozik. Az pedig nem törődik vele. Mikor nyáron lekaszálják a parton a füvet, azt is mindig otthagyják, és a szél behordja a patakba, ott erjed, bűdösödik, amíg el nem szállítja a víz. Szóval ez nyomasztotta a kedélyünket. Már előre érezzük, mert kerületenként halad felénk, a „portyázók” pedig napokkal előtte becserkészik az összes lehetőséget. Mikor megcsodálom a természet éledését, mindig megfeledkezem erről, pedig menetrendszerűen bekövetkezik minden évben. Aztán, amikor ráébredek, ismét elfog ez az érzés, amitől nehéz szabadulni. Ahogy kihajt a fű, virágozni kezd minden, azonnal belerondítanak, még hozzá tömegesen. Ezek az emberek egyáltalán nem szégyellik magukat semmiért?

Padláslesöprés. A fiatalok talán már tanultak róla, de nekik ez is csak üres szöveg, mert senki nem magyarázza el, milyen volt valójában. A háború után nehéz volt a helyzet. Legyőzött országgként csakis kedvezőtlen békefeltételeket kaptunk. Az ország kifosztva, letarolva, szétbombázva. Az emberek megszégyenítve, nők tömegesen megerősakolva. Műkincseinket külföldre lopták fosztogató bandák. Mivel jó ideig csataterré tették az országot, termelés nem, vagy csak csekély mértékben volt. A gazdaság stagnált. A katonák gyakran fosztogatással szereztek maguknak élelmet, tehát az élelmiszer-tartalékok is kimerültek. Ez volt az első padláslesöprés, a háború alatti. Aztán össze kellett szedni a hadisarcra valót. Ehhez termelés kell. Mivel azonban tökfekre, bocsánat, jó káderekre

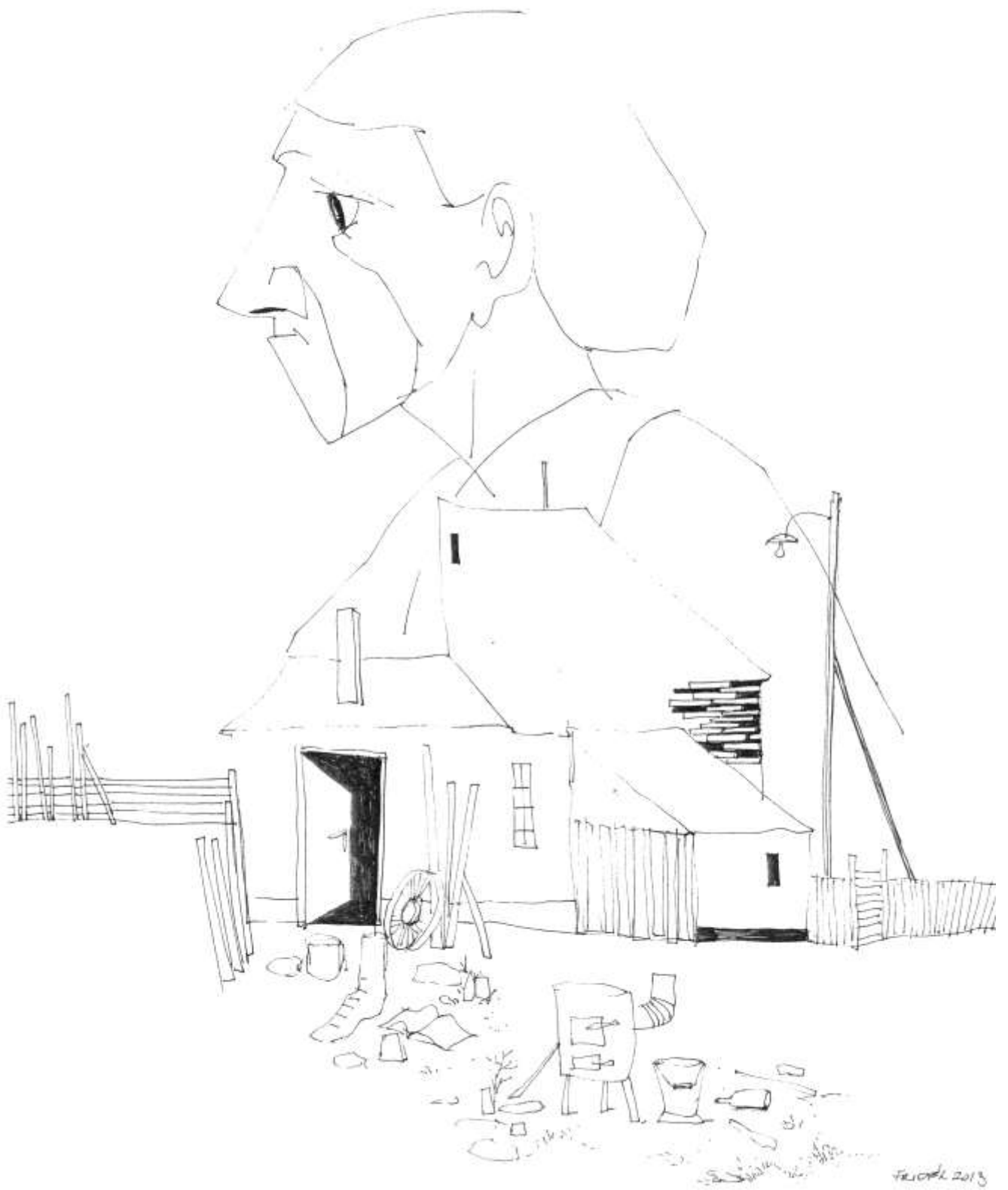
bízták az ország irányítását, azok nem értettek hozzá. Ilyen helyzetben még képzett közgazdászok se tudnak csodát tenni. Sok gyár, üzem szétbombázva, mások leszerelve, külföldre lopva, így legelső célpont a parasztság. Őket úgymint mindig kifosztotta mindenki. Évszázadokon át. A politika lefoglalta magát a hatalmi harcokkal, a kommunisták a kékcédulás választások megszervezésével. Az ÁVO, majd a helyébe lépő ÁVH minden aljasságot végrehajt. Mintha direkt élvezné a szadista kínzásokat, mintha csak bosszúhadjáratot intézne az általa bűnösnek tartott nép ellen. Micsoda elvakultság ez is! Kollektív bűnösség nincs, csak egyéni. A saját tetteiért mindenki maga felel. Máig nem tudjuk, mi értelme volt annak, hogy valakinek elhordják a padlásáról a kolbászt, szalonnát, a vetni való búzáját, az állatoknak tartalékolt takarmányt. Ebből hogy telt ki a hadisarc... Gyanítjuk, hogy mindezt az elvtársak zabálták fel. Meg szövetségeseik, az „ideiglenesen itt állomásozók”. Márpedig a behajtásban nem ismertek tréfát, sem irgalmat. S emellett még szidták, ahol érték, a parasztságot. Még az én ifjúságom idején is a lenini rögeszméket tanították az össze nem tartó, széthúzó, elmaradott és ideológiailag fejletlen parasztságról. Épült az új ideológia, a munkásosztály mítosza. Megvezették őket is, mert csak arra használták fel őket, hogy szembefordítsák, akit lehet, a paraszttal. Az elvtársi rendszer átvette a Habsburgok eszméit az „Oszd meg és uralkodj” jegyében. Az az eszme nem volt elavult nekik. De ugyanúgy, ahogy az osztrákoknak, nekik se jött be. Igaz, utóbb derült ki, mert előbb nem lehetett visszabeszélni. Amikor aztán szólt a nép, akkor már kemény volt a párbeszéd. Az ötvenhatos forradalom egy időre elhallgattatta a népnyúzókat, hogy aztán még nagyobb hangerővel sulykolják rögeszméiket mindenkinek, aki nem süket. Máig nehéz beszélni róla.

Időváltás. A sok napsütés után beköszöntött a borongós, koratavaszi, esőt ígérő idő, gyakori felhőátvonulásokkal. Heves szélrohamok dühöngtek, a fűzfánkból leszakítottak egy jókora darabot. A szél besüvített minden résen, gyakorlatilag ez szellőztetett egész nap és este, mert se az erkélyajtót, se az ablakokat nem lehetett hosszabban kinyitni, azonnal nyomta be és verte le a növényeket az ablakpárkányról. Ma április első napja. A szél lecsendesedett, most viszont vissza kellett kapcsolni a fűtést, annyira lehűlt a levegő. Szeszélyes időjárás, de az évszaknak megfelelő.

Az önmagukat eleve halálra ítéelő rendszerek alapvető és tipikus hibája, hogy agymosó technikákat használnak. Uralni akarják az emberek gondolatait, ezért folyton sulykolnak nekik valamit. Ez többnyire a saját tökéletességükről (annak illúziójáról) szól, valamint az általuk ellenségnek tekintett riválisok ócsárlásáról. Ez több mint gyerekes. Gyakorlatilag semmiről nem szól, és sehová nem vezet. Mikor egy rendszer vagy egy diktátor, egy embercsoport át akarja strukturálni mások agyát, a saját tökéletlenségeit próbálja reprodukálni. Azt, amiben ő hisz. Ostobaságban hinni ostoba dolog. Ostoba ember kell hozzá. És sok butaság, írott vagy beszélt formában. Hogy mi mindent tudnak elhitetni az emberekkel, ahhoz elég belegondolni, milyen volt a XX. század két nagy embertelen kísérlete: a kommunizmus és a fasizmus. Mindkettő spiclirendszerrel hálózta át meg át a saját hazáját, irdatlan pénzeket költött el katonaságra és erőszak szervezetei fenntartására, és mi lett az eredmény? Totális káosz, iszonyatos szenvedések, gazdasági és erkölcsi lezúllás. S hogy ez kinek volt jó és mire, azt máig nem tudjuk. Még ha létezik is az ún. világkormány, akkor se képzelhető el, hogy ebből ők tartósan épülni tudnának.

A rendszerváltás után igen magas volt az infláció. A fiatalok már erre se igen emlékeznek. Miközben kiárúsították az országot privatizáció címen, látszatja mégse volt semmi. Az infláció lerontotta a pénzünk vásárlóértékét. Ekkor kezdtünk el a lengyel piacra járni. Máshol szocialista piacnak hívták őket, merthogy egyre inkább nemzetközi arculatot öltött az egész. Voltak, akik kénytelenek voltak így ügyeskedni. Áthozták a náluk sokkal olcsóbb termékeket, mi pedig olcsóbban jutottunk hozzájuk, mint az üzletekben. Valahogyan át kellett hidalni a gazdasági csődhelyzet okozta gondokat. Lengyelországban is gondok voltak. Az egész kommunista rendszer összeomlani készült. Persze, hiszen amikor egész országokat a durvaság, műveletlenség és feneketlen tudatlanság irányít, hogy is jöhetne ki abból bármi jó? Az uralkodó osztály az a gőgös, önző, vodkázó, nősző, Moszkvába járkáló és oda jelentő banda volt, mely gyűlölte saját népét, ugyanakkor ész nélkül szipolyozta. Nos, jó, 1956 után, és ez különösen a 60-as évektől kezdve volt érzékelhető, viszonylagos jobblét volt. Mondhatjuk úgy is, hogy a társadalmat megújítani szándékozó jó erők lassan jobblétre szenderültek. A lázadó Illésből Fonográf lett, mely elkényelmesedett és utánzat-zenét, countryt játszott.

A 90-es évek, vagyis az első két szabadon választott kormány teljes lejtmenetben tempózott, miközben a lakossággá degradált nép fulladozott. A vásárlói kosárba egyre kevesebb jutott. Akkoriban történt, hogy a lakáshiteleket egyik napról a másikra egyoldalú szerződészegéssel megemelték. Én még a Papa segítségével ki tudtam mászni belőle, de családi ház irányába továbblépni nem tudtam. Pedig a gyerekek akkor már igényelték volna, a mostani lakást teljesen kinőtöttük. Mivel itthon fogadtam tanítványokat, pár évente rendszeren fel kellett újítani mindent, annyira lelakták a környezetünket. Kellene volna egy külön lakrész, ahol taníthatok, a család pedig zavartalanul élhetné szokásos életét. Ez azóta se jött össze. Bár nem hiszem, hogy ez luxus volna, teljesen normális igény, nekünk nem sikerült. Hitelt felvenni nem akartam, pedig a Papa át akart

alakítani nekünk egy régi családi házat, nem túl messze tőlük. 27%-os kamatra, rövid futamidővel kész öngyilkosság lett volna belevágni. Külön kereseteim teljesen kiszámíthatatlanok voltak. Csak tanításból ennyit nem lehet összehozni. Bár minden létező munkát elvállaltam, a Papától kapott kölcsönt pedig egy év alatt ledolgoztam és a Mama kedvéért dollárban fizettem vissza, innentől fogva megrekedtünk. Az egyre növekvő terhek miatt volt úgy, hogy nem fizettem TB-t, mert annak mértéke is lehetetlenül volt megállapítva: a jövedelem 40%-a. Akár téeszbe beverhetetlen nagybátyáim, Papa fivérei az ötvenes, hatvanas években. Választani kellett: vagy ezt rovom le, vagy a családom nem él meg. És akkor még nem is közölték, hogy ezen felül külön nyugdíjjárulékot is kellene fizetnem. De hiszen, ha mindennek eleget teszek, nekünk nem is maradt volna szinte semmi. Így is voltak nehéz időszakaink. Még rágondolni is rossz. Most, amikor a kádári egyenlődsdi jegyében alakult ki a nyugdíjrendszer, úgy tűnik, azok tettek jó lóra, akik soha nem mertek vállalkozni semmire, beérték akármilyen alkalmazotti fizetéssel, nevükhöz nem fűződött innováció, jelentősebb társadalmi érték. Aki belevágott valamibe, kockáztatott, munkahelyet teremtett legalább a maga számára, arról eleve azt feltételezték, hogy ugyanúgy csal, mint akik ezt a rendszert létrehozták. Biztosan volt ilyen is, de a növekvő járulék- és adóterhek olyan súlyosak voltak, hogy az ember örült, ha megélt valahogyan. Mondhatnánk, mindegy, elmúlt, de a következmény, a behozhatatlan mínuszok megmaradnak, s velük a minimálisnál is minimálisabb nyugdíj, ami rám vár.

A Retro évek sorozatban olvasom, hogy az elvált nőket megvetés övezte a hetvenes években. Mivel akkor még nem voltam érintve a kérdésben, effélet soha nem érzékelttem, az előítéleteket nem állhattam. De utóbb, visszagondolva mégis van egy érzés, mely ezt igazolja vissza, jóllehet a nyolcvanas évekből. Mikor jelenlegi lakásunkba költöztünk, furcsa idegenkedés vett körül bennünket. Én nem értettem, de nem is foglalkoztam vele különösebben, mert a családomnak éltem. Sokat dolgoztam, hogy a gyerekeknek ne legyen hiányuk semmiben. Szomszédasszonyokkal pletyizni, összejárni nem volt időm. GYES-szindrómában nem szenvedtem, boldog anya voltam. Mint említettem, mindent elvállaltam. Nyelvtudásom kuriózumnak számított, bár akkoriban elsősorban az angol volt divatban. Sokat kísérleteztem, az óvodás korosztálytól a nyugdíjasig, bár ez utóbbi ritkaságszámba ment. A fiatalok viszont lelkesen szabadultak meg a kötelező oroszoktatástól, és tanultak nyugati nyelveket. Engem pedig örömmel töltöttek el az eredményeik.

Időközben többször átcserélődött a szomszédság. Igen kevesen laknak már itt a régiek közül. A húsz családból velünk együtt összesen hét. Mégis igen hosszú időbe telt, amíg megszokták másféle életmódunkat, számukra talán érthetetlen külön-utasságomat. Lehet, hogy ez másoknak különbség, de az eredmények beszélni kezdtek. Az elvtársi lejárató kampányok megkoptak. Vagy csak beérik azzal, ha anyagilag tönkretesznek. Vagy tovább folytatódnak a háttérben, csak én nem észlelem őket. Ki ér rá ilyen bolondságokkal foglalkozni? Hogyan is köthetnek le valakit a mesterségesen gyártott rögeszmék, mint amilyenek az én amerikai kémvádam is voltak? Egészen másfajta struktúrájú agy szükséges hozzá, gondolom. A bulldogagy, amely a gazda által kiadott parancsokra koncentráll, azon túl se lát, se hall. Amilyen a Papára ráállított spicliké is volt, és amilyenek az én sarkamban is folyton ott voltak. Érdekes, hogyan ismétlődnek ugyanazok az elemek az egymást követő nemzedékek életében. Vajon mi hívjuk ki magunk ellen őket, vagy ők ilyen megátalkodottak bűneikben? Jó lenne tudni, hogy valaha leszálnak-e majd a családomról, vagy a lemenőknek is ugyanezt a sors jut, kénytelenül?

Az öregségnek is megvannak a maga előnyei. A nyugodtabb, derűsebb életszemlélet. Mivel az életfolyamatok lassulnak, ráérünk szétnézni magunk körül, így jobban megfigyelhetjük a dolgokat és

az összefüggéseket. Meglátjuk mindazt, ami mellett mások elrohannak. A természet változásait, szépségét, az örök körforgás természetes rendjét. Végül elfogadjuk az elfogadhatatlant, legalábbis ami mások számára annak tűnik. Nem a hiúság dominál, hanem a bölcelet. Az a tudomány, mely felkészít az eltávozásra. Megízleljük a szavakat és a hangulatokat. A végtelenségben hajnalodunk, Eco halhatatlan szavaival, melyek persze ezen túl sokkal többet és másat is kifejeztek. M'illumino annyit tesz, megvilágosodom. Úgy fizikai, mint szellemi értelemben. Ez az, amit a fordítás nem ad vissza. Az öregség pedig maga is egy megvilágosodás. Megérteni mindazt, amire korábban nem jutott időnk. Nyugodtan átadni magunkat a műélvezetnek, mert ehhez is idő kell. Elővenni régi köteteket, felidézni korábbi élményeket, melyek leülepedtek valahová emlékezetünkben. Vagy újraértelmezni őket, mert ma már érettebb fejjel olvassuk vagy hallgatjuk őket.

A múltkor Bessenyei Ferencet láttam Othellóként. Túl a gyönyörű orgánumán, mélyen átélt szerepén fantasztikus volt, hogy ránézve elhitte az ember, ő valóban mór. Pedig tudjuk, hogy mindez smink, festék kérdése, de ő belülről volt mór. Ez az igazi művészet. Nagyjainkat sorra eltemetjük, de ki és mi marad utánuk? Az isten-szerepet játszó direktorok korszaka komoly rombolást vitt véghez a színházi életben. Vajon azzal mi lesz? Úr támad, és ki kell várni, amíg – Weöres Sándorral szólva – levonul a trágyaözön, és a távoli kikötőkben már nem lesz olyan bűdös? Régi színházi felvételekből jóleső érzés újrahallani, milyen szépen beszéltek még magyarul. Ma már mintha ez lenne a legutolsó követelmény. Meddig lehet még rombolni az anyanyelv erősségét, a szépséget és a tömörítő képességet? A plaszticitást, szakzsargonban. De mintha ez is falra hányt borsó lenne. Ha szép magyar beszédet akarunk hallani, Székelyföldre kell menni, vagy a Délvidékre. Idebent, a határokon belül mintha maga a magyarság adott volna szabad jelzést az önfelszámolásra, és éppen egyik legfőbb értékünkön, a csodálatos anyanyelvünkön keresztül.

Még egyszer az agymosásról. Ha túl sokszor ismételnék el valamit, az ember egy idő után már inkább csak a dallamát hallja, az értelmére nem, vagy kevésbé figyel. Voltaképpen a szervezet önvédelme, hogy kikapcsolja az értelmet, hiszen ilyenkor nem túl épületes dolgokról van szó. A dallam viszont olyan, mint valami gejl zene, sokáig ott motoszkál az ember fülében. Az a szerencsés, aki ki tudja kapcsolni a figyelmét. Én a toladó reklámoknál mindig így teszek. Egyúttal automatikusan megadom a választ: én ebből nem kérek. Azon túl már nem tudnak hatni rám. Világunk tökéletesebb lehetne, ha embertársaink is ugyanezt az önvédelmi technikát alkalmaznák, s nem állnának védtelenül a betolakodó vakvilággal szemben. Azért vak, mert aki fanatikusan, makacsul, önfelűen sulykol valamit, az elvakult. Nem lát a saját felfújt egójától, és ezzel akarja elárasztani az egész világot. Fiataloknál gyakran észlelem, hogy az iskolában is ezzel a módszerrel oktatják őket. Ha már belebutultak ebbe a magoltató módszerbe, akkor nagyon nehéz leszoktatni róla őket. Van úgy is, hogy lehetetlen, mert ez egyfajta mankóként szolgál a számukra. Bár egészséges a lábuk, mégis csak ezzel akarnak járni. Talán, mert nem hisznek magukban. Egyáltalán lassan már elmondhatjuk, hogy senki nem hisz semmiben. Az emberek agyát éppen erre akarják átstrukturálni.

Hiperaktív improvizációs show-műsorok, már sorozatban, a televízióban. Én semmilyen sorozatot nem vagyok hajlandó megnézni. Nem tűröm el, hogy megadott időpontban odaragasszanak a székhez vagy a kanapéhoz. A saját szabadidőmről magam döntök. Ebbe az improvizációba belebelenéztem párszor, megadva a lehetőséget, hátha van benne valami jó is, hiszen jó színészek vállalkoznak erre a pojácaszerepre. Minden a meghökkentésre irányul, szellemileg nem lehet épülni belőle, úgyhogy passz. De amint látom, divatban van, mások megnézik. Olykor a kultúrpótléokra többen vevők, mint a valódi értékekre. Általában az a bajom a csatornaválasztékkal, hogy csak az

átlagosnak mondott ízlésvilágot hajlandók kiszolgálni. Velem megfizettetik a bunkók igényeit, de mások viszonzásképpen nem fizetnek azért, hogy nekem meg lehessenek magasabb rendű igényeim. Mindig ígérik, de soha nem akar megvalósulni, hogy lehet egyéni csatorna-összeállítást is kérni, pedig ez lenne a logikus. Igaz, akkor a sok szemétszolgáltató már eleve befuccsolt volna. De mi lehet a fiatalok ízlésvilágával? Nekik ez megfelel? Nem tudnám megmondani. Hozzám értelmes emberek járnak, nem mosott agyúak. Hogy a fent említett improvizációkra miért vállalkoznak nagyszerű színészek is? Bizonyára a pénz, aminél mindig kikötünk előbb-utóbb. De a régi és mai színjátszás között ez is volt a különbség: a valódi nagyságok mindig megőrizték emberi tartásukat. Mellettük voltak persze pojáccák is, de őket soha nem lehetett egy kalap alá venni. Nem volt átjárás a kétféle színház között, ahogyan a görög színház is különbséget tett Aiszkhülosz és Arisztophanész között. Ma ezt a keveredést akarják játszani társadalmi alsó-felső szinten is.

A szél ismét tombolt, de már kevésbé, mint az előző napokban. Tegnap pár szem hó is esett, de még az eső is inkább ígéret maradt, mint ajándék a természettől a nagy szárazság után. Éjszakánként igen hűvös van, de a hagymás növények és az egyre szebben pompázó fű ezt elég rendesen bírják. A temetőben már elnyílt a hóvirág, most a krókuszokon és a jácintokon van a sor. Újul a gyopár, a tavalyi szerzeményem, és láttam egy kinyílt Puskin-jácintot is. A házunk körül virágzik az ibolya, a sötétkék virágú. Van többféle is, csak a fehéret nem találok. Talán épp az nem maradt meg, amelyik a legkülönlegesebb volt, óriás virágú, nemes ibolya.

Elkezdődött a nagyhét. Ilyenkor szeretek visszavonulni kissé, bár sose voltam bigott vallásos. Talán több rossz tapasztalat hatására alakult így. Odahaza vallásos nevelést kaptunk. Tizenhárom éves lehettem, mikor konfirmáltunk. A templom lépcsőjén, ahogy szokás, lefényképeztek bennünket. Aztán az esperes úr átadta a fényképet a rendőrségnek, a névsorunkkal együtt. Hozzájárult, hogy mint klerikális reakció vonuljunk be a fanatizált, rendszerhű alakok tudatába, s mint ilyenek, most már saját jogon is üldözendők lettünk, nemcsak származásunkra való tekintettel, szüleink megbélyegzettsége miatt. Onnantól kezdve nem voltam hajlandó templomba járni, legfeljebb nagy ünnepeken tudtak elcipelni a szüleim. Általában engedelmes gyerekek voltam, de ezen a ponton megmakacsoltam magamat. Miután átéltem azt a felemelő pillanatot, hogy az esperes úr megáldott bennünket, és valóban éreztem, hogyan árad az áldás a fejemre, képes volt megtenni azt, amit egyetlen becsületes ember nem tett volna meg a helyében. Onnantól kezdve megvettem, és megvetek minden olyan Isten szolgáját, aki képes elárulni papi hivatását és a híveit. Istennel való kapcsolatunk tiszta kell, hogy legyen. Ha egy pap gyűlöletet prédikál a szószékről, negatív érzéseket közvetít, az nem méltó a palástra. Ha hitünk és annak gyakorlása tiszta, akkor nincs baj. Jobb ugyan közösséghez tartozni, de nem mindenáron. Ahogyan a tönkrement házasságot sem egészséges fenntartani, csupán a látszat kedvéért.

Ismét kétségek gyötörnek. Hogyan tudom kiadni ezt a könyvet, és hogyan teszek eleget, Hatvany Lajos szigorú követelményének. Most mindent félreteszek, amíg ezen a nagyobb lélegzetű művön dolgozom. A számítógéppel sokat kínlódom, mert szándékkal ellentétben folyton beletöröl abba, amit írok. Mai munkámhoz szükséges ugyan, de az alkotó élet nem erről szól. S közben sokat bosszant. Ahogy nemzedékem többségét általában, engem se bűvöl el igazán a számítástechnika világa. Annyit foglalkozom vele, amennyit feltétlenül szükséges, ebben már nemigen változom. Pedig nyilván sok mindentől fosztom meg magamat, de ha meg ebbe vetném bele magamat, akkor a saját feladataim senyvednének. Az irodalom fontosabb, éppen ezért maradok a számítógép nagy barbárja, aki rá van utalva a környezete segítségére, mikor megakad valahol a használatában. Igaz, korom meg

inkább a művészetek terén kezd egyre nagyobb barbárságokat elkövetni. Úgy a művelők, mint a befogadók, akik ráhagyják a szélhámosokra szélhámosságaikat. Azt mondják, ők nem esztéták, hogy meg tudják ítélni, mekkora értékekről is van szó, de elfogadják és befogadják. Vele együtt az igénytelenséget, a minimális igények értékrendjét. Én pedig maradok kétségeim között, vajon fenntartható, s ha igen, meddig, a mi esztétizmusunk, az emelkedettebb témákkal, csiszoltabb formákkal, a talán nem modern, de mégis valós problematikával? Ha kell rajtunk kívül valakinek, akkor ki az és hol rejtőzködik, hogy nem ismerhetjük egymást? Sok kérdés, többnyire megválaszolatlanul, néha gyötrő, nyugtalanító formában merül fel, majd süllyed vissza tudatunk mélyére, hogy aztán még nagyobb erővel törjön a felszínre, mikor éppen nem számítunk rá. S közben a korszak körülöttünk a nagy önfeladásokról és nagy önküritésekről szól, skrupulusok nélkül, alaposabb átgondolás nélkül, csak mert lehet. Ez is a korlátlan lehetőségek kora, mint ahogyan Amerika a korlátlan lehetőségek hazája volt egykoron? Nemigen. Mindkettő illúzió volt, és az ma is. Minden lehetőség korlátozott, mert társadalomban élünk, ahol szigorúan kötött formák kötött élünk, és ettől egyikünk se független.

A függetlenség is korlátozott. A korlátok egy részét készen kapjuk, a külvilágtól, míg másokat mi magunk állítunk önmagunk elé. Ez a lélek fejlődésének alapfeltétele. Minél több korlátba ütközik, annál magasabbra törekszik a lélek. Az élvező élet az elpazarolt lehetőségek útja. Mások szolgálata helyett másokat von a maga szolgálatába. Leigáz és dolgoztat. Ugyanakkor megszüntet és kiirt valamit, mint amikor valaki a gyomokkal együtt a kultúrnövényeket is kipusztítja. Elsősorban a saját lelkéből az igényt az öngondoskodásra és az alkotó életre. Isten-közeliségre. Az örökös mulatozás és az élvezetek hajhászása eltávolít az élet valóságától. Onnantól kezdve nincsen közös nevező. Ember és korszak eltávolodnak egymástól. Ezért akkora a diszharmónia a ránk maradt nómenklatúra és az általuk lenyomorított nép között. Előbb ránk települtek rossz szokásaikkal, dorbézoló hajlamaikkal, lopkodásaikkal, melyben teljes volt az egyetértés köztük és a megszálló oroszok között. Utóbb ez leszivárgott a köznép közé, erről szólt a Kádár-korszak hanyatló ideje. Sokan úgy gondolták, ha a nagyfőnököknek szabad, akkor ők se korlátozzák magukat erkölcsi elvárásokkal. Utána ők is loptak, ők is dorbézoltak. Ettek-ittak, mert a magánvagyon korlátozott volt, nem sok minden akadt, amire gyűjteni lehetett. Egy lakás vagy egy ház, egy nyaraló, egy kocsi. Utazni nem lehetett, vagy csak korlátozva. Egyáltalán minden erről a korlátoltságról szólt. A korlátoltság ránk telepedett és nem hagyott élni. Minden erről a fullasztó légkörről szólt. Mások megalomániájáról és a mi minimálisra leszorított lehetőségeinkről. Ez volt az, amitől el kellett menekülni.

Nem tudom, ki hogyan viszonyul a saját ifjúkori ideáljaihoz. Túl azon, hogy a korszak mindenbe belerondított, amibe csak lehetett, megvoltak, kialakultak saját eszményeink. Voltak olyanok, amelyek összetörtek, mint sokunknak az egyházba, annak tiszta, romlatlan változatába vetett hite. Anélkül, hogy istenhitünk megrendült volna. Húsz-huszonegy éves lehettem, mikor minden esti olvasmányom a Biblia volt. Sok más mellett, persze, de ezt a „klasszikust” nem tudtam nélkülözni. Még a spicliket is le tudtuk építeni, mondván, hogy ez az általános műveltség része, tehát illik ismerni. Ők hogyan tudnak vitatkozni róla, hogyan akarják cáfolni, ha nem is tudják, miről beszélnek? Na hát persze, a kiadott pártbrosúrák alapján. Nekik annál több nem is kellett. Örültek, ha abból felfogtak valamit. Ez köszön vissza a mai vitakultúrában, ha ugyan meg lehet tisztelni ezzel a szép kifejezéssel. Általános tapasztalat, hogy mikor posztkommunistákkal, vagy mai nevükön szocialistákkal vitatkozik valaki, soha nem a feltett kérdésre válaszolnak, nem vesznek részt egyáltalán az értelemes beszélgetésben. Mint aki leckét mond fel, mindig ugyanazokat a sematikus válaszokat adják mindenre, mintha hülyék lennének és nem értenék a feltett kérdést. Holott értik, de

Ők soha nem térhetnek el a párthatározatoktól és a nekik kiadott felmondandó szövegektől. Ezért képtelenség bármit is megértetni velük, mert az ő agyinosottságuk az akadály a értelmes párbeszédnek. Ezért nem voltam hajlandó belépni semmilyen pártba. Nekem senki ne mondja meg, mit gondolhatok vagy szólhatok az adott témáról! Ha a saját gondolataim nem kellene, akkor én se hiányzom nekik. Egyéniségem egyenesen kizárja a plebsz szerepet, amit legtöbbször nekem szánnak. Gyarapítsam a tömeget, legyek szavazógép, engedelmes bólogatójános, toljam azok szekerét, akik ezért maximum kedélyesen hátba veregetnek. Van arra elég önkéntes, a diktatúra torzszülöttjei. Az én nevemmel és érdemeimmel ne akarják színesíteni az amúgy elég sápatag palettát!

Nemzedékem a lázadó ifjúság volt. Előbb csak öltözködéssel, frizurával lehetett kifejezni gondolati, érzelmi különállásunkat, azaz szembenállásunkat az akkori hatalommal. Aztán következett zenei ízlésünk, melyet a ma már nagy rockereként ismert zenészek neve fémmjelzett. Érdekes, hogy a legradikálisabb Illés története aztán hova jutott. A radikális Bródy és Koncz Zsuzsa (A királyé nem leszek... - Melyik királyé?) képezték a későbbi szabad demokrata értelmiség magvát. És máig úgy maradtak. Semmit nem ismertek fel abból az intézményesített szabadrablásból, ami körülöttük folyt és folyik. Éppen ők azok, akik ma a hazaárulókat támogatják. Akkor hazudtak vagy most? Inkább akkor. Fejlődéstörténetük lezárult akkor, amikor sértődötten különváltak eredeti csapatuktól, és máig azért vallanak ellentétes véleményt velük, mert velük opponálnak, tehát nem az igazságot keresik, hanem a visszavágási lehetőséget.

Eszmei különállásunk folytatódott aztán egyetemi éveinkkel, amikor a hatalom tovább is kontrollja alatt akart tartani bennünket. Voltaképpen helytartóik voltak nagyon ostobák. Még csak józan kompromisszumra se volt lehetőség. Vagy ide tartoztál, vagy oda. A távolságot ők maguk növelték ostoba kijelentéseikkel, büntetőhadjárataikkal azok ellen, akik nem vállaltak közösséget velük. Nem baj, a választóvíz különválasztotta az egymáshoz nem illő részeket. Csupán taktikai rövidlátásukra utalok, amikor ezt megemlítem. Nem volt közös nevező, és nem is lesz, de az árkokat ők kezdték el kiásni, és aztán minél mélyebbre sikeríteni. Utóbb meg az árkok betemetéséről kezdtek beszélni. Hogyan? A lövészárkok, melyeknek két partjára kényszerítettek egész nemzeteket, nem omlanak csak úgy be, mert ők ismét köpönyeget fordítottak. Általuk voltak és vannak lövészárkok, ha csak jelképesek is. Az ifjúkor a szellemi kiteljesedésről szól. Ehhez tartozik az önálló világkép kialakítása is. Nagyon fontos, milyen iskolákba járunk, milyen tanárokkal és diáktársakkal találkozunk. Hogy találunk-e köztük igaz barátokat. Hogy kik a diákvezérek, és miért hatnak diáktársaikra. Már említettem, hogy jelentős diákszínházi műhely élt és hatott a maga érett és érlelő szellemiségével. Modernségében is klasszikus volt, mert jelentős értékeket képviselt. Akik látták, máig képszerűen emlékeznek előadásaira, akár egy jelentős filmélményre. Talán mert a közönség és ők megosztották gondolataikat egymással. Ez a valódi színházi siker alapja.

Évfolyamtársaimmal és csoporttársaimmal nem alakult ki szorosabb barátság. Talán mert érettebb voltam náluk, talán mert nem voltak azonosak a problémáink. Én akkoriban besegítettem nővéremék családjában a gyermekgondozásba. Keresztfiam akkor volt csecsemő, nővérem végzős hallgató. A klinikai gyakorlatokról nem hiányozhatott Kata, gyakran én lógtam helyette a kihagyható előadásokról. Voltak, akik mőszeroltak ezért. Nem tudhatták, mert nem kötöttem az orrukra, bocsánatot kérni pláne nem voltam hajlandó amiatt, hogy babára megyek vigyázni. Volt úgy, hogy a keresztfiamat ölben cipeltem be az egyetemre. Nővérem éppen beteg volt, kórházba került. Vizsgáznom kellett, közben rábíztam az egyik lányra, aki hajlandó volt megfogni, míg én odabent vagyok. De mikor kihúztam a tételt és elkezdtem volna kidolgozni, M. torkaszakadtából üvöltöni

kezdett a folyosón. Míg ki nem mentem, abba se hagyta. Hiába kedveskedtek neki a lányok, semmi nem használt. Én viszont nem tudtam koncentrálni, megbuktam. Utóbb jelesre vizsgáztam ugyanabból az anyagból, de az indexből ez a történet nem tudható. Mint ahogyan nem tudható e nélkül a könyv nélkül, milyenek voltak akkori mindennapjaink. A retro könyvek bemutatnak valamit korabeli fotókkal illusztrálva, de a kiegészítő szöveg nem mindig reális. Kissé szépíti a puha diktatúra időszakát. Könnyű utólag nosztalgiázni, főleg, ha valakinek baj van az emlékezőtehetségével.

Ami pedig az akkori társakat illeti, csak annyit jegyzek meg, hogy más annak az élete, akit kényeztetnek, kiszolgálják, míg tanul, a család a tenyerén hordja, büszke rá, mint akinek már akkor is törődéssel, nehézségekkel van tele. Mostohaanyja van, aki az apanázsnak csak a felét adja oda, és „szépreményű fiatalembereket” hoz a házhoz, hogy mielőbb férjhez adja. Egészen addig, amíg egyszer csak megunom a dolgot és kijelentem, hogy amíg egyetemre járok, senkihez nem vagyok hajlandó hozzámenni. Akik túl korán házasodtak, gyengébben teljesítettek, mint azok, akik kizárólag a tanulmányaikra koncentráltak. A szavamot állom. A kiesett apanázst különmunkákkal kompenzálom, pedig ez akkoriban nem szokás. Tanítok, tolmácsolok, nyári szünetekben is, amikor össze kellene szednem magamat a fárasztó vizsgaidőszak után. Néha úgy megyek haza, hogy sovány vagyok, mint egy gebe. Keresztanyám leszidja a Mamát, mert ruhákkal nagyon rosszul vagyok eleresztve. Utána az ellenkező véglet: a legdivatosabb szalonban kell ruhákat és kabátokat varratnom. De hát kit érdekel a dolog show része, a két családtag összecsapása? Pedig keresztanyámnak igaza van, de nem akarom megbántani a Papát. Számomra a szellemi lehetőség a fontos, és ezen a téren jól választottam alma matert. Máig él bennem a hatalmas könyvtárak élménye és útravalója, mely segített megalapozni műveltségemet. Mint ahogy sokakét. Mert nem formájában adott sokat, mint sok más divatos egyetem, hanem tartalmában. Beltartalom, azaz belbecs nélkül pedig nincs igazán megfelelő forma. A tartalom viszont sokféle formát ölthet, gondoljunk csak a műfajok sokszínűségére! Hát ez volt egy nagy szellemi kezdet a számomra. A jobb partikat elmulasztottam, de nem bántam meg. Nem élvetem életre születtem. Nem azért, hogy férfiak kényeztessenek, és dédelgetett porcelánbabája legyek valakinek, a világtól elzártan. Kellett mindaz a megpróbáltatás, amiben részem volt. Általa értem azzá, ami vagyok. Ezért nem irigyeltem soha azokat, akik úgy mond vasárnapi életet élnek. Nekem az lett volna a nagyobb teher, ha a szellemi értékeket nem kapom meg, és ezek híján elsikkadok. Emberileg és szakmailag. Az előny soha nem annál van, akinek a kezében a korbács, hanem az általa bántalmazottaknál. Akik mégis túlélnek mindazt, amivel meg akarják őket halasztani. Mint ahogyan az sem kérdés, kié lett a dicsőség: az ötvenhatosoké vagy az ávosoké? A kiemelt nyugdíj az övéké persze, de mire vitték általa? Annál jobban éheznek-szomjaznak valamire, amit mégse kapnak meg soha. Mert ők maguk az akadály a saját szellemi-lelki fejlődésük útjában. Hogy nem fogják fel? Nem. De az nem a mi problémánk. Nekik kell valaha belátniuk, mit vétkeztek. Mert vétkesek, az nem kérdés. Az általuk sztárolt Habsburgok jelszavával válaszolunk nekik, az örök hazaárulóknak: „Istennél a kegyelem.” Reménykedjenek ők is csak abban. Ez különösen nehéz lehet, hiszen nem is hisznek benne.

Egy kis szünetet engedélyeztem magamnak. Jobban mondva leálltam az írással, és átnéztem az eddig feljegyzetteket. Egyes részeket átlapoztam, másokat újraolvastam. Kell a kontroll, hogy egységes egészé álljon össze végül ez a laza szerkezetű írásmű. Másrészt tudnom kell, nem törölt-e ki valamit úgy a gép, hogy nem veszem észre. Számomra felfoghatatlan mechanizmus szerint működik, így nem is értem, mitől tűnnek el egyes sorok, mondatrészletek, vagy akár egész oldalak is. Mint ahogy nem értem, miért éppen a bal sarokba kell tenni a gyorsbillentyűket, melyek hasonló zavarokat okozhatnak. Hiszen az ember, ha elfárad, nem képes huzamos ideig erőltetett helyzetben tartani a kezét, nekem pedig a balesetem óta ez nehezemre esik. Miközben átnéztem a kész részeket, sok élmény ismétlődött újra emlékezetemben. Voltaképpen színes életem volt. Úgy a szüleim mellett, mint tőlük függetlenül. Ezek egy része most színes fotográfiák gyanánt áll a kedves olvasó előtt. Másak talán csak fekete-fehéren, mert nem találtam el a megfelelő árnyalatot, vagy mert sötét lapjai életemnek és ennek a hétköznapi történelemnek. Azon már nem töprengek, hogy valóban meg kell-e írni, mert ha nem kellene, ihletet se kapnék hozzá. S hogy mennyire kell, azt jelzi a munkatempóm is, amellyel ezt a könyvet írom. K. barátnőm, akinek szeretetteljes kritikáit a legnagyobbra értékelem, rácsodálkozik ugyanerre. Nekem pedig mennem kell tovább. Talán az idő szorít, talán a kihagyott alkotói korszakok, s mert akkor akarom megírni, amikor szellemileg teljesen ura vagyok az életem során begyűjtött tapasztalatoknak, írói vénám pedig segít ebben.

Eltört a nagy levesestál, Papa egykori ajándéka. A tőle kapott étkezéslet tovább fogyatkozik. Már korábban eltört a kávéskanna, a teáskanna, egyéb tartozékok, most csupán az újabb kárt konstátálom szomorúan. Nem is tudom, miért ragaszkodunk annyira a tárgyainkhoz. Talán mert köt az ajándékozás élménye, a ceremónia, melynek során átadták nekünk őket. Mert újra átélünk valamit, amikor kezünkbe vesszük őket. Egy-egy magányosan maradt darab is emlékeztethet, ha a kezünkbe akad. A Papa mackós mozdulatai, mikor hozta az étkezésletet, fürkészte az arcomat, vajon tényleg tetszik-e, vagy csak udvariasságból mondom. Általában furcsa szerzet voltam, vagyok ebben a családban. Sose tudták, eltalálják-e az ízlésemet. Vagy hogy megvan-e már az a könyv, amit nekem szántak. Mindig nagy megkönnyebbült sóhajok kísérték, ha beletrafáltak, aztán együtt örvendeztünk. Most sajnálom a szerviz részét, de nem a tárgyat, a finom aranyszegéllyel és halvány virágokkal. Talán a mozdulatot, mely ezek révén még összekötött bennünket. Mikor egyszerre fogtuk, és mindkettőnkénél volt, az ajándékozottnál és az ajándékot hozónál. Talán ezek a mozdulatok is azok, amelyek egységben tartják a családot. A kép továbbél velünk, s talán így, hogy megörökítem, a hátramaradókkal is.

Ma észrevettem, hogy a legutóbb írottakba is beletörölt a gép. Már nem tudom feleleveníteni minden szavát, de kelleetlenül átírom a megmaradtat, és elhatározom, hogy mindig kinyomtatom az aznap írottakat. Ez nem is tart sokáig, de legalább megmarad, amit aztán tovább javítok. Ahány nap, annyi hangulat. Ez velem változik, akár az égen a hold. Ezért nem tudom igazán visszahozni, mert a mai nap már egészen más, mint a tegnapi volt. Hold és Vénusz együtthatása kell ehhez az elszánt alkotáshoz. Régen úgy mondták volna, elkötelezett, de ezt a szót elkoptatta a mozgalmi zsargon. Maradok a magam szokott stílusánál, a kihagyott napokat pedig majdcsak pótolom.

Azért annak is megvolt az előnye, hogy annyira szerény körülmények között éltünk, a mostanihoz viszonyítva. A miénk egyfajta jómód volt az akkori külvilág szemében, aminek persze szüleim takarékosága és gondos, jövőbelátó tervezése volt az ára. Sok lemondás a maguk részéről,

takarékosság a hétköznapokban, bőkezűség ünnepekkor. Kellett a „betakarítás” boldog élménye is, anélkül zsugori gyűjtögetéssé vált volna az egész. Volt ilyen is a családban, a Nagymama egyik öccsének felesége, aki még a gyermekáldással is spórolt, és őrjöngött, ha egykés családjából valaki csak egy fillért is ki akart adni valamire. Nálunk a pénz eszköz volt a polgári kényelem eléréséhez, de soha nem cél. A falucskában, ahol élünk, kifigurázták a fősvényeket, faszarinak nevezték őket. Volt egy nő, akit mindenki csak Faszari Pirinek hívott. Unokatestvéreimet, T.-t egyszer elküldték hozzájuk valamiért. Lett nagy magyarázkodás belőle, de a fél falu nevette, amikor T. úgy állított be hozzájuk, hogy Vaszary Piri nénit keresi. Ezt a nevet nyilván ismerte korábbról szülei filmélményeiből, és az ő fülében ez egybehangzott. Talán a híres komika is kacagja odaátrol a hajdani gyermekszáj korai grimaszát. Mint ahogy az én J. fiam egykori aranyköpését, aki az esti tévzés után Budi Allent emlegette Woody Allen helyett. Aki még csak hallás után tanul, könnyen keveredhet ilyen helyzetbe: az általa már ismert szavakat helyettesíti be az újakéba. De, amit már említettem, harag vagy sértődés nemigen esett az efféle elszólásokból. A kis közösség összetartott, ezt ugratás számba vették, nem pedig sértésnek.

Másodunokatestvéreim, Nagymama bátyjának és öccsének fiai mesélték, hogy szomszédasszonyuk, aki ugyancsak zsugori volt, egyszer agyon akarta verni a macskát, mert az valamit ellopott. Belekötötte egy zsákba, majd elkezdte a favágó tőkéhez csapkodni. De mivel a macska mindig talpra esik, még a zsákba bekötve se boldogult vele. Ahányszor a tőkére érkezett, már megint talpon volt a zsákban. A fiúk a kerítés mögé bújva szórakoztak a nénin, aki sűrű szitkok között akarta túlvilágra küldeni a szerencsétlen jószágot, mely valószínűleg éhes lehetett, azért vetemedett ilyen „gaztetre”, amivel felháborította gazdasszonyát. A cirnos aztán valószínűleg megúsza a dolgot, csak a néni látta be későn, miután már jól kifáradt, hogy nincs további értelme a falusi „kivégzésnek”, pláne, hogy a fiúk a kerítés túloldalán egyre jobban pukkadoztak, majd végül kitört belőlük a hangos hahota. V. néni aztán fordíthatta hasznosabb ház körüli tevékenységre a fölös energiáját, minthogy a girhes macskájával bajlódják.

Ma finom esőillatra ébredtem. Előbb csak a szél hozta errefelé, aztán esett egy kevés, e máris beitta a szomjas föld. Már az aszfalton se látszik a nyoma. A napos helyen zöldellő fű közt megjelentek az első pityangfejek. Zöld és arany szépséges kontrasztja, a fölöttük pompázó aranyvesszőbokkal. Néha finom jácintillatot hoz a szél valahonnan, én pedig a közelebbi ünnepre pár tő árvácskát és mézfüvet rejtegetek egy szatyorban az erkélyen, takarítás utánra. Hozok még hozzájuk, de előbb rendet kell raknom a rigók által felforgatott erkélyen. Van megint vörösbegyünk is, itt énekel a ház környékén, tehát itt fészkelhet valahol.

Tegnap szeles idő volt, kicsit félrefújta a függönyt. Egy fiatal gerle nézegetett befelé, miközben öltöztem. Talán elcsodálkozott rajta, hogy mi, emberek, csak úgy váltogatni tudjuk a színünket egy átöltözéssel. Szelíd volt, nem ment el, nyilván őt is etettük a télen. Szélesebb mozdulataimra se ijedt meg, csak nézett nagy csodálkozva. Ezek szerint még nem látott hiányos ruházatú embert, aki aztán pár perc múlva ugyanúgy néz ki, mint odalent az utcán. Csak sétált az erkélyvason, és jó darabig nem ment el. Ők az utolsók, akiket végül el kell hessegetni, hogy ne járjanak vissza piszkolni, mikor a melegben nekünk ez már nagyon kellemetlen. Őket rá kell beszélni, hogy eztán gondoskodjanak magukról, a téli etetések ideje letelt.

Megint különös álmom volt. Az egyik növényen apró lárvaszerű lényeket pillantottam meg. Fogtam egy papírzsebkendőt, elkaptam és elindultam kifelé vele. Mikor megfogtam, már akkora volt, mint

egy bogár, és nyüzsgött, nem hagyta magát a szorításomban. Mikor az ajtóhoz értem, már fekete halálfejes pillangó volt, mely kiszállt a kezemből és röpködni kezdett a lakásban, vagyis a Papáék házában. Ekkor meg átváltozott miniatűr bagollyá, és ahelyett, hogy a szabadba igyekezett volna, visszaszállt abba a sarokba, ahonnan felszedtem. Neki az a növény volt szülőhelye, ezért ragaszkodhatott hozzá ilyen makacsul. Nem volt fenyegető, de valahogy mégis a halál üzenetét hordozta magán. Nem szívesen gondolok vissza rá. A napokban halt meg egy régi barátunk, talán ő üzent valamit a végső átváltozás történetéről, vagy a halál angyalával való találkozásról.

Az általános iskola, ahová aztán a városban jártunk, eredetileg polgári iskola volt. Ránézésre, mai szemmel igen mutatós küllemű. Különösen, ha összehasonlítjuk azokkal a kocka alakú tákolmányokkal, modernnek mondott épületféleségekkel, amelyekkel a XX. század olyan szép számban ajándékozta meg a szájtáti közönséget. Jobban mondva inkább elborzasztott bennünket, mert mindazok, akik megfelelő alapokat kaptak otthon és lakókörnyezetükben, azokat se meghökkeníteni, se „polgárpukkasztani” nem tudtak sikeresen az építészetnek ezek a svindlerei. A ház alapvető elemeit és funkcióit tagadták meg „újításaikkal”. Mi már azóta tudjuk, hogy a tető nélküli házak rendszeresen beáznak, nincs padlás, ahová el lehetne tárolni bizonyos terményeket és félretett holmikat. Nincs hová kitergetni télen a ruhát. A pince nélküli házak rémisztő kilátásait is említettem. Annak is megvan a maga funkciója. Nélküle újabb megnyirbálás éri az emberi jogokat. Akár bor- vagy terménytároló funkciójában, akár beépített pinceként, plusz helyiségekként gyarapítaná a ház lakóit. A szobák összehangszerítésével, az energiatakarékosságra való hivatkozás jegyében, ismét csökkenti a benne lakók komfortérzését. A mindenféle gyanús anyaggal való szigetelés megszünteti a ház természetes „lélegzését”, ettől lakói légzőszervi betegségekben fognak szenvedni. De mit is ragozzuk tovább, summa summarum, egyrészt ronda, másrészt csökkent funkciójú a XX. századi agyrém, mely dacra megváltoztat mindent a küllemén és a funkcióján.

A polgári iskola, ahová jártunk, eredetileg a szerényebb származású városi polgárgyermek számára épült. A gimnázium az úri fiúk, majd lányok számára nyújtott magasabb szintű oktatást. A polgáriba időszakosan jártak a fiatalok, mikor nélkülözni tudták őket a mezőgazdasági munkákból. Dologidőben nem jártak, akkor az oktatás szünetelt. Mégis megadták a módját, máig impozánsnak mondható az épület. Külleme nem hivalkodó, de esztétikus, kapuit és ablakait gyönyörű kovácsoltvas rácsozat díszíti, melynek hagyománya van a városkában. Ha belegondolok, hogy még a papság és úri osztály által lenézett parasztpolgárság is ilyen intézményt kapott, és összevetem a minimalistának mondott, de rém ronda építményszerűségekkel, melyekkel el akarják rondítani a barokk belvárost, nagyon nehezen állom meg, hogy le ne gorombítsam valamelyik illetékest. A XXI. század már nem kér az izmusokból, mert torkig ette magát velük, a jelenkor szeretne valami esztétikusot hagyományozni végre az utókorra.

Iskolánknak három kapuja volt, reggel ezen keresztül érkeztünk, méghozzá pontosan, mert az ügyeletesek figyeltek bennünket, és felírták, aki szabályt szegett. Középen volt a tanárok kapuja, tőle balra a lányoké, jobbra a fiúké. Még a jin-jang arány se sérült, bár nem hiszem, hogy ez volt az építők célja. Az udvar felé ugyanúgy voltak díszes kapukijáratok. Az udvar tágas volt, sportpályával. Sok diák elfért, szünetekben kirohangálhatta magát, akiben túltengett az energia. Sípszóra mindenkinek meg kellett állnia azon a helyen, ahol éppen volt. Akár egy Csipkerózsza-álomban, hirtelen néma csend lett, meg kellett várni a tanári utasítást és az újabb sípszót, mely azt jelezte, sorakozó! Minden osztálynak megvolt a helye, oda igyekeztünk mihamarabb. Mikor engedélyt kaptunk, akkor vonultunk fel az osztályokba. Tudjuk, mára a liberalizmus elsöpört minden efféle hagyományt, de amit helyette

hozott, a „szervezett káoszt”, az se helyes. A fegyelemre szoktatás nem árt. Nem helyes az az iskolarendszer, amelyben a diáknak mindenhez joga van, akár a tanárait bántalmazni is, míg a tanárok jogfosztott páriaként robotolnak és tesznek eleget úgy a főnöki, miniszteri rendeleteknek, mint a szülői elvárásoknak. Az emeleten díszes kőerkély, szépen faragott csipkézettel, a tetőn amfora alakú kővázák, melyek szervesen illeszkedtek a környékbeli házak hasonló építészeti megoldásaiba. Valaha megadták a módját. Sok parasztpolgárházon máig megtalálható a hasonló ornamentika. Divat volt inkább vagy igény, ma már nem tudni, de jó rájuk nézni, mikor az ember ráérősen sétál, és szemügyre veszi elődeink környezeti kultúrájának nyomait. Az iskola előtt díszpark, mely korábban csak füves terület volt, ahol iskolai ünnepekkor felsorakoztunk. Most modern szobrocscsa díszíti, mely viszont szervesen beleilleszkedik környezetébe. Utóbb ezt a teret is elrontották egy modern banképülettel, melynek építészeti semmi keresnivalója nincs azon a helyen, Mondanivalója is ellentétes az oktatási intézményével, de a mai világ már nemigen ad ilyesmire. Jön, tarol, elsöpri az előző korszak szépség-hagyományait, s talán majd csak utólag gondolkodik el rajta, mit is követett el. Emberileg és esztétikailag.

Az iskola a legerősebb volt a városban. Gyakorló iskola volt, így mi, diákok, sokféle tanítási stílust megismerhettünk. Alkalmazkodni kellett a különféle elvárásokhoz, és ez megedzette a nyiladozó értelmű gyermekeket. Már megjelentek a káder-tanárok is, főként orosz szakosok, de alapvetően a régi polgári hagyományok domináltak. Ez megmutatkozott műveltségi, képzettségi, fegyelmi tekintetben, és igényességben is. Március 15-ét itt is szépen ünnepeltük. Ősszel a várvédő hősök évfordulóját. És voltak a félszívvel vagy kelletlenül megtartott kommunista ünnepek. De a legjelentősebbek, legalább számomra, a zenei pályára készülő kisdíák számára a zenei események voltak. Nagy kórustalálkozókkal, amelyeken mi is részt vettünk. Tanáraink rendszeres látogatói és konzultánsai voltak Kodály Zoltánnak, Bárdos Lajosnak, így a Kodály-módszerből mi is bőszegesen profitáltunk. Énektanárnőnk, P.P. néni sorra nyerte velünk a kórusversenyeket. Gyermeektelen volt, férje eltűnt a háborúban, de mivel biztosan nem lehetett tudni róla, ő mindig visszavárta, soha többé nem ment férjhez. Rajongott a gyermekekért. Lakására is meginvitált bennünket, ahogy őket is, lelkes helybeli tanárokat Kodály tanár úr, és még felnőttkorunkban is megdorgált, ha nem tetszett valami a viselkedésünkben vagy döntéseinkben. Kóruskultúránk igen fejlett volt akkoriban, egész tereket töltöttünk meg a jelentős kórustalálkozók alkalmával. Bárdos Lajos vezényletével adtuk elő Berzsenyi: A magyarokhoz c. versének megzenésített változatát. Óriási élmény volt, óriási helyi és környékbeli részvétellel. Bár nem szeretem a tömegjelenteket, máig megmaradtak bennem az énekpróbák Bárdos tanár úrral, majd az előadás a székesegyház lépcsőjén, kihasználva a tér ragyogó akusztikáját. Most, hogy visszagondolok, még azokban a nehéz időkben is, amikor a „besorolás” már elkezdődött, sőt elvárás volt, bennünket a legszebb hazafiságra neveltek. A „világ bús tengere” ugyan ma is forr, bennünket, magyarokat ma is sokan szeretnének elemészteni, de a vállunkon hozott tarisznyában ezeket az élményeket is magunkkal visszük, és reményeink szerint Kháron nem fogja kidobni ladikjából, mikor felkérérdzünk rá.

Nemzedékem ébredése különös érzelmi egyveleget mutat. Általános iskolai tanáraink még zömével a nagy Klebelsberg-generáció tagjai közül kerültek ki, ránk hagyományozták a legjobb tudásuk szerinti ismereteiket, és emberségesen bántak velünk. Szigorúak voltak, de igazságosak. Általában elmondhatom, hogy minden iskolám diákbarát volt. Megbecsülték azokat, akik kimagaslottak a többiek közül, úgy a diákokat, mint szüleiket bátorították a nebulók jó képességeinek csiszolására. Ők maguk is mindent megtettek, hogy fejlődhessünk. Akkor még nem volt szokás a jobbak visszahúzása, csak hogy a gyengébbek ne érezzék gyengébbeknek magukat velük egy közegben. Az egyenlődsdi

persze most visszaüt. Előbb-utóbb be kell látni, hogy az elitképzés, nem származási alapon, természetesen, fontos. Nem törekedhetünk arra, hogy csupa átlagos, semmiben ki nem emelkedő fiatal kerüljön ki az iskolákból. Ezt a Prokrusztész-ágyat annak kellene kipróbálnia, aki számunkra kitalálta. Nem mások kisebbségi komplexusainak kell meghatározni az ifjúság jövőjét. Nem törekedhetünk arra, hogy „összeszerelő nemzet” váljunk, mások, közepes vagy gyenge tehetségű népek igényei és féltékenysége szerint.

Középiskolámat már magam választottam. Az akkori nemzedékek népesek voltak, sokféle tagozat közül lehetett válogatni. A zenei tagozat éppenséggel nem vált be, sok volt a gyenge tehetségű diák, nagy volt a lemorzsolódás. Mint közösség, igen, osztálytársaim közül többen lettünk és maradtunk jó barátok. Az igazgató itt is emberséges volt, de több tanárunk nem ütötte meg a mércét, összehasonlítva általános iskolai tanárélményeinkkel. Pontosabban szólva voltak igen kiváló, és igen gyenge tanáraink is, mint a korábban már említett B. tanár úr, osztályfőnökünk. Az ő tevékenysége részben lehetetlenné tette, hogy matematika-fizika irányában orientálódjunk, zsarnokoskodása és igazságtalan „diákküldözései” viszont igen erőssé kovácsolták az osztályközösséget – vele azért is szembefordulva, igazságérzetünket naponta sértve érezve. Olasz tanulmányaimat viszont éppen ez alapozta meg. S. papa órái élvezetesebbek voltak. Azok voltak igazán szerencsések, akiket magyarból is tanított, mert fantasztikus műveltséggel bírt. Tanítását legendák övezték, mint ahogy mélységes humanizmusát, szigorú értékítéletei mellett. Magyartanárunk nekünk is kiváló volt, máig emlegetjük, jómagam máig tartom vele a kapcsolatot. Igényességét belénk oltotta, még azok is elfogadták, akik nem voltak jók magyarból. Biztos vagyok benne, hogy emlékezőtehetségünket tovább edzette, ezen a téren máig sokat köszönhetünk neki, a sok memoriterrel. Mikor arra panaszkodnak kollégáink, hogy a diákok agya lyukas szűrőként engedi át a leadott anyagot, elő kellene venni a jó öreg memoritert, és használni. Ha ugyan megengednék a tantervi követelmények...

Az ünnepek miatt ismét több napot hagytam ki. J. fiam hazaérkezett külföldi kiküldetéséből. Fél év leteltével megint itthon dolgozik, az én lelkem pedig megnyugodott, hogy közelemben tudhatom. Akár egykor a Papa, az én hazatérésem után. Közben gyönyörűen változik a növényi környezetünk. Teljes virágpompájában áll a fűzfa és kissé távolabb az aranyvesszőbokrok. Egyre több pitypang a fűben. Már a hidegebb részeken is serked a fű. Zöld haját lobogtatja a szél. Megérkezett a rég várt országos esőzés is. Alaposan belocsolta a földet, utána szinte órák alatt nőtt a fű, elkezdtek virágozni a fák, cserjék. A temetőben sorra hozzák halványkék virágaikat a Puskin-jácintok, de a költőnárciszokat még nem látom sehol. Lehet, hogy azzal is átverték? Legközelebb hivatásos kertésztől veszek, mert gyanítom, hogy a tavaly beszerettek csak a sárga virágúak, amiket át kell majd telepítenem máshová, ha nem akarom sérteni testvérem emlékét, aki nem állhatta a sárga színt. Mi az illatos, fehér, nem túl szapora fajtát szerettük, ez az, amit a holland hagymák kiszorítottak, már csak öregasszonyoktól szerezhető be, vagy kertésztől.

Az erkélyen elültettem az árvácskákat és a mézfüveket. Maradt egy kövirózsa, a többi kipusztították a rigók, mikor eleség vagy rovarok után kutatva valósággal széjjelontották a virágládák tartalmát. Most nyugalom van odakint, csak néha száll vissza egy-egy madár, kíváncsiskodva, vajon talál-e még valami ennivalót. Ránk mindig számíthattak, de fészkelési időben már nem avatkozunk az életükbe. A környéken hirtelen zöldülnek a spirea bokrok, rügyeznek a juharfák, levelesednek a nyárfák, bár most némi lassítást kaptak az ünnepek alatt beállott hidegfronttal, fagyokkal. A mi növényeink idefent állják a sarat, csak a mézfüvek feküdtek le kissé a hajnali fagyok idején, de már ismét feléledtek. A napokban felmelegedés várható, de nagy lesz a kilengés a hajnali és nappali hőmérséklet között.

Holnapra meghívtak egy költészet-napi rendezvényre, ahol az én kötetem lesz a főszereplő. Még nem tudom, milyen műsorstruktúrába illeszkedik az én szabálytalan egyéniségem, de ráhagyatkozom a rendezők elképzelésére. Idős közönségre lehet számítani, én magam nem szervezek rá, hiszen maga a könyvem se akkora újdonság, mivel tavaly jelent meg. De mivel nem lesz egyelőre másik kiadás, ezt kell menedzselni. Ma emiatt zsúfoltabb a programom, máris készülődni kell, hogy számomra is áttekinthető legyen az egész. A tévében Márai kap kárpótlást a tőle ellopott évek után. A gyertyák csonkig égnek sokadik ismétlése, de hol marad József Attila? Ő mikor kap kárpótlást azután, hogy évtizedekre kisajátították maguknak a kommunisták, és annak ellenére, hogy ő szakított velük, mégis máig egy kalap alá veszik, és csak mint proletárköltő szerepel a magyar köztudatban. Persze, a származása, de a költő nem társadalmi osztály és nem egy család közegének közös többszöröse, vagy hogy is lehetne karikírozni ezt a beskatulyázó gyakorlatot? Jómagam is kilógok a sorból, és csak néha, nagyritkán kapok valami visszajelzést a családom távol élő tagjaitól, mely alapján ideig-óráig elhiszem, hogy nem vagyok kiteszített és általuk különcnek, végzetesen másnak tartott alak, aki csak néha válik megközelíthetővé mások számára. Miközben az én szeretetem soha nem szűnt meg, legfeljebb nem tudott erélyes lenni az elkülönítő szándékokkal szemben. Nézetem szerint mindenki maga határozza meg, kikkel akar együvé tartozni, máskülönben ez nem erőltethető.

Adalékok a puha diktatúrához. Egyetemista koromban részt kellett venni KISZ-gyűléseken, ahol nagyhangú, nagydumás alakok ragozták a semmit. Általában halálos dögunalomba fulladt az egész, hiszen mindenki tudta, hogy a diákok zöme csak azért viselte el őket, mert máskülönben kirúgással fenyegették. Belépni is csak a továbbtanulása miatt lépett be, akiben pislákoltt valami értelem. Valamelyik évben nagy jubileumi kongresszusra készültek. Abban az évben a bélyegfelelősök csak beszédtek tőlünk a tagdíjakat, de bélyeget nem kaptunk. Arra hivatkoztak, hogy éppen nincs, de majd utóbb pótolni fogják. Ez így ment hónapokig, de mivel sok jelentősége az egésznek nem volt, fűtültünk a cirkuszaikra, hát rájuk hagytuk. De már közelgett a tavasz, és ők többhavi bélyeggel lógtak nekünk. Tavasszal aztán előhozakodtak azzal, hogy tartozunk, fizessük be az elmaradásainkat. Egy kis hazugságért az elvtársak sose mentek a szomszédba... Mi visszautasítottuk a fizetést, és néven neveztük a pofátlanságukat. Ők viszont egyre makacsabban követelték a pénzt, ami a diákokat amúgy se vetette fel, pláne ilyen marhaságokra nem szántuk a dupláját. Valóságos állóháború alakult ki köztünk. Mások már nem is emlékeztek ilyen piti dolgokra, és egy idő után fizettek. Mi néhányan viszont azt mondtuk, hogy inkább zárjanak ki, amúgy se érdekel a gittegyeletük, ott egye meg a fene az egészet. Mondanom se kell, rendkívüli presztízsrre tettünk szert, mert a nagy KISZ-führereknek senki nem mert ellentmondani. Tartottak tőlük, tudtuk, hogy jelentenek rólunk, és az egész cécből politikai ügyet csináltak. Szemtelenül az arcunkba hazudtak, és váltig állították, hogy már csak mi nem fizetünk, mindenki más belátta a tévedését. A funkcionáriusokat ette a penész, diáktársaink viszont felnéztek ránk, amiért ki mertük nyitni a szánkat. Elnémultak, mikor megjelentünk, és érezhetően nagy tisztelet övezett bennünket azért, amit ők nem mertek meglépni. A KISZ-ből való kizárás lebegtetése egyikünket se érdekelte, ez lepergett mindnyájunkról, de aztán aljas lépésre szánták el magukat. Megfenyegettek, hogy nem kapunk lehetőséget részképzésre, vagyis nem utazhatunk külföldi egyetemekre, ahogy a többiek. Utólag belegondolva ez is humbug volt, mert a részképzés kötelező része volt a tantervnek, tehát mindenképpen ki kellett jutnunk. Ám aki aljas, az nem riad vissza semmilyen hitványságtól, így a kiszések terve bevált. Odavágtuk eléjük a pénzt, ami addigra háromnegyedévi összegre rúgott, és elküldtük őket a fenébe. „Nesztek, mind le vagytok...”, hangzott a kommentár, ám nekik nem volt szégyenük, ezt is sikerélményként élték meg.

Onnantól fogva bojkottáltuk a gyűléseiket, és egyáltalán nem érdekelt, mit szólnak hozzánk. A poén viszont utána következett. Hamarosan eljött a nagy országos kongresszusuk ideje, ami után rettentő nagy mellénnyel tértek vissza. Új egyenruhát kapott minden delegált, nagy felhajtás volt, nagyzóló programok, és tele kellett kürtölniük vele az egész egyetemet, mekkora kegyben részesültek, milyen ajándékokat kaptak. Mi persze rájöttünk, mire ment ki az egész cirkusz. Azért hazudoztak és erőszakolták ki a másodszeri befizetéseket, hogy ezt is a mi pénzünkön rendezzék meg. Ma már tudjuk, mekkora támogatásokat kaptak, csak hogy fenntartsák a látszatot, de addigra már kilógott a lóláb, senki nem hitt a diktatúrában, mely előtte vagy két évvel széjjelverette a diáktüntetések. Dühöngve hallgattuk a nagyarcú dicsekvéseket, majd odavágtam nekik: „Hát erre kellett a mi pénzünk... Volt miből flacolni...” Természetesen tudjuk, akkor is tudtuk, hogy bagatell összegekről volt szó, de nekik még az is kellett. Mind a mai napig nem változtak. Nekik a szegény ember utolsó garasa is kell, míg ők milliárdokkal a zsebükben is csak panaszkodni tudnak. Mindezt azért tartom fontosnak elmondani, hogy az utókor se feledje, kikkel áll szemben. Az elosztási viszonyokat máig így képzelik el. Mikor regéket hazudoznak össze a puha diktatúra koráról, akkor nem dicsekszenek el, hogyan sarcolták a diákságot. Ma már nem lényeges, de a bélyegfelelős az egyik spicli volt, aki

szereny képességei ellenére mindig jó osztályzatokat kapott. Mint említettem, nagy belharc folyt a tanárok között is a pozíciókért, a küzdelem a párt által protezsáltak javára dőlt el. Többnyire.

Ugyanebben a korszakban köztudomású volt, hogy ún. hangulatjelentések készülnek a dolgozókról. Mikor az elvtársak valamilyen áremelést terveztek, mert akkoriban is ezt az egy módját ismerték a saját maguk által elherdált pénzek pótlására, előtte a munkahelyi párttitkárokkal felmérték, hogyan fog reagálni a lakosság a terveikre. Ha nagy volt a felzúdulás, halasztottak, vagy csak egy darabig lebegtették a témát, és kisebb mértékben emeltek. Mindezt suttogó propaganda formájában terjesztették a legnagyobb pletykafészek segítségével. Mikor elkészült a felmérés, a párttitkár elpostázta a pártbizottságra az általa készített anyagot, a többi nem tartozott rá. Hogy mekkora hatalma volt egy-egy ilyen párttitkárnak, arra már utaltam a Papával kapcsolatos feljegyzéseimben. Az ötvenes években élet és halál ura volt, mert bárkit elvitethetett az ávósokkal, aztán összeverve és megfélemlítve adták ki a kezük közül, ha ugyan kiadták. A levert forradalom után, amikor úgy az oroszok, mint a helytartóik rettegtek az újabb forradalomtól, puhább, de aljasabb eszközöket vetettek be ellenünk. Az ÁVH már nem vihette el az embert, de berendelhette elbeszélgetésre az igazgatót, a párttitkár vagy szakszervezetis, akik a rendszer feltétlen hívei voltak, azaz engedelmes pártkatonák. Ők a lelkére beszéltek a sorba beigazodni nem akaróknak, mint nekünk, diákoknak a kiszesek. A módszer máig túlélte kikoholóit, és sejtem, hogy vannak hasonló elbeszélgetések azokon a munkahelyeken is, ahol ez a társaság megvetette a lábát. Ne higgye senki, hogy a rendszerváltás ezeket a kérdéseket megoldotta. A piszkot, szennyet, amit egy torz társadalmi formáció szétkent az embereken, csak úgy el lehet takarítani egyik napról a másikra. Makacsabb, mint a vele szembeni ellenállás, és csak kemény kézzel távolítható el, következetes „gyomirtó” akciókkal, a fiatalság felvilágosításával és korrekt nevelésével.

Valaha álmok voltunk, szüleink és nagyszüleink álmai. Talán általunk, rajtunk keresztül akarták megvalósítani saját meg nem valósítható álmaikat. Talán csak álmodtak nekünk egy szebb gyermekkort és ifjúságot, mivel az övékét tönkretette a háború. A Papa az első világháború első évében született. A másodikban harcolt, megsebesült, kapott pár kitüntetését. Édesanyám a két világháború között született, még a nagy gazdasági világválság előtt, bár sejtem, hogy nagyszüleimet soha nem vetette fel a pénz. Aki földet művel, igen kemény munkára szorítja önmagát. Látszólag ugyan szabad, de idejét és erejét jól kell beosztania, ha azt akarja, hogy a föld viszonozza ráfordított energiáit. Sokat kell tudnia a földről, mély ismeretekkel, alapos műveltséggel kell rendelkeznie gyakorlati biológiából, földrajzból, meteorológiából és egy sor egyéb tudományból, melyeket összefoglaló néven agrártudománynak nevezünk. Évezredek megfigyelések segítik dolgában, ezeket a felmenők örökölték át és nevelik bele az ifjabb generációkba. Bár nekem nincs lehetőségem kertészkedni, valaha volt, az időjárással kapcsolatos megfigyeléseim máig sokszor segítenek a légköri viszonyok megítélésében. Mindig meghallgattam az öregek megjegyzéseit a felhők gyülekezésével kapcsolatosan, és következtetéseiket, mire fog alakulni az égi színjáték. Sok hasznos ismeretet hagyományoztak így ránk, ma már megtiszteltetésnek veszem, amire egykor esetleg csak fél füllel figyeltem.

Édesanyám polgári környezetet álmodott számunkra, és a Papával együtt megvalósították. Minden eleme élt, otthonos volt, gondoskodó, barátságos és befogadó. Édesanyám gyönyörűen hímezett, horgolt, varrt, remek kézügyességgel bírt. A Papa barkácsolt, amit tudott, megjavított a ház körül, de ő inkább a házépítésben élte ki kreativitását, a speciális feladatokat mindig a megfelelő szakemberre bízta. Nem képzelte azt, amit sok mai férfi, hogy ő mindenhez ért, ezért a háztartás dolgai mindig

rendben voltak. Sokat dolgozott, túlórázott is, de amikor otthon volt, szívesen beállt segíteni a főzésbe. Így a jól sikerült ebédek, vacsorák gyakran közös műalkotások voltak, és olyankor meg lehetett beszélni az ügyes-bajos dolgokat is. Ezek az órák mindig jókedvűek voltak, az így készült ételek sokkal ízletesebbek, mintha elit éttermekben étkeztünk volna. Mikor már dolgoztam, és akkoriban szombaton is le kellett dolgozni egy fél napot, sose kellett főzni, hanem a Papa meginvitált bennünket egy kisvendéglőbe, ahol remekül főztek. Mindig tekintettel volt dolgozó női státuszunkra, tudta, hogy férfiak részéről udvariatlan elvárás, ha a nőket azonnal munkára fogják, mikor már amúgy is kidolgozták magukat aznapra. E tekintetben modern felfogású volt, a mai férfiak is tanulhatnának tőle. Gyakran hallani, hogy a férfiak elvárják az otthoni kiszolgálást, ha befejezték a munkát, eszükbe se jut, hogy nemcsak ők fáradtak el, hanem a feleségük is. Tévé, papucs, kényelmes fotel, szendvics, sör, sörhas. Nagyjából így lehetne összegezni „fejlődéstörténetüket”. Ilyen környezetben nem csoda, ha a gyerekek is tévé- és számítógépfüggők lesznek, a családtagok pedig szinte alig, vagy nem is kommunikálnak egymással.

XLIII.

Álmok voltunk, mások álmai, mikor még szépek, üdék és romlatlanok voltunk. Ideáljaink ma is élnek, csak másként. Emlékek gyanánt, melyekben mások szürreális álmai találkoznak a mieinkkel. Sok rajongónk volt. Nővérem ragyogó szépség volt, akárcsak édesanyánk. Én sose voltam oda magamtól, elég nehezen éltem meg a kamaszkor átváltozását, a rút kiskacsa-élményt. Máig őrzöm ennek emlékét, ezért megértő vagyok a kamaszkori esetlenségekkel, vihogásokkal és a kamaszhumorral, melyek természetes velejárói ennek az életkornak. Soha nem büntettem diákokat effélékéért, hanem magam is együtt nevettem velük, ha komikus helyzet adódott. Ahogy bennünk gyönyörködtek szüleink, nagyszüleink, rokonaink, ugyanúgy átélem ezeket az élményeket családom tagjaival, tanítványaimmal, a gyermekkor és ifjúkor mezsgyéjén tébláboló fiatalokkal. Nekik az a legnagyobb segítség, ha megértőek vagyunk velük, mikor ők maguk szenvednek az átváltozás rút kiskacsa-életérzésétől.

Tanáraink és nevelőink álmai is voltunk. Általunk éltek meg valamit, ami a segítségükkel belőlünk megvalósult. Talán csak terv volt, talán csak elképzelések, melyek lassan körvonalazódtak. Mikor tanítani kezdtem, legszívesebben a tizenhárom év körülieket tanítottam. Különös változás megy végbe ezekben a gyermekekben. Hirtelen olyannyira megnyílik az értelmük, hogy helyes gondozással szinte naponta lehet emelni az adagjukat. Vulgárisan szólva naponta rá lehet tenni egy lapáttal, és észre se veszik. Mindezt boldogan és nagy lelkesedéssel élik meg, a tanároknak hasonló élményt okozva. Mikor még nem bambán szerelmesek, hanem természetesen kirobbanó energiáikat arra fordítják, ami fejlődésük szempontjából a leglényegesebb: a mindennapi tanulásra. Természetesen tudom, hogy mi történne, ha minden gyermek megkapná a lehetőséget, hogy a megfelelő tanárok segítségével, önnön belső lehetőségeire ébredve tudna kiteljesedni. Vannak, akik a nehezebb utat választják. Sok törődés, sok szenvedés árán érik el azt, amit másoknak tálcán kínálnak az élet. S hogy ez kell-e? Egyéni döntés és választás kérdése. Isten mindkét utat megengedi nekünk. Nem az a lényeg, hogyan, hanem hogy merre...

Mikor az álmodozások korát éltük, magunk is többféle korszakot, saját korszakot éltünk meg. Kisgyermek- és kiskamasz koromban én is maximálisan terhelhető voltam. Aztán utóbb is, mert hozzászóltam és igényeltem a sok sikerélménnyel járó munkát. Nehéz elmagyarázni annak, aki

másként vélekedik, mit lehet szeretni a munkán. Elfogadtatni pláne, de hát ki akarja elfogadtatni másokkal azt, ami neki jó. Esetleg kizárólag neki jó. Ahányan vagyunk, annyi életút. A végső célt úgy közelítjük meg, ahogyan a legcélravezetőbbnek tartjuk. Ami közben történik, az élettörténetünk. Kié egyenes, esetleg unalmas, másoké kacskaringós, izgalmas kitérőkkel, vagy talán csak fölösleges időpazarlással, mert az illető nem érti küldetése lényegét.

Mindnyájunkat utunkra bocsátottak valamilyen feladattal. Kisebbel vagy nagyobbbal, mindegy. Akkorával, amekkorát elbírnak. Akinek nagyobb a teherbírása, annak illik többet, nagyobbat vállalnia. Tanáraink régen leintettek, ha könnyű kérdésre is jelentkeztem: „Te most tedd le a kezéd! Ez neked túl könnyű.” Így (is) alakult, hogy már csak a legnehezebb dolgok jelentenek igazi kihívást számomra. Még a rejtvényekből se szeretem a túl egyszerűeket. Csak azt, ami megmozgatja az agyat, és sikerélménnyel tölti el a lelket. Nos, szóval álmaink. Korai zongoraleckéimet Mozart és Bartók határozták meg elemien, majd később Bach. Ők minden zenei képzés alapjai. Úgy kötelező, mint szabadon választott darabjaim közül erősen megérintett Chopin művésze. Őt ma lelkizősnek mondanák félművelt alakok, én viszont gazdag érzélemvilágúnak tekintettem, s tekintem ma is. Bár életkoromnál fogva előszeretettel adtam elő romantikus darabokat, hozzám legközelebb mindig Beethoven zenéje állt. Szuperzseninek tartom, a legnagyobbak, aki valaha élt. Néha születnek ilyen művészek is, hogy a Fudzsiamához hasonlatosan magasodjanak mindnyájunk fölé. Hófehéren, csillogó szépséggel napsütésben és félhomályban, belül forrongó, hatalmas energiákkal, melyeknek épp az ellenkezője látszik a nyugalmas tájképen. De ami belül van, lappang és nem mindenki számára látható, az a lényeg. Fegyelmezett, mégis csapongó képzeletű. Szerelmes és elutasított. Szerelmes és odaadóan viszontszeretett. Minden zsenialitásával magányra ítéltetett, mert a köznapi nők nem szeretnek vulkánok közelében élni. Valami hasonló történt József Attilával is, aki rövid élete nagy részében végletesen és végzetesen magányos volt. Családban és baráti közösségekben, szerelmi kötelékekben egyaránt.

Egyik egyetemi évfolyamtársam látványosan belém habarodott. Nekem is tetszett, valahogyan erősen vonzott kirobbanó tehetsége, kiváló előadói kvalitásai, hatalmas szemei, melyekkel hívott, kért magához. A közelemben alig bírt uralkodni magán. Én viszont szolid lány voltam, és ezzel zavarba ejtett. Mikor a társaim még csak gondtalan ifjúkorukat élték, én már felelősségteljes keresztanya voltam, feladatomat igen komolyan vettem. Talán nem azonos hullámhosszon voltunk, és nem kellő időben, nem megfelelő módon reagáltunk egymásra. Tapasztalatlanok is voltunk. A mai világban már középiskolások, sőt általános iskolások túl vannak mindenem, amire mi akkor még csak készülődtünk. Mikor egy alkalommal felkértek az egyetemi színpadra, azon az ominózus március 15-én, az egyetem falai közé zárva, ahol fergetegesen ünnepeltük meg a betiltott ünnepet, ez a fiú felém közeledett, nyújtotta a kezét, ismételni akarva a Zeffirelli-féle Rómeó és Júlia születésnapjelenetét. Én viszont az eredetiségben hittem. Talán ezért lett ő színész, én pedig író, aki minden egyes művével újdonságot szeretne nyújtani az olvasónak és a hallgatónak. A távolság köztünk nem csökkent, hanem egy idő után nőni kezdett. A pillanat elszállt, a fiú megsértődött, én visszaültem a helyemre. Nem szeretem az ismételt, másolt ötleteket. Úgy véltem, hogy aki valóban akar engem, annak legyen bátorsága kézen fogni és a maga szavaival elmondani nekem, amit érez. Azt sajnálom, hogy megbántottam a rendkívül finom és érzékeny lelkét, mint ahogyan előtte és utána is sokakét, de leginkább egyfajta kozmikus jelenetként tudom ábrázolni, amit akkor és utóbb átéltünk. Két égitest igen veszélyesen megközelítette egymást. Pályáink közeledtek, már-már találkoztak, de az erős gravitáció hirtelen ellenkezőjébe fordult. Azonos pólusúak lehettünk, de ez csak a közelségtől derült ki. Távolodni kezdtünk, és utána nem volt visszaút. Mindkettőnk pályáját valami nálunk sokkal hatalmasabb erő

vezérelte. Nekem a színpad nem nyújtott otthont, csupán csodálója vagyok a mai napig. Drámai kísérleteim nem találtak érdeklődésre, és én se erőltettem a dolgot. Kísérletnek tekintettem írásaimat, etűdöknek, felkészülésnek valami jelentősebbre, amit méltán magam után hagyhatok, mikor nem írok már többet. A vonzások és taszítások fejezete így vált valóra életünkben, s máig úgy érzem, mindkettőnkében jelentős űrt hagyott maga után.

Életem legmerészebb álmai se ringattak abban a hitben, hogy Európa legrangosabb egyetemeinek lehetek, ha csak ideiglenesen is, a hallgatója. Miután nagy dühösen levágtam a kizsartolt pénzt a kiszeseknek, el is vártam, hogy ne akadályozzanak tovább a külhoni nyelvygyakorlat megszerzésében. Persze, hogy nem akadályozhattak, mint említettem, ez kötelező volt, de az elvtársak szerették a legegyszerűbb dolgokat is úgy beállítani, mintha ők tennének szívességet velem. Ők „adták” a lakást, az állást, az előléptetést, az autót kiutalást. Ha tehették volna, talán még levegőt is csak ők adhattak volna az általuk kegyelteknek. Padovába jelentkeztem részképzésre, de az ottani nyirkos klímára nem számítottam. Napokig kínzó fejfájás gyötört, el kellett menekülnöm a szépséges ékszerdobozból, sok tehetséges diák-előd alma materétől. Rómába vitt az utam, ahol békésen megfértünk egymással én és a klíma, de ott éppen diáklázadás tört ki. Elfoglalták az egyetemet, és csak motozás után lehetett belépni a területére. Az egész inkább hasonlított egy harcmezőre, mint iskolára. Engem taszított ez is, bár több diákkal megbeszélve az eseményeket, érdekes, izgalmas lehetőségnek tűnt, hogy a diákok így is kikövetelhetnek maguknak sok mindent, ami idehaza elképzelhetetlen volt. Ők viszont a kommunizmus kudarcát nem tudták elképzelni először. Szavaim mély benyomást tettek rájuk. Tudom, hogy elhitték minden szavamot. Mondták is, hogy rajtam kívül még soha nem találkoztak ennyire őszinte és nyitott emberrel, aki Magyarországról érkezett. Persze, mások félték a nyomukban lihegő besúgóktól. Én nem. Mivel születésem óta a sarkamban voltak, megszoktam jelenlétüket. Nem szerettem, és gyakran ki is cseleztem őket. Harcmódot tanultam ezenközben, ami nem ártott.

Ugyanabban az évben már a bécsi egyetem hallgatója voltam. Egy másik komoly intézmény, mely egy időre meghatározta az életemet és további fejlődésemet. Egészen addig, amíg az egyik némettanárnő vérig nem sértett. Mária Terézia uralkodása volt a téma, a referátumot egy amerikai diák tartotta. Mikor a csecsemő II. József megrikatásának és a magyar nemesek felajánlásának története került elő (Vitam et sanguinem...), a mi tanárnőnk gúnyosan felkacagott: „Ah, a gáláns magyarok!” Onnantól fogva nem voltam hajlandó látogatni az órát. Kozmikus pályám egy újabb lökést kapott – ellenirányba. Akkor kezdtem először gondolkodni azon, mennyire különböző aspektusokból láthatjuk egymást mi, a törött üvegcserepek. Ugyanazt az áldott napfényt mennyire másképpen tudjuk tükrözni. Mi az önmagunkban való lét szépségével és tőlünk telhető jóságával, míg mások, irigyeink, ugyanezt a legcsúnyább malíciával. Akiket kiszolgáltunk, védelmeztünk, igenis, életünk és vérünk feláldozásával, ezt a gesztust máig közröhejnek tekintik. Ezért nem értenek meg bennünket az EU-ban, ezért gáncsolnak szerte a világban, mikor erre alkalom adódik. Az alantas gondolkodású ember számára ostoba naivság a lelki tisztaság, mely másokról se feltételezi, hogy odabent, lelkük mélyén romlottak. Pedig épp ez az, amire fel kell készíteni gyermekeinket, ha reális képet akarnak maguknak alkotni a világról. Meg kell hagyni ugyan a lehetőséget másoknak a bizonyításra, de oda is kell figyelniük, valóban érdemesek-e a bizalmunkra. Ha nem, azonnal meg kell vonni tőlük a bizalmat, különben ismét csak körberöhögnek és kigúnyolnak bennünket. Ami a tükröződést illeti, lehet, hogy mi művészen megmunkált kristályok vagyunk, míg ők pocsolyák, melyeknek mélyéről mindig felkavarodik a piszok, ha csak a felszínét is érinti valaki. Az áldott napfényt mindkettő visszatükrözi, de az összkép ettől még különböző. Ismét másoké a csábító és mindenkit bolonddá tevő délibáboké, melyekben semmi sem igaz, legfeljebb annak a fejtetőre állított változata...

Mai fejjel, az élet harcai után lehiggadva, valamivel másképpen látom a dolgokat. Nem elég ismerni és beszélni egy nyelvet, fel kell fogni a mögöttes jelentéseket, az utalásokat is. Egy másik nép lelkére kell hangolódni, velük rezdülni, ha csak átmenetileg is, mikor meg akarjuk ismerni őket. Történelmi szerepünket átértékelve, nem szabad többé a nagy balek szerepét játszsanunk, máskülönben folyton ki fognak használni bennünket. Szívességeinknek meg kell szabni az árát, ha pragmatikus vagy dogmás tárgyalópartnerrel van dolgunk. Ha alku, legyen alku. A történelmet nem a szívességek, a másoknak önként nyújtott kedvezmények határozták meg, hanem a kiharcolt jogok és a szerződésben rögzített kiváltságok. Mi se adhatunk előnyt másoknak, akik nem tartják be a fair play szabályait. Újból respektet kell szereznünk, hogy egy régi adomára utaljunk. A sértéseket és a megalázó feltételeket határozottan vissza kell utasítani. Milyen jogon gondolja azt bárki, hogy neki velünk szemben privilégiumok járnak? Csak akkor vívjuk ki méltó helyünket a többi nép között, ha konzekvensen ragaszkodunk jogainkhoz, másokkal nemcsak elfogadtatjuk, hanem tiszteletben is tartatjuk őket. A változások viszont legbelül indulnak el, a nép lelkében. Ehhez szükséges azon írástudók felkészültsége és elhivatott segítségnyújtása, akik nemcsak saját érdekeiket akarnak szerezni, hanem tevékenységükkel, szellemiségükkel másokat felemelni. Ez mai dolgunk a világban.

Most gondolatban kinyújtom a kezem a kedves lengyelek felé, akik sokszor voltak sorstársaink az elátkozottnak tűnő világtörténelem során. Még nem tudom, hogyan érhetem el őket, de egy napon, tudom, hogy ez meg fog történni. Már kamaszkoromban tudtam, hogy közöm van hozzájuk. Egy időben leveleztem lengyel diákokkal, akikkel aztán sohasem találkoztam. Vannak ilyen sejtések, mikor ráismerünk egykori vállalásainkra. Többször fogadtam be a lakásomba lengyel nőket, akik piacozni jártak a kisvárosba, ahol élek. Mikor Ausztriában éltem, lengyel barátnőim voltak, akiknek mára már elhalványult lengyel tudásom alapjait köszönhetem. Talán egykori Chopin-tanulmányaim sejtettek át az emberi kapcsolatok érzékeny szövetén. Talán más utánérzés vagy előérzet. Lényeg, hogy voltak, s hogy meghatározóak voltak életemben. Tudom, hogy amiket ebben a könyvben lejegyeztem, az számukra is fontos. Egyéni sorsomon és közös történetünkön keresztül egyaránt. Ők fognak segíteni, hogy ebből a történetből egykor talán világirodalom legyen. Édesapámnak is voltak lengyel barátai, akikkel időnként meglátogatták egymást. Én nem találkoztam velük, mert vagy éppen tanultam egy másik városban, vagy már külföldön éltem. Vidám történeteik azonban családunkhoz kapcsolódnak. Általuk mi is többek, értékesebbek leszünk. Hasonló utánérzést hagynak bennünk, mint a család háború utáni éveinek ismerete, melyből nem a keserűségekre emlékezünk, hanem a mindent felülmúló, túlélő és mindent megszipító szeretetre.

Odakint, a patak túlsópartján fácánkakas kiált. Mikor legkisebb diákkal foglalkozom, megjegyzi, hogy én minden madár hangját meg tudom különböztetni. Persze, nem mindet, de elég sokat. Különösen azokat, amelyek rendszeres téli vendégeink. És azokat, amelyek visszajárnak megköszönni az eleséget. A vidám kis dalosokét, melyek most mintha hallgatnának. Pedig nincsen hideg, csak esik az eső, mely áldott ajándékként éleszti fel és teszi termékennyé a kiszikkadt földet. Nagyjából egy hét alatt kelt ki és virágosodott ki minden. A fákon már apró, halványzöld levélkék mutatkoznak. A gyümölcsfák késtek a virágzással, de talán a visszaszökődős fagyok nem tettek akkora kárt bennünk, hogy ne tudnának teremni az idén. Az északabbi területeken viszont igen. Ott ismét lemondhatnak a baracktermésről. Már költenek a gólyák. Nagyszombatkor fecskéket láttam visszatérni a szemközti ház fölé, de nagyobb tömegben még ezután várhatók. Néhányszor megjárták a korai költéssel, ezért inkább később indulnak haza. Hamarosan várható a kakukk érkezése is. A kicsik ugyan veszélyben lesznek tőle, de éneke a tavaszi táj nélkülözhetetlen kelléke. Ahogyan a legrondább hernyók elpusztításának feladata is rá hárul, a mások fészkebe tojónak.

Ma kertészkedni fogok egy kicsit. Igaz, csak az erkélyen, ahová palántákat hoztam. Futó árvácskák és mézfű, meg metélő petrezselyem, bazsalikom. Ez utóbbi kedvenc fűszerem, sokat „lelegetünk” belőle. Új erkélyládát is kellett venni a télen szétfagyottak helyett. A régi műanyagládák egyszerűen porlottak szét, ahogy kézbe vettem őket. A műanyag furcsa, életidegen anyag. Az ember gyakran hoz létre olyasmit, ami a természet ellen való. Árt neki, ellene hat, mégis ragaszkodik hozzá, mint az elvtársak rég elavult eszméikhez. Aztán otthagyja nyomait a természetben, elpiszkítva mindent, ami csak az útjába esik. Korunk, de talán az egész emberi történelem szörnyű sorstörténete az, hogy engedjük eluralkodni magunk fölött épp a legagresszívebb és legkártékonyabb emberi réteget. Az emberi fajzatot, Márai szigorú ítélete szerint. Lehetett volna uralkodó az aranykor eszmeiségét hordozó és abban alkotó fajta is, mégis becsúszott valami hiba a rendszerbe, és amellett, hogy csodás teljesítményekre lettünk képesek, épp az ambiciózus ember révén, ugyanakkor megvalósultak a szellemi torzszülöttek és az irtózatot hadi gépezetek. A pusztítók és önpusztítók. Mintha ez a Föld is csak egy kísérleti tenyésztelep volna, ahol létrehozunk különböző színű, tehetségű, küllemű és lelkületű egyedeket, amelyeket aztán egymásra eresztve lejátszódik mindaz, amit számunkra és ellenünkre kiterveltek. Mennyivel szebb volna harmonikus környezetben élni, ahol az emberek, a delfinekhez hasonlóan segítik, tanítják és fejlesztik egymást! Persze ez is csak egy álom. Hogyan lehet kötelezően előírni valaki számára, hogy ő csakis jótetteket hajthat végre? Miért, máskülönben megbüntetik? Akkor a tanítója se különb nála. Vagy mégis? Kellene a nádpálca és a sarokba állítás, hogy renitens embertársunk jobb belátásra térjen? Persze tudjuk, hogy az erővel elért reformok olyanok, mint VIII. Henrik angliai rendcsinálása. Vér és pusztítás árán, gyűlöletet osztva és ugyanazt szítva. Istent egyikünk se bírálhatja felül. Ő talán hagy csiszolódni bennünket, mint a folyókban, patakokban egymásnak súrlódó köveket. A végeredményt, a talán eltervezettet, vagy talán ki se gondoltat, majd ő tudja helyettünk.

XLIV.

Egy gesztus a németeknek. 1989 nyarán különös dolog játszódott le. Ma már történelmi esemény, akkor csak politikai botrányszámba ment. Német turisták ezrei kempingeztek szerte az országban, így a mi kisvárosunkban is. A patak túlsópartján akkor még kemping működött, főként a keleti turisták körében népszerű. Augusztusra már zsúfolásig tele volt, szinte csak német szót lehetett hallani. Nem tudtuk mire vélni a dolgot, de terjedt, egyre terjedt a hír, hogy nem akarnak visszatérni Walter Ulbricht keletnémet „barakkjába”. Mi nem bántuk, igazat adtunk nekik. A szétesőben levő Szovjetunió onnan tarhált, ahonnan lehetett. Mivel energiáikat főként a kommunizmus terjesztésére fordították, nem jutott figyelmük a normális gazdaság szervezésre, mely megrekedt Marx, Engels és Lenin rég elavult ideológiájánál. Egyáltalán nem fogták fel, hogy a gazdaságot nem az ideológiák működtetik, hanem szigorú gazdasági alapelvek és gyakorlat. Szervezés, szervezés, szervezés. Álló- és forgótőke, befektetések, ügyes szakemberek, akik kihasználják minden adódó lehetőséget. Pártgyűlések és hamis statisztikák, pártpropaganda és az elégedetlenség elhallgattatása nem oldják meg a szőnyeg alá söpört problémákat.

Közeledett augusztus vége. Az éjszakák olyankor hűvösebbre fordulnak, és egyáltalán, egy honi, kevésbé jól felszerelt kempingben nem lehetett leányálom a környezetükre sokat adó németeknek tartósan berendezkedniük. A feszültség egyre nőtt. Ahogyan a németek iránti szimpátia is. Miközben a magyar gazdaság is egyre süllyedt, el kellett gondolkodni rajta, mit fogunk kezdeni ennyi külföldi

állampolgárral. Ki fog nekik munkát, lakást, ellátást biztosítani? Magyarország konfrontálódni fog Kelet-Németországgal? Esetleg kiadja őket, hogy aztán majd a Stasi kegyetlenkedjen velük? Ez utóbbi abszolúte elképzelhetetlennek tűnt. Már mindenki utálta a ránk erőltetett rendszert. Jó, az elvtársak talán nem. Patthelyzet alakult ki. Az MSZMP se mert szembehelyezkedni a saját lakosságával, annak ellenérzéseivel. Süllyedő hajón ültünk, melynek legénysége lázadni készült.

A változás nem tőlünk indult, bár a mi szellemi energiáink is előkészítették. Voltunk páran, akik távoli országokból hoztuk haza a szabadság szellemét. Nyílt kritikáinkkal, vagy csak azzal, hogy meséltünk más országok életszínvonaláról, társadalmi berendezkedéséről. Feltételezem, hogy még a pár évvel azelőtt engem kihallgató zsarukban is kíváncsiságot ébresztett, amit belőlem, bár szükséztlenül, de ki tudtak csikarni. Nos, a változás a nyugati határszélen kezdődött, nem messze onnan, ahol egykor én is születtem. A németek gyülekezni kezdtek az osztrák határ közelében, és tudható, sejthető volt, hogy át akarnak jutni valahogyan. Utólag többféle hivatalos verzió is született, melyek hol Gorbacsov liberálisabb szemléletét, hol a magyar állami vezetők megértését dicsérik. A helyzet azonban az volt, hogy akinek intézkednie kellett volna, parancsot adnia ilyen vagy olyan értelemben, az hullarészeg volt. Napokig nem tudták magához téríteni. Így, mikor bekövetkezett a legélesebb helyzet, vagyis a mindenre elszánt németek áttörtek a határon, a határőr parancsnok volt az, akinek nem volt lelke belelövetni a tömegbe, melyben asszonyok és kisgyermek is szép számmal akadtak. Esküje értelmében ugyan lövetnie kellett volna, de a lelkiismerete megakadályozta benne. Felettesei talán nem dicsérték meg érte, de a magyar államhatalom is olyannyira megroppant akkorra már, hogy nem ez volt a legfontosabb kérdés, melyet meg kellett oldaniuk. Az első csoport átment, utána még napokat kellett várni, hogy megszülessen valamilyen „felsőbb utasítás”. Talán diplomáciai bonyodalom is lett belőle, de ez szigorúan belső anyag maradt, mi nem tudhattunk róla akkor semmit. A németek körében viszont óriási lett az izgalom. A helybeli kemping pillanatok alatt kiürült, a mi „pártfogoltjaink” is gyorsan nyugat felé vették az irányt. Ott, mivel teljes volt a tanácsstalanság, nemigen akadályozták a további határátkeléseket. Mire megszületett a párhatározat, hivatalosan is nyilatkoztak az ügyről, a közemberek már rég megoldották maguk közt a kérdést. Mi pedig, nem azért, mert leráztuk volna magunkról egy újabb menekültáradat befogadását, hanem mert együttérettünk velük, büszkék voltunk egy legújabb kori magyar gesztusra, melyet szenvedő embereknek tehetünk. Az egyértelmű volt, hogy szenvednek az akkori rendszertől. A német ugyan fegyelmezett nép, de értelmes és igen jól szervezett. Lázadásuk annak a jele volt, hogy a dolgok náluk is egyre rosszabbul mennek. Törekvéseikben – értelmes fejjel – csak támogatni lehetett őket.

Utólag mindez már logikusnak tűnik. Ám az akkori rendszer logikája épp ennek mond ellent. Azok az erőszakos szervezetek, melyek bárki lelkére képesek rátelepedni, azzal az alig titkolható szándékkal, hogy onnan kiirtsanak minden, az övékével ellentétes akaratot, sok mindent megtehettek volna végső elkeseredésükben. A munkásőrség hirtelen és váratlan leszerelése és megszüntetése is egy logikus lépés volt. Mikor már mindenki igenelte a rendszerváltást, ezek a minden emberi érzést levetkőzni képes alakok készen álltak arra, hogy fegyveresen döntsék meg a velük szemben álló erőket, s hogy újabb ellenforradalmi terrort hajtsanak végre a lázadó és nekik soha többé engedelmeskedni nem akaró népen. Persze tudni kell azt is, hogy az egykori ávosok leszármazottjai és a kitermelt új káder-nemzedékek túlságosan is bele voltak puhulva a hatalom nyújtotta kényelembe. El voltak foglalva a mértéken felüli lopkodással, egyébre, olyan részletkérdésre, mint a gazdaság vagy a hathatósabb önvédelem megszervezése, nekik nem volt figyelmük. Fel se tételezték, hogy bárki is fegyveresen, vagy a tömeg erejével, lázadni merjen ellenük. A túlzott magabiztosságuk

volt az a fegyver, mely ellenük fordult. De hát így szokott ez lenni a diktatúrákkal, miért éppen az övéké lett volna kivétel?

Nem hiszem, hogy bárki is kitüntette volna az akkori határőr parancsnokot. Az állami vezetők minden érdemet kisajátítottak maguknak utólag. Gorbacsovból Gorbit varázsolt a sajtó önkritikátlan és gerinctelen sajtómunkás-hírvérese. Gorbi, bár legéppuskáztatta a vele szembeforduló litvánokat, bombáztatta és első világháborús mérges gázokkal támadta, valamint dumdum golyóval lövette a grúzokat, utóbb mégis Nobel-békedíjat kapott. Gandhi forgott a sírjában, gondolom. Tőkés László, aki viszont valóban a legnagyobbat cselekedte, mikor szembefordult Ceaucescu gyilkos rezsimjével, nem kapott hasonló nemzetközi elismerést abban az évben, és utóbb sem. Chrudinák Alajos, aki rendszeresen látogatta Tőkés Lászlót vidéki száműzetésében, valamint Václav Hávelt időszakos börtönbüntetései szünetében, szintén nem kapott kitüntetést, sőt Horn Gyula kirúgatta a tévétől, mert az 1994-es választások előtt premier plánban mutatta be a Horn által letagadott ávós igazolványt a Panorámában. A történelem másképp néz ki felülnézetből, a bürokratikus intézmények hivatalainak szemszögéből, mint a kisemberéből. Mi ezt nem bánjuk. Büszkék vagyunk rá. Bennünket nem akadályoznak dogmák a tisztánlátásban. Krónikám azonban köteles módon örökíti meg őket, mert az igaz szó tiszteletének jegyében másként nem tehet.

Nem tudom, hogy azok a sérülések, melyeket testünknek-lelkünknek okoztak az értelmetlen, gonosz és vadul tomboló diktatúrák, miféle végeredményt fognak hozni. Testünknek is ártottak, mert amikor a lélek sérül és megbetegszik, akkor a test is károsodik. Egyértelmű példa erre édesanyám kórtörténete. Ugyanakkor nem hiszem, hogy csak ő lett volna ilyen érzékeny és fogékony a társadalmi kórság által terjesztett fertőző betegségekre. Máig vezető helyen állunk az ún. civilizációs betegségek terén. Nem csoda, hiszen a társadalom nem gyógyult ki bajaiból. Segített neki ebben valaki? Észrevette egyáltalán valaki, hogy mindez nagyon egészségtelen? Civilizációs betegség, hogy ezeket a fogalmakat különválasztják egymástól, s nemhogy orvosolni nem akarják őket, hanem észre se kívánják venni mindazt, ami helytelen és kóros. A test gyógyulásához pedig a lélek megtisztulása szükséges. Annak rendje nélkül nincs egészséges lélek, sem társadalom. A jövő nemzedékeinek feladata ez is. A miénk, öregeké, ennek feltárása, hogy munkájukat segíthessük általa.

Nem tudom, hogy ezek a sebek olyan változásokat indukálnak bennünk, mint ami a gyöngyragyolóban megy végbe, vagy másat. Lehet, hogy ezek a „porszemek”, melyek egykori sértések, bántások formájában kerültek be a szervezetünkbe, hasonló szépségű gyöngyöket fognak produkálni, mint amit az egyszerű tengeri élőlényé, befogadva, körülzárva és pompás szépségű zárvánnyal elszigetelve a külvilági bántalmat, a porszemet vagy más szennyeződést. Társadalmi produktumaink olykor hasznosak, máskor nem válnak be. Erről már mások döntenek. Természeti analógiák azért még vannak. Az emberi szervezetben jelentkező, apró zsírdaganatok is azt jelzik, hogy a betolakodó méreganyagokat a testünk befogta és a maga eszközeivel semlegesítette. Nem hiszem, hogy ezek kioperálásával mi is szépséges gyöngyökkel ajándékozhatnánk meg másokat, csupán a reakció analógiájára utalok. Lehet, hogy ugyanez megvan kozmikus méretekben, a bolygók keletkezésekor vagy fejlődésük során. Bizonyára így is van jól. A felsőbb akaratot csak felsőbb tudással lehet helyesen megítélni. Ahhoz még tanulnunk kell. Talán ezekből a történetekből is, melyek jobban ráközelítenek a történetek mindennapi belső szférájára, mint a pártbrosúrák, csinnadrattákkal járó felvonulások és hivatalos ünnepélyek vagy a mindenkori hatalmi gépezet által rendelt, egyoldalú szemléletű történelemhamisítások. Esetleg tankönyvekként eladva, milliós példányszámban. Volt már rá példa? Ó, hogyne! Erre volt a legtöbb, miért is szépítenénk?

Egyszer álltunk az utcán, G. fiam és én. Óvodába vittem, a lakásunkhoz közeli megállóban vártuk a következő buszt. A szemközti épületen, melyre én azért csodálkoztam rá, mert ugyanabban az évben épült, amikor édesanyám született, fekete zászló lobogott. G. fiam pedig ez utóbbira figyelt fel. Megkérdezte, miért van ott. Meghalt valaki, válaszoltam. Ki volt az, jött az újabb kérdés. Brezsnyev. Ki volt? Politikus. Milyen ember volt, faggatott tovább. Nagy söpredék, válaszoltam én lakonikusan. Körülöttünk hirtelen csend támadt. Még az utcai zajban is kézzelfogható. Páran talán távolabb is húzódtak. Nagy volt a megdöbbenés. Maga a párbeszéd se volt mindennapi. Óvodás gyermekek és anyukák nem ilyesmiről szoktak beszélgetni oviba menet. Sőt már akkoriban is gyakori volt az egymás mellett némán, fáradtan álldogáló édesanyák és gyermekek látványa, vagy ahogyan kibámultak egymás mellett a busz ablakán. Mi máshogyan éltünk, e tekintetben is. 1983-at írtunk. Még hat kemény év volt hátra a rendszer életéből. Rendőr nem volt a közelben, de ha lett volna, akkor is ugyanezt válaszoltam volna a fiam kérdésére. Gyerekeim mindig számíthattak rám. Én nem hülyítettem őket. Minden kérdésükre kaptak választ. Ha volt olyan téma, amihez hozzá kellett olvasni, együtt tettük meg. Könyvtáram, bár megdézsmálták, míg külföldön éltem, tükrözte sokrétű érdeklődésemet. Gondoltam, terveztem arra az időre, amikor csak kisvárosi környezetben leszek, és nem lesz időm vagy kedvem könyvtárba menni. Máig megnevezem a forrást, mikor rákérdeznek valamire. Én nem leszek mindig itt, a könyveim viszont velük maradnak, csak értelmesen használniuk kell, utánam is, mikor az én történetem már lezárul.

Legkedvesebb szerzőim, a nagy íróideálok. Bár én a zenét tartom a legtökéletesebb művészetnek, akadtak szép számmal költő-, író példaképek pályafutásom során. Ki azért, mert művészetté szublimálta a prózai, pórias környezet hétköznapi valóságát is, mint Arany János, ki azért, mert vátesz, sámán és modern költőzseni volt egy személyben, mindamelllett, hogy hódító férfi, akár Ady. Mások a szenvedést érelték költészetté, mint Csokonai, József Attila vagy Katona József. Weöres Sándor játékos nyelvi zsenialitása elbűvölt, Shakespeare tragédiaköltészete és szerelmi lírája felemelt és méltó példaként áll mindmáig a kései nemzedékek előtt is. Fazekas, Berzsenyi, Balassi mint a magyar líra kezdeteinek nagy állomásai. Megrendített, hogyan vetették el Kazinczy bírálatai nyomán a nagy kortárs zsenit, Berzsenyit, aki fordítóként is nagyszerű volt. Mintha jelenkorunk későbbi vetülete jelent volna meg előttem, mikor rájuk gondoltam. Volt a nyelvújítás előtti és utáni magyar nyelv. Mindkettő fenséges a maga nemében. Hogyan lehetne már elvetni Katona Bánk bánját, csak mert egy korábbi nyelvezetet használt? Akkor lapátra Zrínyivel, Balassival, Fazekassal és az egész addigi magyar irodalommal?! Mindamelllett, hogy addigi törekvéseivel megalapozta a modern magyar nyelv későbbi kiteljesedését, hibát követett el, s talán német hatásra melléfogott korábbi történetünk megítélésében. Miért is nem fejlődhetett a magyar nyelv? Mert osztrák hatásra primitívnek tekintette az arisztokrácia, s majd csak a reformkorban „jön divatba”, a nemzeti ellenállás kifejezésére, tüntetőleg. De hogy milyen szépségeket tartogat számunkra mindmáig az ősi nyelv, elég a csángó nyelvre és mai költészetre utalnunk. Ha ők meg nem őrzik számunkra eredeti szépségében, máig abban a tévhitben élhetnénk, hogy az ősmagyar valóban kezdetleges nyelv volt. Nem a nyelv a primitív, hanem ez a felfogás, zárhatjuk le a vitát.

Pirandello különös lényét nemcsak olvasmányjaiból ismertem meg, hanem fordítottam is tőle. A „Pensaci, Giacomino!”, melynek címe nehezen vagy alig fordítható, különleges, a maga korában is modernnek számító történetet dolgoz fel. Az én fordításomban: „Gondold meg, Giacomino!” lett. De a 'ci' szócska egyszerre fejezi ki azt, hogy „ránk”, azaz hogy gondolj ránk, valamint a „Ci penso io” fordulat által a másokról való gondoskodást is sugallja. Ennek szótöve a 'gondolni' ige hasonló formájú, de másmilyen értelmű kifejezőköréhez kapcsolódik. Pirandello felesége örült volt. Gyakran

menekült előle, mert feltehetőleg nehéz volt elviselni tombolásait. Ugyanakkor a korabeli szokások szerint nem vált el tőle. Különleges felfogása, olykor őrült ötletei, mint a IV. Henrik bolond grófja, aki Mikszáth: Beszterce ostromának főhősével, Pongrácz gróffal is rokon, ahogyan mindketten elvonulnak saját képzeletvilágukba, ahová az épelméjű életet csak a saját szűrőjükön keresztül engedik be néha, igen elgondolkodtatóak. Vajon a társadalom torz világa, az arisztokrácia beltenyészete vagy más okozza ezt az elfajulást? Pirandellót nem értette meg jelenkora. A „Hat szerep szerzőt keres” bemutatója után le- s fel hajkurászta a közönség Róma utcáin, meg akarták verni. Azért a színdarabért, amely utóbb világhírűvé vált. Szóval hogy is állunk egymással, kedves jelenkorom? Mi hasonuljunk, szerzők, az aktuális elvárásokhoz, játszunk a pojját, mint némely, népszerűnek mondott írónk, vagy várjunk, amíg ti felnőtök a szokványostól eltérő, népszerűséget nem hajhászó szerzői felfogáshoz, társadalomkritikáinkhoz? Bár kívülállóként komikus képet mutat, hogy a temperamentumos olasz közönség esernyőkkel és sétabotokkal felszerelve akarta kifejezni ellenvéleményét a Pirandellóéval szemben, az író szerepébe képzelve magunkat már nem lehetett olyan vidám az akkori élet. A „Gondold meg, Giacomino!” Toti tanár ura fellázad kora hipokrizise ellen, oltalmat és támogatást nyújt a hozzá hasonlóan sokat gúnyolt pedellus lányának és barátjának. Ugyanakkor ki akar tolni az állammal, melynek évtizedekig szorgalmas robotosa volt, azzal, hogy formálisan feleségül veszi a lányt, aki az ő halála után majd jó sokáig kaphat özvegyi nyugdíjat – már ha belemegy ebbe az „állampukkasztó” játékba, és utóbb se megy férjhez Giacominohoz, csupán együtt él vele, Toti elgondolása és gondoskodása szerint. Egy évszázad múltán ez az elgondolás már bevett életforma, de mekkora botrány volt Pirandello korában!

Márai sokáig mindennapi társalgópartnerem volt, már ha a könyvei alapján vele gondolatban folytatott párbeszédet annak lehet nevezni. Hatott rám, attól a pillanattól fogva, amikor első külföldi, azaz nyugati utam során a kezembe kerültek Napló kötetei. Vele, mondhatnám, azonnal megtaláltam a hangot. Klasszikus igénye, stílusbeli kiforrottsága, válogatott szavai úgy költészetében, mint prózájában belém ivódtak, kitörölhetetlenül. Mint a filmművészet legjobb filmkockái, úgy éltek bennem szavai. Mikor évtizedekkel később mások is ráismertek, beleszerettek, és pár, sajnos csak pár művét filmre vitték, a párbeszédnek utóbb is ismerősek, nem halványultak el, mint kevésbé sikeres szerzők mondatai. Mikor esténként vele vonultam vissza, hogy a sok rosszul szerkesztett mondat és kitekert igeragozás után, amit napközben végighallgattam, hogy végre valami szépet és értékeset vegyek magamhoz, szavai akkor is memoriterként vésődtek be emlékezetembe. Ha fáradt voltam, előfordult, hogy belealudtam, de másnap este ugyanonnan tudtam folytatni. Ha mégis újraolvastam a félbehagyott oldalt, minden szavára emlékeztem. Tudtam, melyik volt az a szó, amelyiknél elnyomott az álom, ezért utóbb nem is teszteltem magamat, vajon emlékszem-e még a tegnap olvasottakra. Kevés ilyen szerző van. Szavai, mint az érlelt aszú, mint a kagylóban kristályosult gyöngy vagy a fenyvesek hótiszta levegője. Menedéke volt a nyelv, melyben magyarságát megélhette, és elmondhatjuk, ezt igazán magas szinten tette. Ezért olyan, mint a sikeres pillanatfelvétel, mely örökre emlékezetünkbe vési a megragadott eseményt. Mindig képszerűen, remekül, szívünkéből, lelkünkéből kitéphetetlenül. Kár, hogy csak most talál haza, miután külföldön rég világirodalmi nagyság lett. Persze mindegy, mikor, lényeg, hogy végre hazatalált. Itthon és otthon.

Latorrét még újrarendítem, ha a Jóisten is úgy akarja. Őt Latin-Amerika Mikszáthjának tartom, ha nem szentségtörés ennyire összekötni két, egymástól oly távoli világból származó szerzőt. Stílusbeli könnyedsége, egy egzotikus világ üzenetei, melyek általa, csakis általa nyerhettek kellő megfogalmazást, rímelnék a nagy palóc képiségére és nyelvi fordulataira. A nógrádi falvak balladás

mesevilága épp olyan egzotikum a magyar olvasó számára, mint a chileiek. Eddig is kár volt, hogy ez utóbbiak nem kerültek be a magyar köztudatba.

A tavasz újabb fejezetei. Pár napos esőzés után most ragyogó napsütés. A környéket a feketerigók uralják, a korábbi énekesrigó-dominanciával ellentétben. Még több fecske érkezett, miután nagyszombatkor az elsők megjöttek. Benépesedik a levegő is, nemcsak a talaj- és a cserjeszint. A patakparton három almafa ontja virágait. A legszebb a mienk, a mi házunk előtt álló. Ez most csupa virág. Az aprócska leveleket eltakarva, hogy pontosak legyünk. A patak vízszintje kissé emelkedett, s gondolom a talajvízé is. Eddig akármennyit locsoltuk a növényeket, azonnal leszaladt a föld mélyére minden víz. Talán töltekeztek valamelyest a víztározók is, ha máshová is jutott ebből a tavaszi eső-áldásból. Mindenhol fásítani kellene, hogy egészségesebbé tegyük a vízháztartásunkat és megelőzzük a sivatagosodást. Az emberiség még mindig nem érti, hogy a növények, a szépséges és méltóságteljes fák tiszteletével fordíthatja meg ezt a borzalmas pusztulást, amit az eddigiekben véghezvitt, jobban mondva azok a kapzsi alakok erőszakolták végig, akikben nem él tisztelet senki és semmi iránt.

Valaha magvakat gyűjtöttünk. Gesztenyét, makkot, diót, mogyorót. Magoncokat telepítetünk át nekik megfelelő helyre. A letörött fűzfavesszőket leszurkáltuk, hátha kihajtanak. Csupán ennyi figyelem kellene mások részéről is. Marad még? Feltámad még? Lesz még rajtam kívül más is, aki rászól a kicsiny fákat bántalmazókra? Pár évvel ezelőtt egy fiatalember a fűzfánkon trenírozta a vérebét. Szíjat kötött a fa alsó ágaira, arra uszította a kuttyát, az meg felugrálva tépte-szaggatta szerencsétlen növényt, mármint a szíjjal együtt. Elmagyaráztam neki, hogy amit számára a kutya jelent, az nekem a fűzfa. A barátom. Én ültettem, én gondozom, én védelmezem, ha bántani akarják. Megkértem, hogy máshol csinálja, amit eddig itt művelt. Megértette, elnézést kért, és többet nem bántalmazták a mi fánkat. Gyakran csak ennyi kell. Értelmes párbeszéd értelmes emberek között. De mi van a nem-értelmesekkel? Az egy külön téma.

Vagyunk, mert lenni kell. Mert elvállatuk, hogy leszületünk, öröme, törődésre, csiszolódásra. Megtisztulásra mindentől, ami nem hozzánk illő, nem lényünkbe illeszkedő, nem odavaló. Végül mi is olyan tiszták leszünk, mint a ragyogó fény, mely utunk végén visszavár? Egyszer, talán. De addig ütögetjük, súroljuk, piszkáljuk egymást ebben a képzeletbeli patakban, a nagyvilágban. Mire megyünk vele? Majd meglátjuk a végén. A magasabb szellemiségben, annak irányító szerepében hinni kell. Nem sodródhatunk ész nélkül és akarattalanul ebben a lélektisztító folyamatban, mely talán egyfajta purgatórium. Számunkra legalább az. Mikor erre gondolok, megnyugszom. Elfogadom lételemet, sorsomat, a csakis nekem rendelt teret. Az élet kohóját, mely engem is, másokat is szebbé, jobbá érlel. A tűz hevével, a víz mindent megtisztító halk súrlódásaival és őrjöngő vágatásával, melyben tömege és ereje révén megtisztítja a legalantasabb dolgokat, személyeket és érzéseket is. A levegő lágy érintésével, mely nyári szellőként simít, vagy vad orkánként takarítja el az útjából mindazt, ami nem odavaló. A föld iszonytató gravitációjával, mely kényerőként von magához mindannyiunkat, akik közös sorsot vállaltunk vele. Csodálatos műalkotásként, Isten teremtményeként, amelyet emberi képzelet soha nem lett volna képes életre hívni. Benne és rajta az élőlények sokaságával, melyek tudatosan vagy tudattalanul engedik át magukat annak a végtelen és végzetes vonzásnak, amely mindnyájunkat ideköt, a legapróbb paránytól az esetlen monstroomokig. Mert mindenki valamilyen alkotói pillanatban született meg a Teremtő képzeletében, épp ezért nem vitathatjuk el létjogosultságát. Meg kell osztanunk egymással ezt a szépséges helyet. Nem szabad irigyelni másoktól, csak mert magunknak többet óhajtunk belőle. Nagy tudomány a megelégedettség, a képesség, hogy beérjük annyival, amennyi számunkra adatott. Még nagyobb tudomány azt megérteni és elfogadni, hogy nem lehetünk mindnyájan egyszerre a legszebbek, a legokosabbak, a legkülönbek. Különbözőknek kell lennünk, hogy érezhessük és felfoghassuk lényünk különvalóságát és együvé tartozását. Meg kell békélnünk azzal, amit kaptunk. Azzal az anyagmennyiséggel, melyet nem sokasíthatunk, és nem kisebbsíthetünk. Mindet fel kell használnunk, tisztességesen, ha már ránk bízták. Ezen tevékenykedünk, és ezen lustálkodunk olykor, ha elfog bennünket a kétség, az elégedetlenség, a diszharmónia átka. Ebből kell összeraknunk ismét magunkat egészszé, hogy az isteni egység felé tendálva tökéletesedni próbáljunk.

Vagyunk, mert lenni kell. Mert nem tehetjük le menetközben vállunkról a terhet. Addig kell vinnünk, amíg elvállaltuk. Mert csak akkor mondhatjuk, hogy már nincs tovább, utunk és küldetésünk betelt. Vagyunk, értelmesen vagy értelmetlenül, saját magunk vagy mások számára érthetetlenül. Életünk ajándék, egy el nem herdálható lehetőség. Az értelmes ember nem pazarolja el. Ha sokára ismeri fel, esetleg túl későn, élete rendeltetését, egyaránt igyekeznie kell annyit beteljesítenie belőle, amennyire csak képes. Ebben az egyben szorít az idő, a nem létező, az illuzórikus, a tágítható vagy szűkítható elem, a negyedik dimenzió. Mikor, miért és mennyire tehetünk érte vagy ellene? Semmi esetre sem kétes értékű és hatású kozmetikai szerek magunkra pakolásával. *A legjobb ránctalanító az elégedettség.* Az, hogy beérjük a sorsunktól kapott ajándékokkal és büntetésekkel, nem követelve magunknak többet, nehogy másoknak kevesebb jusson a számunkra közösen adatott anyagból és lehetőségekből. Az anyagi javak elpuhítják a testet, majd a lelket is. Elég szétnézni magunk körül. Hány milliomos van, aki másokra is gondol? Hány, aki az összeharácsolt vagyontetején ülve is azon töri a fejét, hogyan orozhatna el másoktól még többet? S hányan vannak, akik Elvis Presley módjára folyton csak adakoznak, mert a sztárgázsit magától értető módon megosztják másokkal? Tekintheünk nyugatra, keletre, rendre ugyanazt a választ kapjuk. A harácsoló élet túl sok boldogtalanságot terem. Úgy a saját családban, mint a nagyobb emberi közösségben. Ha valaki csak

azért adakozik, hogy neki kevesebb legyen a befizetendő adója, az nem azonos a tönkretett életű Presley fiúval, aki arra született, hogy beragyogja maga körül a csillagos eget. Maga is csillag lévén, született csillag.

Arra viszont még gondolni is rossz, hogy a felhalmozott javakat újabb és újabb háborúk révén akarja tovább sokszorozni a boldogtalan, elmagányosodott lélek, a mindentől és mindenkitől elrugaszkodott nyomorék. Talán a Drakula éneke írásakor éreztem át valamit belőle, akkor is beleborzongva, iszonyodva, majd több lépést hátrálva a gyeheña tüzét ontó közelségtől. Hogyan élheti meg az, aki nem ismeri a lelki békét, a mások boldogságának látványát, és a sajátjának hiányát? Jobb bele se gondolni. Akár az óceán fenekén tátongó hatalmas mélységek, úgy taszítanak ennek az érzés-úrnek a feneketlen mélységei.

Most egy gyermekkori játék kedves elemei ötlenek fel előttem. Egy szál madzaggal vagy pamuttal lehetett játszani. Közepes nagyságú darabot vágtunk le belőle, összecsomóztuk a végét, majd az ujjainkra hurkoltuk, megadott alakzat szerint. Játsszótársunk, egy másik lány, velünk szemben ült, és átvette, újabb, ismert formában a kezünkről a madzagot, ekkor másik, bonyolult vagy kevésbé bonyolult formációt alkotva. Ez így ment egy darabig, amíg visszatért az eredeti alakzat, vagy pedig nem tudtuk reprodukálni, és tovább se tudtuk levenni a társnőnk kezéről az együgyű játékot. Mikor belegondolok az amerikai mintára másolt, sok bárgyú játék milyenségébe, eltöprengek, és visszajutok gyermekkorem kedves emlékű világába. Az egy szál madzagra játszott játék mennyivel kreatívabb volt! Ismereteket kellett felhasználni hozzá, és egyúttal kreativitásra nevelt. Mert több variáció is létezett. Ezekből válogatva, ezeken jót mulatva, máskor egymás szerepébe lépve átvehettük az elakadt társnő, többnyire testvér vagy unokatestvér helyett a játék folytatójának funkcióját. Megmutattuk egymásnak, hogyan lehet kimászni a kutyaszorítóból, vagy ami akkor annak látszott. Mikrokozmoszunk kicsinyített feladatai között.

Miután nővérem meghalt, többször is gondoltam erre a játéokra. Egy versben örökítettem meg az egykori élményt, és azt a hiányérzetet, mely a játék tovább nem folytathatósága miatt elfogott. Egy letűnt világ hajdani játéka, mely felidézi szellemi érésünk korai elemeit. Egy szál madzag elérhető volt minden háztartásban. Ma már nem valószínű. Talán pamutot se tartanak, mert a mai háziasszony nem ér rá manuális készségeit fejleszteni, és mert minden bővli, használati cikk, tárgyi pótlék olcsón kapható. Rohanni kell, mert rohanásra késztet a körülöttünk őrjöngő társadalom, vagy amit annak hiszünk, és amihez ész nélkül, feltétlenül alkalmazkodni akarunk. Mikor sokat dolgozom számítógépen, ráébredek, mennyire elcsúfítja a kézírásomat a másfajta kéztartás. Hasonló a zongorázáshoz, csuklóízületeimnek bizonyára jót tesz, mégis más. Ugyanez lehet a helyzet a kézimunkával, mely szintén nem dívik ebben a gépies világban. Vagy meg se tanítják, vagy elhagyják a mai anyák, nagymamák. Vannak még kézimunkaórák vagy mindent kiszorít a számítógép, az agyonsztárolt virtuális világ? Nekem magamnak is elő kellene vennem régi kézimunkáimat, ha agyamnak ezt a területét szinten akarom tartani. Estéknként keresztretjétnyezek, mikor más irányba akarom terelni gondolataimat a napi gondoktól. Begyűjtöm az információt a televízióból, majd legtöbbször elalszom rajta. Igaz, látásom sokat romlott a számítógép használatától, talán az esti öltögetés nem annyira menne. De egy próbát még megér.

Nagymamám készített nekünk kóróbabát. Ez sárga kukoricaszárból készült, rongyfejjel, arra rajzolt vonásokkal, pamuthajjal vagy egyéb terményekből kialakított hajzattal. Érdekes volt megfigyelni, hogyan csinálja. Az alkotómunka egyszerű elemei ránk hagyományozódtak egy-egy ilyen szabad

délutánon. A délelőtt mindig munkával telt. Édesanyánk is csak délután ült le kicsit közénk. Leckét írni vagy csak velünk lenni, miközben mi már önállóan megoldottuk feladatainkat. Kikérdezni a megtanultakat. A háztartást addigra ellátta, túl voltunk az ebéden, a mosogatáson, mindenütt rend és tisztaság honolt, ekkor megengedett magának egy kis olvasást. Nem tudom megmagyarázni, hogyan adódtak össze szellemi energiáink, de hasonló a helyzet fiaimmal, különösen J.-val is. Mikor nem vagyok itthon, hiányérzetük van. Nem tudják megmagyarázni, pedig gyakran külön-külön végezzük tevékenységeinket. Akár külön szobákban is. Ilyenkor hangtalan kommunikáció folyik közöttünk. Szavak nélkül is megértjük egymást. Gondolatátvitellel is tudunk érintkezni egymással, mikor másképp nem érünk rá. Ahogy a delfinek üzennek egymásnak, s nemcsak a füttyjeleikkel, hanem telepatikus üzenetek révén is, távolról, mégis véve egymás gondolatait. Szellemi síkon nem feltétlenül szükséges a fizikai rezgések keltése magunk körül. A bennünk lakó szellem ennél többre, elvontabb dolgokra is képes. Ez az, amit az agresszív társadalmak elcsökevényesítenek az emberi egyedekben, hogy aztán már mindent úgy kell a fejükbe verni, és még azt is könnyen elfelejtik.

Rejtelveink. Rejtett adottságaink. Homlokunk, szemünk, koponyánk mögött rejlő, titkos gondolatok, melyeket annyira szeretnének megismerni és megszerezni, s talán kisajátítani az arra érdemtelenek. Az ő gondjuk. Miközben mindent elgépíesítenek, szinte semmi gondot nem fordítanak a szellemi értékek ápolására. Így vesznek el az értékes hagyományok, mint a mi hajdani madzag-játékunk, melyhez nem elég egy másik ember, aki velünk szemben ül, ha egyszer nem ismeri a játék szabályait, elemeit, és nem tudja átvenni tőlünk úgy a játék fonalát, ahogyan kellene. Pedig az apró, egyszerű játékok sokkal nagyobb örömet tudnak okozni, mint a bonyolult játék-csodák. Vagy amit ma annak tartanak. Nem tudom, játsszák-e még a kislányok azokat a labdapattogtató játékokat, amiket mi a házuk falán és előtte a járdán, többnyire azon a helyen, ahol egy befalazott ajtó állt, a Papa által kitett kártékonykodó, piszkoló család egykori külön bejáratán. Ezekhez a játékokhoz mondókák is dukáltak, számoló sorozatok, ki meddig bírja a labda elejtése nélkül. Körjátékok, melyeket, ha fiúkkal is játszottunk, sokkal durvábbak voltak. Ők nem finomkodtak, nem udvariaskodtak, korán fitogtatni kezdték erőfőlényüket. Akkor minden más volt. Mégis kellettek a közös játékok, melyek során mi lányok viszont ügyességünkkel tudtuk kicselezni a fiúkat. Ebben mi voltunk a jobbak. Mikor kamaszodtunk, nőiesedtünk, akkor persze minden megváltozott. A szép formák, nőies tulajdonságok akkora már vonzókká, zavarba ejtőkké váltak. Onnantól kötelező volt az udvariasság, a lovagias viselkedés. Egyébként szóba se álltunk volna velük. De ez egy másik, elsüllyedt, atlantiszi történet.

Nem tudom, miért szeretem annyira az állatokat, növényeket, a teremtett világot. Talán mert mindez egy csoda. Isten nem utánozható kreativitásában, legyen akárhány ambíciózus, féltékeny vagy csak tanulni vágyó követője. Hogyan is érhetne hozzá az a lény, aki előbb egy szál madzaggal, gyúrt agyaggal vagy megmunkált fémekkel próbált a nyomdokaiba lépni, ma pedig számítógépek és egyéb gép-játékok segítségével akart tökéletesedni, egészen a tökély fokáig? Pedig játékaink, kreatív játékaink igen fontosak érési folyamatainkban. Megtanítanak saját rejtett értékeinkre. Mert ott rejtőzködnek mibennünk is, csak hagyni kell felszínre jutni őket. Ahogyan a vulkánok, a megáradt folyók, dühöngő tengerek kiteszik maguk köré azokat az anyagokat, melyek megtermékenyítik, utóbb termőre fordítják az általuk lepusztított, letarolt környezetet, úgy a teremtő gondolatok és energiák is megteszik a magukét. Legfeljebb nem mi leszünk a szemtanúi kibontakozásuknak. Mindnyájan építőkövei, fontos elemei vagyunk az isteni teremtés folyamatának. Lenni vagy nem lenni? Hogyan lenni, ez itt a kérdés. Hamlet sirámai, megkeserített gyermek- és ifjúkorának féltékenységgel, tagadással és megoldatlan problémákkal terhes évei éppúgy fontosak szellemi érésünk szempontjából, mint a veronai szerelmesek tragikus története, jóllehet ez utóbbinak máig nem fogta

fel legmélyebb üzenetét a világ. Érzelgős történeteket kreálnak, jobban mondva koppintanak az avoni zseni nyomán, ezeknek mégis sok közülük a valósághoz. Gejl világuk inkább elborzaszt, mint termékeny asszociációkra készített. Az ötvenhatos történet, melyben a forradalmár és ávós-fióka szeretnek egymásba, a korszak nem-ismerésére vall. Jóllehet előfordultak olyan gyermeki lázadások is, mint a Hobóé, akkoriban azonban olyannyira elkülönültek egymástól a társadalom kivételezettjei és kisemmizettjei, hogy nászuk kizárt volt. Akár a különböző fajok keresztezése, mert a genetikai kód más, ezt kizárja. Rómeó és Júlia történetének legfőbb üzenete a harc, az értelmetlen ellenségeskedés elvetése. Következményeiben mutatja meg a tudatlanoknak, hová vezet mindez. Hogy a fiatal generációk egyszerűen kihalnak, ha a felnőttek társadalma nem tanítja őket helyes viselkedésre. Ha a vérbosszú, a vérengző hajlamok felszínre kerülve nem tűrik el a fölöttek én korlátozó hatalmát. Civilizált lények helyett ösztönlények népesítik be a bennünket körülvevő világot. Mindez a meg nem tanult lecke miatt. Pedig Shakespeare már hány évszázada megmondta! Az utólagos ötletelések és belemagyarázások pedig maradnak a maguk értékén, erőszakoltnak, életidegennek, a későbbi egybemosó szándékok szerint ráerőszakoltnak. Brutálisan szentimentálisnak. Az érzelgősség pedig, mint tudjuk, az erőszak ikertestvére, a Janus-arc ellenirányba fordított fele. Az meg kinek kell? Aki érzelmileg alulfejlett, szellemileg alultáplált, viselkedéskultúrájában kialakulatlan, bárdolatlan, nyomuló, másokra tekintettel nem levő.

Már valóban nem akarok tőlük semmit. Vagyok, mert lenni kell, s ki tudja, meddig. Beleburkolózva abba a mások számára talán sejtelmes homályba, amely fiatal korom óta körülvesz. Amelyen erőszakkal akartak áthatolni hozzám nem értő, tolakodó alakok, akik az egészségből nem értettek semmit. Lényünk lényegét nem kívül hordjuk, hanem rejtett, rejtelmes bensőnkben. Ehhez utat csak az nyerhet, akit önként odaengedünk. Nekünk sincs állandó bejárásunk oda, mert a lélek rejtett zugain mi magunk se vagyunk képesek bármikor eligazodni. Ösztönlényünk, mely magában rejti ősemberi, civilizálatlan, mégis természetközeli vonásainkat, fejlődéstörténetünket, lefojtott, mert levert harcainkat, egyszóval a bennünk lakó állatot is, nem kell, nem szabad, hogy bármikor feltáruikozzon. Fontos a fejlett, éretté vált tudatos lény számára, hogy ne feledje, honnan indult, s hogy gyakran figyelmeztesse, merrefelé kell igyekeznie, ha nem akarja elpazarolni a rábízott találmányokat. Az átélte halál-élményeknek is ott lenni kell maradniuk, mert nincs közük mai életünkhöz. De nem feledhetjük halandóságunkat sem („Hadlavá holtát, gye feledevé...”), azt a vágyat, hogy a Paradicsomból való kiűzetésünk megtanított, hogy törekedjünk annak visszanyerésére, arra kiérdemesülésre.

Miközben feljegyzem mások számára ezt a kései történetet, megvilágosodásaim és értelmi, szellemi érésem határjelző köveinek hollétét, gyakran kínlódom a technika ördögének incselkedéseivel. A gép nem engedelmeskedik nekem, mert nem hagyom, hogy fölém kerekedjen a maga mesterséges intelligenciájával, s hogy felülbírálja, mi fontos, mi nem az utókorra hagyandó, értéknek vélt kavicsaimból, tükörcserepeimből. Időnként elszáll az anyag, s többnyire visszaállítom. A veszteségek kivédésére gyakran kinyomtatom a már kész anyagokat. Ha összeállt a kép, nem mondom magamról és a világról többet, elég a jéghegy csúcsát látni felkiáltással, majd magam akarom kiegyelni belőle az oda nem való elemeket. Nem kérek gépi felülvizsgálatot hozzám. Amint tehetem, a gépemnek is megadom a neki kijáró pihenést és kezelést, jóllehet momentán ez nem tűnik túl közelinek. Munkatársak vagyunk, nekem nagy segítségemre van, különösen, ha a technikai őskorra gondolok. Mikor sokat fáj a hátam az írógéptől. Igaz, a régi gép nem is hajigálta tetszése szerint irományaimat. Nem változtatta meg a nézetet, mikor én nem is gondoltam effélére. Maradt sok minden a maga tökéletlenségében, mégis eredetiségében. De ez is jól van így. Figyelmeztet, miben kellene fejlődőm még. Ismerve magamat, ez nem kerekedhet a lényegesebb teendők fölébe. Az ellen én lázadnék fel. Hát maradunk, mint két zsörtölődő öreg házastárs vagy barát, egymás hibáit felhánytorgatva, a sajátunk fölött szégyenkezve. Ez is életünk része. Mint a két szomszéd bácsi, Mami férje és egykori katonatisztvárosa, akivel naponta vívtak nagy sakkcsatákat. Mindketten igen kemény emberek voltak. Családjukkal szigorúan bántak, Sz. bácsi meg is kardlapozta néha feleségét és lányait, ha helytelenül viselkedtek. A két bácsi ebéd után átment egymáshoz, mikor ki volt soron, de egyikük se akarta beismerni a hibáját vagy a vereségét. Partijaik rendre azzal végződtek, hogy egymásra borogatták a sakktáblát, kiviharzottak a házból, de a harag nem tartott soká. Másnap ugyanott folytatták. Akár Manyi néni Papámmal. Soha nem múlt el a nap az ő haragjukkal.

Ebben volna mit fejlődnie mai világunknak is. Én is lehiggadok, nem borítom fel a velem ellenkező gépet, és ő se tol ki velem túlságosan. Anyagaim nagy része mégis megmaradt, szóval nem szívom mellre a dolgot. Beismerem tudatlanságomat ezen a téren, és egyúttal közlöm, hogy nem óhajtok sokkal több időt vele egy társaságban tölteni, mint amennyi a munkámhoz feltétlenül szükséges. Az olvasók talán igényelnének többet is, de ezt én nem tudhatom. El vagyunk zárva egymástól. A jelenkor korlátjai és az utókor opálüvegfa, mely látásunkat homályossá teszi. Tükör által is. Tükörcserepek által is. Most pedig elköszönünk egymástól. Én és a gépem. Én és a közönségem.

Mondandóm marad még, de nem ennek a könyvnek a lapjain, úgy hiszem. Maradunk egymásnak, egymással, mégis egymás számára ismeretlenül. Talán jól van ez így. Talán nincsen. Egyelőre nem változtathatunk rajta. Tőlük pedig, a jelenkor uraitól valóban nem akarok semmit. Beszélünk, és szavaink elszállnak, elporlanak a szélben, nem tűnnek hallhatónak, érthetőnek egymás számára. Én nem erőltetem a közeledést, ők pedig észre se veszik a lehetőségét. Nem gondolnak ilyesmivel. Építik a struktúrát, a porló anyagot, gyűjtik a fontosnak vélt materiát, miközben én a földi impressziókat rakosgatom a vállamon lógó, láthatatlan tarisznyába. Ezek súlytalanok, talán megengedik, hogy magammal vigyem őket. Ha nem, el kell majd felejteni, máshonnan újakat gyűjteni. Talán csak a kék-fehér sejtelmes világa marad meg egykoron. Talán az sem. Beleolvadunk a teljes Egységbe, ha Isten úgy akarja. Ennél többre nem is igen vágyakozhatunk. Lelkünket visszaadva, Általa megsejteni és átélni a tökélyt, mely nem enged visszavágyakozni ebbe a tökéletlen szépségbe.

Vége

A kézirat, aminek műfaját Murawski Magdolna regényben jelölte meg, annyiban regény, amennyiben mindannyiunk élete az: ez egy nagyon tisztességes, alapos önéletrajz, amelynek, mint minden jó önéletrajznak, a háttérben ott áll a történelem, a társadalmi viszonyok, az emberi kapcsolatok - minden. Hiszen az önéletrajz - amennyiben jó, és ez az - viláértékelés és viláértelmezés. „Az önéletrajz - viláértelmezés” - írta tökéletesen fogalmazva Orbán Ottó. Murawski Magdolnának igen határozott képe és véleménye van az élete háttérben

változó világról. Stílusa kifogástalanul tiszta és elegáns, - ez nyilván a műfordításnak is köszönhető -, de - hogy mennyire inkább önéletrajz, mint regény, az is bizonyítja, hogy nincsenek benne párbeszédtek, az egész egy nagy belső monológ tudatának és lelkének kivetítő vásznáról olvasva. Sok minden megtudható erről a belső filmről: hogy nagyon szereti a természetet, benne - érdekes módon - a leginkább tán a madarakat, hogy jól jellemez (szüleit, nővérét, tanárait - rövid szoknyás epizód-, pattanásos és idősebb udvarlói, és főként önmagát: kiváló a macska-hasonlat). Murawski ugyanúgy tisztában van szövege értékeivel, mint én. Magyarországon nincsen olyan család, ahol ne lehetne megírni azt, hogy valakit valamikor hogyan száműztek, büntettek, megöltek stb. Ilyen a mi történelmünk. És csak akkor ismernénk meg igazán a valóságot és az igazságot, ha mindenki megírná a maga önéletrajzát, és ezeket egymás mellé helyezve rajzolódna ki egy nagyon kusza és nagyon igazságtalan történelem. Családom jó részét kiirtották, nekem 1991 óta nincs állásom, nyugdíjamat nem lehet összegnek minősíteni, csak alamizsnának. Az én látóletem erről az országról egészen más, de ez így van rendjén ebben a - fentebb kuszának és igazságtalannak nevezett - történelemben. Összegezve: Murawski Magdolna könyve kitűnő, olvasmányos, a stílusa remek, tehát csak jót tudok mondani. Sok sikert kívánok a kiadáshoz!

Szepes Erika

irodalomtörténész

KÉPTÁR

